ANALELE ARADULUI

Colecția „Astra Arădeană – 1863”

Anul V, Nr. 5, 2019
Asociația Națională Arădeană pentru cultura poporului român

Comitetul coordonator:
ÎPS dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscop al Aradului
Prof. univ. dr. Aurel Ardelean, preşedinte-fondator al Universităţii de Vest „Vasile Goldiş" din Arad
Ing. dr. Gheorghe Falcă, deputat Parlamentul European
Prof. Ioan Traia, muzeograf Muzeul Satului Bănăţean, Timişoara

Consiliul editorial:
Redactor-şef: dr. Doru Sinaci
Redactor-şef adjunct: dr. Constantin Ghiţă
Secretar general de redacţie: prof. dr. Gabriela Adina Marco
Secretar de redacţie: prof. Ioana Nistor
Membri: conf. univ. dr. Sorin Bulboacă, conf. univ. dr. Adrian Nițu, dr. Elena Rodica Colta, dr. Oana Mihaela Tămaş, arhivist Mirela Pachiţa, arhivist Anca Băiţoiu, prof. Ujj János, prof. Puskel Péter, lector univ. dr. Stelean Ioan Boia, prof. Horia Truță, dr. Augustin Mureşan, dr. Marius Răzvan Meszar, prof. Dan Demşea, dr. Felicia Aneta Oarcea, dr. Adelina Stoenescu

Consiliul ştiinţific:
Preşedinte: prof. univ. dr. Ioan Bolovan, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, membru corespondent al Academiei Române, director al Institutului de Istorie „George Barițiu" al Academiei Române, Cluj-Napoca
Preşedinte executiv: prof. univ. dr. habil. Corneliu Pădurean, Universitatea „Aurel Vlaicu" Arad
Membri:
- prof. univ. dr. Josef Wolf, Institutul pentru Istoria și Geografia Regională a Șvabilor Dunăreni Tübingen, Germania
- cerc. şt. dr. Volker Wollmann, Muzeul Ardelean din Gundelsheim, Germania
- prof. univ. dr. Francesco Guida, Universitá degli Studii Roma Tre, Italia
- cerc. şt. I dr. Dumitru Suciu, Academia Română, Institutul de Istorie „George Barițiu", Cluj-Napoca
- cerc. şt. I dr. Ioan Haţegan, Academia Română, Institutul de Cercetări Socio-Umane „Titu Maiorescu", Timişoara
- prof. univ. dr. Dumitru Preda, ambasador, Universitatea Bucureşti
- prof. univ. dr. Sorin Mitu, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca
- conf. univ. dr. Marius Eppel, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca
- prof. univ. dr. Marius Grec, Universitatea de Vest „Vasile Goldiş" Arad
- prof. univ. dr. habil. Sorin Șipoș, Universitatea din Oradea
- prof. univ. dr. emerit Ion Zainea, Universitatea din Oradea
- prof. univ. dr. Mihai Drecin, Universitatea din Oradea
- dr. Laurenţiu Ştefan Szemkovics, Arhivele Naţionale ale României, Bucureşti
- prof. dr. Dumitru Tomoni, vicepreşedintele Societăţii de Ştiinţe Istorice din România

CUPRINS
CONTENTS

I. ISTORIE / HISTORY
Sorina Paula BOLOVAN
Ioan BOLOVAN
Comunicare și diplomație în turneul prin Transilvania al generalului Berthelot (1918-1919)
Communication and Diplomacy in General Berthelot's Transylvanian Tour (1918-1919)……. 7
Dumitru PREDA
Berthelot și România
Berthelot and Romania……. 18
Mihai D. DRECIN
Situația politică, militară și diplomatică din Europa Centrală și „turneul de informare" al generalului Henry M. Berthelot (25 decembrie 1918 – 5 ianuarie 1919)
The Central European Political, Military and Diplomatic Circumstances and 'The Information Tour' of General Henry M. Berthelot (December 25th, 1918 - January 5th, 1919)……... 32
Doru SINACI
Elita politică românească din Arad în toamna anului 1918
Arad's Romanian Political Elite during the Autumn of 1918..... 43
Marian GHEORGHE
Aradul în timpul turneului generalului Berthelot din Transilvania
Arad during General Berthelot's Tour of Transylvania……... 55
Delia CORA
Generalul Henri M. Berthelot în Oradea și Bihor (29 Decembrie, 1918)
General Henri M. Berthelot in Oradea and Bihor (December 29, 1918)……... 61
Ion ZAINEA, Beáta MÉNESI
Oradea între vizita generalului H. M. Berthelot (29 decembrie 1918) și intrarea generalului Traian Moșoiu în fruntea armatelor române (20 aprilie 1919)
The City of Oradea between General H. M. Berthelot's Visit (December 29, 1918) and the Entry of the Romanian Army Led by General Traian Moșoiu(April 20, 1919)…… 71

Vasile DUDAȘ
Relatări despre intrarea armatei române în orașul Arad în paginile gazetei lugojene „Drapelul”
Information Concerning the Romanian Army Entrance in the City of Arad Reflected in ‘Drapelul’ Newspaper from Lugoj……. 83

II. BISERICA ŞI ŞCOALA/THE CHURCH AND THE SCHOOL
Nicolae M. TANG
Eparhia Aradului în veacul al XIX-lea și susținerea luptei de emancipare națională. Câteva accente de ordin istoric
The Bishopric of Arad during the 19th Century and the Support for the National Emancipation Struggle. Some Historical Emphasis..... 88
Dănuț-Emanuel PODUȚ
Prezența bisericilor neoprotestante în Crișana-Maramureș și Banat, după anul 1918
The Presence of the Neo-Protestants Communities in Crișana-Maramureș and Banat, after 1918…….. 100

III. SOCIETATE, ANTROPOLOGIE CULTURALĂ ȘI ETNOGRAFIE / SOCIETY, CULTURAL ANTHROPOLOGY AND ETNOGRAPHY
Constantin-Tufan STAN
Henri Mathias Berthelot în cetatea lui Ioan Vidu. Reverberații francofone la Lugoj
Henri Mathias Berthelot in Ioan Vidu’s Citadel. Francophone Reverberation in Lugoj…… 116
Corneliu PĂDUREAN
File de viață cotidiană a Aradului, după instaurarea administrației militare franceze
Arad’s Aspects of Daily Life Following the Establishment of the French Military Administration…….. 129

IV. MEDALIOANE / PORTRAITS
Sorin ȘIPOȘ
Traseul intelectual al lui Silviu Dragomir și cercetările sale istorice
The Intellectual Journey of Silviu Dragomir and his historical researches……... 145

V. RECENZII / REVIEWS
Eugen GHIȚĂ
Oana Mihaela Tămaș, Ioan Bolovan (coord.), *Între război și pace. Românii și Europa central-răsăriteană la finalul primei conflagrații mondiale*, Academia Română/Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2020, 355 p. …… 163
Florica R. CÂNDEA
„Generalul Henri Berthelot, *Memorii și corespondență, 1916-1919*”. Interpretări și considerații despre o carte cu personalitate.. 165
Ioan Veniamin GEOLDEȘ
***Între istorie națională și istorie europeană: Studii în onoarea profesorului Mihai Drecin*, Gabriel Moisa, Sorin Șipoș (coord.), Editura Universității din Oradea/Editura Pro Universitaria București, 2019, 480 p. ……** 169
Adrian BUCUR
General Maior (r.) Vasile-Ionel Heredea, Colonel (r.) Horea Gana, *Zile și nopți de foc. Militarii arădeni în confruntările revoluționare 17 decembrie 1989 – 10 februarie 1990. Documentarul revoluției*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2019, 373 p. …… 173

ANALELE ARADULUI
INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI…… 176

I. ISTORIE
HISTORY

Comunicare și diplomație în turneul prin Transilvania al generalului Berthelot (1918-1919)

Communication and Diplomacy in General Berthelot's Transylvanian Tour (1918-1919)

Sorina Paula BOLOVAN
conf. univ. dr. Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca
Ioan BOLOVAN
Membru corespondent al Academiei Române,
Prof. univ. dr. Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca,
Directorul Institutului de Istorie „George Barițiu",
Academia Română, Cluj-Napoca

Abstract
The paper analyzes the topic of conduct, of the messages issued by General Henri Mathias Berthelot during his journey in Banat, Crișana and Ardeal in December 1918 – January 1919, as well as the content of the messages formulated by the Romanians who greeted the general with trust and hope. It is not at all surprising that the French general but the Romanians also said to each other the things both sides wanted to hear and see. In other words, both the Romanians and the French general enrolled in those days of Berthelot's tour in the wider paradigm of communication, insisting on the specificity of verbal and non-verbal communication, of political, public and international communication. During his presence among the Transylvanian Romanians, General Berthelot tried to know the people nearby. He proved a lot of sympathy to the whole Romanian people, living the same painful moments when news came out about the crimes and violence against the Romanians of the Bolshevik Hungarian gangs, but also enjoying when he saw the signs of the vitality of the Romanian people. This was the natural consequence of the fact that both Berthelot and the Romanians shared common values and visions, that they had an increased capacity to adapt to the circumstances and to relate unconditionally to fulfil their duty towards their countries.

Keywords: *Berthelot, communication, crimes, violence, vision.*

Despre misiunile militare franceze din România din 1916-1918 și din 1918-1919 s-a scris destul de mult în istoriografiile din România, Franța, SUA etc. În aparență, nimic nu a rămas neexplorat din perspectiva prezenței generalului Henri Mathias Berthelot și a celor circa 1 500 de soldați și de ofițeri francezi în spațiul românesc. Cu toate acestea, pe baza memoriilor (edite și inedite), a presei sau a altor surse documentare se pot lansa, încă, suficiente subiecte de cercetare circumscrise prezenței militare francize în spațiul românesc între 1916-1919. Printre acestea se numără de exemplu și problema comportamentului, a mesajelor transmise de generalul Henri Mathias Berthelot în timpul călătoriei sale prin Banat, Crișana și Ardeal în decembrie 1918 – ianuarie 1919, precum și, în egală măsură, intenționalitatea mesajelor pregătite peste tot în aceste teritorii de către cei care l-au întâmpinat cu încredere și speranță pe general. În egală măsură, traseul și fiecare întrunire publică la care a luat parte Berthelot au semnificat și o ocazie potrivită pentru transmiterea către români a unor mesaje în nume propriu dar care erau așteptate ca și semnale politice venite de la cei care urmau să dezbată la Paris soarta lumii după încheierea Marelui Război. Nu este deloc de mirare faptul că generalul francez dar și românii au exprimat, fiecare în parte, ceea ce au simțit că trebuie să se spună în acele zile, că în mod tacit și-au transmis reciproc lucrurile care voiau să le audă și să le vadă ambele părți. Cu alți termeni, atât românii cât și generalul francez s-au înscris în acele zile ale turneului lui Berthelot într-un sistem de comunicare, cu insistență în specificitatea comunicării verbale și non-verbale, a comunicării politice, publice și internaționale. Potrivit specialiștilor, comunicarea în sine implică patru semnificații fundamentale: „1 – comunicarea este văzută ca o înțelegere atât a mesajelor primite pe diferite canale de comunicare de la diferite mijloace de comunicare, cât și ca înțelegere între două persoane, între o persoană și un grup sau între două grupuri. 2 – Noțiunea de comunicare înseamnă și comunitate, existența grupurilor precum și a structurilor sociale pe care acestea le dezvoltă. 3 – Noțiunea de comunicare implementează la nivelul mentalului colectiv, automat, și noțiunea de participare. Comunicarea este văzută ca un proces, care, de altfel, implică participare din partea membrilor grupurilor, e un *proces de transfer și contratransfer informațional*, care nu poate exista în absența membrilor acestora. 4 – Cel de al patrulea înțeles pe care îl oferă comunicarea este cel de organizare... Alături de „organizare” se găsește și conceptul de „acțiune”, iar comunicarea reprezintă liantul dintre cele două concepte, deoarece datorită comunicării este posibilă atât *acțiunea*

organizată, cât și *organizarea acțiunii*"[1]. Așa cum se va putea remarca din informațiile prezentate în continuare, provenind din presa epocii, din documentele vremii sau din memorialistică, comportamentul generalului francez, dar și primirea sa entuziastă de către români sunt încadrabile în tiparele de comunicare menționate anterior, reprezintă o veritabilă mostră de pregătire de comunicare publică.

După cum bine se știe, momentul călătoriei generalului Berthelot în teritoriile care și-au declarat la 1 Decembrie 1918 prin reprezentanții lor legali la Alba Iulia unirea cu România nu era unul fast pentru majoritatea românilor, datorită rămânerii încă a unor teritorii vaste sub controlul administrației maghiare la nord de Mureș (până în Maramureș) și a prezenței trupelor sârbești de ocupație la sud de Mureș, în Banat. De aceea, generalul francez a trebuit să fie foarte atent la ceea ce declară și mai ales ce întreprinde, în condițiile în care unele atitudini ale sale, anumite declarații și simpatii nu se bucurau de sprijinul și înțelegerea adecvată din partea superiorilor lui din Franța și din statele Antantei (deopotrivă militari și civili).

Generalului Berthelot nu i-a trebuit prea mult timp să se acomodeze cu realitățile politice, militare și demografice din Transilvania în sens larg (Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș), cu așteptările și comportamentul românilor de aici, dar și cu modul lor de a fi, fie și în împrejurările dificile ale sfârșitului de an 1918 și ale începutului noului an 1919. Simțind parcă presiunea evenimentelor și derularea mult prea rapidă a negocierilor secrete, ale tratativelor de la Paris și din alte capitale europene în defavoarea României, generalul s-a simțit dator să aducă românilor încurajările de care aveau atâta nevoie. Le-a făcut dezinteresat, cu sentimentul profund al datoriei împlinite ca militar dar și ca observator neutru al lumii unde patria sa l-a trimis. Să trecem în continuare în revistă câteva din temele care au făcut obiectul comunicării publice/politice dinspre și către generalul Berthelot.

Latinitatea

Un leitmotiv al acelor zile petrecute de generalul francez între românii transilvăneni a fost și cel al originii comune neolatine a românilor și francezilor: „ *sora Franţei, România, a luptat cu vitejie legendară. Se bucură că poate fi la praznicul tuturor neamurilor aici în a doua Franţă,*

[1] Flaviu Călin Rus, *Introducere în știința comunicării și a relațiilor publice*, Iași, Editura Institutul European, 2002, pp. 12-13.

unde bat aceleaşi inimi”[2]. Invocarea reciprocă de către general ori de către interlocutorii români a apartenenței comune la marea familie a națiunilor neolatine era importantă în acest turneu pentru a transmite oarecum îndepărtarea înaltului oficial francez de interesele altor națiuni care nu se plasau în aceeași „grupă” etno-lingvistică: sârbii, ungurii. Originile îndepărtate ale românilor și francezilor trebuiau să devină o axă referențială în acele momente dificile. Peste tot unde Berthelot s-a oprit a fost intonată Marseilleza, generalului i s-a vorbit în limba franceză de cel puțin unul (dacă nu de mai mulți) dintre organizatori, au fost atât bărbați cât și femei, copii sau adulți care l-au salutat pe înaltul ofițer în limba lui maternă. Aceeași idee o exprimă și ziarul *Românul* în nota referitoare la primirea generalului francez de către arădeni şi conducerea oraşului: „*Oaspetele distins al Românilor, generalul Berthelot, s-a simţit între noi ca între concetăţenii săi. Aceasta este întâia impresie ce a cules-o dela noi în 19 Dec. dimineaţa când la orele 8 a coborît din trenul său special. Românii din Arad i-au făcut o primire spontană impunătoare şi şi-au ajuns scopul dorit. Avem o mulţumire rară că generalul Berthelot în timpul scurt cât a petrecut între noi s-a convins de sentimentele vii naţionale ale Românilor din părţile periferice apusene. Manifestaţia ţăranilor din Arad şi jur cari în şube albe i-au defilat sub fâlfâirea steagului nostru, simbol al unităţii naţionale, au alergat să întâmpine pe generalul Berthelot, a fost semnul cel mai evident de conştiinţă vie a clasei noastre de jos despre serviciile ce ni le face Franţa…Vizita generalului Berthelot prin meleagurile noastre a dat prilej poporului român să-şi descopere sufletul în toată genuitatea lui, să dea expresiune idealurilor sale de cultură şi» civilizaţie, să se confeseze în faţa sorei mai mari din apus şi s-o roage de sprijinul său în împrejurările grele de tranziţie ce le trăim, la congresul păcii şi peste tot în viitor. Domnul general în faţa acestor solicitudini calde ale unui frate devotat abia-şi putea stăpâni emoţia…*”[3]. Și la Cluj au fost repetate de către Berthelot cam aceleași cuvinte privind originea noastră comună, mai ales că orașul era din punct de vedere demografic majoritar maghiar (rezultat al unei lungi perioade istorice de împiedicare și excludere a românilor din mediul urban

[2] *Unirea* (Blaj), anul XXIX, 1919, nr. 2, 3 ianuarie, pp. 3-4.

[3] Andrei Ando, Mihaela Ozarchevici, „100 de ani de la ocuparea Aradului de armata franceză. Ce au cerut arădenii îngrijorați?!”, în https://trivent-publishing.eu/libri/comunicare/12.%20Andrei%20Ando.pdf, accesat în 9 noiembrie 2019, p. 4sqq.

transilvănean[4]): „*Vă mulţămesc de aceasta primire călduroasă. Ea m-a surprins, dar nu m-a uimit. Inima franceză şi inima românească de mult bat la fel; e acelaşi sânge care zvâcneşte în ele*”[5]. Este adevărat că și românii au ornat simbolic piețele publice, arcurile de triumf pe sub care să treacă automobilul care îl transporta și au pregătit peste tot unde a ajuns generalul Berthelot zeci de steaguri ale Franței, au cântat Marseilleza, au recitat poezii ale scriitorilor francezi etc. Toate acestea veneau ca și o exprimare reciprocă a prețuirii Franței ca o țară prietenă și cu origini etno-lingvistice comune. Atitudinea românilor transilvăneni față de Franța și față de cultura franceză nu era conjuncturală. Deși nu se compară cu situația de peste Carpați, din Vechiul Regat, unde majoritatea elitelor românești erau educate în Franța și unde limba franceză se bucura de o largă răspândire, trebuie spus că și românii transilvăneni s-au apropiat de limba și civilizația franceză cu mult înainte de 1918[6], încât nu trebuie să ne surprindă numărul mare al celor care vorbeau limba franceză în preajma lui Berthelot, impresionându-l plăcut pe general.

Recunoașterea Marii Uniri

Un alt subiect transmis public de către Berthelot cu prilejul turneului său este acela al bucuriei realizării statului național român. Nu de puține ori, precum la Arad în 29 decembrie 1918, generalul francez își încheia discursul cu cuvintele „*trăiască România Mare*”[7]. Aceasta semnifica faptul că Berthelot era pătruns de justețea actelor succesive ale Unirii de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, afirmând fără niciun echivoc faptul că românii erau îndreptățiți la un asemenea deznodământ și că el va face tot ce-i stă în putință ca la conferința de la Paris aliații României să recunoască acest lucru: „ *dânsul nu este diplomat, dar crede cu tărie că pacea ce se va semna în curând va satisface justele aspiraţiuni ale poporului român*”[8]. Același mesaj l-a transmis generalul în 4 ianuarie 1919 și la Cluj: „*Duceţi-vă la casele voastre cu vestea bună, că sunteţi într-o patrie liberă; duceţi tuturor: bătrânilor, bărbaţilor, femeilor şi copiilor, salutul meu şi urările*

[4] Pentru această problematică a se vedea Ioan Bolovan, *Transilvania la sfârşitul secolului al XIX-lea şi la începutul secolului XX. Realităţi etno-confesionale şi politici demografice*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, pp. 32-37.
[5] *Unirea* (Blaj), anul XXIX, 1919, nr. 5, 11 ianuarie, pp. 4-5.
[6] A se vedea în acest sens Andrei Radu, *Cultura franceză la românii din Transilvania până la Unire*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1982.
[7] *Unirea* (Blaj), anul XXIX, 1919,nr. 2, 3 ianuarie, pp. 3-4.
[8] Andrei Ando, Mihaela Ozarchevici, *op. cit.*, p. 4sqq.

mele de bine pentru toţi. Trăiască România mare!”[9]. Nu doar în orașele mari unde a poposit mai multe ore sau chiar 1-2 zile, ci și în localități mai mici, precum în gara din Copșa Mică, Berthelot a reiterat mesajul de admirație pentru realizarea de către români, prin forțele proprii, a unității național-statale: „ *Cunosc foarte bine spune generalul — chestiunea românilor ardeleni, pe cari îi socot de vrednici a trăi liberi pe moşia lăsată în grija lor, cu limbă de moarte de împăratul Traian. Sperez, că anul nou în care am intrat o să aducă un frumos cadou tuturor popoarelor mici şi în special românilor, despre a căror vitejie m-am convins personal la Soveja, Oituz şi Mărăşeşti. — Termină strigând româneşte. „Trăiască România mare*!”[10]. Prin reciprocitate, și românii nu au pierdut ocazia de a-i demonstra generalului francez aderența totală la Unirea cea Mare. La primirile triumfale din gări sau în piețele publice, în saloanele diverselor instituții administrative sau publice și în orice alte ocazii publice sau private, liderii românilor transilvăneni ori mulțimile însele au dat curs acestui crez. Așa s-a întâmplat bunăoară și la Cluj, în momentul în care delegația franceză aflată în piața centrală a orașului a plecat spre gară: „*Trecând pe sub poarta triumfală din trăsura ce venia în urmă-i s-a ridicat în picioare dl. dr. Amos Frâncu, cu pălăria în mână şi a strigat: Trăiască România-mare! Un răsunet puternic unduia peste toată mulţimea: Trăiască România-mare*”[11].

Educație, biserică și instituții

Interesant este modul în care în anumite momente ale turneului său Berthelot a pus problema responsabilității în istorie a generațiilor și genului. Generalul a profitat de orice ocazie să exprime mesaje de apreciere pentru femeile care au asigurat, prin eforturile lor pe frontul intern de acasă, supraviețuirea fizică și materială a familiei, susținerea efortului de război impus de către autorități tuturor cetățenilor[12]. Mamelor, soțiilor le-a mulțumit pentru sacrificiile îndurate și le-a îndemnat să crească în continuare eroi, copii care odată deveniți adulți, să își poată asuma în viitor responsabilitatea pentru binele națiunii: „*După acestea (generalul – n.n.) îşi exprimă dorinţa de a merge înaintea poporului şi anume la grupul băieţilor. Îi îndeamnă să asculte de părinţii lor, cu timpul şi să devină acei ostaşi-eroi, cum au fost moşii, părinţii şi fraţii lor în lupta aceasta mare. Trece*

[9] *Unirea* (Blaj), anul XXIX, 1919, nr. 2, 3 ianuarie, pp. 3-4.
[10] *Unirea* (Blaj), anul XXIX, 1919, nr. 8, 16 ianuarie, p. 3.
[11] *Românul* (Arad), anul VIII, 1919, nr. 1, 1/14 ianuarie, p. 3.
[12] Ioan Bolovan, *Primul Război Mondial şi realităţile demografice din Transilvania. Familie, moralitate şi raporturi de gen*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2015, pp. 94-108.

apoi la grupul fetelor şi femeilor. Le mulţămeşte pentru suferinţele îndurate în timpul cât părinţii şi bărbaţii lor şi-au făcut datoria faţă de neam şi lege. Le leagă de suflet, ca şi pe viitor să crească tot aceiaş băieţi tari, cari vor avea să susţină pe veci ceea ce s-a clădit pe trupul şi sângele părinţilor şi fraţilor, adecă România-mare!"[13].De foarte multe ori generalul a luat în brațe copii pe care i-a sărutat părintește și a accentuat printr-un asemenea comportament responsabilitatea societății față de copii. O altă mostră a aceleiași preocupări de a elogia și implicarea femeilor în războiul recent încheiat: „*După acestea s-a adresat către damele române din Ibaşfalău (azi Dumbrăveni – n.n.) şi jur cu cuvintele: Creşteţi, lucraţi şi faceţi copii, pentru a moşteni acest pământ românesc într-o Românie mare şi în veci indisolubilă*"[14]. Aceeași apreciere față de rolul femeilor/mamelor în cultivarea sentimentelor naționale a avut-o Berthelot și la Cluj: „*Ştiu că femeile au avut la Români rolul mare de a păstra sentimentul naţional în fiii lor. Ele au dat fii bravi patriei şi naţiunei. I-am cunoscut la Oituz, Mărăşti, Mărăşeşti*"[15]. Era o recunoaștere, din partea unui reprezentant al unei națiuni care era, probabil, cea mai avansată în a recunoaște femeilor dreptul la egalitate deplină între sexe. Cultura democratică franceză din epoca modernă a investit femeia cu roluri multiple, afirmarea femeilor în timpul Marelui Război în planul vieții economice și publice certificând rolul major al acestora în buna funcționare a societății în condiții de război.

De asemenea, parcurgând presa și memorialistica vremii am remarcat atenția cu care autoritățile românești au avut grijă să fie reprezentate în fața generalului, cu prilejul recepțiilor, toate clasele sociale românești (țărănimea, muncitorimea industrială, intelectualitatea, reprezentanții instituțiilor culturale și sociale etc. reflectând intenția liderilor români transilvăneni de a arăta larga susținere socială a idealului național. Ziariștilor nu le-a scăpat acest detaliu, afirmând cu emfază: „*să vadă generalul că nu ne lipseşte nici un element necesar la alcătuirea şi conducerea unui stat românesc*."[16].

Berthelot s-a dovedit a fi un bun cunoscător al istoriei românilor în general, a Transilvaniei în special. Cum altfel putem decoda cuvintele rostite la Dumbrăveni la 2 ianuarie 1919: „*De 4 ani luptăm cu râvnă pentru idealul şi libertatea naţiunilor; astăzi trăiţi în a 2-a zi a anului nou, an de independenţă şi libertate veşnică. Voi nu de 4 ci de 1000 de ani aşteptaţi*

[13] *Unirea* (Blaj), anul XXIX, 1919, nr. 8, 16 ianuarie, p. 3.
[14] *Ibidem*, nr. 10, 18 ianuarie, p. 3.
[15] *Ibidem*, nr. 5, 11 ianuarie, pp. 4-5
[16] *Românul* (Arad), anul VIII, 1919, nr. 1, 1/14 ianuarie, p. 4.

acestea zile mari pe cari le meritaţi prea deplin”[17]. Fie singur fie prin mijlocirea unor colaboratori, Berthelot era la curent cu faptul că încă din Evul Mediu românii transilvăneni au fost îndepărtați din conducerea Transilvaniei, treptat, pe măsură ce sistemul *Unio Trium Nationum* se cristaliza elementului românesc i-a fost refuzată participarea la beneficiile economice, sociale și culturale ale statului din care făceau parte. Într-o atare perspectivă, Unirea de la Alba Iulia era văzută de Berthelot drept o eliberare după circa un mileniu de robie (firește, această stare de subordonare a românilor nu dura de un mileniu, era rezultatul evoluțiilor din cele cinci secole anterioare).

În aceeași cheie a înțeles să aducă un omagiu ambelor confesiuni ale românilor pentru contribuția bisericii la păstrarea identității naționale românești. Probabil că Berthelot a reușit să se informeze, înaintea sau poate pe parcursul călătoriei în Banat și Crișana-Sătmar, asupra faptului că șvabii (germanii) din aceste teritorii au suferit în deceniile premergătoare Primului Război Mondial un accentuat proces de maghiarizare prin intermediul bisericii romano-catolice. Obstinația liderilor maghiari de a se asigura că în comunitățile șvăbești, mai cu seamă în cele din zona Careiului și nu numai, sunt trimiși preoți romano-catolici care vorbeau numai limba maghiară a avut efecte clare în privința asimilării rapide a germanilor din aceste teritorii[18]. Astfel, în răspunsul dat preoţilor români la Sibiu, cu ocazia primirii tuturor delegațiilor, Berthelot a accentuat faptul că„*biserica a fost depozitara idealului naţional românesc şi în inimile lor s-a conservat perseverenţa realizării sale*”. La același eveniment de la Sibiu, generalul francez a ținut să exprime recunoștință și țărănimii, o altă depozitară a caracterului identitar, transmițându-le acestora și rugămintea de a sprijini cu alimente pe frații din Vechiul Regat, unde se manifesta din plin criza alimentară: „*Deputaţiunii ţărăneşti i-a spus, că e adânc emoţionat de cuvintele lor. El încă e fiu de ţăran, a strâns mâinile tuturor ţăranilor şi i-a rugat, ca întorcându-se la vetrele lor, să muncească mai departe şi din prisosul lor să împărtăşească şi armata şi poporaţia Ţării Româneşti, care suferă din cauza lipsei de alimente*”[19].

---

[17] *Unirea* (Blaj), anul XXIX, 1919, nr. 10, 18 ianuarie, p. 3.

[18] A se vedea Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, „Über den Sathmarer Schwaben vor und nach der Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien”, în vol. *Loialitätswechsel und institutioneller Neuanfang. Die regionalen deutschen Minderheiten in Rumänien 1918-1928*, Hrsg. Rudolf Gräf und Daniela Stanciu, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2018, pp. 449-464.

[19] *Unirea* (Blaj), anul XXIX, 1919, nr. 4, 7 ianuarie, p. 3.

Problema Banatului

În diferite împrejurări generalul Berthelot i-a asigurat pe liderii românilor că situaţia din Banat e trecătoare. Ocupația sârbească a întregului Banat, survenită după încheierea Convenției de armistițiu de la Belgrad din 13 noiembrie 1918 a generat destule probleme românilor, inclusiv măsuri dure împotriva celor care au reușit să meargă la Alba Iulia, în pofida măsurilor de descurajare luate de către autoritățile sârbe de ocupație. Desigur, starea de incertitudine de la sud de Mureș și șicanarea populației românești nu au trecut neobservate, devenind un motiv de revendicare pentru politicienii români: Astfel, conform mărturiilor din presa vremii, generalul francez a transmis mai multe mesaje de încurajare a românilor bănățeni: „*Publicul românesc poate fi liniştit, că în scurtă vreme trupele sârbeşti vor trebui să părăsească Banatul, căci acolo vor veni francezi, cari vor sta până la încheierea păcii*”[20]. Generalul Berthelot nu i-a încurajat doar pe români ci s-a străduit să-i convingă și pe oficialii francezi de injustețea realităților imediate din Banatul ocupat de trupele sârbești și revendicat în întregime de către Serbia. Astfel, în telegrama cifrată transmisă de general Președintelui Consiliului de Miniștri al Republicii Franceze la 27 decembrie 1918/9 ianuarie 1919, se invoca situația tensionată din Banat unde armata sârbă se manifesta cu ostilitate împotriva populației românești majoritare din punct de vedere demografic „*În Banat, făcându-se tabula rasa în ceea ce priveşte tratatul din 1916 între România, Franța și Anglia, sârbii au fost lăsați să ocupe Banatul, să brutalizeze, să jefuiască, să-i bage la închisoare pe locuitorii români și să-i împiedice să-și manifeste dorința de unire cu România*”[21].

Concluzii

În zilele în care a fost prezent în mijlocul românilor transilvăneni, generalul Berthelot s-a străduit să-i înțeleagă pe cei în mijlocul cărora s-a aflat. A manifestat multă simpatie față de întreg poporul român, suferind alături de el în momentele în care s-au aflat informații despre crimele și violențele îndreptate împotriva românilor din partea bandelor maghiare bolșevizate, dar și bucurându-se când a văzut semnele vitalității poporului român[22]. Acest lucru era urmarea firească a faptului că atât Berthelot cât și

[20] *Ibidem*, nr. 2, 3 ianuarie, pp. 3-4.

[21] *Construind Unirea cea Mare*, coord. Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, Ioana-Mihaela Bonda, Ana Victoria Sima, Teodor Laurențiu Popescu, vol. III, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2018, p. 597.

[22] A se vedea printre altele vol. *Martiri bihoreni ai Marii Uniri*, coord. Ioan Degău, Ioan Laza, Cluj-Napoca, Editura Academia Română/Centrul de Studii Transilvane, 2019.

românii au împărtășit valori și viziuni comune, că au avut o capacitate sporită de a se adapta împrejurărilor și de a relaționa necondiționat pentru a-și îndeplini fiecare datoria față de țările lor.

O sinteză asupra semnificației bilaterale a turneului generalului Berthelot din iarna anului 1918-1919 prin Banat, Crișana și Ardeal este admirabil surprinsă de editorialistul ziarului *Cultura Creștină*[23]: „*A fost ca o frumoasă arătare din zile pline cu soare. A tresărit toată suflarea românească de dincoace de munţi; Şi în cântece şi cu flori şi prin porţi triumfale au defilat înaintea reprezentantului Franţei toţi acei cari ştiu să fie recunoscători, toţi ardelenii. Un nesfârşit de vieaţă şi de vis, o comoară de neţărmurite bucurii a deşteptat printre noi şi numai apariţia acestui om care a venit să ne asigure de biruinţa cauzei noastre, de împlinirea aspiraţiilor noastre, de triumful glorios al aşteptărilor neamului românesc. Acest popor ferecat în lanţuri, care sute de ani, mii de ani a ştiut să rabde şi să aştepte, în sosirea generalisimului de la Est a întrezărit clipa fericită a reuşitei, momentul sfânt după care au suspinat câte inimi româneşti bat între Tisa şi între Carpaţi. De aceea primirea ce i s-a făcut a fost o sărbătoare a Paştilor, a fost un cult, un splendid cult al dragostei, al omagiului şi al recunoştinţei româneşti. Va fi văzut generalul în ochii noştri, clipind estaziată bucuria triumfului, fericirea divinizată a unui vis împlinit şi se va fi convins mai mult ca oricând, de sfinţenia cauzei, căreia şi el, dintre streini, în primul rând el şi-a oferit sabia şi onoarea*”.Din fericire, generalul Berthelot a rămas un apropiat al României și după călătoria prin Transilvania din iarna anului 1918-1919, susținând țara noastră în cadrul deciziilor politico-militare luate de aliați la Conferința de Pace de la Paris până în toamna anului 1920. Iar românii au știut acest lucru atunci și acum, omagiind în persoana lui nu numai un prieten al României ci și un competent militar și fin diplomat.

BIBLIOGRAFIE

Cultura Creştină (Blaj), anul VIII, ianuarie 1919.

Românul (Arad), anul VIII, 1919.

Unirea (Blaj), anul XXIX, 1919.

Ando, Andrei, Ozarchevici, Mihaela, „100 de ani de la ocuparea Aradului de armata franceză. Ce au cerut arădenii îngrijorați?!”, în

[23] *Cultura Creştină* (Blaj), anul VIII, ianuarie 1919, nr. 1-2, pp. 35-36.

https://trivent-publishing.eu/libri/comunicare/12.%20Andrei%20Ando.pdf, accesat în 9 noiembrie 2019.

Bolovan, Ioan, *Primul Război Mondial şi realităţile demografice din Transilvania. Familie, moralitate şi raporturi de gen*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2015.

Idem, *Transilvania la sfârşitul secolului al XIX-lea şi la începutul secolului XX. Realităţi etno-confesionale şi politici demografice*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000.

Idem, Bolovan, Sorina Paula, „Über den Sathmarer Schwaben vor und nach der Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien", în vol. Loialitätswechsel und institutioneller Neuanfang. Die regionalen deutschen Minderheiten in Rumänien 1918-1928, Hrsg. Rudolf Gräf und Daniela Stanciu, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2018.

Construind Unirea cea Mare, coord. Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, Ioana-Mihaela Bonda, Ana Victoria Sima, Teodor Laurențiu Popescu, vol. III, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2018.

Martiri bihoreni ai Marii Uniri, coord. Ioan Degău, Ioan Laza, Cluj-Napoca, Editura Academia Română/Centrul de Studii Transilvane, 2019.

Radu, Andrei, *Cultura franceză la românii din Transilvania până la Unire*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1982.

Rus, Flaviu Călin, *Introducere în ştiinţa comunicării şi a relaţiilor publice*, Iași, Editura Institutul European, 2002.

Berthelot și România

Berthelot and Romania

Dumitru PREDA
Prof. univ. dr. Universitatea din Bucureşti

Abstract
During the difficult moments of 1916's autumn, the arrival of the French Military Mission, led by General Henri Mathias Berthelot, represented an important moral, political and material support for the Romanian people. The presence of the Berthelot Mission for 18 months on the Romanian Integration front would highlight the long-lasting feelings and relations of friendship and solidarity between the two related nations, Romanian and French; at the same time, the return of the brave officer in our country, leading the allied forces of the Entente from Romania and Southern Russia, in November 1918, in the conditions of the Romanian army's re-entry into the Great War and the role played by him in the new context of to the defense, consolidation and international recognition of the united, independent and sovereign Romanian State, I unquestionably inscribe it in the Pantheon of the heroes of the generation of the Great Union of Romanians.

Keywords: *French Military Mission, Berthelot, heroes, friendship, solidarity.*

Generalul Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze din România în timpul Primului Război Mondial, a devenit o figură legendară în țara noastră[1]. Şi aceasta pentru că, prin faptele sale, el a știut să întruchipeze într-

[1] O recentă excelentă sinteză la Constantin I. Stan, *Generalul Henri M. Berthelot şi Românii*, ed. a II-a, Bucureşti, Paideia, 2018. Asupra personalității generalului și activității sale în România, vezi îndeosebi la Michel Roussin, *La Mission militaire française en Roumanie pendant la Première Guerre mondiale*, 2 vol., Paris, 1972; Glenn E. Torrey (ed.), *General Henri Berthelot and Romania. Mémoires et Correspondance 1916-1919*, New York, Boulder, 1987, pp. IX-XLV (Biographical Introduction); *Generalul H.M. Berthelot. 80 de ani după Misiunea franceză în România / Général H.M. Berthelot. 80 ans après la Mission française en Roumanie*, ed. Paul Cernovodeanu, Bucureşti, 1996; Dumitru Preda (coord.), Neculai Moghior, Tiberiu Velter, *Berthelot şi România / Berthelot et la Roumanie*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1997; Gheorghe I. Florescu (ed.), *General Henri Berthelot. Jurnal şi corespondenţă 1916-1919*, Iaşi, Cronica, 1997, pp. 11-56 (studiul biografic), ed. a II-a, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000; Jean-Noël Grandhomme, *Le Général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie méridionale (1916-1918)*, SHAT, Vincennes, 1999; Glenn E. Torrey, *Henri Mathias Berthelot: Soldier of France, Defender of Romania*, Iaşi, Oxford, Portland, 2000; Gheorghe

o singură persoană două idealuri – cel francez şi cel român – şi să contribuie, astfel, la izbânda lor. Așa cum avea să sublinieze Ioan Bianu, preşedintele Academiei Române, în 1932, „virtuțile lui s-au revărsat cu frățească iubire asupra patriei şi neamului nostru”[2].

Prezența Misiunii Berthelot timp de 18 luni în România, începând cu 2/15 octombrie 1916, a însemnat un important sprijin moral, politic şi material pentru războiul de eliberare şi întregire declanșat în vara aceluiași an de armata şi națiunea română. Decizia Franței de a trimite pe frontul român o misiune militară, ca urmare a cererii exprimate de guvernul Brătianu, fusese luată din luna septembrie 1916. Formată din oameni temeinic pregătiți profesional, curajoși, pătrunși de simțul datoriei, cu o bogată experiență de luptă, Misiunea l-a avut în frunte, de la început pe generalul Berthelot. Potrivit caracterizării transmise la Bucureşti, acesta reunea „*un ansamblu excepțional de cunoştințe de stat-major unite cu practica războiului modern*” şi se bucura de încrederea absolută a comandantului-șef francez, generalul Joseph J.C. Joffre, al cărui locțiitor

---

Nicolescu, *Relații româno-franceze în anii Primului Război Mondial (Misiunea H.M. Berthelot în România)*, Pitești, Editura Universității din Pitești, 2005; Aurel V. David, *Generalul Berthelot – Un francez cu inimă de român*, în *Studii de istorie a înălțării şi declinului nației românești*, București, 2006, pp. 449-476; Jean-Noël Grandhomme, *Henri Mathias Berthelot (1861-1931). Du culte de l'offensive à la stratégie globale*, ECPAD, 2011. O ediție recentă a volumului profesorului Glenn E. Torrey, în limba română, a fost publicată de Editura Militară: *Generalul Henri Berthelot. Memorii şi corespondență 1916-1919*, Bucureşti, 2012. Academia Română l-a omagiat în sesiunea organizată la 14 iunie 2018, în prezența Doamnei Michèle Ramis, Ambasador al Republicii Franceze: *100 de ani de la Marea Unire. Contribuția Franței şi a Misiunii Militare Franceze condusă de Generalul Henri Mathias Berthelot la refacerea, dotarea şi instruirea Armatei Române în Primul Război Mondial*; apoi în iulie 2018, la conacul din comuna care-i poartă numele (jud. Hunedoara), unde s-a desfășurat o sesiune de comunicări, urmată de vernisarea expoziției *Generalul Henri Mathias Berthelot pe frontul românesc (1916-1918),* cu sprijinul Muzeului Militar Naţional, prezentarea întregului poștal *General Berthelot* emis de Romfilatelia şi a filmului documentar *Francezii şi românii în Marele Război*, realizat de Marcela Feraru. O medalie jubiliară, prin grija Fundaţiei culturale Bartoc, avea să fie conferită unor personalități din cele două țări. Una din ultimele manifestări dedicate ilustrului comandant francez, prieten al Ţării noastre, a fost conferința susținută de mine la Institutul de Studii Politice din Lyon, în ziua de 3 iunie 2019, cu participarea strănepotului generalului, profesorul Jean-Claude Dubois şi ai altor urmași ai membrilor Misiunii Berthelot.

[2] Cf. Academia Română, *Şedinţa solemnă pentru comemorarea unui an de la moartea generalului Henri M. Berthelot, 29 ianuarie 1932*, Bucureşti, Monitorul Oficial, Imprimeria Națională, 1932, p. 13. Cu aceeași ocazie, Generalul Radu R. Rosetti, la acea dată membru corespondent, avea să rostească, de asemenea, un sensibil elogiu memoriei distinsului dispărut. *Ibidem,* p. 5-13.

eminent fusese în timpul hotărâtoarei bătălii de pe Marna, din toamna anului 1914.

S-a născut la 7 decembrie 1861, la Feurs, în departamentul Loirei, în familia unui căpitan de jandarmi din Nervieux[3]. Nu i-a fost niciodată rușine de originea sa modestă şi va avea în firea sa multe trăsături caracteristice ale țăranului din Burgundia. După temeinice studii clasice gimnaziale şi liceale, urmase cursurile celebrei Școli militare de la Saint-Cyr (1881-1883) absolvite cu distincție. Tânăr sublocotenent de infanterie, la cererea sa, fusese repartizat în trupele coloniale din Algeria; apoi va pleca în Indochina, fiind numit comandant al unui post de graniță. Aici s-a distins prin decizie şi stăruință în executarea misiunilor, fiind citat pe armată. Reîntors în țară în 1887, Berthelot absolvea cu succes Școala Superioară de Război din Paris, doi ani mai târziu intrând în corpul de stat-major în cadrul Statului Major General francez. Aici calitățile native şi puternica sa personalitate s-au întărit prin studii serioase, valorificate, mai târziu, în anii Primului Război Mondial.

Nu s-a căsătorit niciodată, dedicându-se educației nepotului său de frate, Georges, rămas orfan de mic. Toți cei care l-au cunoscut i-au apreciat omenia, căldura sufletească şi camaraderia.

Dotat cu o mare putere de gândire şi cu o inteligență vie – după cum îl caracteriza însuși Joffre –, Berthelot avea un înalt simț al datoriei şi al disciplinei, dublat de un optimism tonifiant, chiar în clipele cele mai dramatice, redând astfel încrederea colaboratorilor şi subordonaților săi. Toate aceste calități aveau să-l impună în Marele Război şi mai ales în misiunea pe care a îndeplinit-o pe frontul român, probabil cea mai strălucită etapă a lungii şi bogatei sale cariere ostășești.

Iată cum îl descrie unul dintre apropiații săi colaboratori şi prieteni români, generalul Radu R. Rosetti: „*Ca fizic, o namilă de om, atât de înalt – încât nu se băga de seamă cât de gros era şi atât de gros încât înălțimea sa părea mai mică decât era în realitate. În proporție cu talia sa era şi pofta sa de mâncare neegalată, după cunoştința mea, decât de aceea a generalului* [Traian] *Moşoiu… Un cap mare, rotund, cu ochi albaştri şi un mic barbişon, completau înfățişarea sa. Atât mâinile cât şi labele picioarelor erau foarte mari* [...] *Era înzestrat cu o memorie fenomenală şi cu o judecată rece. Muncitor, era de o meticulozitate deosebită şi cerea*

[3] Service Historique de l'Armée de Terre (SHAT), fonds privé *Berthelot, 1 K77*. Pentru o biografie a generalului, vezi la Jean-Claude Dubois, *Général Henri-Mathias Berthelot. Souvenirs de la Grande Guerre. Notes extraits de mon Journal de Guerre*, pp. 23-35. Este ediția completă a memoriilor sale publicată la Éditions des Paraiges, Metz, în anul 2018 (cu o prefață de Jean-Noël Grandhomme, cel mai autorizat exeget al său).

preciziune în toate[…] *Subșef de stat-major al lui Joffre însărcinat în special cu operațiile, la începutul războiului din 1914, trecuse la comanda unei divizii şi apoi a unui corp de armată dovedind destoinicie şi tenacitate*"[4] în bătăliile din Champagne (1915) şi mai ales de la Verdun (1916).

Berthelot, au recunoscut contemporanii, avea să ne fie un real şi prețios colaborator, fără a înceta să pună la inimă cauza ţării sale. Scopul misiunii sale (misiuni similare au mai fost trimise în Serbia şi Rusia) era astfel definit prin Ordinul din 28 septembrie 1916[5]: 1. Generalul Berthelot va reprezenta pe lângă MCG român pe Generalul Joffre, tratând în numele acestuia şi potrivit instrucțiunilor sale „toate problemele interesând războiul de coaliție dus în prezent împotriva Puterilor Centrale şi a aliaților lor". 2. El urma să țină la curent MCG francez asupra situației materiale şi morale a armatei române, asupra operațiilor în curs, ca şi a proiectelor sale de manevră; totodată, el trebuia să asigure legătura necesară între Înaltul Comandament român şi generalul Maurice Sarrail, comandantul-șef al Armatei aliate de la Salonic, Misiunea militară franceză din Rusia şi Stavka rusă. 3. Generalul Berthelot era pus la dispoziția Înaltului Comandament român în funcția de *consilier tehnic*, în timp ce 4. Rolul ofițerilor francezi[6] urma să fie stabilit de comun acord cu Statul Major General român.

Inițial, Misiunea Berthelot, care părăsea teritoriul Franței la 1 octombrie 1916, avea să fie alcătuită din 21 ofițeri. După ce au traversat Marea Britanie, Marea Nordului, Norvegia, Suedia şi Finlanda, aceştia au ajuns la 9 octombrie la Petrograd, fiind primiți de Ţarul Nicolae al II-lea, de preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul Afacerilor Străine, Boris Vl. Stürmer, ca şi de principalele autorități militare, în frunte cu generalul Mihail V. Alekseev, șeful Statului Major rus. Generalul Berthelot sesiza cu această ocazie o anumită iritare a Comandamentului Suprem țarist față de

---

[4] General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, ed. Maria Georgescu, Bucureşti, Editura Modelism, 1997, p. 134-135.

[5] Glenn E. Torrey, *General Henri Berthelot and Romania*, p. XV. Cf. Victor Pétin, *Le drame roumain 1916-1918*, Paris, 1932, p. 18-20.

[6] Într-o notă telegrafică a ataşatului militar român la Paris, transmisă Ministerului de Război, la București, se specifica: „*membrii Misiunii militare franceze, trimişi în România, au fost aleşi personal de comandantul suprem al armatei franceze* [...]*Această misiune aleasă e compusă din ofițeri care părăsesc funcțiuni sau comandamente importante* [...] *majoritatea* [...] *au avut misiuni importante la trupă sau la statul-major în timpul marilor bătălii date pe frontul francez*".

prezența Misiunii franceze în România[7]. Convingerea sa că dificultățile cooperării ruso-române vor dăuna efortului militar aliat în Răsărit era accentuată chiar în momentul despărțirii de generalul Alekseev, acesta indicându-i că singura linie de apărare posibilă pentru români nu putea fi decât *cursul Siretului!*, trasând pe harta sa o linie lată albastră de la Galaţi la Carpații Orientai şi până la limita Bucovinei.

Stupefiat, el și-a păstrat calmul, căutând în lunile următoare, prin convorbiri cu factorii responsabili ruși, prin rapoarte trimise la Paris şi prin sfaturi competente către autoritățile române, să aducă o îmbunătățire şi o eficiență sporită în relațiile dintre Rusia şi România.

Păşind pe pământul ţării noastre la 2/15 octombrie, pe peronul gării din Iaşi fiind „bombardat de flori", şi primit a doua zi la gara Periș (unde era sediul MCG) de înaltele oficialități române, Berthelot va acționa cu energie în scopul impulsionării rezistenței românești în fața amplei contraofensive a Puterilor Centrale. „*Din prima zi* – avea să noteze experimentatul comandant – *m-am convins că trebuie să acționez repede. Trebuie să oprim peste tot ideea de retragere, să apărăm cu înverşunare, chiar pe frontieră, pământul naţional*"[8].

Vizitele pe front, contactul cu comandanții şi cu ostașii români i-au arătat situația şi nevoile reale ale frontului ce trebuia apărat. Cu toate insuccesele înregistrate în campania din toamna lui 1916, Berthelot şi-a afirmat neîncetat încrederea în armata română, iar ofițerii şi soldații francezi (peste 1 500 în februarie 1917), împărțind umăr lângă umăr primejdiile luptelor cu camarazii lor români, mai târziu înfruntând şi flagelul epidemiilor din iarna anului 1917, s-au putut convinge de vrednicia, de curajul şi de abnegația acestora. La rândul lor, aceștia au găsit în camarazii lor francezi oameni pricepuți, bravi şi destoinici. Asperitățile, inerente oricărui început, generate şi de atitudinea mai distantă uneori, de superioritate a ofițerilor francezi, aveau să dispară curând, consolidându-se în schimb o exemplară frăție de arme între români şi francezi, pecetluită prin jertfa de sânge comună.

Bătălia de la „porțile" Bucureștilor, de la sfârşitul lunii noiembrie 1916, a fost o probă elocventă a colaborării Misiunii militare franceze cu Secția Operațiilor din Marele Cartier General român; această acțiune a clătinat pentru un moment planurile armatelor inamice care invadaseră

[7] Glenn E. Torrey, *op.cit.*, p. 5. Asupra circumstanțelor sosirii Misiunii Berthelot în România, vezi la Dumitru Preda, *La Roumanie et l'Entente. Les avatars d'une petite puissance dans une guerre de coalition 1916-1917*, Bucarest, Cavallioti, 2017, pp. 107-117.
[8] *Ibidem*, p. 8.

dinspre vest şi dinspre sud ţara[9]. Dar, apatia aliatului rus şi o întâmplare nefericită – capturarea unor documente operative de către inamic – au făcut ca situaţia strategică să nu poată fi, totuşi, restabilită. Pierderea Capitalei, retragerea spre Moldova continuă să rămână episodul cel mai tragic al războiului României.

În acele momente, în care însăşi soarta statului român independent era pusă în joc, când două treimi din teritoriul naţional se aflau sub ocupaţia inamică, prezenţa Misiunii Berthelot a însemnat un factor de întărire a poziţiei guvernului român în raporturile cu Rusia[10]. Susţinând ideea continuării rezistenţei pe propriul teritoriu şi a refacerii aici, în colţul liber al Moldovei, a forţelor armate române, generalul Berthelot va avea serioase conflicte cu Comandamentul rus, fiind acuzat chiar de a fi „mai român decât românii". În realitate, aşa cum a afirmat fostul său şef de stat-major, colonelul Victor Pétin, francezii nu erau mai români decât românii, ci susţineau energic, prin acţiunea lor, interesele franceze pe frontul de Est[11]. Iar aceste interese ale Franţei nu erau numai de moment, ci vizau dezvoltarea relaţiilor cu România pe toate planurile, implicit dobândirea unui rol şi a unui loc preferenţial în afacerile externe postbelice ale acestuia.

Subliniind că „este de cel mai mare interes pentru Coaliţie ca armata română să se reconstituie cât mai rapid şi să prezinte cea mai mare valoare militară posibilă"[12], Înaltul Comandament francez avea să intervină energic cu toate că a căutat să menajeze susceptibilităţile aliatului rus, pentru menţinerea şi întărirea Misiunii Berthelot, considerând că aceasta era singura soluţie care putea să ducă la un rezultat pozitiv în procesul de refacere a armatei române.

---

[9] Vezi, de exemplu, comentariile Colonelului C. Drăgănescu, *Privire generală asupra conducerii şi execuţiei operaţiunilor în Bătălia de pe Argeş şi Neajlov, 12-20 noiembrie 1916*, în revista „România Militară", Anul LXXVIII, nr. 8-9, august-septembrie 1941, pp. 61-91 şi nr. 10, octombrie 1941, pp. 3-34. Pe larg, desfăşurarea marii bătălii, vezi la Constantin Kiriţescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României 1916-1919*, ed. Costin Kiriţescu, Mircea N. Popa şi Lucia Popa, vol. 1, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989, pp. 487-512.

[10] Dumitru Preda, *Generalul Berthelot, reorganizarea armatei române şi relaţiile româno-ruse în 1916-1917*, în vol. *Generalul H.M. Berthelot. 80 de ani după Misiunea franceză în România*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, [1997], pp. 21-27.

[11] Général Pétin, *Le drame roumain 1916-1918*, Payot, Paris, 1932, p. 149-150.

[12] AN-B, fond *Microfilme Franţa*, rola 177, c. 354; Dumitru Preda, *Reorganizarea armatei române – moment hotărâtor în obţinerea marilor victorii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz*, în „Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice a Academiei Române", Seria IV, tom XII (1987), Bucureşti, 1990, p. 95-102. Pe larg, vezi la Colonel Ion Giurcă, *1917. Reorganizarea armatei române*, Bucureşti, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1999.

Aprecierile şi încrederea acordată de Franţa aliatei sale, având la bază rapoartele şi activitatea lui Berthelot şi ale ministrului de Saint-Aulaire[13], precum şi constatările şi susținerea ministrului socialist al Armamentului, Albert Thomas, în urma vizitei pe frontul român în mai 1917[14], se vor dovedi corecte, tocmai, România fiind elementul care a salvat interesele Antantei în Est, în 1917, în condițiile dezangajării armatei ruse sub impactul revoluției.

Rămas consilier al Suveranului României, comandantul de căpetenie al frontului român, Generalul Berthelot a jucat un rol eminent în opera de reorganizare a forțelor de rezistență românești, ceea ce a condus la întărirea sentimentului independenţei naționale şi a încrederii în efortul de păstrare a României pe harta politică a Europei[15]. În acest efort general, colaborarea sa cu generalul Constantin I. Presan, șeful Marelui Cartier General (din decembrie 1916) s-a dovedit eficientă şi pilduitoare pentru ansamblul de raporturi ale Misiunii sale cu armata română. Trebuie să menționez, în acest cadru, buna relație şi loialitatea noului comandant al forțelor ruse din România, generalul Dmitri G. Şcerbacev.

Sub atenta grijă a Comandamentului naţional şi cu susținerea consecventă a Misiunii Berthelot, apărată de prezența celor peste o jumătate de milion de militari ruși, armata română a biruit vitregiile de tot felul şi, invulnerabilă la propaganda bolşevistă defetistă, s-a reorganizat într-un timp record. Factorul principal al acestui proces complex a fost soldatul român, „unul din miracolele acestui război", elogiat de însuși Berthelot. Acesta, pentru prețioasele sale servicii, ca şi pentru dragostea arătată oștirii române, era declarat, în şedinţa solemnă a Parlamentului de la Iaşi, la 21 mai 1917 „cetățean de onoare al României"[16].

Marile bătălii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz din vara anului 1917 aveau să-l găsească pe General şi pe membrii misiunii sale împreună cu camarazii români, îndeplinindu-şi datoria cu un curaj şi devotament demn de națiunile cărora le aparțineau. Jertfa comună de sânge va consolida şi mai mult legăturile dintre cele două țări şi popoare. Într-o telegramă transmisă

---

[13] Comte de Saint-Aulaire, *Confession d'un vieux diplomate*, Paris, Flammarion, 1953, passim.

[14] *La Roumanie et la Guerre. Conférence de M. Albert Thomas... le 29 avril 1919*, p. 7 (*J'ai fait le voyage de Roumanie. J'ai assisté à la renaissance, à la résurrection de l'armée roumaine. Jamais, peut-être, il ne m'arrivera de voir un pareil événement*").

[15] Dumitru Preda, *Sub semnul Marii Uniri. Campaniile armatei române pentru întregirea ţării 1916-1920*, Bucureşti, Editura Academiei Române, Editura Militară, 2019, p. 70 şi urm.

[16] „Desbaterile Adunării Deputaţilor", sesiunea 1916-1917, nr. 18, şedinţa din 21 mai 1917, pp. 150-151; „Monitorul oficial", partea I, nr. 92 din 19 iulie/1 august 1917, p. 933.

de generalul Eremia Grigorescu, comandantul Armatei 1 române, șefului Misiunii franceze, se spunea: „Țin să vă exprim întreaga mea recunoștință pentru serviciile făcute României de acești bravi ofițeri ai Misiunii franceze, demni de aceia care câștigă în acest moment victoria de la Verdun”[17].

Încercările pentru România şi poporul român au continuat şi s-au amplificat pe fondul defecțiunii Rusiei, sub impactul revoluției bolșevice. Izolată complet de aliații săi, aflată la cheremul inamicilor din Quadrupla Alianță, România a fost nevoită să semneze preliminariile unei păci vremelnice, dar înrobitoare. În aceste circumstanțe, Misiunea Berthelot a trebuit să părăsească teritoriul românesc. În seara de 9 martie 1918, pe peronul gării ieșene, Berthelot şi ostașii săi aveau să fie copleșiți de sentimentele autorităților române şi ale mulțimii care i-au petrecut în acordurile „Marseillezei” şi ale Imnului naţional român. În semn de afecțiune, parlamentarii români i-au oferit un exemplar al Bibliei din 1688 a domnitorului Şerban Cantacuzino. Profund emoționat la citirea adresei oficiale care însoțea cartea, cu lacrimi în ochi, generalul nu a putut să răspundă decât: „Franţa nu va permite îngenunchierea României”. Luându-şi rămas bun, de pe scara trenului, el şi-a exprimat speranța că după noaptea tragică va răsări şi soarele izbânzii[18].

Evenimentele care au urmat în toamna aceluiași an i-au îndreptățit speranțele: în noiembrie 1918, în condițiile ofensivei Antantei şi remobilizării armatei române acționând alături de vechii săi aliați, Berthelot avea să revină în fruntea Armatei de Dunăre şi să contribuie la eliberarea României şi la consolidarea operei de unitate națională, desăvârșită la 1 decembrie 1918[19].

În acea zi de duminică, în semn de mare onoare, generalul avea să-i însoțească călare, la dreapta lor, pe Regele Ferdinand I şi Regina Maria, care își făceau reintrarea în Capitală, după doi ani de absență. De pe balcoane, de la ferestrele împodobite cu drapelele românești, franceze și britanice, italiene și americane, de la tribunele improvizate și de pe trotuare o ploaie

---

[17] Cf. Dumitru Pred (coord.), *Berthelot şi România / Berthelot et la Roumanie*, p. 25. Despre desfășurarea luptelor și contribuția Misiunii Berthelot, vezi la Dumitru Preda, Nicolae Ciobanu, *Bătălia de la Mărăşeşti 24 iulie / 6 august – 21 august / 3 septembrie 1917*, Bucureşti, Editura Militară, 2017, passim.

[18] Vezi unele detalii și comentarii la Gheorghe I. Florescu, prefața la *General Henri Berthelot. Jurnal şi corespondență 1916-1919*, pp. 38-43; Constantin I. Stan, *op.cit.*, cap. III (cu bibl.). Pe larg, vezi la Jean-Noël Grandhomme, *Le Général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie méridionale (1916-1918)*, passim.

[19] Dumitru Preda (coord.), Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994, passim.

de flori cădea asupra cortegiului și trupelor române şi aliate, „o nemaivăzută manifestație" ce exprima sentimentul sincer, liberator și de mândrie, care cuprinsese în acele clipe întreg orașul. A doua zi, el îi scria cumnatei sale Louise: „Entuziasmul a fost copleșitor [...] Soarele era în inimi. O mulțime imensă străjuia în șiruri largi ... Calea Victoriei [...] Defilarea a fost superbă, în special cea a trupelor franceze, care s-au prezentat remarcabil şi au fost primite cu ovații fantastice; va fi o amintire deosebită pentru soldații noștri, care vor vorbi despre asta multă vreme. [...] Ofițerii l-au proclamat pe Rege mareşal şi acesta, la rândul său, mi-a oferit Marea Cruce a Ordinului «Mihai Viteazul». Eu – adăuga cu mândrie Berthelot – sunt primul titular"[20].

La sfârşitul anului 1918, acum în calitate de comandant al forțelor aliate ale Antantei din România şi Rusia meridională, experimentatul ostaș se deplasează într-o vizită oficială de cunoaștere a situației *de facto* în teritoriile românești de dincolo de Carpați, unde în urma „armistițiului" de la Belgrad (13 noiembrie 1918)[21], care stabilise o linie provizorie demarcațională pe cursul Mureșului, se menținea o atmosferă extrem de confuză şi tensionată.

Noul context internaţional, așa cum am evidențiat în volumul *În apărarea României Mari* (1994), ca şi recent în sinteza *Sub semnul Marii Uniri. Campaniile armatei române pentru întregirea ţării 1916-1920* (2019), avea să impună conducerii românești, concomitent cu continuarea demersurilor diplomatice vizând anularea „armistițiului", accelerarea preparativelor militare, precedându-se la o înaintare treptată şi sistematică a forțelor sale armate în teritoriile revendicate, mai întâi până pe linia Mureșului, operație executată cu avizul Comandamentului aliat. Acțiunea se va desfășura în condițiile în care încercarea de a găsi o rezolvare pașnică a problemei suveranității românești în provinciile în care până atunci fuseseră sub dominația austro-ungară s-a lovit de poziția inflexibilă a guvernului Károlyi de a nu renunța la integritatea teritorială a așa-zisei „Ungarii istorice" şi a se opune violent voinței majorității absolute a populației exprimată categoric la 1 decembrie 1918. Vizita întreprinsă de generalul Franchet d'Espèrey, comandantul Armatei aliate de Orient, la București şi discuțiile purtate de acesta cu generalii Presan şi Berthelot (9-13 decembrie), au fost lămuritoare pentru urgentarea acțiunii, astfel că, la 24

---

[20] *General Henri Berthelot and Romania. Mémoires et Correspondance 1916-1919,* ed. Glenn E. Torrey, pp. 193-194.

[21] Bogdan Krizman, *The Belgrade Armistice of 13 November 1918*, în „The Slavonic and East European Review", vol. XLVIII, no 110/1970, p. 67-87; Dumitru Preda (coord.), *În apărarea României Mari...*, pp. 37-38.

decembrie (stil nou) cea mai mare parte a Transilvaniei propriu-zise se afla sub stăpânire românească.

Iată deci împrejurările în care, la 25 decembrie 1918, generalul Berthelot părăsea capitala României, deplasându-se pe itinerariul Pitești-Slatina-Craiova-Turnu Severin-Orșova, de unde își continua drumul prin Mehadia-Domașnea-Caransebeș-Lugoj, până la Timișoara, unde purta convorbiri cu comandanții militari sârbi, cu autoritățile locale maghiare şi reprezentanți ai românilor. Apoi prin Deta-Vârșeț-Alibunar ajungea la Panciova, de unde se îmbarca pe un vas, fiind în seara de 27 decembrie oaspetele Belgradului; după întâlniri cu voievodul Mišić, precum şi cu șefii aliați, generalul francez Henrys, respectiv amiralul englez Troubridge, era primit de prințul Alexandru, fiind însoțit de ministrul Franței în Serbia.

La 28 decembrie, el a revenit la Timișoara şi s-a îndreptat spre seară la Szeged: întâlniri cu reprezentanți aliați şi factori locali, inclusiv cu trimisul guvernului Károlyi al Ungariei.

A doua zi, la 29 decembrie, Berthelot era întâmpinat cu mult entuziasm de consiliul, garda şi locuitorii români din Arad, de față fiind prezente şi autoritățile locale maghiare; incidentele grave soldate cu morți şi răniți, provocate de elementele extremiste maghiare, chiar pe timpul ședерii generalului în oraş, l-au determinat pe acesta să ordone neutralizarea lor şi ocuparea imediată a Aradului de către trupe franceze. Vizita avea să urmeze ruta Arad-Oradea-Debrecen-Carei, iar pe 30 decembrie Satu Mare-Baia Mare-Dej-Bistrița, în fiecare localitate având scurte întâlniri cu reprezentanți ai administrației şi consiliilor naționale locale. La 18/31 decembrie pleca din Bistriţa spre Dej-Gherla, poposind la Cluj, unde „o mulțime imensă coborâtă din munți” (circa 50 000 de țărani din împrejurimi) l-a întâmpinat într-o atmosferă de sărbătoare; o sabie de onoare, ce aparținuse baronului, luptător de la 1849, Ilie Măcelariu, i-a fost oferită în semn de prețuire pentru atitudinea sa din timpul războiului în favoarea unității românești. Convorbirile cu autoritățile ungare şi cu fruntașii românilor, precum şi cu ofițerul delegat al șefului Misiunii franceze în Ungaria şi comandanții trupelor române l-au edificat mai amănunțit asupra stării de lucruri şi a pozițiilor celor două părți aflate în conflict.

La 1 ianuarie 1919 generalul Berthelot trecea prin Aiud-Alba Iulia-Teiuș şi Sebeș; în aceeași zi, la Sibiu, el se întâlnea cu membrii Consiliului Dirigent (Iuliu Maniu, Ştefan Cicio-Pop), cu generalii Traian Moşoiu şi Ioan

Boeriu, fiind aclamat pretutindeni cu o sinceră simpatie (o „primire princiară", însemna în carnetul său)[22].

Pe 2 ianuarie, după un scurt popas la Sălişte, el revenea la Sibiu pentru noi discuţii, de data asta şi cu Alexandru Vaida-Voevod. Seara părăsea oraşul plecând la Braşov, prin Mediaş şi Sighişoara. În ziua următoare el se reîntorcea la Bucureşti, pentru ca la 5 ianuarie 1919 să fie primit în audienţă de însuşi Regele Ferdinand I.

La 11 ianuarie 1919, generalul francez ţinea să-i trimită o scrisoare preşedintelui Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu, mulţumind pentru primirea care i-a fost rezervată „în timpul călătoriei mele în Banat, Crişana şi Transilvania" şi aducând un omagiu „vitalităţii neamului românesc care trăieşte în limitele artificiale ale vechii Ungarii".

Redau mai pe larg aprecierile făcute de Berthelot, în urma „turneului de pacificare" din Ardeal, cum el însuşi l-a denumit: „*În timpul celor 18 luni petrecute în România şi în contact strâns cu armatele sale, am putut să studiez şi să înţeleg bine caracteristica sufletului românesc, căruia cu plăcere viu să-i dau o nouă mărturie. Şederea mea printre români de peste munţi m-a convins că sufletul lor este acelaşi ca şi acela al românilor de la Bucureşti şi Iaşi. Am fost, de asemenea, foarte mişcat de manifestările unanime de stimă şi iubire pentru Franţa, care au avut loc pretutindeni la trecerea mea, de sinceritatea şi delicateţea exprimării lor.*

De aceea, din adâncul inimii, vă rog, Domnule Preşedinte, să primiţi şi să transmiteţi tuturor, bărbaţi şi femei, fete şi copii, săteni şi orăşeni. Şi tuturor membrilor Comitetului Dirigent şi ai comitetelor locale, expresiunea celei mai vii recunoştinţe şi a urărilor mele afectuoase pentru realizarea aspiraţiilor voastre naţionale... şi îngăduiţi-mi a striga împreună cu Dumneavoastră: ***Trăiască România Mare!***"[23].

Acesta a fost comandantul pe care cărările nescrise ale destinului în timpul Marelui Război l-au purtat pe meleagurile noastre, timp în care a ştiut să se apropie cu înţelegere de poporul român, din toate categoriile sociale, cu care a împărtăşit atât momentele de grele încercări, dar şi de glorie. Contribuţia sa la înfăptuirea, apărarea şi consolidarea Unirii Românilor, faptele sale pilduitoare şi pledoaria consecventă în favoarea

---

[22] *General Henri Berthelot and Romania. Mémoires et Correspondance 1916-1919*, ed. Glenn E. Torrey, p. 203. Pe larg asupra evenimentelor, vezi la Constantin Moşincat, *Generalul Henri Mathias Berthelot. Prima vizită în Ardeal după Marea Unire (1918-1919)*, Oradea, Editura Tipo MC, 2019 (Cuvânt înainte de Dumitru Preda).

[23] „Unirea" (Blaj), Anul XXIX, nr. 13, 22 ianuarie 1919, p. 1.

drepturilor noastre, îl înscriu astfel în Pantheonul eroilor „generației Marii Uniri”.

Ţara Românească socotindu-l unul dintre vrednicii săi fii, mărturisindu-şi dragostea şi prețuirea pentru cel care știuse să trudească pentru apărarea şi pentru mărirea ei, prin legea din 24 octombrie 1922, îi oferea cu drept irevocabil de stăpânire frumosul domeniu din comuna Fărcădinul de Jos, de lângă Hațeg, Hunedoara.

Trecut în rezervă, Berthelot, la fel ca alți membri ai Misiunii franceze, avea să revină în cea de-a doua patrie a sa, ca fiu adoptiv al pământului românesc. Ultima oară în mai 1930.

La 28 ianuarie 1931, Generalul francez avea să treacă în lumea veșniciei. Dispariția sa, oarecum neașteptată, a fost sincer şi profund resimțită de opinia publică din România. Regele Carol al II-lea, Guvernul, Parlamentul, Armata, Academia Română, numeroase instituții şi organizații centrale şi locale au adus cu acel prilej un emoționant omagiu în memoria celui care se dovedise un fidel prieten al națiunii cu care destinul îl unise.

Nobila figură a Generalului Henri Mathias Berthelot aparține, de atunci, istoriei noastre, în care a înscris, prin contribuția sa şi a bravilor săi camarazi la făurirea idealului întregirii României, o pagină de neuitat.

BIBLIOGRAFIE

„Desbaterile Adunării Deputaţilor”, sesiunea 1916-1917, nr. 18, şedinţa din 21 mai 1917, pp. 150-151;

„Monitorul oficial”, partea I, nr. 92, 19 iulie/1 august 1917, p. 933.

„Unirea” (Blaj), Anul XXIX, nr. 13, 22 ianuarie 1919, p. 1.

AN-B, fond *Microfilme Franţa*, rola 177, c. 354;

Service Historique de l’Armée de Terre (SHAT), fonds privé *Berthelot, 1 K77*.

Academia Română, *Şedinţa solemnă pentru comemorarea unui an de la moartea generalului Henri M. Berthelot, 29 ianuarie 1932*, Bucureşti, Monitorul Oficial, Imprimeria Națională, 1932;

David, Aurel V., *Generalul Berthelot – Un francez cu inimă de român*, în *Studii de istorie a înălțării şi declinului nației românești*, Bucureşti, 2006;

Drăgănescu, Col. C., *Privire generală asupra conducerii şi execuției operațiunilor în Bătălia de pe Argeş şi Neajlov, 12-20 noiembrie 1916*, în revista „România Militară”, Anul LXXVIII, nr. 8-9, august-septembrie 1941, pp. 61-91 şi nr. 10, octombrie 1941, pp. 3-34.

Florescu, Gheorghe I. (ed.), *General Henri Berthelot. Jurnal şi corespondenţă 1916-1919*, Iaşi, Cronica, 1997

Idem (ed.), *General Henri Berthelot. Jurnal şi corespondenţă 1916-1919*, ed. a II-a, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000;

Generalul H.M. Berthelot. 80 de ani după Misiunea franceză în România / Général H.M. Berthelot. 80 ans après la Mission française en Roumanie, ed. Paul Cernovodeanu, Bucureşti, 1996;

Giurcă, Colonel Ion, *1917. Reorganizarea armatei române*, Bucureşti, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1999.

Grandhomme, Jean-Noël, *Henri Mathias Berthelot (1861-1931). Du culte de l'offensive à la stratégie globale*, ECPAD, 2011;

Ideml, *Le Général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie méridionale (1916-1918)*, SHAT, Vincennes, 1999;

Kiriţescu, Constantin, *Istoria Războiului pentru Întregirea României 1916-1919*, ed. Costin Kiriţescu, Mircea N. Popa şi Lucia Popa, vol. 1, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989, pp. 487-512.

Krizman, Bogdan, *The Belgrade Armistice of 13 November 1918*, în „The Slavonic and East European Review", vol. XLVIII, no 110/1970;

Moşincat, Constantin, *Generalul Henri Mathias Berthelot. Prima vizită în Ardeal după Marea Unire (1918-1919)*, Oradea, Editura Tipo MC, 2019;

Nicolescu, Gheorghe, *Relații româno-franceze în anii Primului Război Mondial (Misiunea H.M. Berthelot în România)*, Pitești, Editura Universităţii din Pitești, 2005;

Pétin, Général Victor, *Le drame roumain 1916-1918*, Payot, Paris, 1932;

Preda, Dumitru, *Generalul Berthelot, reorganizarea armatei române şi relaţiile româno-ruse în 1916-1917*, în vol. *Generalul H.M. Berthelot. 80 de ani după Misiunea franceză în România*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, [1997];

Idem, *La Roumanie et l'Entente. Les avatars d'une petite puissance dans une guerre de coalition 1916-1917*, Bucarest, Cavallioti, 2017;

Idem, *Reorganizarea armatei române – moment hotărâtor în obținerea marilor victorii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz*, în „Memoriile Secției de Ştiinţe Istorice a Academiei Române", Seria IV, tom XII (1987), Bucureşti, 1990, p. 95-102.

Idem, *Sub semnul Marii Uniri. Campaniile armatei române pentru întregirea ţării 1916-1920*, Bucureşti, Editura Academiei Române, Editura Militară, 2019.

Idem, Ciobanu, Nicolae, *Bătălia de la Mărăşeşti 24 iulie / 6 august – 21 august / 3 septembrie 1917*, Bucureşti, Editura Militară, 2017;

Idem (coord.), Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994;

Idem (coord.), Neculai Moghior, Tiberiu Velter, *Berthelot şi România / Berthelot et la Roumanie*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1997;

Rosetti, Gral. Radu R., *Mărturisiri (1914-1919)*, ed. Maria Georgescu, Bucureşti, Editura Modelism, 1997;

Roussin, Michel, *La Mission militaire française en Roumanie pendant la Première Guerre mondiale*, 2 vol., Paris, 1972;

Saint-Aulaire, Comte de, *Confession d'un vieux diplomate*, Paris, Flammarion, 1953;

Stan, Constantin I., *Generalul Henri M. Berthelot şi Românii*, ed. a II-a, Bucureşti, Paideia, 2018.

Torrey, Glenn E., *Henri Mathias Berthelot: Soldier of France, Defender of Romania*, Iaşi, Oxford, Portland, 2000;

Idem (ed.), *General Henri Berthelot and Romania. Mémoires et Correspondance 1916-1919*, New York, Boulder, 1987;

Idem, *Generalul Henri Berthelot. Memorii şi corespondenţă 1916-1919*, Bucureşti, Editura Militară: 2012.

Situația politică, militară și diplomatică din Europa Centrală și „turneul de informare” al generalului Henry M. Berthelot (25 decembrie 1918 – 5 ianuarie 1919)

The Central European Political, Military and Diplomatic Circumstances and 'The Information Tour' of General Henry M. Berthelot (December 25th, 1918 - January 5th, 1919)

Mihai D. DRECIN
Prof. univ. dr., Universitatea din Oradea

Abstract
The study reviews the political, military and diplomatic realities of Central and Eastern Europe in autumn 1918. The author analyses the signing of the Central Powers armistice with the coalition of the Entente, leading to the end of the Great War (1914-1918).

On this historical background, the dissolution of the Austro-Hungarian Empire wasinevitable, its oppressed nations proclaimed their independence, leading to the formation of the national states on the basis of the Wilsonian principle of self-determination.

After the separation from Austria, Hungary, via various diplomatic manoeuvres tried to maintain the so-called 'historical' boundaries, to be precise the old medieval kingdom. The Romanians, the Slovaks, the Croats and the Serbs opposed. The Budapest Government hoped that the Hungarian army and gendarmeriewould keep Banat, Crișana, Maramureș and the historical Transylvania (territories mostly inhabited by Romanians), within the Hungarian state borders. Following this objective, the administrative authorities, the Hungarian army and gendarmerie started persecuting, even physically liquidating the Romanian elite from villages and towns, trying to block the preparation and conduct of the Great National Assembly in Alba Iulia (December 1st, 1918), then the implementation of the union of Transylvania with Romania.

To identify the political realities of Transylvania, General Berthelot visited the region. Perceiving the justice of the Romanians' requests, he would inform the Paris Peace Conference, which would allow the military to free Transylvania from the Hungarian terror and to fulfil the desire of the Romanian union in a nation-state.

Keywords: *Transylvania, General Berthelot, information tour, December 25th, 1918 - January 5th, 1919*

Pentru a înțelege motivul deplasării generalului Henry M. Berthelot în Banat, Crișana și Transilvania istorică, cu scurte devieri la Belgrad și Dobrițân (Debrecen), trebuie să punctăm evenimentele revoluționare derulate în cascadă în Europa Centrală a toamnei anului 1918.

Începem cu câteva *considerații de geografie istorică care ne permite să localizăm Europa Centrală în ansamblul continentului Europa.* După istoricul Ioan-Aurel Pop, Europa Centrală este unul din cele cinci mari „peisaje" ale bătrânului nostru continent, alături de „Europele" de Nord, Apuseană, Răsăriteană și Mediteraneană. Clasicismul greco-latin și creștinismul au impus Europei o anume bipolaritate. Apusul marcat de tradiția culturală romană și biserica Romei, Răsăritul bazat pe tradiția greacă și ortodoxia cu centrul la Constantinopol. Popoarele din cele două extremități ale Europei își arogau anumite tradiții și calități, în același timp aruncându-și unul altuia defecte și neîmpliniri. În această contrapunere dintre cele două Europe tradiționale se pare că nu mai era loc pentru o a treia „lume", o „nouă Europă". Totuși, apare o zonă de interferență între Apusul și Răsăritul Europei – Europa Centrală.

Din punct de vedere geografic „noua Europă" are niște repere bine delimitate în geografia continentului: în vest Oderul – Alpii – Marea Adriatică, în est țările baltice – Polonia – Vestul Ucrainei – Nistru – Marea Neagră, în nord Marea Baltică, în sud Dunărea.

O primă caracteristică a acesteia este neomogenitatea ei etnică și confesională. Aici locuiesc popoare germanice, slave și latine, ce îmbrățișează religiile catolice, reformate, ortodoxă și musulmană. O pată de culoare sunt evreii și religia mozaică, care se acomodează etnic popoarelor în rândul cărora s-au așezat, contribuind la modernizarea și dezvoltarea economică, în sensul pozitiv al lucrurilor. La polul opus sunt maghiarii, de origine asiatică, fino-ugrică, dornici de expansiune militară în Europa Centrală. Popor restrâns numericește, la așezarea lor în Pannonia apreciat la aproximativ 200 de mii de persoane, înclinat spre a copia modele instituționale și religioase vest și est europene, înzestrat cu calitatea de a asimila etniile pe care le subordonau politic, dornic de a crește în plan demografic peste forța lor biologică de procreere, reușitele mici etichetându-le „mari" – au constituit un perpetuum focar politic destabilizator în zonă. Tocmai aceste realități i-au dat Europei Centrale o indiscutabilă personalitate, fiind mai mult o entitate de civilizații decât una geografică bine delimitată.

Sub aspect politic, Europa Centrală a fost întotdeauna subordonată unor state puternice din zonă sau vecinătate. Acestea au asuprit popoarele, apoi națiunile moderne din zonă, acumulându-se „mase critice" care au dus

la răscoale și revoluții, inclusiv la români (1784, 1848-1849, 1918). Treptat, mișcările și acțiunile de emancipare națională, organizate de partide politice și societăți culturale s-au înmulțit și radicalizat.

De la sfârșitul secolului al XVII-lea până în 1918, cea mai mare parte a Europei Centrale este controlată politic și militar de Imperiul Habsburgic. În cadrul lui sunt integrați cehi, italieni, sloveni, croați, unguri, români, ruteni, sârbi. Reformele modernizatoare lansate de Curtea din Viena au favorizat, în parte, o evoluție a națiunilor componente ale Imperiului, în funcție de elita politică prohabsburgică care s-a ridicat din cadrul lor. Contau, în primul rând, numărul, forța economică și relațiile, inclusiv de rudenie, pe care nobilimea și le-a creat la nivelul Curții imperiale. Instaurarea dualismului austro-ungar (1867), duce la accentuarea exploatării maghiare și lansarea unui program de maghiarizare a slovacilor, croaților, românilor, parțial a sârbilor, care va acutiza conflictele dintre națiunile asuprite și guvernul de la Budapesta. Încetul cu încetul imperiul dualist austro-ungar se transformă, în jurul anului 1900, într-o veritabilă „bombă cu ceas", oricând detonabilă. Marele Război a acutizat conflictele sociale și etnice, pe fondul insuccesele militare ale Puterilor Centrale, a epidemiilor și foametei care se generalizează inclusiv în spatele fronturilor.

Revoluțiile din Rusia anului 1917, ideile pacifiste și sociale de stânga pe care acestea le lansează, alături de „Cele 14 puncte" ale președintelui nord-american W. Wilson (8 ianuarie 1918) – au revigorat ideea de autodeterminare a națiunilor asuprite din imperiile multinaționale, dorința lor privind încetarea războiului, reforme social-economice care să îmbunătățească viața celor mulți, să aducă mai multe libertăți și dreptate. Aceste schimbări de mentalitate se accentuează pe fondul înfrângerilor Puterilor Centrale pe fronturile din sudul Moldovei, nordul Italiei și Franței. Epuizate economic și militar, sub presiunea nemulțumirilor crescânde la nivelul propriilor națiuni, statele componente ale coaliției Puterilor Centrale ies pe rând din război, încheind armistiții: Bulgaria (29 septembrie 1918 - Salonic), Turcia (30 septembrie – portul Mudros de pe insula Lesbos), Austria (2/3 noiembrie – Padova/Villa Giusti), Germania (11 noiembrie – pădurea Compiegne/Rethondes).

Națiunile din Austro-Ungaria simțind sfârșitul inevitabil al Marelui Război, încep să se detașeze treptat de imperiul dualist, să-și manifeste dorința autonomiei, independenței și constituirii de state naționale bazate pe principiul autodeterminării sau al „liberei dispuneri".

Primii sunt românii transilvăneni care, la 12 octombrie, în ședința Comitetului Executiv al PNR de la Oradea, redactează și promulgă cunoscuta Declarație de autodeterminare. Alexandru Vaida-Voevod, la 18

octombrie, o citește în ultima ședință a Parlamentului Ungariei epocii dualiste. În pofida obstrucției parlamentarilor unguri, documentul este citit, zarurile fiind aruncate.

O zi mai târziu, în 19 octombrie, deputații slovaci din Parlamentul de la Budapesta fac o declarație identică cu a românilor, manifestându-și hotărârea de-a se constitui într-o entitate politică proprie. La 28 octombrie Consiliul Național Ceh proclamă independența cehilor și ruperea definitivă de Austria. La 30 octombrie, pe baza afinităților de limbă și cultură slave, Consiliul Național Slovac proclamă unirea cu Cehia, ceea ce duce la nașterea statului cehoslovac.

Încă la 23 septembrie, partidele politice ale slavilor din sud, sloven și croat, înaintează primului ministru al Ungariei, Tisza Istvan, un memoriu privind constituirea statului iugoslav în cadrul monarhiei dualiste. Era o primă fază a unirii slavilor de sud-vest din imperiul dualist, propunând Vienei și Budapestei să le accepte o formulă statală prin care să aibă aceleași drepturi și libertăți cu austriecii și ungurii, într-un stat federal, gândit încă la 1906 de românul Aurel C. Popovici. Maturizarea politică a slavilor de sud arde etape, ei abandonând ideea federalizării Austro-Ungariei îmbrățișând formula unui stat federal iugoslav. În această idee, la 29 octombrie Sfatul Național (Soborul) Croat de la Zagreb proclamă desprinderea Croației din imperiul dualist și crearea statului iugoslav independent. Originea și limba comună duc la crearea statului sârbo-croato-sloven, din 1929 cunoscut sub numele de Iugoslavia. Lui i se alătură Bosnia-Herțegovina, Muntenegru, Voivodina. Influența Serbiei învingătoare în război, parte componentă a Antantei încă din 1914, a fost hotărâtoare în coagularea într-un singur stat al slavilor de sud-vest.

Austria, principalul centru economic, politic și cultural al Austro-Ungariei, intra în frământări politice în aceeași toamnă a anului 1918. Nu numai cercurile politice la vârf, inclusiv Curtea imperială, ci și masa mare a orășenilor și comunelor. Greve muncitorești, debandadă în rândul unităților militare, idei bolșevice ce penetrau dinspre Rusia prin agenți ai lui Lenin care teoretizau marea revoluție bolșevică europeană. Guvernul Lammasch pierde teren de la o săptămână la alta. La 30 octombrie vechiul Parlament este înlocuit de ”Adunarea națională provizorie a monarhiei austro-ungare”. Se încerca o democratizare a legislativului austriac, cu intenția ascunsă de a sugera schimbarea în fața propriilor națiuni și a statelor democratice învingătoare în Marele Război, dar cu păstrarea „reformată” a imperiului dualist. Intențiile cercurilor imperiale se dovedesc iluzorii, depășite de evenimentele în continuă radicalizare. La 31 octombrie, omul politic social-democrat Karl Renner, cu vederi de centru-stânga, acceptate și în ton cu

nemulțumirile populare, accede la putere înlocuind guvernul Lammasch. După numai două săptămâni, la 11 noiembrie, ultimul împărat austro-ungar, Carol, abdică. Se oferea cale liberă proclamării Republicii austriaco-germană (12 noiembrie). Viitorul Austriei era încă incert. Afinitățile ei spre Germania, deși înfrântă și frământată de mari nemulțumiri interne, ce cocheta chiar cu idei bolșevice în porturile din nord și în Bavaria, era, pentru moment, o soluție. Adepții unei Germanii Mari, până la urmă, vor abandona soluția, Austria devenind o republică independentă.

Ungaria oscila între desprinderea de Austria, o doleanță mai veche a clasei nobiliaro-burgheze, accentuată după 1867, și menținerea Austro-Ungariei prin guvernul Tisza Istvan. Desprinderea de Austria era înțeleasă în paralel cu refacerea Ungariei Mari, în granițele sale medievale. Aceasta însemna menținerea sub conducerea guvernului de la Budapesta a Slovaciei, Croației, parte din Voivodina, mai ales a Transilvaniei, ultima considerată, în mitologia maghiară, diamantul cel mai de preț de pe Coroana arpadienilor. Se invocă stăpânirea Transilvaniei peste un mileniu, timp în care cultura și civilizația maghiară s-ar fi format în bazinul carpatic, afirmații totuși exagerate. În timpul Voievodatului și Principatului provincia, chiar dacă era condusă de o elită nobiliară maghiară, avea o autonomie sau independență evidentă față de regii Ungariei, uneori ajungând sub suzeranitate otomană. Doar în urma dualismului austro-ungar (1867) Transilvania va fi condusă de guvernele din Budapesta, până în 1918.

Între 16-19 octombrie Parlamentul Ungariei se întrunește în ceea ce va fi ultima lui sesiune din epoca austro-ungară. Șocul discursului lui Alexandru Vaida-Voevod, în care a prezentat la 18 octombrie Declarația de la Oradea, este dublat de o declarație cu același conținut ținută de deputatul slovac Ferdinand Juriga. De altfel, în cele trei zile de ședințe, au avut loc confruntări foarte dure între fostul prim-ministru Wekerle Sandor (1892-1894, 1910), primul ministru în funcție Tisza Istvan (1913 – octombrie 1918) și Karolyi Mihali – șeful Opoziției. În discursurile lor, fiecare va încerca să ofere planuri politice de ieșire a Ungariei din război și asigurarea existenței statului în granițele sale „istorice”. Wekerle anunță că pe viitor „între Ungaria și Austria se va menține doar o uniune personală, având comun doar ministerul de Externe, provizoriu și acesta”. Formula statală propusă mergea pe linia păstrării dualismului austro-ungar, chiar dacă doar prin legături superficiale, aproape simbolice. Tisza Istvan, recunoscând că războiul este pierdut, spera că „se va ajunge la o pace mulțumitoare pentru Ungaria”. Totodată, ca de altfel și cu alte ocazii, respinge politica de asuprire a națiunilor din partea statului maghiar, neagă dreptul deputaților

români să vorbească în numele poporului român. Karolyi Mihali, ca șef al Opoziției, avea un ascendent politic asupra celorlalți doi. În 1914 el s-a opus participării la Marele Război, intuind înfrângerea Austro-Ungariei. Totuși, majoritatea Partidului Independenței din care făcea parte a subscris la intrarea în război din rațiuni de „apărare a integrității teritoriale a statului dualist".

Evenimentele se precipitau. Trebuia găsit un vinovat pentru situația politică dezastruoasă în care ajunsese Ungaria. La 31 octombrie, Tisza Istvan este asasinat, Karolyi Mihali ajungând prim-ministru. A doua zi se proclamă „Republica populară a Ungariei", pentru ca în 2 noiembrie Ungaria să devină independentă, rupând legăturile cu Curtea de la Viena și Austria.

Asupra prim-ministrului Karolyi Mihali apasă o mare responsabilitate privind viitorul Ungariei, în condiția în care națiunile română, slovacă și croată trecuseră la organizarea consiliilor și gărzilor naționale centrale, instituții care vizau desprinderea de statul ungar, crearea de state naționale proprii sau, cazul românilor, unirea cu Regatul României. Aceste deziderate au intrat în conflict cu declarația primului ministru Karolyi privind intenția sa de a discuta cu liderii națiunilor controlate încă de guvernul de la Budapesta, în vederea acceptării menținerii unei „Ungarii unitare".

La 30/31 octombrie la Budapesta, unde se aflau, în calitate de deputați, majoritatea membrilor conducerii Partidului Național Român, se constituie Consiliul Național Român. Va fi format din șase membri ai Partidului Național Român și șase membri ai Partidului Social-Democrat, Secția română. La 2 noiembrie, acesta se mută la Arad, în mijlocul populației românești majoritare, de a cărei sprijin moral și material simțea că va avea nevoie. Sediul acestuia era în casa lui Ștefan Cicio-Pop – președintele Consiliului Național Român, secretar fiind Gheorghe Crișan. Aproape în același timp apar încă două centre conducătoare ale mișcării naționale românești, la Cluj, sub conducerea avocatului Amos Frâncu, respectiv la Dej - sub conducerea lui Teodor Mihali.

Până la urmă consiliile și gărzile naționale comitatense (județene) se vor subordona Consiliului Național Român Central de la Arad, respectiv Gărzii Naționale Centrale cu sediul în același oraș, sub comanda maiorului Alexandru Vlad. Sub conducerea acestor organisme politico-administrative centrale de la Arad, în toate cele 23 comitate cu majoritate românească din Transilvania, se constituie consilii și gărzi naționale la nivel de comitat, plasă, comune, chiar unele sate.

În noaptea de 10/11 noiembrie, cu douăzeci și patru de ore înaintea încetării luptelor pe frontul din Vestul Europei, România reintră în război alături de Aliații din august 1916. În următoarele zile Armata Română trece Carpații în Transilvania prin pasurile Oituz, Predeal, Valea Oltului, fiind primită cu entuziasm de românii transilvăneni. Comanda trupelor coloniale franceze din Balcani, debarcate la Salonic și aflate în marș spre Dunăre, fixează Armatei Române un prim aliniament de înaintare pe Mureș. În felul acesta se dorea să se evite un conflict militar între români și consiliile și gărzile militare maghiare sprijinite de Armata Maghiară și Jandarmeria oficială a statului maghiar.. Dacă în Transilvania de până la linia demarcațională Mureș, românii au reușit să asigure liniștea locuitorilor și apărarea proprietăților, neutralizând ușor rezistența extremiștilor maghiari, la vest și nord-vest de această linie demarcațională populația românească a fost supusă presiunii autorităților administrative maghiare care s-au dedat, alături de armata și jandarmeria pendente de guvernul din Budapesta, la tot felul de opresiuni, inclusiv asasinate individuale și de grup care vizau elita minoră și majoră a localităților românești.

În această atmosferă politică tensionată, la 10 noiembrie, Consiliul Național Român Central din Arad transmite Consiliului Național Maghiar un ultimatum prin care revendică dreptul la guvernare deplină asupra celor 23 de comitate cu majoritate românească și localitățile cu majoritate românească din comitatele Bichiș, Cenad și Ugocea.

Guvernul de la Budapesta, speriat că va pierde Transilvania, acceptă discuții cu Consiliul Național Român Central. Consiliul Național Maghiar va fi reprezentat de o numeroasă delegație în frunte cu sociologul Jászi Oszkar, ministrul Naționalităților în guvernul Karolyi, bun cunoscător al situației naționalităților din imperiul dualist. Pentru a menține Transilvania în cadrele statului maghiar, delegația guvernamentală propune tot felul de variante: organizarea de tip cantonal a Transilvaniei sau chiar autonomia provinciei în cadrul Ungariei. Intransigența delegației române, la care se alătură Iuliu Maniu venit de la Viena, se baza pe principiile wilsoniene. Ca urmare, discuțiile din 13-14 noiembrie, desfășurate în sala Prefecturii din Arad, eșuează. Legăturile transilvănenilor cu Casa regală română, încă la Iași, sfaturile lui Ionel I. C. Brătianu privind organizarea și desfășurarea acțiunilor de pregătire a integrării Transilvaniei în Regatul României, erau un suport moral și politic hotărâtor în sprijinirea Consiliului Național Român Central în acțiunea de pregătire a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

În disperare de cauză, la 13 noiembrie primul-ministru Karolyi semnează la Belgrad un „armistițiu” cu generalul Franchet d’Esperey,

comandantul Corpului expediționar aliat din Balcani. Una din prevederile documentului înscria acceptarea de către ambele părți a fixării unei linii demarcaționale de-a lungul Mureșului, de la Reghin – Tg. Mureș – Bătuța – Radna – Arad, între administrația civilă și armata maghiară la nord și trupele franceze și sârbe la sud, cu referire specială la Banat. Față de această hotărâre surprinzătoare, istoriografia noastră are următoarele explicații: eforturile guvernului maghiar, înfrânt în război, de a se impune în plan diplomatic într-o Europă în fierbere și reașezare politică, obiectivul lui strategic fiind menținerea integrității „Ungariei milenare"; necunoașterea situației demografice și politice din teren de către generalul francez, în plus copleșit de atenție din partea delegației maghiare; încercarea evitării, pentru moment, a unui conflict militar maghiaro-român și sârbo-român. Delegația maghiară, semnând acest armistițiu, se considera stat neutru și, de aici, dreptul de a-și menține integritatea teritorială.

Armistițiul bloca intrarea și înaintarea Armatei Române în Transilvania, ca și activitatea Consiliului Național Român Central de la Arad în eforturile sale de a pregăti Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Împărțirea în două a națiunii române din Transilvania, semănarea unei situații confuze în provincie, îl determină pe Iuliu Maniu să declare că documentul semnat la Belgrad „agravează dificultățile în acțiunea de renaștere națională (a românilor – n.n.) și în organizarea ei, atât de necesară în aceste zile de prefaceri istorice".

În Banat avem o situație specială. Serbia, membră a Antantei împreună cu Regatul României, pretindea încadrarea întregii provincii în fruntariile regatului lor. Pretențiile se bazau pe rezistența armatei sârbești contra Puterilor Centrale între 1914-1918. Pe lângă marile pierderi materiale și umane, autoritățile sârbești au refuzat capitularea în fața armatelor germano-austro-ungare, Casa regală, în frunte cu bătrânul rege Petru I Karagheorghevič și prințul Alexandru, alături de întregul guvern, refugiindu-se pe o insulă din Marea Adriatică, rămânând în război cu adversarii. Fără să țină cont de discrepanța demografică dintre români și sârbi, în favoarea românilor, din Banatul cărășan și timișan, sârbii au ocupat întreaga provincie până la Mureș, inclusiv Cetatea Aradului. Aliindu-se cu autoritățile administrative maghiare, s-au dedat la persecuții împotriva românilor organizați în consilii și gărzi naționale, atât în perioada pregătirii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia cât și după 1 Decembrie 1918, când delegații la Alba Iulia pur și simplu sunt vânați de structurile militare sârbești. Unitățile militare franceze care au intrat în Banat, cu scopul declarat de a preîntâmpina conflicte între români, unguri și sârbi, au dovedit un comportament pro - ungaro-sârb. De altfel, proclamarea, la Timișoara, a

„Republicii bănățene” sub conducerea social-democratului șvab Otto Roth și constituirea „Consiliului popular bănățean”, era o etapă intermediară de dezlipire a Banatului de Transilvania și orientare spre Budapesta sau Belgrad. Românii bănățeni înființează, în aceeași zi de 31 octombrie, „Consiliul Militar Național Român”, sub conducerea avocatului Aurel Cosma, care se subordonează Consiliului Național Român Central de la Arad, și, mai apoi, trece la transpunerea în practică a Hotărârii de la Alba Iulia.

Situația din Banat era cunoscută la nivelul elitei politice și culturale românești, inclusiv cea aflată în emigrație, în străinătate. Bunăoară, Hortensia Cosma-Goga, fiica lui Partenie Cosma, director-executiv al Băncii „Albina” din Sibiu, aflată în Italia, îi scria soțului Octavian Goga, aflat la Conferința de Pace de la Paris: „Toate neamurile își caută de interesele lor: sârbii i-au câștigat pe francezi, ungurii îi prind pe italieni. Să vezi (ce) simpatie le arată toți corespondenții de la Budapesta urmașilor lui Kossuth - prietenul lui Garibaldi”. Într-o altă scrisoare trimisă din Genova la Paris, Hortensia Cosma-Goga, pe baza informațiilor culese din presa italiană, scrise: „Vezi ce scrie <Coriere> din Fiume (este vorba de confruntările dintre naționaliștii lui Gabriele d’Anunzzio și lumea slavă de pe coasta de vest a Adriaticii, italienii dorind să-și integreze în statul lor orașele cu certă majoritate italiană – n.n.) va fi la fel și în Banat. Sârbii sub noi ar fi ca la ei în țară (în sensul cu aceleași drepturi și obligații, fără nicio discriminare – n.n.), noi sub ei ne prăpădim (asimilare prin sârbizare – n.n.). Arată-i lui Scotus (Scotus Viator alias Seton Watson, vechi prieten cu O. Goga – n.n.), care, ca toți înamorații (pentru cauza tuturor națiunilor asuprite din fosta Austro-Ungarie – n.n.), e cam orb, că în interesul păcii stabile trebuie să taie ghiarele protejaților lui prea hămesiți, cer prea destul (sârbii – n.n.) cu Bosnia care nu e slavă și pe ai noștri i-ar prăpădi”. Pentru apărarea intereselor naționale la Paris, energica și bine orientata în politică soție a lui Goga, le cere delegaților la Conferința de Pace să caute prietenia americanilor și, mai ales, a evreilor americani, un fel de „totum factum” ai momentului.

La 12 decembrie, Marele Cartier General al Armatei Române, comunică Comandamentului Armatei Aliate de la Dunăre că sunt mobilizate trupele maghiare contrar art. 2 din Convenția de la Belgrad din 13 noiembrie. Acestea se pregătesc să atace teritoriul transilvănean de la est de Mureș, controlat de Armata Română. Marele Cartier General al Armatei Române cere permisiunea să ia sub control, prin Armata Română, orașele Sighetul Marmației, Baia Mare, Satu Mare, Carei, Dej și Cluj și „în mod cu

totul special" Oradea și Arad. Una din motivații consta în faptul că în zona amintită ideile anarhiste și bolșevice au cuprins societatea maghiară.

În acest context, între 9-13 decembrie, generalul Franchet d'Esperey, comandantul Armatei Aliate din Orient, face o vizită la București. Împreună cu Marele Cartier General al Armatei Române se realizează o aprofundată analiză militaro-politică a zonei din estul și centrul Europei. Rezultă că Rusia bolșevică atacă trupele franco-engleze debarcate pe coasta de nord a Mării Negre cu obiectivul de a bloca și anihila puterea sovietică. În nordul României, Ucraina naționalistă, apoi bolșevică, atacă Armata Română. În sfârșit, la 4 decembrie, primul ministru Karolyi, într-un discurs, vorbește de pericolul dezmembrării Ungariei și reafirmă hotărârea de a nu ceda. Ca urmare, cele două părți, română și franceză, cad de acord ca Armata Română să înainteze în toate ținuturile românești care au făcut parte din fosta monarhie austro-ungară, mai puțin în Banat unde controlul urma să-l dețină, în continuare, unitățile militare coloniale franceze. Se fixează o nouă linie demarcațională la vest de Mureș, până la care Armata Română putea să înainteze. Aceasta era: Sighetul Marmației - vest Baia Mare - Jibou-Zalău - est Ciucea - Zam pe Mureș, peste Munții Apuseni.

Pentru a fi la curent cu realitățile concrete din Transilvania și Banat, pe care dorea să le vadă cu proprii ochi, nu numai din rapoartele pe care le primea, generalul Berthelot face o vizită în Banat, Crișana și Transilvania istorică între 25 decembrie 1918-5 ianuarie 1919, intrată în istorie sub denumirea de „turneu de informare" sau „turneu de pacificare".

*
* *

Datele pe care generalul francez le culege personal, din întâlnirile cu autoritățile sârbești de la Belgrad, cu cele maghiare și române, discuția avută cu regele Ferdinand la București după încheierea turneului transilvănean – îi permit să informeze cu exactitate Parisul asupra situației din Centrul Europei.

Pentru românii din „Vestul românesc", adică Maramureș, Crișana și Banat, vor urma opt luni de rezistență contra administrației maghiare, care controla Maramureșul și Crișana, inclusiv Aradul, respectiv ocupației sârbești în Banat. În această perioadă se înregistrează noi asasinate împotriva românilor, fiind vizați atât oameni de rând cât și personalități din elita politică majoră.

Activitatea delegației României la Conferința de Pace de la Paris, instaurarea regimului bolșevic în Ungaria lui Kun Bela, insistențele

generalului Berthelot cu rapoarte despre situația dramatică a românilor din vestul românesc, dublate de noi informații luate din zonă de alți emisari francezi-precum colonelul Trousseau și maiorul Dauphont la Oradea, la sfârșitul lunii februarie-începutul lui martie 1919 – permite Armatei Române să înainteze spre vest, eliberând Sighetul, Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Arad – până la sfârșitul lunii aprilie-mijlocul lunii mai, iar Banatul și Timișoara până la începutul lunii august 1919.

Jertfele Armatei Române pentru eliberarea și integrarea vestului românesc în Patria Întregită, organizarea administrației și instituțiilor naționale – au rămas ca o pildă de sacrificiu și de capacitate organizatorică a neamului nostru pentru momente decisive, făuritoare de Istorie.

Elita politică românească din Arad în toamna anului 1918

Arad's Romanian Political Elite during the Autumn of 1918

Dr. Doru SINACI
Dr., Director Biblioteca Judeţeană „A. D. Xenopol", Arad

Abstract
Relating to the political perspective, the 19th century – marked by the Central and Southeast European nations' struggles for the declaration of their identity rights – would end as abruptly as possible during the fall of 1918, when the continental empires collapsed following the Great War. Consequently, the political elites followed the same path, meaning the course of unequivocal promotion of national interests as the only effective political approach. The city of Arad preserved its position as the political capital of the Transylvanian Romanians; consequently the last confrontation between the Romanian and Hungarian political leaders would take place in the city on the Mureş River involving the future of the territories in the Eastern part of the late Monarchy.

Keywords: *political elite, empire, nation state, confessionals, separation.*

După întemnițarea memorandiștilor și decapitarea conducerii Partidului Național Român, nucleul politic de la Arad avea să se impună în fruntea luptei pentru obținerea de drepturi naționale a românilor din Monarhie. Aici, la Arad, în jurul Preparandiei, a Episcopiei Ortodoxe, a Băncii „*Victoria*" și mai ales a ziarului „*Tribuna Poporului*" avea să se coaguleze o veritabilă elită politică, în sarcina căreia se vor contabiliza câteva realizări extrem de importante în ceea ce privește afirmarea națională a românilor din Austro-Ungaria. Un prim succes îl înregistrează liderii politici arădeni chiar în vara anului 1895, când organizează la Budapesta un congres al naționalităților ne-maghiare din partea răsăriteană a Monarhiei, la care participă politicieni români, sârbi și slovaci. Scopul acestui „*congres al naționalităților*" – cum avea să-i rămână titulatura în studiile de specialitate – era acela de a coordona lupta politică a deputaților români, sârbi și slovaci în Parlamentul de la Budapesta, astfel încât să crească șansele dobândirii de drepturi economice, sociale, politice și culturale pentru fiecare naționalitate în parte.

Un alt succes înregistrat de către elita politică arădeană la sfârșitul secolului al XIX-lea este înființarea la Arad, începând cu luna ianuarie a

anului 1897, a ziarului „*Tribuna Poporului*”, ziar care avea să devină, în scurt timp, cel mai bine scris și mai important ziar politic și cultural al românilor din Monarhie, în paginile căruia vor publica cei mai importanți scriitori, politicieni și oameni de cultură din întreg spațiul românesc. Pe lângă faptul că ziarul „*Tribuna Poporului*” va contribui semnificativ la uniformizarea limbii române literare[1], în jurul redacției de la Arad se va coagula o elită care va da naștere unui veritabil curent politic și cultural, cunoscut mai ales sub numele de „*tribunism*”. Printre tribuniștii arădeni se numărau intelectuali formați în marile centre universitare ale vremii, la Budapesta, Viena, Berlin, Praga, Cernăuți, București sau Paris: Ioan Slavici, Eugen Brote, Vasile Goldiș, Vasile Mangra, Roman Ciorogariu, Nicolae Oncu, Ilarie Chendi, Ioan Russu-Șirianu, Sever Bocu, Gheorghe Ciuhandu și mulți alții.

La începutul anului 1899, tribuniștii arădeni se simțeau destul de puternici pentru ca să-l înfrunte pe mitropolitul Ioan Mețianu și să-l impună pe tronul episcopal de la Arad pe vicarul de la Oradea-Mare, profesorul Iosif Goldiș, cleric care privea cu ochi buni susținerea luptei naționale de către protopopii și preoții ortodocși. Prin această mișcare deosebit de îndrăzneață, liderii arădeni aveau să-și impună aderenții în fruntea principalelor instituții aflate în subordinea Episcopiei ortodoxe, printre acestea numărându-se școlile confesionale din actualele județe Arad, Bihor și Timiș[2], consiliile de administrație ale instituțiilor rurale de credit, cunoscute și sub numele de „*bănci populare*”, în conducerea vicariatului ortodox de la Oradea Mare, în conducerea Preparandiei, a tipografiei diecezane, în Consistoriul eparhial, în fruntea cunoscutei publicații „*Biserica și Școala*”, înființată în anul 1877 și în fruntea *Asociației Culturale Arădene pentru Cultura Poporului Român*, întemeiată de către elita intelectuală arădeană în anul 1863. Nu în ultimul rând, intelectualii arădenii întemeiaseră încă luna ianuarie a anului 1867 prima formațiune politică locală (comitatensă n.a.) din întreg spațiul românesc[3], pe care în iarna aceluiași an o denumeau „*partidă națională*”, iar în zorii anului 1869 o susțineau la Timișoara, când contribuiau - alături de

[1] Acest demers a fost asumat de către arădeanul Ioan Slavici și de către Mihai Eminescu la Congresul intelectualității românești organizat la Putna în anul 1871, promovat apoi de către același Ioan Slavici, devenit fondatorul ziarului „*Tribuna*” de la Sibiu în anul 1884 și continuat în paginile „*Tribunei Poporului*” de la Arad.

[2] Titulatura Episcopiei ortodoxe arădene era „*Episcopia Aradului, Ienopolei, Hălmagiului, Orăzii Mari și părților adnexe din Banatul timișan*”.

[3] Expresia de „*spațiu românesc*” trebuie înțeleasă în sensul definirii întinderii geografice a teritoriilor locuite de români, așa cum au priceput-o intelectualii vremii, vezi Moise Nicoară, Școala Ardeleană, pașoptiștii, iar mai târziu, George Călinescu.

Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș - la înființarea Partidului Național Român din Banat și Ungaria, prima formațiune politică modernă, cu statut politic și platformă economică de orientare națională și liberală din istoria românilor. Evident, toate aceste rezultate se datorau și faptului că românii erau majoritari în comitatul Aradului încă din cele mai vechi timpuri.

După ce cuceresc poziţiile-cheie în eparhie şi îşi impun oamenii în fruntea instituţiilor şcolare din subordinea acesteia, urmează strategia impunerii la nivelul conducerii Partidului Naţional Român. Tribuniştii arădeni aveau deja de partea lor un element invincibil: notorietatea. Ajunseseră la câteva mii de abonaţi permanenţi, care proveneau din toată Transilvania, dar şi din Regat[4], iar din punct de vedere economic reuşiseră să se rentabilizeze, fapt care le permitea să adopte o politică editorială independentă[5]. Volumele cu caracter autobiografic[6] şi monografiile de personalităţi[7] cercetate au evidenţiat, de asemenea, tendinţa tribuniştilor arădeni de a se constitui într-un veritabil „*stat-major*" politic şi cultural al românilor transilvăneni.

Apogeul impunerii intelectualilor arădeni în fruntea luptei politice, culturale, sociale și economice a românilor din Monarhia Habsburgică se va petrece în primul deceniu al secolului XX, când se culeg primele roade ale dominării structurilor politice, economice, bisericești și asociative din Banat-Crișana[8]. Astfel, chiar în zorii secolului XX, arădenii resimt nevoia amenajării unui spațiu adecvat în care să-și poată desfășura reuniunile

---

[4] Sever Bocu, *Drumuri şi răscruci*, Timişoara, 1939; *Roman R. Ciorogariu (1852-1936), Studii şi documente*, Studii: prof. dr. Vasile Popeangă, prot. dr. Gheorghe Liţiu, Oradea, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, 1981.

[5] *Roman Ciorogariu, Studii ...* .

[6] Sever Bocu, *op. cit.*; Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, ediţie de Al. Porţeanu, Bucureşti, 1972; Idem, *Oameni, fapte, întâmplări*, Cluj-Napoca, 1980; Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926; Coriolan Băran, *Reprivire asupra vieţii*, Arad, „Vasile Goldiş" University Press, 2010; Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieţii. Anii mei de învăţătură*, Cluj-Napoca, 1981; Ioan Slavici, *Lumea prin care am trecut*, Bucureşti, 1930.

[7] Ioan Dodu Bălan, *Octavian Goga. Monografie*, Bucureşti, 1975; Lucian Boia, *Eugen Brote*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2013; Doru Bogdan, *Ioan Suciu, părinte al patriei*, Arad, 1999; George Cipăianu, *Vincenţiu Babeş 1821-1907*, Timişoara, 1980, Vasile Crişan, *Aurel C. Popovici (1863-1917). Monografie*, Alba-Iulia, 2008; Marius Eppel, *Vasile Mangra (1850-1918). Contribuţii la cunoaşterea vieţii şi activităţii lui*, Arad, 2000; Valentin Orga, *Aurel Vlad. Istorie şi destin*, Cluj-Napoca, 2001; Dumitru Petrescu, *G. Bogdan-Duică – studiu monografic*, Bucureşti, 1978; Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, Bucureşti, 1973.

[8] Vom utiliza în continuare această denumire, care acoperă din punct de vedere etnografic spațiul actualelor județe Arad, Timiș și Bihor, spațiu aflat la acea vreme în subordinea elitei românești arădene.

culturale și politice, reuniuni care până la acea vreme se desfășuraseră fie în aula Palatului Seminarial Ortodox (Preparandiei), fie în sala festivă a hotelului „*Crucea Albă*”. Noul așezământ, inaugurat în anul 1902, se va numi, sugestiv, „*Casa Națională*” și va purta amprenta arhitecturală a sobrietății și descendenței latine, prin colonadele exterioare și porticul de la intrare.

În plan politic, elita românească arădeană reușește să se poziționeze în fruntea Partidului Național Român – mai ales datorită deținerii controlului ziarului „*Tribuna Poporului*”[9] – iar din anul 1905 va reuși să determine întreaga suflare politică românească din Transilvania să părăsească strategia învechită a *pasivismului* politic și să urmeze calea *activismului*. Această schimbare radicală de strategie politică, rămasă în istorie sub numele de „*neoactivism*” – pentru a nu se confunda cu activismul politic promovat de către mitropolitul Andrei Șaguna imediat după momentele revoluționare pașoptiste – va contribui decisiv la educarea politică a românilor din Monarhie, care vor participa la trei campanii electorale până la începutul Marelui Război, respectiv campaniile din anii 1905, 1906 și 1910. Promovând politica națională la toate nivelurile, de la antistia comunală, la congregația comitatensă arădeană și până la parlamentul budapestan, românii din Monarhie își vor cristaliza atașamentul față de valorile naționale și, mai ales, față de necesitatea promovării acestora în folos propriu.

Un alt moment deosebit de important în ceea ce privește impunerea elitei arădene în plan național se petrece în anul 1908, când tribuniștii arădeni construiesc un nou edificiu redacțional, pe care-l vor denumi „*Palatul Tribuna*”. Inaugurat cu fast, în prezența unor jurnaliști și oameni de cultură din întreg spațiul etnic românesc, inclusiv din capitala Regatului României, noul sediu al redacției ziarului „*Tribuna*” va deveni epicentrul vieții politice a românilor din Monarhie. Cu această ocazie își face intrarea în politică și poetul Octavian Goga, care va se va impune destul de repede ca lider al „*tinerilor oțeliți*” din Transilvania, grupare ce își propunea să dinamizeze activitatea Partidului Național Român și să-i treacă pe linie moartă pe fruntașii politici de până atunci, care se complăcuseră în fel de fel de „*pertractări și consfătuiri intime.. vegetând în stare echivocă*”. Este scânteia care va aprinde butoiul cu pulbere de la vârful Partidului Național Român, mai ales că după evenimentele pașoptiste românii transilvăneni

[9] Din anul 1903, după moartea avocatului Ioan Rațiu și sistarea apariției ziarului „*Tribuna*” de la Sibiu, ziarul arădean va prelua denumirea publicației sibiene și se va numi în continuare „*Tribuna*”.

rezolvaseră dihotomia confesională într-o manieră cât se poate de inedită. Astfel, la conducerea Partidului Național Român se constituiau comisii și comitete pare, având un număr egal de politicieni de confesiune ortodoxă și greco-catolică, în vreme ce la conducerea Asociației Transilvane pentru Literatura și Cultura Poporului Român (ASTRA), președinții se succedau alternativ: după un președinte ortodox, urma un președinte greco-catolic și așa mai departe ...

Disputele confesionale, deși nu erau recunoscute în mod public, se manifestau cât se poate de viu între politicienii români din Monarhie. Nici presa nu făcea excepție: „*Unirea*" blăjeană și „*Tribuna*" sibiană de după 1895, promovau interesele politicienilor greco-catolici, în vreme ce „*Tribuna Poporului*" de la Arad era condusă de politicieni ortodocși. Succesul publicistic al „*Tribunei*" de la Arad avea să producă reacții în tabăra politicienilor români de confesiune greco-catolică, astfel că Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Lucaciu, Gheorghe Pop de Băsești, Theodor Mihali, Ștefan Cicio-Pop și alți lideri politici greco-catolici – la care se vor alipi și câțiva politicieni ortodocși, deranjați de succesul tribuniștilor arădeni - vor scoate un ziar politic tocmai la Budapesta, intitulat „*Lupta*", începând cu anul 1906[10]. Deși „*Lupta*" nu va reuși să se impună pe piața publicisticii politice românești din Monarhie și va sucomba, câțiva ani mai târziu, această încercare va fi speculată de către tribuniști arădeni în sensul evidențierii tensiunilor inter-confesionale din acea perioadă: „*Unirea* (ziarul confesional greco-catolic de la Blaj n.a.) *desigur va continua să apară și după ce se va scoate noul ziar budapestan; ori va înceta lăsând tratarea chestiilor confesionale noului ziar?"*[11]

În anul 1910 se vor petrece câteva mutații consistente pe piața politică a românilor din Monarhie. În primul rând, vicarul ortodox de la Oradea Mare, Vasile Mangra, va renunța să mai candideze pe listele Partidului Național Român, deoarece considera că era marginalizat în această formațiune politică și își va depune candidatura ca deputat în cercul electoral Ceica, pe listele Partidului Național al Muncii, partid înființat și condus de către contele István Tisza[12]. Alți politicieni români îi urmează exemplul lui Vasile Mangra și reușesc să-și adjudece mandatele de deputați pe listele aceluiași partid politic maghiar în județele Bistrița-Năsăud, Caraș-

[10] Doru Sinaci, *Discursul politic în perioada tribunismului arădean*, Arad, „Vasile Goldiș" University Press, 2014, pp. 222-229.
[11] „Scrisoare din Budapesta – noul ziar, păreri și impresii, 1 februarie 1906", în *Tribuna* (Arad), anul X, nr. 16, 22 ianuarie/4 februarie 1906, p. 2.
[12] Vasile Mangra, *Vorbirea de program rostită în Ceica la 23 aprilie/6 mai 1910*, Aradi nyomda részvénytársaság, 1910.

Severin și Maramureș: Ioan Ciocan, Ioan Buteanu, Petru Mihaly, Constantin Burdia, Iosif Siegescu și Gabriel Redic[13].

Alegerile dietale din anul 1910 au scos la iveală multiplele disensiuni care se manifestau la vârful conducerii Partidului Național Român, majoritatea acestora având la origine apartenența confesională. În comitatul Arad, bunăoară, sunt desemnați mai mulți candidați, printre ei numărându-se și ziaristul Sever Bocu, prim-redactorul ziarului „*Tribuna*". Acesta urma să candideze în cercul electoral al Ineului, circumscripție majoritar românească din punct de vedere etnic și majoritar ortodoxă, din punct de vedere confesional. Pentru a echilibra listele electorale, astfel încât candidații să fie împărțiți la paritate din punct de vedere confesional, greco-catolicii Alexandru Vaida-Voievod și Ștefan Cicio-Pop amenință cu demisia din partid, dacă în cercul Ineului nu este desemnat drept candidat părintele greco-catolic Vasile Lucaciu. Prin urmare, tribunistul Sever Bocu se retrage de bunăvoie, lăsându-i locul părintelui Vasile Lucaciu. În campania electorală care se va purta, protopopul ortodox al Ineului, Ioan Georgia, va merge din casă în casă și-i va lămuri pe alegători să nu-l voteze pe „*papistașul*" Vasile Lucaciu, ci să-l prefere pe contra-candidatul său, ungur[14]. Așa s-a și întâmplat, iar părintele Vasile Lucaciu a pierdut alegerile într-un cerc electoral majoritar românesc, dar ortodox...

La aceleași alegeri din anul 1910, în cercul electoral al Chișineului este propus drept candidat, pe listele Partidului Național Român, poetul Octavian Goga. La fel ca și în cazul circumscripției din Ineu, cercul Chișineului era majoritar românesc, dar și greco-catolic. Prin urmare, notarul George Varga din Socodor îi face anti-campanie candidatului ortodox Octavian Goga, care va pierde competiția electorală în favoarea contra-candidatului ungur. Atunci scrie Octavian Goga piesa de teatru „*Domnul notar*", care va face carieră pe scena „*Naționalului*" bucureștean. Una peste alta, pe listele Partidului Național Român vor reuși să-și adjudece mandatele de deputați în Parlamentul de la Budapesta doar cinci români, trei greco-catolici (Teodor Mihali, Ștefan Cicio-Pop, Alexandru Vaida-Voevod) și doi ortodocși (Vasile Damian și Aurel Vlad). Ceilalți români care mai reușiseră să pătrundă în parlamentul budapestan fuseseră aleși pe listele Partidului Național al Muncii, format prin reorganizarea fostului Partid Liberal Maghiar. Din cauza izbucnirii Marelui Război, durata mandatelor parlamentare nu va mai fi una de patru ani, ci se va prelungi până la finalul

[13] Egry Gábor, Feitl István, *A Kárpát-medence népeinek együttélése a 19-20 században*, Budapesta, Editura Napvilág Kiadó, 2005, pp. 257-275.
[14] Aurel Grodza, *În jurul alegerei din Boroșineu*, Arad, Tipografia diecezană gr.-or. rom., 1910.

conflagrației mondiale, în anul 1918, când toate imperiile continentale se vor prăbuși.

În anul 1911, deputații dietali și o parte dintre liderii politici arădeni care nu făcuseră parte din gruparea tribunistă sau o abandonaseră între timp, cum este cazul lui Vasile Goldiș, bucurându-se și de susținerea cercurilor politice conservatoare de la București, inclusiv din partea Casei Regale a României, vor scoate un nou ziar politic și cultural chiar la Arad, intitulat „*Românul*". În scurtă vreme cele două ziare românești de la Arad intră în conflict, antrenând într-una sau alta dintre tabere întreaga suflare politică și culturală românească de la Nistru, până la Tisa. Cei grupați în jurul ziarului „*Românul*" vor susține că acest cotidian este, de fapt, „*oficiosul*" Partidului Național Român, în vreme ce rebelii de la „*Tribuna*", în frunte cu Octavian Goga, Ilarie Chendi, Sever Bocu și alți condeieri de forță fac opoziție. Intervin politicienii de la București, care-l trimit în teren pe universitarul Constantin Stere. Acesta vine la Arad și în februarie 1912 determină fuziunea celor două ziare românești. Conflictul dispare pentru moment, dar spiritele rămân încinse. Așa vor rămâne până în toamna anului 1918, când elita politică arădeană va trebui să se confrunte cu elita politică maghiară în ceea ce privește viitorul Transilvaniei.

Dacă sfârșitul Marelui Război era cât se poate de previzibil încă din primăvara anului 1918, ceea ce avea să schimbe în mod radical harta politică a Europei Centrale și Răsăritene venea în urma publicării de către președintele Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson, a proiectului de reconfigurare a granițelor bătrânului continent, ca urmare a aplicării principiului autodeterminării popoarelor. Cancelariile de la Viena, Berlin, Budapesta sau Moscova nu se așteptau la un astfel de deznodământ, iar pretențiile teritoriale ale popoarelor re-născute din cenușa imperiilor multinaționale creșteau de la o zi, la alta.

Aradul, de exemplu, era revendicat atât de către maghiari, cât și de români sau de sârbi. Maghiarii arădeni, venind cu argumente de ordin istoric, revendicau granițele medievale ale Ungariei Mari. Românii se considerau urmașii Romei, deci cei mai vechi locuitori pe aceste teritorii și aveau, în plus, un argument imbatabil: proporția numerică majoritară a populației. Sârbii se considerau principalii beneficiari de pe urma Marelui Război, pe care-l declanșaseră prin atentatul de la Sarajevo și doreau să alipească la teritoriile noului stat al slavilor de sud întreg Banatul, pe care îl revendicau încă de la 1790. Concomitent, trupele germane rămase aproape nebiruite în Răsăritul Europei, se retrăgeau ordonat, având asupra lor întreg armamentul de război.

După patru ani de război și, implicit, de inactivitate politică, liderii românilor ardeleni se regrupează într-un Comitet de acțiune al Partidului Național Român și pun la punct, pe 12 octombrie 1918, în casa avocatului orădean Aurel Lazăr o „*Declarație de autodeterminare a românilor din Transilvania*", declarație care va fi citită de la tribuna Parlamentului budapestan de către deputatul Alexandru Vaida-Voevod, în ziua de 18 octombrie 1918. Comitetul de acțiune al Partidului Național Român era alcătuit din șase lideri politici, aflați într-o paritate confesională perfectă: trei greco-catolici (Alexandru Vaida-Voevod, Ștefan Cicio-Pop, Teodor Mihali) și trei ortodocși (Vasile Goldiș, Aurel Lazăr și Aurel Vlad). Cei șase vor face parte și din Consiliul Național Român Central, organism care se va constitui la Budapesta, pe 30 octombrie 1918 și care-i va cuprinde, alături de cei șase lideri PNR și pe reprezentanții secției române a Partidului Social-Democrat din Ungaria, tot în număr de șase: Ioan Flueraș, Iosif Jumanca, Tiron Albani, Enea Grapini, Bazil Surdu și Iosif Renoiu.

Aradul își va păstra demnitatea de capitală politică a românilor transilvăneni, astfel că locuința avocatului arădean Ștefan Cicio-Pop va deveni reședința oficială a Consiliului Național Român Central începând cu sfârșitul lunii octombrie, iar Ștefan Cicio-Pop va fi ales în funcția de președinte al acestui cartel ce reunea două formațiuni politice distincte: Partidul Național Român și Partidul Social-Democrat – secția română. Tot la Arad, începând cu 8 noiembrie 1918 își va relua apariția și ziarul „*Românul*", avându-l ca prim-redactor pe Vasile Goldiș – care se va impune ca organ de presă autorizat al Partidului Național Român – și tot la Arad se va institui și Comandamentul Suprem al Gărzilor Naționale Române din Transilvania, mai întâi în casa lui Ștefan Cicio-Pop (strada Fabián Gábor, nr. 7, actualmente strada Ștefan Cicio-Pop), după care se va muta la Școala Gimnazială de Băieți (actualul Spital ORL din Piața Mihai Viteazul)[15].

În data de 9 noiembrie 1918, liderii Consiliului Național Român Central de la Arad înaintează un ultimatum Consiliului Național Maghiar care se formase pe 25 octombrie 1918 la Budapesta, iar de pe 31 octombrie 1918 prelua și prerogativele guvernamentale. Prin această notă ultimativă, românii uzau de principiul wilsonian al dreptului la autodeterminare și-i anunțau pe liderii maghiarilor de la Budapesta că preiau controlul asupra tuturor comitatelor locuite de români din partea maghiară a fostei Monarhii: Alba Inferioară, Arad, Békés (Bichiș – părți din comitat), Bihor, Bistrița-Năsăud, Brașov, Caraș-Severin, Csanád (Cenad – părți din comitat), Ciuc,

[15] Corneliu Pădurean, Doru Sinaci, *Instaurarea administrației românești în comitatul Arad: mărturii documentare,* Arad, Editura Universității „*Aurel Vlaicu*", 2018, pp. 14-15.

Cluj, Făgăraș, Hunedoara, Maramureș, Mureș-Turda, Odorhei, Sălaj, Satu-Mare, Sibiu, Solnoc-Dăbâca, Târnava Mică, Târnava Mare, Timiș, Trei Scaune, Torontal, Turda-Arieș, Ugocea (părți din comitat). Puși în fața acestui ultimatum, guvernanții de la Budapesta vor trimite la Arad o delegație condusă de către ministrul Oszkár Jászi. Din delegația maghiară, care sosește la Arad în dimineața zilei de 13 noiembrie 1918, făceau parte mai multe personalități ale vieții politice și cultural-științifice maghiare: deputatul P. Ábrahám Dezsö, artistul Bokányi Dezsö[16], Apáthy István, rectorul Universității „Franz Josef" din Cluj, contele Teleky Arvèd, sociologul și etnograful dr. Somló Bódog, gazetarul clujean dr. Vincze Sándor, statisticianul Kovách Alajos, consilierul ministerial Szekeres Gyözö și secretarul ministrului Jászi, dr. Csécsi Imre. Delegația română îi cuprindea pe Vasile Goldiș, dr. Ștefan Cicio-Pop, dr. Ioan Erdélyi, dr. Gheorghe Crișan, jurnalistul Ioan Flueraș, Iosif Jumanca și inginerul Enea Grapini. Mai erau așteptați Iuliu Maniu, care urma să sosească dinspre Viena, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Lazăr și Aurel Vlad.

Tratativele româno-maghiare de la Arad încep pe 13 noiembrie 1918, după orele 11,00 în Casa Comitatului (Bulevardul Revoluției, nr. 81), iar partea română, prin vocea lui Vasile Goldiș, protestează împotriva prezenței în delegația maghiară a reprezentantului Consiliului Național Maghiar din Transilvania, Apáthy István, deoarece românii nu recunosc un astfel de organism, precum și a reprezentantului Consiliului Național Săsesc, Emil Neugeboren, care nu are ce căuta în contextul unor discuții bilaterale româno-maghiare. Până la urmă, partea maghiară este de acord ca cei împricinați, precum și împuternicitul Consiliului Național Șvăbesc Bănățean, Strigl F. József să poată participa la dezbateri, dar să nu aibă dreptul la cuvânt. După acest început, Ștefan Cicio-Pop citește nota ultimativă a Consiliului Național Român Central, prin care se cerea intrarea efectivă a celor 26 de comitate sub autoritatea administrației românești, în baza principiului de autodeterminare. Ministrul Oszkár Jászi răspunde acestei note ultimative, menționând că doar viitoarele tratative de pace ale forțelor beligerante vor putea aborda probleme teritoriale, până atunci fiind necesară stabilirea ordinii și normelor pașnice de conviețuire în toate teritoriile. În finalul discuțiilor, Vasile Goldiș mulțumește guvernanților maghiari veniți la Arad pentru că au dat posibilitatea purtării unor astfel de

[16] Andrei Ando, *1918 – formarea și deformarea opiniei publice, agenda unui an istoric*, vol. III, Timişoara, Editura Universității de Vest din Timișoara, 2019, pp. 99-101. Bokányi Dezsö era purtător de cuvânt al Partidului Social-Democrat din Ungaria și cel care tradusese în limba maghiară Manifestul Partidului Comunist. Ulterior va deveni comandantul Corpului al III-lea al Armatei Roșii.

tratative. În seara zilei de 13 noiembrie 1918, Partidul Radical Maghiar organizează o adunare cetățenească la Palatul Cultural din Arad, ministrul Oszkár Jászi susținând o conferință publică.

Ca o concluzie, prima zi a tratativelor româno-maghiare se încheie prin implicarea exclusivă a doi lideri politici arădeni, respectiv Vasile Goldiș și Ștefan Cicio-Pop. În cea de-a doua zi va sosi și Iuliu Maniu, tratativele începând la ora 15,00. Vasile Goldiș citește răspunsul Consiliului Național Român Central la propunerile înaintate cu o zi înainte de partea maghiară, propuneri care respingeau elegant, dar integral, ultimatumul românesc din 9 noiembrie 1918. În contextul discuțiilor care urmează, are loc un schimb păreri între Oszkár Jászi și Iuliu Maniu, care văd în mod diferit aplicarea principiilor de autodeterminare. În vreme ce ministrul Oszkár Jászi propune o Elveție maghiară, Iuliu Maniu refuză orice cantonare teritorială sub controlul Budapestei. Până la urmă partea maghiară avansează un document în 11 puncte pentru o înțelegere provizorie între cele două părți, iar după câteva ore de consultări, Aurel Lazăr comunică delegației maghiare că partea română respinge in corpore prevederile documentului în 11 puncte propus de către maghiari și consideră negocierile încheiate.

După eșuarea tratativelor, elita politică arădeană va coordona întreaga activitate politică a românilor transilvăneni. Sosirea la Arad a lui Laurențiu Onea, trimis la Iași după răspunsul premierului Ion I. C. Brătianu[17], va dinamiza lucrurile, astfel că Ștefan Cicio-Pop, Vasile Goldiș și Ioan Suciu – pe drept numiți de către arădeni ca fiind „*corifeii Marii Uniri*” – vor face toate demersurile pentru convocarea la Alba Iulia a unei mari adunări plebiscitare, prin care delegații tuturor românilor vor vota unirea Transilvaniei cu România. Cei trei vor coordona toate acțiunile în vederea pregătirii și desfășurării în bune condițiuni a Adunării Naționale de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918. Mai departe, dintre cei patru vicepreședinți ai Consiliului Dirigent doi vor fi arădeni (Ștefan Cicio-Pop și Vasile Goldiș), iar între titularii de resorturi se vor număra nu mai puțin de patru: Ștefan Cicio-Pop la Armată și Siguranță Publică, Vasile Goldiș la Culte și Instrucțiune Publică, Ioan Suciu la Organizare și Pregătirea Constituantei și Ioan Flueraș la resortul Social și Igienă.

Tot în toamna anului 1918 se impune și episcopul ortodox al Caransebeșului, Miron Cristea, care are curajul să propună ca rugăciunile de

[17] Corneliu Pădurean, Doru Sinaci, *op. cit.*, pp. 18-19: „*Unirea desăvârșită a tuturor sufletelor și tuturor ținuturilor. Toți în jurul regelui, care ține drapelul, simbol al acestei uniri!*”.

mulțumire pentru conducerea țării ce se rostesc la finalul liturghiilor duminicale să nu mai fie adresate craiului de la Viena, ci să se îndrepte către poporul român. Mai temătorul episcop arădean Ioan Ignatie Papp se vede astfel surclasat de către mai-tânărul episcop de Caransebeș, care-și făcuse doctoratul la Budapesta susținând o teză excepțională despre Mihai Eminescu.

Delegația de patru care se va deplasa la București pentru a depune în fața Regelui Ferdinand I Rezoluția Unirii de la Alba Iulia va cuprinde și un arădean, în persoana lui Vasile Goldiș. Firește, din punct de vedere confesional, delegația va fi alcătuită strict la paritate: un episcop ortodox, Miron Cristea și unul greco-catolic, Iuliu Hossu. Un politician ortodox, Vasile Goldiș și unul greco-catolic, Alexandru Vaida-Voevod.

BIBLIOGRAFIE

„Scrisoare din Budapesta – noul ziar, păreri și impresii, 1 februarie 1906", în *Tribuna* (Arad), anul X, nr. 16, 22 ianuarie/4 februarie 1906, p. 2.

Ando, Andrei, *1918 – formarea și deformarea opiniei publice, agenda unui an istoric*, vol. III, Timişoara, Editura Universității de Vest din Timișoara, 2019;

Băran, Coriolan, *Reprivire asupra vieţii*, Arad, „Vasile Goldiş" University Press, 2010;

Bocu, Sever, *Drumuri şi răscruci*, Timişoara, 1939;

Bogdan, Doru, *Ioan Suciu, părinte al patriei*, Arad, 1999;

Boia, Lucian, *Eugen Brote*, București, Editura Humanitas, 2013;

Branişte, Valeriu, *Amintiri din închisoare*, ediţie de Al. Porţeanu, Bucureşti, 1972;

Idem, *Oameni, fapte, întâmplări*, Cluj-Napoca, 1980;

Ciorogariu, Roman, *Zile trăite*, Oradea, 1926;

Cipăianu, George, *Vincenţiu Babeş 1821-1907*, Timişoara, 1980;

Crișan, Vasile, *Aurel C. Popovici (1863-1917). Monografie*, Alba-Iulia, 2008;

Dodu Bălan, Ioan, *Octavian Goga. Monografie*, Bucureşti, 1975;

Egry, Gábor, Feitl, István, *A Kárpát-medence népeinek együttélése a 19-20 században*, Budapesta, Editura Napvilág Kiadó, 2005;

Eppel, Marius, *Vasile Mangra (1850-1918). Contribuţii la cunoaşterea vieţii şi activităţii lui*, Arad, 2000;

Ghibu, Onisifor, *Pe baricadele vieţii. Anii mei de învăţătură*, Cluj-Napoca, 1981;

Grodza, Aurel, *În jurul alegerei din Boroşineu*, Arad, Tipografia diecezană gr.-or. rom., 1910;

Mangra, Vasile, *Vorbirea de program rostită în Ceica la 23 aprilie/6 mai 1910*, Aradi nyomda részvénytársaság, 1910;

Orga, Valentin, *Aurel Vlad. Istorie şi destin*, Cluj-Napoca, 2001;

Pădurean, Corneliu, Sinaci, Doru, *Instaurarea administrației românești în comitatul Arad: mărturii documentare*, Arad, Editura Universității „*Aurel Vlaicu*", 2018;

Petrescu, Dumitru, *G. Bogdan-Duică – studiu monografic*, București, 1978;

Popa, Mircea, *Ilarie Chendi*, Bucureşti, 1973;

Roman R. Ciorogariu (1852-1936), Studii şi documente, Studii: prof. dr. Vasile Popeangă, prot. dr. Gheorghe Liţiu, Oradea, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, 1981;

Sinaci, Doru, *Discursul politic în perioada tribunismului arădean*, Arad, „Vasile Goldiș" University Press, 2014;

Slavici, Ioan, *Lumea prin care am trecut*, Bucureşti, 1930.

Aradul în timpul turneului generalului Berthelot din Transilvania

Arad during General Berthelot's Tour of Transylvania

Marian GHEORGHE
doctorand, Universitatea din Oradea
marisconsult@yahoo.com

Abstract
The French General Henri Berthelot (1861-1931) went on a difficult journey to the Western parts of Transylvania, because the Serbian troops caused many destructions in Banat, generated by their imperialist desire. The Hungarian authorities did the same in Crișana hoping that these lands would remain under the Hungarian administration. Berthelot arrived in Arad on December 29, 1918. He was greeted on the platform station in Arad by a large crowd: peasants dressed in Romanian traditional white overcoats and marching under the national flag, the symbol of national unity, young women in national costumes with flower bouquets. Seven officers dressed in Romanian traditional costumes tilted to the ground seven flags: the Romanian, the French, the English, the American, the Belgian, the Italian and the Serbian flag.

Keywords: *Berthelot, Arad, administration, Transylvania, Romanians.*

Generalul francez Henri Berthelot a avut parte de un turneu extrem de dificil în părțile vestice ale Transilvaniei, întrucât în Banat sârbii produceau pagube datorită dorinței lor imperialiste[1], iar în gara Aradul Nou, ocupată tot de sârbi „aveai impresia că ești în apropierea unui câmp de

[1] Armata sârbă va pătrunde în Banat în noiembrie 2018 și va ocupa multe localități rămânând aici până în august 1919. A se vedea în acest sens Carmen Albert, „Ocupaţia sârbă din Banat în memorialistica bănăţeană, în Analele Banatului", în *S.N., Arheologie și Istorie*, XIX (2011), p. 449; modul de acțiune al armatei sârbe va determina comunitatea românească să înmâneze un memoriu de protest generalului francez. A se vedea în acest context Alin Spânu, „Memoriul bănăţenilor către generalul Henri Mathias Berthelot (1918)", în Doru Sinaci, Emil Arbonie, *Administraţie românească arădeană – Studii şi comunicări din Banat – Crişana. 95 de ani de la Marea Unire*, Arad, „Vasile Goldiş" University Press, 2013, p. 299, dar și Andrei Ando, *99 de ani de la ocuparea Aradului de armata franceză. Ce au cerut arădenii îngrijorați?!*, în cotidianul vestic.ro (decembrie 2017). Vezi: http://vestic.ro/2017/12/99-de-ani-de-la-ocuparea-araduluide-armata-franceza-ce-au-cerut-aradenii-ingrijorati_830.html, accesat la 3.11.2019.

război sau într-o țară dușmană[2]". În Crișana autoritățile maghiare procedau asemănător, sperând că aceste zone vor rămâne sub administrare maghiară. Poposirea sa în Arad s-a produs la 29 decembrie 1918. Pe peronul gării din Arad a fost întâmpinat de o mare mulțime: țărani îmbrăcați în șube albe care defilau sub steag, simbol al unității naționale, domnișoare în costum național cu buchete de flori. Șapte ofițeri îmbrăcați românește au plecat la pământ șapte steaguri: românesc, franțuzesc, englezesc, american, belgian, italian și sârbesc[3].

Cu voia Consiliului Național Român (CNR) comitatens el este salutat de către autorități: primarul Löcs, Iustin Marșieu din partea CNR, traducător fiind Radu Rosetti, episcopul Ioan Papp, consiliul național maghiar, consiliul național sârbesc, un delegat al șvabilor din Banat. După defilarea „banderiilor și gardelor rurale în mândrul port național", generalul francez a fost condus de toată mulțimea la hotelul Crucea Albă unde a urmat recepția autorităților locale. De altfel, generalul Berthelot după cuvintele de apreciere ale episcopului Papp a și mulțumit spunând „sunt foarte fericit că mă regăsesc printre concetățenii mei"[4]

Sosirea generalului la Arad a fost celebrată ca o adevărată sărbătoare națională, atât de mare era așteptarea eliberării de sub jugul maghiar.

De altfel, așa cum arăta prof. Mircea Popa, „ultima zvârcolire a Ungurilor, împilatorii de o mie de ani ai părinților, moșilor și strămoșilor noștri, fu înfrântă de viteaza Armată română, care la 4 august 1919, intra triumfătoare în Budapesta și întronează ordinea și liniștea în Ungaria aprinsă de revoluția roșie a lui Kun Béla"[5]. Zvârcolirea maghiarilor, așa cum o numește prof. Popa, a însemnat un lung șir de crime: la Șiria în 19 februarie 1919 a fost ucisă Virginia Hotăranu și fiul ei bolnav, Gheorghe; asta pentru că soțul era conducătorul organizației naționale românești. Tot la Șiria a mai fost împușcat la 29 ianuarie 1919 Teodor Baha. În Aldești au fost uciși în 6 noiembrie 1918: Gligor Alda, Sofia Faur, Nicolae Lăscuțiu, Pavel Faur și fiul, Elena Petroman, Anghelina Ciev, Floarea Stoia, Antilofie Verșigan, Saveta Lășcuțiu, Cosma Zopota[6].

În chiar ziua sosirii generalului francez la Arad s-a pornit pe străzile orașului și pe malul Mureșului o adevărată vânătoare a șubelor românilor

---

[2] Horia Truță, „Agonia imperiului. Aradul sub ocupație militară franceză" în *Revista ARCA* (Arad), nr. 7-8-9, 2016.
[3] *Românul* (Arad), anul VII, nr. 43, 20 decembrie 1918 (2 ianuarie 1919), p. 1.
[4] *Românul* (Arad), anul VII, nr. 49, 29 decembrie 1918 (12 ianuarie 1919), p. 2.
[5] Mircea Popa, *La cincisprezece ani de la desrobirea județului Arad*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecesane, 1934, p. 3.
[6] *Ibidem*, pp. 19-20.

podgoreni. Mulți români au fost răniți, unii au scăpat ascunzându-se prin zona, dar au pierit uciși Leonte Ciorău din Sâmbăteni, Lae Barna din Covăsânț, Dimitrie Raica din Mândruloc, Teodor Gliga din Arad-Șega.[7]

Asupra acestor evenimente cutremurătoare care au avut loc în ziua sosirii generalului francez la Arad există două versiuni: una prezentată Isaia Tolan și preluată de istoricul Horia Medeleanu[8] și una regăsită în paginile publicației *Aradi Közlöny* din 31 decembrie[9].

După Horia Medeleanu, „în 29 decembrie – zi de duminică – a sosit la Arad, generalul Berthelot. A fost întâmpinat de o mare mulţime de intelectuali şi ţărani români, îmbrăcaţi în port de sărbătoare, care l-a condus pe general până la hotelul „Crucea Albă“. Aici a apărut un tânăr secui soldat (cu nume românesc Berşan) purtând un steag maghiar plin de noroi, pe care l-a fluturat spre români, mânjindu-le faţa. Imediat s-a răspândit zvonul că steagul maghiar era murdar fiindcă românii l-au călcat în picioare! S-a dat comanda: toţi maghiarii fără arme să alerge la cazarmă după arme! Cei care aveau deja arme, au început să tragă salve şi mulţimea românilor s-a împrăştiat de-a lungul bulevardului. O parte din ungurii înarmaţi a pornit după generalul Berthelot, care se ducea la reşedinţa episcopală. S-a tras asupra automobilului său rănindu-i şoferul. De la reşedinţa episcopală, grupul de unguri s-a deplasat la casa lui Ştefan Cicio Pop, pe care au supus-o unui foc năprasnic. (Cu mulţi ani în urmă, Doamna Ana Birtolon, fiica lui Cicio Pop, mi-a povestit acele momente de groază în care stătea culcată pe podea şi gloanţele şuierau pe deasupra ei). Grosul maghiarilor înarmaţi a alergat pe bulevard după românii care fugeau încercând să scape. I-au prins în faţa cafenelei şi hotelului „Central“. S-a tras în cruciş, din patru părţi. Au căzut morţi şi răniţi. Atacatorii s-au îndreptat apoi spre sediul gărzii româneşti. După un lung şi sângeros asediu, atacatorii au reuşit să dezarmeze garda românească, distrugându-i totodată actele şi documentele. A fost un adevărat pogrom”.

În paginile *Aradi Közlöny* din 31 decembrie, așa cum arată Andrei Ando și Mihaela Ozarchevici, avem următoarea variantă: „Mulțimea de mii de persoane l-a ovaționat pe general, iar românii au organizat o defilare cu steagurile tuturor statelor Antantei. Românii au cântat imnul românesc,

---

[7] *Ibidem*. p. 20.

[8] Isaia Tolan, *File din istoria Aradului*, Bucureşti, Editura Semne, 1999, apud Horia Medeleanu, *Aradul între mit şi adevăr istoric,* Arad, Editurile Concordia și Flacăra Roșie, 2010, pp. 143-149.

[9] A se vedea Andrei Ando, Mihaela Ozarchevici, *100 de ani de la ocuparea Aradului de armata franceză. Ce au cerut arădenii îngrijorați?!*, la https://trivent-publishing.eu/libri/comunicare/12.%20Andrei%20Ando.pdf accesat la 3.11.2019.

maghiarii imnul maghiar și cântecul de luptă al lui Kossuth Lajos. Inițial au cântat alternativ, apoi, relatează ziarul, românii scandau „Să trăiască” în timpul cântecelor maghiare, creându-se o vociferare generală. Este momentul în care apare steagul maghiar cu stemă, purtat de soldatul secui Berszan Gyorgy, ostaș din Regimentul 5. Steagul aparținea agenției de asigurări Lloyd, după ce inițial vicecomitele Shill Jozsef a refuzat să pună la dispoziție steagul maghiar al Comitatului. În busculada creată, steagul a fost smuls. Berszan avea să declare mai târziu la poliție, potrivit ziarului Aradi Kozlony, că ordinul de a i se lua steagul a fost dat de trei ofițeri români și executat de „domni îmbrăcați în port popular românesc”. Steagul a ajuns pe pământ, unde în busculada creată a fost călcat în picioare. Berszan la recuperat și l-a ridicat deasupra capului, murdar de noroi. În acest moment avem două scenarii diferite ale relatării ziarului Aradi Közlöny: potrivit primei variante, un gardist român a tras mai multe focuri de armă în steag, iar potrivit celeilalte, un ofițer român a tăiat steagul cu baioneta. Și de aici s-a declanșat iadul! Au fost trase mai multe focuri de armă. Garda Națională Română a fost mobilizată, la fel și poliția, care a primit instrucțiuni să nu folosească arma împotriva arădenilor.”

În acest haos creat nu e de mirare că maghiarii au ocupat Hotelul Crucea Albă, oamenilor spunându-li-se că gestul reprobabil de pângărirea a steagului maghiar va fi răzbunat. Pe la amiază, maghiarii care între timp se înarmaseră au înconjurat sediul Gărzii Naționale Române (actualul spital de O.R.L. şi oftalmologie), cerând predarea armelor. Au fost trase focuri de armă. Armata a intervenit, a împrăștiat mulțimea și a confiscat de la Garda Națională armele.

Aceste evenimente, care s-au extins spre ianuarie nu au rămas fără consecințe. Generalul Berthelot a cerut trimiterea unui escadron de la Timișoara cu ordin de a restabili ordinea în orașul Arad. La 2 ianuarie a mai fost suplimentată această forță cu încă un escadron.

Cele întâmplate în acele zile în orașul de pe Mureș i-au permis cu adevărat generalului francez să ia contact cu realitatea la ea acasă.

După cele afirmate de Horia Truță, „generalul Berthelot a sosit aici exact în timpul incidentului. Considerând dezordinea ca lipsă de politeţe şi atentat la onoarea armatei franceze, s-a întors îmbufnat în maşină, fără să accepte nici un fel de scuze şi explicaţii. Consternat de cele întâmplate a dispus ca imediat să fie trimise din Timişoara, două companii de soldaţi francezi, care să restabilească ordinea şi să ţină oraşul sub ocupaţie militară. Acestea au sosit în exact în noaptea de Anul Nou. Cei 15 ofiţeri şi 210 soldaţi, unii negri din colonii au mărşăluit sub comanda maiorului Martin,

ofiţer al Regimentului 1 Vânători Africani fiind întâmpinaţi după acelaşi ceremonial.

Aşa a început episodul francez din istoria Aradului, care a ţinut cam o jumătate de an, până la mijlocul lui Cireşar.

Sub ocupaţie militară străină, pe Primărie şi în Cetate, a fluturat tricolorul Franţei, iar timbrele poştale au fost suprainscripţionate cu *Ocupation francaise*. Francezii considerau că singura lor misiune era să impună respectarea convenţiei de armistiţiu, menţinând liniştea în rândul populaţiei lăsând afacerile administrative în mâinile vechii conduceri civile şi a armatei maghiare. Dar tulburările nu au încetat, stingându-se treptat abia după câteva luni, când oraşul a intrat în Regatul României Mari”[10].

Se poate spune că prezența generalului francez, cu stângăciile și contextul inerent, a constituit un factor de stabilitate în aceste vremuri tulburi, care au marcat trecerea Aradului și a Transilvaniei de după declararea Unirii la o administrație românească în noul teritoriu românesc ce va fi recunoscut prin Tratatul de pace.

De altfel, și el a fost primit în Transilvania și Banat foarte bine așa cum arată și epistola pe care a trimit-o președintelui Consiliului Dirigent Român:

„Domnule președinte, adânc mișcat de manifestările de prietenie al căror obiect am fost în timpul călătoriilor mele în Banat, Crișana și Transilvania, mă gândisem să le mulțumesc individual domnilor președinți ai comitetelor locale românești, care au venit să mă salute în toate gările prin care am trecut. Trebuie să renunț, atât de mare a fost numărul lor. Și această imposibilitate este cel mai frumos omagiu pe care-l pot aduce vitalității neamului românesc, care trăiește în limitele artificiale ale vechii Ungarii. În timpul celor optsprezece luni petrecute în România și în contact strâns cu armatele sale, am putut să studiez și să înțeleg bine caracteristica sufletului românesc, căruia cu plăcere vin să-i dau o nouă mărturie. Șederea mea printre românii de peste munți m-a convins că sufletul lor este același cu cel al românilor de la București și Iași. Am fost de asemenea foarte mișcat de manifestările unanime de stimă și iubire pentru Franța, care au avut loc pretutindeni la trecerea mea, de sinceritatea și delicatețea exprimării lor. De aceea, din adâncul inimii vă rog, domnule președinte, să primiți și să transmiteți tuturor, bărbați și femei, fete și copii, orășeni și săteni și tuturor membrilor comitetelor locale, expresia celei mai vii recunoștințe și a urărilor mele afectuoase pentru realizarea aspirațiilor voastre naționale.

[10] Horia Truță, *art. cit.*

Binevoiți a primi, domnule președinte, expresia înaltei mele considerațiuni și îngăduiți-mi a striga împreună cu dumneavoastră: Trăiască România Mare. Berthelot”[11].

BIBLIOGRAFIE

Abrudan, Mircea Gheorghe, „Henri Mathias Berthelot și românii ardeleni: imaginea generalului francez în „Gazeta Poporului” de la Sibiu” în *Academica*, Anul XXVIII, nr. 12, decembrie 2018.

Albert, Carmen, „Ocupaţia sârbă din Banat în memorialistica bănăţeană, în Analele Banatului”, în *S.N., Arheologie şi Istorie*, XIX, 2011.

Ando, Andrei, *99 de ani de la ocuparea Aradului de armata franceză. Ce au cerut arădenii îngrijorați?!*, în cotidianul vestic.ro (decembrie 2017). Vezi: http://vestic.ro/2017/12/99-de-ani-de-la-ocuparea-araduluide-armata-franceza-ce-au-cerut-aradenii-ingrijorati_830.html, accesat la 3.11.2019.

Ando, Andrei, Ozarchevici, Mihaela, *100 de ani de la ocuparea Aradului de armata franceză. Ce au cerut arădenii îngrijorați?!*, la https://trivent-publishing.eu/libri/comunicare/12.%20Andrei%20Ando.pdf, accesat la 3.11.2019.

Gazeta poporului (Sibiu), anul II, nr. 4, 26 ianuarie 1919.

Medeleanu, Horia, *Aradul între mit şi adevăr istoric,* Arad, Editurile Concordia și Flacăra Roșie, 2010.

Popa, Mircea, *La cincprezece ani de la desrobirea județului Arad,* Arad, Tiparul Tipografiei Diecesane, 1934.

Românul (Arad), anul VII, nr. 43, 20 decembrie 1918 (2 ianuarie 1919), p. 1.

Românul (Arad), anul VII, nr. 49, 29 decembrie 1918 (12 ianuarie 1919), p. 2.

Spânu, Alin, „Memoriul bănăţenilor către generalul Henri Mathias Berthelot (1918)”, în Doru Sinaci, Emil Arbonie, *Administraţie românească arădeană – Studii şi comunicări din Banat – Crişana. 95 de ani de la Marea Unire,* Arad, „Vasile Goldiş” University Press, 2013.

Tolan, Isaia, *File din istoria Aradului*, Bucureşti, Editura Semne, 1999.

Truță, Horia, „Agonia imperiului. Aradul sub ocupație militară franceză” în *Revista ARCA* (Arad), nr. 7-8-9, 2016.

[11] Epistola generalului Berthelot este prezentată în lucrarea lui Mircea Gheorghe-Abrudan, „Henri Mathias Berthelot și românii ardeleni: imaginea generalului francez în „Gazeta Poporului” de la Sibiu” în *Academica*, Anul XXVIII, nr. 12, decembrie 2018, pp. 107-111; a se vedea și „Generalul Berthelot mulțumește Consiliului Dirigent din Transilvania” în *Gazeta poporului* (Sibiu), anul II, nr. 4, 26 ianuarie 1919, p. 7.

Generalul Henri M. Berthelot în Oradea și Bihor (29 Decembrie, 1918)

General Henri M. Berthelot in Oradea and Bihor (December 29, 1918)

Delia CORA
cercetător postdoctoral, Universitatea din Oradea,
prof. Liceul Teoretic „Petőfi Sándor", Săcueni, Bihor

Abstract
During 'The Information Tour' in western Romania, General Berthelot visited Oradea. Oradea was at that time both a powerful centre of 'the Hungarian communist forces', and an important centre of 'the Romanian national resistance' protecting the Decision of December 1, 1918 from Alba Iulia.

The general's discussions with the two parts, the Hungarian and the Romanian, the latter brilliantly represented by Andrei Magieru PhD., a very skilled connoisseur of the French language, confirm the justice of the Romanian cause in the region.

After the exhaustion of the official meetings, the French general descends in the waiting room of the Station, where… 'he talks to us, he stops to see the traditional folk costume from Biharia because he said it was the only traditional clothing he had not known so far'. After a one-hour standstill, the French general leaves Oradea in the ovations of 200-300 Romanian peasants and officials.

The collected data allowed General Berthelot to form a clear impression concerning the situation in Transylvania, namely the violation by the Hungarian administration in West Romania, as well as the Serbian army in Banat, of the instructions of the leaders of the Entente regarding the implementation of Wilsonian principles.

Keywords: *Great Union, December 1918, General Henri M. Berthelot, Oradea, Transylvania.*

Marea majoritate a românilor din Bihor, în frunte cu elita minoră de la sate (preoți, învățători, notari, țărani mai înstăriți știutori de carte), dar și de la orașe (avocați, medici, comercianți, funcționari de bancă, profesori) s-au implicat în lupta națională în cadrul Partidului Național Român, unificat în anul 1881. Aceasta cunoaște noi dimensiuni calitative și cantitative la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. Școlile confesionale greco-catolice și ortodoxe, despărțămintele bihorene ale „Astrei", diferite societăți culturale și reuniuni profesionale locale, corurile

școlare și ale intelectualilor, Casinele române, Revista *Familia*, cultivau sentimentul național, apropierea societății românești din Transilvania de Regatul României.[1] Băncile cu capital românesc din Bihor: *Bihoreana* din Oradea (1898), *Șoimul* din Vașcău (1905), *Ceicana* din Ceica (1906), *Drăganul* din Beiuș, prin credite cu dobânzi modice au sprijinit țăranii, comercianții și intelectualii români să se consolideze economic, tot mai mulți căpătând drept de vot.[2] De aici, creșterea prezenței românilor la alegerile parlamentare, reușita lui Vasile Lucaciu ca deputat de Beiuș în Parlamentul Ungariei, la 1907[3], din partea generației „tinerilor oțeliți" care îmbrățișează doctrina politică a „neoactivismului".[4]

Pe acest fond economic, cultural și politic în continuă mișcare și radicalizare, românii bihoreni participă la evenimentele din anii Primului Război Mondial. Toamna anului 1918 îi găsește implicați în organizarea Transilvaniei ca țară românească, sub conducerea Consiliului Național Român Central de la Arad. Prin dr. Aurel Lazăr[5], membru marcant în conducerea PNR, și a lui Roman Ciorogariu[6], vicarul ortodox al Oradiei și Bihorului, în Oradea și în toate comunele românești din comitat, se constituie consilii naționale din reprezentanți ai locuitorilor comunei sau plasei, alături de gărzi naționale formate din soldați și ofițeri retrași de pe

---

[1] Dintr-o bogată bibliografie care argumentează această realitate, facem trimitere la monografia județului Bihor, apărută recent, care valorifică cercetările mai vechi și mai noi, apărute pe acest palier: *Istoria Bihorului. Civilizație, societate, economie, mentalități,* coordonatori: Gabriel Moisa, Sorin Șipoș, Aurel Chiriac, Radu Românașu, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2018, pp. 543-550, 593-594, 598-600.

[2] I. Merluțiu, „Instituții de credit din Oradea", în *Centenar Muzeal Orădean*, Oradea, 1972; Ioan Crișan, „Activitatea Institutului de Credit și Economii «Bihoreana» (1898-1918)", în *Istorie financiar-bancară. Studii asupra băncilor românești din Transilvania (1867-1918)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996, pp. 117-144; *Istoria orașului Oradea*, coordonatori: Liviu Borcea, Gh. Gorun, ediția a II-a, Oradea, Editura Arca, 2007, pp. 229-235.

[3] Blaga Mihoc, *Dr. Vasile Lucaciu (1852-1922) un luptător pentru Marea Unire*, Oradea, Editura Alibi S.A., 1993, pp. 33-35; Stelian Mândruț, *Mișcarea națională și activitatea parlamentară a deputaților Partidului Național Român din Transilvania, între 1905-1910*, Oradea, Editura Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri", 1995, p. 97.

[4] *Istoria Transilvaniei (1711-1918)*, vol. III, coordonatori: Ioan Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András, Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, Centrul de Studii Transilvane, 2008, p. 442.

[5] Vezi despre personalitatea lui, inclusiv implicarea în pregătirea bihorenilor pentru a participa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, apoi în administrația românească în Bihor: Ion Zainea, *Aurel Lazăr (1872-1930). Viața și activitatea*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 1999.

[6] Elisaveta Roșu, *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Repere istorice*, Oradea, Editura Arca, 2007.

front, dispuși să apere proprietatea, liniștea publică și deciziile C.N.R.C. de la Arad[7].

Văzând iminenta destrămare a imperiului dualist, oamenii politici maghiari, în frunte cu Karolyi Mihali, care se opuseseră participării Austro-Ungariei la războiul mondial, încearcă tot felul de manevre diplomatice pentru a salva Ungaria în granițele ei așa-zis istorice, respectiv în granițele sale feudale. În acest context, la 16 noiembrie 1918, guvernul Karolyi Mihali proclamă Ungaria republică independentă și rupe diplomatic legăturile cu Austria. Proclamația încearcă foarte clar menținerea integrității statului ungar în granițele sale feudale. Pentru a potoli avântul național-revoluționar al românilor, documentul înscria că ”națiunea română este egală cu cea maghiară”[8].

Totuși vremurile se schimbaseră radical. Românii se maturizaseră politic, ca întreaga Europă, după patru ani de război sângeros, boli și foamete. Trecuse timpul imperiilor și regatelor multinaționale, în care națiunea/națiunile dominante politic conduceau după bunul lor plac. Inserarea unor „fraze mieroase”, cu aluzii la egalitate în drepturi și obligații, nu-și mai făceau efectul. Românii transilvăneni aveau experiența sorții „Supplex-ului” din 1791, revoluției de la 1848-1849, a regimului instaurat în 1867, a Memorandum-ului, chiar a proiectului de federalizare a Austro-Ungariei gândit de Aurel C. Popovici[9] când li s-a refuzat egalitatea în drepturi cu ungurii, sașii și secuii .

Ca urmare, românii transilvăneni și-au concentrat toate eforturile în organizarea adunărilor populare, pe circumscripții electorale, unde și-au ales delegații (deputații) la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Pe documentul care-l făcea reprezentant ales (credenționalul) se înscrie clar și imperativ obligația deputatului să voteze unirea Transilvaniei cu Regatul României. Oradea și Bihorul au fost reprezentate la Alba Iulia de 131 persoane (60 delegați aleși, 45 delegați de drept și 26 delegați ai diferitelor organisme proprii), împreună cu alți 101 cetățeni plecați din proprie inițiativă.[10]

---

[7] Vezi detalii în lucrarea lui Viorel Faur, *Viața politică a românilor bihoreni (1849-1918)*, Oradea, 1992; *95 de ani de la Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. 1 Decembrie 1918. Documente bihorene*, Oradea, 2013.

[8] Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Tipografia Diecezană, Oradea, 1926, p. 167.

[9] Vezi în detaliu, Vasile Crișan, *Aurel C. Popovici (1863-1917)*, Biblioteca Brukenthal, XXI, Sibiu, 2008.

[10] Viorel Faur, *Generația Marii Uniri. Evenimentele din Bihor (Decembrie 1918 – Aprilie 1919). Documente*, Oradea, Editura Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, 1993, p. 4.

Hotărârea de la Alba Iulia a pecetluit definitiv viitorul Transilvaniei, unită cu România. După 1 Decembrie 1918 delegații bihoreni de la Alba Iulia, alături de elita minoră și majoră a localităților românești au intrat în ”atenția” administrației maghiare care controla vestul românesc. Ágoston Péter, numit comisar în Bihor de guvernul Karolyi Mihali, tolerează, chiar incită, unități ale armatei maghiare și a jandarmeriei să declanșeze o veritabilă vânătoare împotriva delegaților prezenți la Alba Iulia, a tuturor românilor care îndrăzneau să informeze marea masă a conaționalilor despre Hotărârea de Unire a Transilvaniei cu Regatul României. Se înregistrează tot mai multe asasinate individuale și de grup, a căror menire era blocarea autorității consiliilor și gărzilor naționale românești.[11]

Înaintarea Armatei Române spre vestul Transilvaniei a fost condiționată de ocuparea succesivă a unor linii demarcaționale, prin care se urmărea preîntâmpinarea unor conflicte sângeroase între noua administrație românească și cea maghiară. Ca urmare, după 10-11 noiembrie1918, Armată Română poate înainta până pe linia Mureșului, pentru ca pe 13 decembrie să se fixeze un nou aliniament: Sighetul Marmației- vest Baia Mare- Jibou-Zalău-est Ciucea-Zam pe Mureș, atins de trupele române atins la 20 ianuarie 1919. Banatul rămânea sub controlul Armatei Serbiei și trupelor franceze din Balcani.[12]

Știrile privind samavolniciile autorităților maghiare asupra românilor de la vest de ultima linie demarcațională, care ajung atât la București cât și la Paris, îl determină pe generalul Henri M. Berthelot să facă o vizită în Banat, vestul românesc și Transilvania istorică, pentru a se informa personal asupra situației din zonă.

În cadrul acestui „turneu de informare” sau „turneu de pacificare” (25 decembrie 1918-5 ianuarie 1919), el va vizita și Oradea[13], venind de la Arad, în 29 decembrie.

---

[11] Roman R. Ciorogariu, *Zile trăite*, partea a II-a, *Revoluția*, editor dr. Viorel Faur, Oradea, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, 1994, pp. 91-94; Flaminia Faur, *Mărturii de spre evenimentele din Bihor (noiembrie 1918 – aprilie 1919)*, Oradea, Editura Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, 1993; Stelian Vasilescu, *Calvarul Bihorului (1918-1919)*, Oradea, Editura Galant, 1994.

[12] Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, București, Editura Enciclopedică, 1994, pp. 132-133.

[13] Itinerarul complet al turneului a fost următorul: București (25.12.1918) – Pitești - Slatina – Craiova – Turnu Severin – Orșova (26.12 1918) – Mehadia – Domașnea – Caransebeș – Lugoj – Timișoara – Deta – Vârșeț – Alibunar – Pancevo – Belgrad (27.12.1918) – Timișoara (28.12) – Arad (29.12) – Oradea (29.12) – Debrecen – Carei – Satu Mare – Baia Mare (30.12) – Dej – Bistrița (30. 12) – Dej – Gherla – Cluj (30.12) – Aiud (1.1.1919) –

Detalii despre această vizită aflăm din cunoscutele memorii ale lui Roman Ciorogariu, vicarul ortodox al Oradiei și Bihorului. Generalul francez sosește în Gara Oradea cu un tren special în după-amiaza zilei de 29 decembrie, la orele 16^{00}, însoțit de colonelul „regățean" Rosetti. Maiorul Herbai, comandantul Gărzii Naționale române din Oradea și Bihor, după ce prezintă raportul, împreună cu col. Rosetti, stabilesc ordinea audiențelor la generalul Berthelot . Întrevederile au loc în vagonul de tren: „delegația damelor române, consiliul și bisericile române, apoi autoritățile (maghiare n. n.) orășenești și ale comitatului. Roman Ciorogariu informează în particular pe col. Rosetti despre situația tensionată din Oradea și Bihor datorată autorităților maghiare, despre calvarul prin care treceau românii, de la omul de rând la elita politică. Generalul Berthelot declară că nu vine în calitate de diplomat, nu va face declarații politice, „să așteptăm în pace, Conferința de pace, care va face dreptate tuturor popoarelor după principiile Wilsoniene." După epuizarea întrevederilor oficiale, generalul francez coboară în sala de așteptare a Gării, „se întreține cu noi, se oprește la portul țărănesc din Biharia, căci zicea numai acest port nu-l cunoaște până acum". După o staționare de o oră, generalul francez părăsește Oradea în uralele a celor 2-300 de țărani români și a oficialităților.[14]

O lucrare recentă, scrisă de istoricului militar col.(r) dr. Constantin Moșincat, bazată nu numai pe memoriile lui Roman R. Ciorogariu, ci și pe presa românească a vremii: *Unirea* (Alba Iulia), *Tribuna Bihorului* (Oradea) și *Românul* (Arad) – ne oferă noi detalii despre vizita generalului francez la Oradea. Între personalitățile care sunt primite la întrevederile din vagonul trenului special, sunt amintite și : căpitanul M. Popoviciu – adjunctul Gărzii Naționale române din Oradea și Bihor; doamna dr. Andru, în numele femeilor române, care îl salută pe oaspete în limba franceză și-i oferă un buchet de flori; Dr. Coriolan Pop în numele Consiliului Național Român din Oradea și Bihor, alături de un scurt discurs – veritabil elogiu adus armatei franceze și generalului Berthelot ca ilustru reprezentant al acesteia în România; vicarul general dr. Florian – în numele Bisericii Greco-Catolice

---

Alba Iulia – Teiuș – Sebeș Alba – Săliștea Sibiului – Sibiu (2.1.1919) – Mediaș – Sighișoara – Brașov (2.1.) – București (5.1.1919), Vezi col. (r) Dr. Constantin Moșincat, *Generalul Henri Mathias Berthelot – prima vizită în Ardeal după Marea Unire (1918-1919)*, Oradea, Editura Tipo M.C., 2019, pp. 7-9.

[14] Roman R. Ciorogariu, *op. cit.*, ediția 1994, pp. 94-95. Despre această vizită istorică, relatează și Viorel Faur, în *Cele Trei Crișuri* (Oradea), 1990, nr. 1, p. 12, Idem, în *Identitate națională* (Oradea), an IV, nr. 1(4), aprilie 2019, pp. 10-14.

unite cu Roma[15], vicarul Roman R. Ciorogariu. După audiențele oficiale, când generalul Berthelot se întâlnește cu delegația țăranilor români, în numele acestora ia cuvântul Dr. I. Iacob, avocat din Ceica. El va da expresie îngrijorării acestora față de comportamentul administrației maghiare, care îi asuprește în continuare, îi tratează ca înainte de război. Generalul îi îmbărbătează pe românii bihoreni, de la țăranul simplu, până la elita intelectuală, spunându-le că viitorul este al lor, al libertății și dreptății.[16]

Datele culese de pe teren îi permit generalului Berthelot să-și facă o impresie clară asupra situației din Transilvania, respectiv încălcarea de către administrația maghiară în vestul românesc, ca și a armatei sârbe în Banat, a instrucțiunilor liderilor Antantei vizavi de transpunerea în practică a principiilor wilsoniene.

Ajuns la București este primit în audiență de Regele Ferdinand, căruia îi împărtășește impresiile din Transilvania și-l asigură pe suveran de tot sprijinul său. De altfel, pe baza raportului trimis la Paris, marile puteri aliate, trasează o nouă linie de demarcație, se apropie de limita de vest a spațiului geografic românesc.

*
* *

La un secol de la vizita din 29 decembrie 1918 a generalului Berthelot la Oradea, în cadrul manifestărilor locale organizate de Primăria Oradea și Consiliul Județean Bihor dedicate Centenarului Marii Uniri, în 29 decembrie 2018, pe Clădirea Gării Centrale a Oradiei[17], care marchează evenimentul pe care l-am prezentat în comunicarea noastră. Festivitățile au inclus discursurile directorului Muzeului Țării Crișurilor – prof. univ. dr.

---

[15] Episcopul greco-catolic Demetriu Radu, după Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, unde participase, nu revine la Oradea decât la sfârșitul lui aprilie 1919. Rămâne la Blaj, sediul Mitropoliei Unite cu Roma, Dr. Aurel Lazăr, fruntașul PNR din Bihor, pleacă la Sibiu, fiind membru al Consiliului Dirigent – ca șef al Resortului de Justiție, Roman R. Ciorogariu .rămâne în Oradea între 1 decembrie1918 – aprilie 1919 singura personalitate de marcă a românilor din Bihor.

[16] Col. (r) Dr. Constantin Moșincat, *op.cit.*, pp. 123-128.

[17] Textul: „1918-2018, Omagiul nostru Gen. de Divizie Henri Mathias Berthelot – Cetățean de Onoare al României, Membru de Onoare al Academiei Române, prezent la Oradea pe 29 decembrie 1918, în calitate de Șef al Misiunii Militare franceze în România și Consilier militar al Regelui Ferdinand, a îndemnat locuitorii orașului Oradea prin reprezentanții autorităților locale, să aștepte Conferința de Pace de la Paris (1919-1920),deoarece va face dreptate tuturor popoarelor, după principiile wilsoniene (ale autodeterminării națiunilor din imperiile multinaționale). Oradea, 29 decembrie 2018”.

Aurel Chiriac și a istoricului militar cal.(r) Dr. Constantin Moșincat. O reconstituire a întâlnirii generalului Berthelot cu oficialitățile orașului, de către o echipă de ostași și militari orădeni îmbrăcați în uniforme de epocă , alături de o gardă militară de onoare – au oferit o pată de culoare care a entuziasmat numerosul public care a fost prezent la comemorarea evenimentului.[18]

Dezvelirea plăcii comemorative de pa fațada clădirii Gării din Oradea la 100 de ani de la sosirea la Oradea a Gen. Henri Berthelot, 29 Decembrie 1918

[18] Vezi: Mihai D. Drecin, „29 decembrie 1918. Generalul Henri Mathias Berthelot la Oradea", în *Crișana* (Oradea), 28 decembrie 2018, p. 11; *Crișana* (Oradea), 3 ianuarie 2019, pp. 1, 4. Detalii vezi la Constantin Moșincat, *op.cit.*, pp. 23-31.

Placa comemorativă - 100 de ani de la vizita Gen. Henri M. Berthelot la Oradea, Decembrie 1918

ANUL VII ARAD, Joi 20 Decemvrie 1918 (2 Ian. 1919). Nr. 43.

ROMÂNUL

Generalul Berthelot în Arad.

Generalul Berthelot în Oradea-Mare.

Întîmpinarea dlui general

BIBLIOGRAFIE

95 de ani de la Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. 1 Decembrie 1918. Documente bihorene, Oradea, 2013.

Ciorogariu, Roman, *Zile trăite*, Tipografia Diecezană, Oradea, 1926;

Idem, *Zile trăite*, partea a II-a, *Revoluția*, editor dr. Viorel Faur, Oradea, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri", 1994;

Crișan, Ioan, „Activitatea Institutului de Credit și Economii «Bihoreana» (1898-1918)", în *Istorie financiar-bancară. Studii asupra băncilor românești din Transilvania (1867-1918)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996;

Crișan, Vasile, *Aurel C. Popovici (1863-1917)*, Biblioteca Brukenthal, XXI, Sibiu, 2008.

Drecin, Mihai D., „29 decembrie 1918. Generalul Henri Mathias Berthelot la Oradea", în *Crișana* (Oradea), 28 decembrie 2018;

Faur, Flaminia, *Mărturii de spre evenimentele din Bihor (noiembrie 1918 – aprilie 1919)*, Oradea, Editura Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri", 1993;

Faur, Viorel, *Generația Marii Uniri. Evenimentele din Bihor (Decembrie 1918 – Aprilie 1919). Documente*, Oradea, Editura Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri", 1993.

Idem, *Viața politică a românilor bihoreni (1849-1918)*, Oradea, 1992;

Istoria Bihorului. Civilizație, societate, economie, mentalități, coordonatori: Gabriel Moisa, Sorin Șipoș, Aurel Chiriac, Radu Românașu, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2018;

Istoria orașului Oradea, coordonatori: Liviu Borcea, Gh. Gorun, ediția a II-a, Oradea, Editura Arca, 2007.

Istoria Transilvaniei (1711-1918), vol. III, coordonatori: Ioan Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András, Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, Centrul de Studii Transilvane, 2008.

Mândruț, Stelian, *Mișcarea națională și activitatea parlamentară a deputaților Partidului Național Român din Transilvania, între 1905-1910*, Oradea, Editura Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri", 1995.

Merluțiu, I., „Instituții de credit din Oradea", în *Centenar Muzeal Orădean*, Oradea, 1972;

Mihoc, Blaga, *Dr. Vasile Lucaciu (1852-1922) un luptător pentru Marea Unire*, Oradea, Editura Alibi S.A., 1993;

Moșincat, col. (r) Dr. Constantin, *Generalul Henri Mathias Berthelot – prima vizită în Ardeal după Marea Unire (1918-1919)*, Oradea, Editura Tipo M.C., 2019.

Preda, Dumitru, Alexandrescu, Vasile, Prodan, Costică, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, București, Editura Enciclopedică, 1994.

Roșu, Elisaveta, *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Repere istorice*, Oradea, Editura Arca, 2007.

Vasilescu, Stelian, *Calvarul Bihorului (1918-1919)*, Oradea, Editura Galant, 1994.

Zainea, Ion, *Aurel Lazăr (1872-1930). Viața și activitatea*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 1999.

Oradea între vizita generalului H. M. Berthelot (29 decembrie 1918) și intrarea generalului Traian Moșoiu în fruntea armatelor române (20 aprilie 1919)*

The City of Oradea between General H. M. Berthelot's Visit (December 29, 1918) and the Entry of the Romanian Army Led by General Traian Moșoiu(April 20, 1919)

Ion ZAINEA
Prof. univ. dr. emerit, Universitatea din Oradea;
membru asociat al A.O.Ş.R.
Beáta MÉNESI
dr., cercetător postdoctoral, Universitatea din Oradea

Abstract
The study analyses the historical realities concerning the city of Oradea (December 29, 1918-April 20, 1919), highlighting two important events, namely the visit of General Henry M. Berthelot and the entry of the Romanian Army led by General Traian Moșoiu. The existing situation imposed the continuing functioning of the Romanian National Council from Oradea and Bihor, besides the authority of the Directing Council. In fact, in Bihor during this period functioned a sort of duality of power: the Romanian National Council, striving to put into practice the decisions of Alba Iulia and the Government of Budapest, trying to keep the county within the borders of the Hungarian republic.

Keywords: *Oradea, Bihor, Henry Mathias Berthelot, Romanian National Council, Traian Moșoiu.*

După 1 Decembrie 1918, cu toate că îşi declaraseră unirea cu România, teritoriile aflate la vest de linia de demarcație[1] au rămas mai

* Acest articol a fost publicat în cadrul proiectului „SmartDoct – programe de înaltă calitate pentru doctoranzii şi cercetătorii postdoctorat ai Universităţii din Oradea pentru creşterea relevanţei cercetării şi inovării în contextul economiei regionale", ID 123008–POCU/380/6/13.

[1] Iniţial, prin armistiţiul de la Belgrad din 7 noiembrie 1918, aceasta era stabilită pe linia Mureş – Sighetul Marmaţiei. La 17 decembrie 1918, ca urmare a intervenţiilor energice ale Consiliului Dirigent şi Guvernului României, Consiliul Antantei de la Versailles a autorizat ca armata română să se stabilească pe linia Cluj – Gherla – Dej. Cu consimţământul generalului Berthelot, până în 28 ianuarie 1919, diviziile 1, 2 şi 7 române, s-au stabilit pe aliniamentul Sighetul Marmaţiei – Baia-Mare – Ciucea – Zam. În consecinţă, Bihorul rămâne izolat de Consiliul Dirigent din Sibiu şi de restul neamului românesc din Ardeal.

departe în administraţia guvernului maghiar. Situaţia specială creată determină, în mod necesar, continuarea activităţii Consiliului Naţional Român din Oradea şi Bihor, ce va suplini aici autoritatea Consiliului Dirigent. De fapt, întâlnim în Bihorul acestei perioade un fel de dualitate a puterii: a Consiliului Naţional Român, care se străduia să transpună în practică hotărârile de la Alba Iulia şi a Guvernului de la Budapesta, ce încearcă să păstreze ţinutul între graniţele republicii ungare.

Întors de la Alba Iulia, Aurel Lazăr, președintele Consiliului Național Român din Oradea și Bihor convocă imediat Comitetul Executiv al Consiliului[2], pentru a discuta modalităţile de aplicare în Bihor a hotărârilor Adunării Naționale şi a prelua administraţia comitatului. Răspunzând felicitărilor adresate de membrii Comitetului, pentru „înalta distincţiune cu care l-a răsplătit neamul românesc" alegându-l în Marele Sfat Naţional şi Consiliul Dirigent, în deschiderea şedinţei din 5 decembrie, Aurel Lazăr a spus, între altele: „Întregul nostru program politic e depus în sufletul ţăranului român. Înţelegerea acestui suflet, înseamnă cunoaşterea clară a programului nostru. Nu eu am fost distins, ci prin mine acel Bihor pentru a cărui înălţare lupt de 21 ani"[3].

Pentru „a lumina poporul despre marile schimbări", a populariza şi explica hotărârile Adunării Naţionale de la Alba Iulia, Aurel Lazăr propune formarea unei *comisii de propagandă*, care să se deplaseze prin sate, pentru a pregăti, împreună cu despărţămintele Astrei, preoţii şi învăţătorii locali, ţinerea unor adunări populare. Comisia, aleasă în şedinţa Comitetului Executiv din ziua următoare, a fost alcătuită din: Nicolae Zigre, Vasile Chirvai şi Andrei Horvath[4] din partea Consiliului, maiorul Herbay, preotul militar Bacoş şi căpitanul Hamat, din partea Gardei[5]. Pentru a spori eficacitatea adunărilor şi a contracara „mişcarea străină", Aurel Lazăr ia legătura cu social-democraţii români orădeni, solicitându-le colaborarea. În consecinţă, aceştia vor delega în comisia de propagandă pe Ioan Petringenar[6]. Comisia a hotărât să înceapă activitatea cu locurile cele mai periclitate de propaganda străină şi anume cu satele de pe Valea Crişului.

---

[2] Şedinţele, prezidate de Aurel Lazăr, au loc în zilele de 5, 6, 9, 13 şi 14 decembrie 1918. Vezi Alex. Porţeanu, „Lupta revoluţionară a maselor populare din Bihor pentru unirea Transilvaniei cu România. (Documente din Arhiva Consiliului Naţional Român, 1918)", în *Crisia* (Oradea), 1975, p. 236-241; *1918. Bihorul în epopeea Unirii. Documente*, Arhivele Statului Bihor, Oradea, 1978, pp. 256-260; 270-271, 278-281 şi 290-291. *Nagyvaradi Naplo* (Oradea), nr. 270, 6 decembrie 1918, p. 2.

[3] Alex. Porţeanu, *op. cit.*, p. 236.

[4] *Ibidem*, p. 239.

[5] *1918. Bihorul în epopeea Unirii...*, p. 283.

[6] *Ibidem*, p. 273.

Organizarea adunărilor cădea în sarcină unui delegat al Consiliul Naţional Român, însoţit de un ofiţer din Gardă.

Programate pentru zilele de 8 şi 9 decembrie, dar desfăşurate pe tot parcursul lunilor decembrie 1918 şi ianuarie 1919, adunările populare au evidenţiat însufleţirea cu care românii bihoreni au primit pretutindeni hotărârile de la Alba Iulia. Astfel, în telegrama adresată Consiliului Naţional Român de către locuitorii satelor Corbeşti şi Drăgeşti, se arată că, la adunările ţinute în zilele de 8 şi 9 decembrie, aceştia „unanim au primit Hotărârea de la Alba Iulia", iar cei prezenţi au strigat „Să trăiască unirea românilor"[7]. Consiliul Naţional Român din Aleşd, adresează lui Aurel Lazăr invitaţia de a participa la adunarea cercuală „în vederea preluării imperiului român", stabilită pe ziua de 15 decembrie. Invitaţia era însoţită de o scurtă telegramă, cu următorul cuprins: „Comitetul Consiliului Naţional Român din cercul Aleşd îşi exprimă alipirea faţă de luptătorul său"[8].

Constatând necesitatea unui organ de presă „pentru popularizarea şi propagarea acţiunilor Consiliului Naţional Român", Aurel Lazăr solicită Comitetului Executiv, în şedinţa din 5 decembrie, constituirea unei comisii, care să se ocupe de editarea unui ziar românesc. El propune ca ziarul să se numească *Biharia*, să apară săptămânal, într-un limbaj popular, angajându-se să se ocupe de procurarea hârtiei necesare. Conducerea ziarului este încredinţată lui Roman Ciorogariu, iar redactor-responsabil este numit Ioan Georgescu[9]. Cu ocazia şedinţei din 9 decembrie, s-a alcătuit un comitet ce urma să întocmească un proiect privitor la ajutorul material pe care se putea conta din partea intelectualilor din Bihor[10].

Urmare a unor mai vechi solicitări şi acţiuni ale Consiliului Naţional Român, Ministerul de Instrucţie maghiar aprobă introducerea limbii române ca limbă de predare în şcolile în care majoritatea elevilor sunt români şi ca limbă de studiu, începând din clasa a III-a, acolo unde aceştia erau în minoritate[11]. Aducând la cunoştinţă Comitetului Executiv, în şedinţa din 13 decembrie, hotărârea Ministerului, Aurel Lazăr solicită consistoriilor de ambele confesiuni din Oradea să se ocupe urgent de găsirea cadrelor didactice necesare.

---

[7] Arhivele Naționale, Serviciul Județean Arad (în continuare A.N.S.J. Arad), *Fond Roman Ciorogariu*, rola 4, cadrul 14.
[8] *Ibidem*, rola 4, cadrul 16.
[9] *1918. Bihorul în epopeea Unirii…*, pp. 258-260.
[10] Alex. Porţeanu, *op. cit.*, p. 240. Comitetul era alcătuit din: Coriolan Pop, Justin Ardelean și Gheorghe Rocsin.
[11] *1918. Bihorul în epopeea Unirii…*, p. 279.

În vederea preluării administraţiei comitatului, Aurel Lazăr începe tratative cu comisarul guvernamental al Bihorului, Agoston Peter[12]. Acesta era de părere ca românii să preia puterea numai în administraţia comunală şi învăţământ, rămânând ca, în continuare, Comitetul Executiv Comitatens mixt să soluţioneze toate problemele comune. Considerând că administraţia românească era nu doar necesară ci şi firească, Aurel Lazăr ţinea să precizeze cu acest prilej, că populaţia maghiară va fi respectată. De asemenea, la stăruinţele sale, Comandantul Gardei Naţionale Maghiare consimte să pună la dispoziţia Gardei Naţionale Române, suma de 400.000 coroane, pentru plata membrilor săi[13].

Cum tratativele nu s-au soldat cu rezultatele scontate, în şedinţa comună a Comitetului Executiv al Consiliului Naţional Român şi Gardei Naţionale Române, din 14 decembrie 1918, au fost abordate probleme referitoare la mai buna organizare a gărzilor româneşti, participarea membrilor Gărzii la propaganda făcută de Consiliul Naţional Român şi procurarea de arme[14]. Aurel Lazăr se angaja să se ocupe personal de transportul, de la Alba Iulia la Oradea, a celor o mie de arme şi muniţia aferentă, ce fuseseră repartizate Bihorului de Consiliul Dirigent.

În aceeaşi zi, Aurel Lazăr intervine la comisarul guvernamental, care adresase o „chemare" privind reorganizarea gărzilor naţionale, fără consultarea prealabilă a Consiliului Naţional Român şi fără a ţine cont de dreptul de autodeterminare[15]. Cere ca aceasta să fie retrasă din localităţile româneşti şi să se atenţioneze organele administrative că ea nu este obligatorie pentru români; mai arată că în multe localităţi româneşti notarii au plecat, iar această stare trebuie imediat remediată, prin numirea unor noi notari de către Consiliul Naţional Român.

Autoritatea Guvernului maghiar exercitându-se încă asupra comitatului, nu s-au putut întreprinde acţiuni decisive în direcţia preluării administraţiei. S-a căutat doar să se înlocuiască prim-pretorii, pretorii şi notarii maghiari din localităţile cu populaţie românească. În acest scop, Aurel Lazăr solicita Comitetului Executiv să întocmească liste cu notarii şi vice-notarii români din comitat, Consiliul Naţional Român putând opera astfel rapid la numirea lor în localităţile de unde aceştia lipseau[16].

Pe plan local s-a făcut, în câteva cazuri, un pas înainte. Astfel, cu sprijinul lui Aurel Lazăr, Consiliul Naţional din Aleşd, în adunarea ţinută la

---

[12] *Nagyvarad* (Oradea), nr. 277, 8 decembrie 1918, p. 2; nr. 279, 10 decembrie 1918, p. 3.
[13] *Nagyvaradi Naplo* (Oradea), nr. 282, 15 decembrie 1918, p. 2.
[14] *1918. Bihorul,în epopeea Unirii…*, pp. 282-283.
[15] *Ibidem*, pp. 284-285.
[16] *Ibidem*, p. 281.

15 decembrie, a preluat administraţia cercului, alegând ca prim-pretor pe Cornel Bejan, iar ca pretor pe Victor Creţ. Era, aşa cum se menţiona în telegramele adresate, cu acest prilej, Consiliului Dirigent şi preşedintelui acestuia, „prima solie de energie românească" din Bihor[17]. Vestea a trezit entuziasmul lui Iuliu Maniu, care, în telegrama de răspuns, saluta, în numele Consiliului, adunarea, exprimându-şi, totodată, mândria faţă de „ţara lui Menumorut"şi speranţa ca începutul bun să poată fi continuat.

Lucrurile au luat însă o cu totul altă întorsătură. După depăşirea momentului de cumpănă, cauzat de Hotărârea de la Alba Iulia, Consiliul Naţional Maghiar şi autorităţile locale din Oradea vor adopta o atitudine tot mai insolentă faţă de români. Acest lucru îl determină pe Aurel Lazăr să protesteze, printr-o notă oficială, la Budapesta[18], în care solicita să se recunoască Consiliului Naţional Român aceleaşi drepturi ca şi Consiliului Naţional Maghiar şi să fie investit cu deplină autoritate şi resurse materiale pentru susţinerea gărzilor naţionale româneşti. Deoarece Guvernul – se arăta în notă – tolerează propaganda anti-românească, Consiliul Naţional Român nu poate garanta ordinea publică şi denunţă „colaborarea pacifică" cu Consiliul Naţional Maghiar. Întrucât, în virtutea dreptului de autodeterminare, puterea va trece în mâinile românilor, Aurel Lazăr propunea Guvernului ca autorităţile comitatului să facă doar numiri provizorii, cu avizul Consiliului Naţional Român, care, în fiecare caz, va propune concret persoana potrivită pentru funcţiile de notari şi pretori. Mai cerea să se asigure cazărmi, hrană şi echipament militar pentru gărzile române.

Totodată, Aurel Lazăr protestează înaintea comisarului guvernamental, împotriva insultelor nepermise la care erau supuşi românii care-şi manifestau deschis atitudinea lor faţă de Unire şi purtau cocarde tricolore româneşti[19].

Având în vedere iminenta sa plecare la Sibiu pentru o perioadă mai îndelungată, Aurel Lazăr se îngrijeşte să lase în Bihor o situaţie cât mai stabilă şi mai favorabilă românilor. În şedinţa Comitetului Executiv al Consiliului Naţional Român din 13 decembrie 1918, el propune ca pe durata absenţei sale, funcţia de preşedinte să fie girată de Coriolan Pop, care va fi ajutat de 3 vicepreşedinţi: Roman Ciorogariu, Nicolae Zigre şi Gheorghe Miculaş[20]. Deoarece, nu peste mult timp, Coriolan Pop s-a îmbolnăvit,

---

[17] *Ibidem*, pp. 286-287.
[18] Teodor Neş, *Oameni din Bihor (1848-1918*), Oradea, Tip. Diecezană, 1937, pp. 564-565 (actul nr. 388 din 17 decembrie 1918).
[19] *Nagyvarad* (Oradea), nr. 285, 18 decembrie 1918, p. 4.
[20] *1918. Bihorul în epopeea Unirii…*, p. 280.

funcţia de preşedinte al Consiliului Naţional Român va fi preluată de Roman Ciorogariu. Totodată, la solicitarea lui Romul Boilă, şeful Resortului de Alimentare a Consiliului Dirigent, Cornel Bejan este numit comisar cu probleme de alimentare pentru comitatul Bihor[21].

Chiar şi după ce pleacă la Sibiu, Aurel Lazăr va ţine o legătură permanentă cu Consiliul Naţional Român din Oradea, insistând să fie informat în legătură cu tot ceea ce se întâmpla aici. „*Momentan să-mi depeşaţi despre stările din Oradea*" – telegrafia el în ianuarie 1919[22] – îngrijorat de turnura pe care începuseră s-o capete evenimentele. Va veni la Oradea ori de câte ori va avea prilejul, pentru a constata personal stările de lucruri şi a-şi vedea familia, pe care o lăsase aici[23]. Cu ocazia sărbătorilor din iarna anului 1918, pe care le petrece în familie, Aurel Lazăr aduce cu sine şi suma de 3.600 coroane, repartizată Bihorului din donaţia regelui Ferdinand pentru ajutorarea săracilor, sumă pe care el o pune la dispoziţia celor două consistorii româneşti din Oradea[24]. La rândul lor, autorităţile orădene, prin intermediul Consiliului Naţional Român, vor solicita sprijinul lui Aurel Lazăr, în vederea soluţionării dificilelor probleme privind aprovizionarea oraşului cu combustibil şi alimente. Intervenţiile acestuia în cadrul Consiliului Dirigent, vor rezolva pentru oraş aprovizionarea regulată cu cărbune din Valea Jiului şi cu sare de la Ocna Mureş[25].

În cursul lunilor decembrie 1918 şi ianuarie 1919, Consiliul Naţional Român din Oradea continuă acţiunea de popularizare şi de conştientizarea maselor de români bihoreni asupra hotărârilor de la Alba Iulia, precum şi acţiunea de preluare a administraţiei pe plan local. Un preţios ajutor va primi Consiliul Naţional Român din partea societăţii *Dacia Traiană*, a studenţilor şi tineretului român din Oradea[26],şi a ziarului *Tribuna Bihorului,* organul de presă al Consiliului[27]. Desfăşurată cu mult curaj, această acţiune se face ţinând cont de necesităţile imperioase ale momentului. Sfaturile

---

[21] Muzeul de istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca, *Procesele verbale ale Consiliului Dirigent din Transilvania*, inv. M 168, vol. I, p. 28.

[22] A.N.S.J. Arad, *Fond Roman Ciorogariu***,** rola 4, cadrul 115.

[23] Fiul său, Liviu, fusese cooptat ca membru civil în Comanda Gardei Naţionale Române din Oradea, iar soţia sa,Valeria, rămâne în Oradea până în 20 februarie 1919, când va pleca la Sibiu, nerezistând moral tracasărilor la care era permanent supusă.

[24] *Tribuna Bihorului* (Oradea), nr. 2, 30 decembrie 1918 / 12 ianuarie 1919, p. 4.

[25] Liviu Borcea, *Agonia, file dintr-un jurnal posibil (ianuarie – aprilie 1919),* Oradea, Editura Cogito, 1992, pp. 12, 27, 105.

[26] A.N.S.J. Arad, *Fond Roman Ciorogariu*, rola 4, cadrele 98-106.

[27] Primul număr al ziarului a apărut în 25 decembrie 1918, redactor responsabil pe toată durata apariţiei fiind Gheorghe Tulbure. V. Faur, „Tribuna Bihorului, primul ziar românesc în Crişana", în *Familia* (Oradea), anul V, 1978, nr. 1, p. 10.

naţionale române din Săcădat, Sărand, Copăcel, Chişig, Surduc, Serghiş, Borşa, Tilecuş, Sabolci, Ineu de Criş, Husasău, Brusturi, Paleu, Ţigăneşti şi Cueşd, întrunite într-o mare adunare la Săcădat, în 12 ianuarie 1919, au hotărât „necesitatea unirii forţelor, păstrarea ordinii publice, apărarea avutului şi vieţii, pregătirea pentru primirea fraţilor desrobitori”[28].

Astfel de acţiuni, ca şi multe altele asemănătoare, prezenţa armatelor române în apropiere, pentru primirea căreia se fac pregătiri, justificau speranţele şi entuziasmul fruntaşilor români bihoreni.

Un eveniment încurajator pentru românii din Bihor l-a constituit vizita generalului Henri Berthelot, de la finele lunii decembrie, în cadrul periplului său prin Ardeal și Banat, pentru a stabili un contact direct cu românii de pe aceste meleaguri. Intenționa să-i cunoască și, de asemenea, să se informeze asupra realităților locale, pentru a se edifica asupra imperativelor momentului istoric. Considerând că integrarea Bihorului în cadrele României era doar o chestiune de zile, fruntașii români bihoreni adresau regelui Ferdinand, cu prilejul Anului Nou, următoarea telegramă: „Poporul românesc din Bihor, sărbătorind cu multă însufleţire dezrobirea sa din cătuşele sclaviei seculare şi unirea tuturor Românilor sub sceptrul glorios al Maj. Voastre, vă roagă să primiţi asigurarea neclintitei sale credinţe”[29].

Dar evoluţia evenimentelor va fi nefavorabilă românilor bihoreni, un adevărat calvar începând pentru aceștia, după ce, la 8 ianuarie 1919[30], se află ştirea că Oradea şi Bihorul rămân în afara liniei demarcaţionale Ciucea – Zam. Situaţia internaţională nesigură şi ambiguă, tratativele purtate de reprezentanţii românilor cu puterile foste beligerante, care nesocoteau sau nu cunoşteau, adevărata graniţă demografică, etnografică, iar după 1 Decembrie şi politică, dintre România şi Ungaria, a îngreunat şi mai mult situaţia. Profitând de această stare de lucruri, nostalgicii maghiari ai ideii menţinerii Bihorului în hotarele Ungariei, precum profesorul Apathy din Cluj, au înarmat gărzi de mercenari secui, care s-au dedat la violenţe şi atrocităţi împotriva românilor, mai întâi în zona Clujului, iar apoi în Bihor. Alertat, Consiliul Naţional Român din Oradea cere, la 18 ianuarie 1919, comisarului guvernamental, să ia toate măsurile imediate, astfel ca din Bihor unităţile secuieşti să fie retrase[31].

---

[28] A.N.S.J. Arad, *Fond Roman Ciorogariu*, rola 4, cadrele 136-140.
[29] *Ibidem*, rola 4, cadrul 35.
[30] *Nagyvarad*, nr. 5, 8 ianuarie 1919, p. 5.
[31] Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bihor (în continuare A.N.S.J. Bihor), *Fond Prefectura judeţului Bihor, Cabinetul prefectului*, dosarul nr. 5, f. 34.

După ce armata română se retrage din Ciucea la Huedin şi se încetăţeneşte tot mai mult ideea că Oradea nu va fi ocupată, pe la sfârşitul lui ianuarie se flutură deja ideea subordonării gărzilor româneşti Gărzii Naţionale Maghiare din Ardeal[32]. În acelaşi timp, mercenarii secui se îndreaptă spre Beiuş, Aleşd, apoi Vaşcău, unde încep recrutarea de noi membri. Prezenţa lor va duce la dezarmarea şi desfiinţarea gărzilor româneşti, caracterizate drept „bande înarmate care ţin sub teroare satele”[33]. Acţiunea va începe cu zonele româneşti, valea Crişului Repede, Beiuş, Vaşcău, Cefa, Beliu[34], ea continuând în tot cursul lunii februarie şi culminând cu desfiinţarea, la 26 februarie 1919, a Gardei Naţionale Române din Oradea şi suspendarea salarizării membrilor acesteia, începând cu 1 martie[35].

Violenţele reprobabile, la care au recurs mercenarii secui, la Aleşd, Beiuş, Vaşcău, Marghita, Sighiştel, Bratca, Salonta şi alte locuri[36], au fost arătate, în repetate rânduri, Consiliului Naţional Român din Oradea, cerându-se luarea unor măsuri grabnice. Consiliul protestează, la rândul său, înaintea comisarului guvernamental, iar totodată înştiinţează pe Aurel Lazăr şi Consiliul Dirigent din Sibiu, despre aceste stări de lucruri[37].

În urma unui schimb de telegrame între Consiliul Naţional Român din Oradea, Consiliul Dirigent din Sibiu şi ambasada română din capitala Ungariei[38], s-a convenit asupra întocmirii şi înaintării la Budapesta, a unui raport detaliat despre atrocităţile săvârşite împotriva românilor din Bihor. Se începe strângerea de informaţii, raportul Consiliului Naţional Român din Oradea fiind întocmit la 10 martie 1919[39]. Este formată chiar şi o comisie mixtă de investigare a cazurilor, boicotată însă de atitudinea membrilor săi maghiari, care nu doreau dezvăluirea reală a faptelor[40].

Ca reacţie la demersurile Consiliului Naţional Român bihorean şi a Consiliului Dirigent, Antanta a trimis la Oradea, mai întâi pe căpitanul

---

[32] Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926, p. 201.
[33] Liviu Borcea, *op. cit.*, p. 49.
[34] Muzeul de istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca, *Procesele verbale ale Consiliului Dirigent din Transilvania*, vol. I, p. 75. Raportul lui Aurel Lazăr prezentat în şedinţa Consiliului Dirigent din 28 ianuarie 1918, despre dezarmarea gărzilor române din Bihor.
[35] Liviu Borcea, *op. cit.*, p. 49, 67, 89. *1918. Bihorul în epopeea Unirii…*, p. 36.
[36] A se vedea Viorel Faur, *Evenimentele din Bihor (decembrie 1918 – aprilie 1919)*, Fundaţia culturală *Cele Trei Crişuri*, Oradea, 1993, pp. 16-118.
[37] A.N.S.J. Arad, *Fond Roman Ciorogariu*, rola 4, cadrul 116.
[38] *Ibidem*, rola 4, cadrele 117-119.
[39] A.N.S.J. Bihor, *Fond Colecţia de documente*, dosarul nr. 155, f. 13.
[40] A.N.S.J. Arad, *Fond Roman Ciorogariu*, rola 4, cadrul 315. Raportul acestei comisii către Consiliul Naţional Român din Oradea.

englez Pomerol, iar apoi pe colonelul francez Eugene Trousson, pentru a lua informaţii directe. Aceştia o vor face însă prin intermediul autorităţilor[41], interesate să nu dezvăluie adevăratele proporţii ale realităţii. Mai mult chiar, acestea încercau să pună o parte din ele în seama românilor.

Aşa cum reiese din scrisoarea Valeriei Lazăr, adresată din Sibiu, la 28 februarie 1919, lui Roman Ciorogariu[42], colonelul Trousson trebuia să vină la Oradea însoţit de Aurel Lazăr. Ea îi cerea părintelui Ciorogariu să pregătească, fără ştirea nimănui, actele asupra atrocităţilor. Trousson a venit însă însoţit de colonelul Kratochwil, cel ce veghea asupra mercenarilor secui.

După ce, la începutul lunii martie, Guvernul maghiar a decretat mobilizarea românilor din teritoriul aflat sub controlul său, iar, în consecinţă, Consiliul Dirigent a rupt legăturile diplomatice cu Budapesta[43], în Bihorul rămas izolat, teroarea a luat noi proporţii. *Tribuna Bihorului* a fost suspendată, Consiliul Naţional Român, învinuit de spionaj, este pus sub pază, iar conducătorii săi consemnaţi la domiciliu forţat[44]. În republica contelui Karolyi, Consiliul Naţional Român din Oradea rămăsese doar o ficţiune, activitatea sa reducându-se doar la intermedierea cărbunelui şi a sării din Ardeal[45].

Pentru a semăna neîncredere în rândurile românilor, Guvernul maghiar a apelat la sprijinul comuniştilor, cu ajutorul cărora a început o intensă campanie de propagandă bolşevică. Cristian Rakovschi şi alţi tovarăşi de-ai săi, aflaţi în serviciul Guvernului ungar, au acţionat, la începutul lunii martie, în Oradea şi Bihor, împărţind foi volante printre locuitorii satelor şi soldaţii români întorşi de pe fronturi[46].

Nota Antantei, remisă guvernului maghiar prin intermediul lt. colonelului Vix, ce stabilea o zonă neutră, în care staţionau doar trupe aliate[47], provoacă demisia guvernului Karolyi, transferul puterii în mâna comuniştilor, în frunte cu Bela Kun şi proclamarea, la 21 martie 1919, a

---

[41] *Românul* (Arad), anul VIII, nr. 19, 24 ianuarie / 6 februarie 1919, p. 2. La sosirea în Oradea a căpitanului Pomerol, o delegaţie condusă de comisarul guvernului, Katz Bela, a ieşit înaintea acestuia, să-l salute în numele oraşului şi să-i prezinte versiunea maghiară a evenimentelor.

[42] Roman Ciorogariu, *op. cit.*, p. 218.

[43] Muzeul de istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca, *Procesele verbale ale Consiliului Dirigent din Transilvania*, vol. I, p. 138.

[44] A.N.S.J. Arad, *Fond Roman Ciorogariu*, rola 4, cadrele 233-234.

[45] A.N.S.J. Bihor, *Fond Colecţia de documente*, dosarul nr. 155, f. 13.

[46] *Patria* (Sibiu), nr. 24, 14 martie 1919, p. 2.

[47] Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994, p. 172.

Republicii Sovietice Ungare[48]. Noul guvern maghiar a remis o notă, intitulată „Către toţi", în care anunţa că a declarat război ţărilor care au de revendicat ceva din teritoriul fostei Ungarii şi a decretat mobilizarea generală. Declaraţia viza, în primul rând, România, cu care s-au solidarizat Serbia şi Ceho-Slovacia[49].

Schimbarea guvernului şi declaraţiile acestuia, au avut ecou în Oradea, unde, la 25 martie 1919, se înfiinţează Sfatul administrativ al muncitorilor şi soldaţilor[50], al cărui preşedinte, „tovarăşul" Katz Bela, va proclama, în zilele de 2-3 aprilie, dictatura proletariatului[51]. Comuniştii români din Oradea, în frunte cu Ioan Creţulescu, iau şi ei parte la evenimente, dizolvând Consiliul Naţional Român, sechestrând şi distrugând toate actele şi registrele acestuia[52]. În locul său este constituit un Consiliu Comunist Român, propunerile de fuziune făcute de comunişti fiind respinse de fruntaşii Consiliului Naţional Român[53].

În zilele care au urmat, Oradea devine un oraş „roşu", ai cărui lideri comunişti, Katz Bela, Vegh Dezso şi Potocs Janos, iau cele mai dure măsuri pentru punerea rapidă în practică a dictaturii proletariatului.

Primind ordin să înainteze până la limita estică a zonei neutre (Arad – Salonta – Oradea – Carei – Satu Mare), armata română începe ofensiva în 16 aprilie 1919, ajungând, la 19 aprilie, pe linia Tisa – Uilac – Satu Mare – Carei – Aleşd – Beiuş[54]. În ziua de 20 aprilie, Duminică, de Sfintele Paşti, a fost ocupată Oradea.

În oraş domnea o atmosferă de tensiune şi îngrijorare, cauzată de zvonurile care circulau, cum că bandele roşii se apropiau de oraş dinspre Debreţin spre a se înfrunta cu armatele române. Autorităţile şi o parte a populaţiei, se refugiaseră în partea oraşului de unde erau aşteptate să sosească trupele române, chemate să vină cât pot mai repede. Când a apărut generalul Traian Moşoiu într-un automobil, un strigăt de „Ura!" a izbucnit din piepturile tuturor. „Toată lumea plângea - notează I. Russu-Abrudeanu. Teama de bandele roşii dispăruse. Mulţimea creşte şi un ocean de capete, Români, Unguri, toate naţionalităţile oraşului, aclamă pe viteazul general"[55].

---

[48] Liviu Borcea, *op. cit.*, pp. 151-152.
[49] *Patria* (Sibiu), nr. 35, 27 martie 1919, p. 3.
[50] Liviu Borcea, *op. cit.*, p. 156.
[51] *Nagyvarad* (Oradea), nr. 76-77, 2-3 aprilie 1919, p. 2.
[52] A.N.S.J. Bihor, *Fond Prefectura judeţului Bihor. Cabinetul prefectului*, dosarul nr. 2, f. 296.
[53] Roman Ciorogariu, *op. cit.*, p. 273.
[54] I. Russu Abrudeanu, *România şi războiul mondial*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, 1921, p. 271.
[55] *Ibidem*, pp. 271-272.

Entuziasmul cu care a fost primită armata română în Oradea, datorat, în bună parte, comuniştilor, inspiră lui Nicolae Iorga articolul „O zi de glorie", în care, între altele, acesta scria: „Acelora care ne tăgăduiau, la duşmani ca şi la prieteni, încurcaţi în statisticile false ale meşterilor ce sunt Ungurii, dreptul de a pătrunde şi a ne aşeza acolo, nu li se poate recomanda o literatură mai potrivită pentru convingere decât descrierile despre intrarea generalului român în Oradea-Mare"[56].

Referindu-se la zilele de 20 şi 25 aprilie, ocuparea Oradiei, respectiv întâlnirea de la Dej dintre generalul Traian Moşoiu, Iuliu Maniu şi Teodor Mihali, marele istoric considera că în aceste două zile minunate „s-a făcut Istoria Românilor".

BIBLIOGRAFIE

Arhivele Naționale, Serviciul Județean Arad:

- *Fond Roman Ciorogariu*.

Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bihor:

- *Fond Colecţia de documente*.
- *Fond Prefectura judeţului Bihor, Cabinetul prefectului*.

Muzeul de istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca, *Procesele verbale ale Consiliului Dirigent din Transilvania*, inv. M 168, vol. I;

Nagyvarad (Oradea), 1918, 1919.

Nagyvaradi Naplo (Oradea), 1918.

Patria (Sibiu), 1919.

Românul (Arad), 1919.

Tribuna Bihorului (Oradea), 1918, 1919.

1918. Bihorul în epopeea Unirii. Documente, Arhivele Statului Bihor, Oradea, 1978;

Borcea, Liviu, *Agonia, file dintr-un jurnal posibil (ianuarie – aprilie 1919)*, Oradea, Editura Cogito, 1992.

Ciorogariu, Roman, *Zile trăite*, Oradea, 1926.

Faur, Viorel, *Evenimentele din Bihor (decembrie 1918 – aprilie 1919)*, Oradea, Fundaţia culturală *Cele Trei Crişuri*, 1993.

Idem, „Tribuna Bihorului, primul ziar românesc în Crişana", în *Familia* (Oradea), anul V, 1978, nr. 1.

Neş, Teodor, *Oameni din Bihor (1848-1918)*, Oradea, Tip. Diecezană, 1937.

[56] *Ibidem*, p. 278.

Porţeanu, Alex., „Lupta revoluţionară a maselor populare din Bihor pentru unirea Transilvaniei cu România. (Documente din Arhiva Consiliului Naţional Român, 1918)”, în *Crisia* (Oradea), 1975.

Preda, Dumitru, Alexandrescu, Vasile, Prodan, Costică, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994.

Russu Abrudeanu, I., *România şi războiul mondial*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, 1921.

Relatări despre intrarea armatei române în orașul Arad în paginile gazetei lugojene „Drapelul”

Information Concerning the Romanian Army Entrance in the City of Arad Reflected in ‘Drapelul’ Newspaper from Lugoj

Vasile DUDAȘ
Cercetător științific gr. I, Muzeul Național al Banatului;
dudasvasile@yahoo.com

Abstract
Along with the advertising in Bessarabia, Bukovina, Old Regat, Transylvania, Crișana, Sătmar and Maramureș and the Banat periodicals, they widely recorded the events related to the establishment of the Romanian administration in the city and county of Arad.

Because of the stages of this complex process that began on March 27, 1919, the day when the Governing Council ignored the existence of the demarcation line, established by the French authorities of occupation, appointed Iustin Marșieu as prefect of the city and county of Arad on the day of July 7, 1919 when he officially took over the agenda of all the problems related to the administration of the new county integrated in the borders of Romania, many studies and analyses were written, we propose in the present study to review only the information regarding the entry of the Romanian army in the city on the Mureș river recorded by the famous mentioned newspaper from Lugoj.

Keywords: *Romanian army, Arad, ‘Drapelul’ newspaper, 1919.*

Alături de publicistica din Basarabia, Bucovina, Vechiul Regat, Transilvania, Crișana și Maramureș și publicațiile periodice bănățene au consemnat pe larg evenimentele legate de instaurarea administrației românești în orașul și județul Arad.

Întrucât despre etapele acestui proces complex care a început la 27 martie 1919, zi în care Consiliul Dirigent, făcând abstracție de existența liniei de demarcație stabilită de autoritățile franceze de ocupație, l-a numit în calitate de prefect al orașului și județului Arad pe dr. Iustin Marșieu și ziua de 7 iulie 1919 când în mod oficial acesta a preluat agenda tuturor problemelor legate de administrația noului județ integrat în hotarele

României s-a scris destul de mult[1], ne-am propus în studiul de față să trecem în revistă numai informațiile legate de intrarea armatei române în orașul de pe Mureș, consemnate de cunoscuta gazetă lugojeană *Drapelul*.

În numărul apărut în ultima zi a anului 1918, la rubrica *Informațiuni* publicația menționată consemna știrea: „Din Arad se anunță, că muncitorimea organizată de acolo, a ținut în vederea intrării trupelor române în oraș, o consfătuire în care a hotărât să adreseze către muncitorime un manifest, în care o provoacă să aștepte cu cea mai mare liniște sosirea trupelor române”[2].

Trebuie precizat faptul, că la 24 aprilie 1919, prefectul numit de către Consiliul Dirigent s-a prezentat la generalul francez Henri de Gondrecourt, guvernatorul zonei, cu rugămintea de a fi sprijinit în preluarea administrației orașului și județului[3]. Acesta i-a comunicat că îi recunoaște autoritatea numai în localitățile din partea estică controlate de către armata română. În această situație, prefectul Iustin Marșieu a luat hotărârea de a constitui o *comisie administrativă județeană* cu sediul la Radna.

La solicitările repetate ale lui Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent, generalul Franchet d’Esperey, în calitate de comandant şef al Armatelor Aliate din Orient, a admis intrarea armatei române în orașul Arad.

Potrivit gazetei lugojene, majoritatea publicațiilor timișorene au înserat în paginile lor *dări de seamă* despre intrarea trupelor române în oraș. La 22 mai 1919, cititorii săi erau informați într-un articol intitulat *Intrarea*

---

[1] *Aradul – permanență în istoria patriei*, București, 1978, p. 423; Eugen Glück, „Părțile arădene în istoria anilor 1918-1919”, în *Sfârşit şi început de epocă – Korszakvég Korszakkezdet – The End and the Beginning of an Era*, Zalău / Satu Mare, Editura Lekton / Editura Muzeului Sătmărean, 1998, pp. 261-268; Maria Alexandra Pantea, „Aradul între Marea Unire și extinderea suveranității statului român asupra lui”, în *Administraţie românească arădeană, studii şi comunicări din Banat-Crişana, 95 de ani de la Marea Unire*, vol. VII, coord. Doru Sinaci şi Emil Arbonie, Arad, „Vasile Goldiş” University Press, 2013, pp. 337-345; *Orașul și județul Arad după 1 Decembrie studii și documente* (coord. Mircea Timbus și Andrei Caciora), Arad, Editura Guttenberg Univers, 2008. Lista completă a volumelor și studiilor publicate pe această temă până în anul 2014 sunt menționate în paginile volumelor *Bibliografiei istorice a României* și ale *Anuarului istoriografic al României*.

[2] *Drapelul* (Lugoj), anul XVIII, nr. 184, 18/ 31 decembrie 1918.

[3] Legat de prezența militară franceză și administrația Aradului în această perioadă vezi studiul semnat de Corneliu Pădurean, „Începuturile administrației militare franceze a Aradului”, în *Duh și Adevăr. Lucrările Simpozionului „Centenarul bănățean. Un secol de administrație românească la fruntariile României”. 27-29 iulie 2019*, coord. pr. dr. Daniel Alic, Cluj-Napoc a/ Timișoara, Editura Presa Universitară Clujeană / Editura Partoș, 2019, pp. 197-206.

Românilor în Arad că evenimentul a avut loc sâmbătă, 17 mai 1919. La intrarea în oraș militarii români fuseseră întâmpinați de către dr. Silvestru Ispravnic în numele prefectului Iustin Marșieu care în acel moment se afla la Radna. Primele patrule ale Regimentului 6 Vânători au ajuns la ora 11 la capul podului ce ducea spre Cetate. Peste o oră ele au fost urmate de alte subunități care aveau în frunte pe colonelul Pirici împreună cu tot statul său major. Pe tot itinerariul ostașii români au fost aclamați de un număr mare de români arădeni.

Ceremonialul de primire s-a desfășurat în Piața din fața Primăriei. Cuvintele de întâmpinare au fost rostite de către vicarul Mihail Păcățeanu din partea Episcopiei ortodoxe în limba română, comisarul guvernamental Ferdinand Green (fost căpitan de poliție al orașului) în limba maghiară și primarul orașului dr. Francisc Sárkányi în limba franceză.

A urmat apoi răspunsul colonelului român care potrivit gazetei a precizat că ostașii români au venit la Arad, în numele Regelui Ferdinand, regele tuturor Românilor ca să asigure ordinea și liniștea. „Fiți convinși - a subliniat el la sfârșitul alocuțiunii - că toate măsurile pe care le vom lua vor avea de scop numai interesele locuitorilor indiferent de confesiune și naționalitate”[4].

Apoi colonelul şi aghiotantul său, căpitanul Nicolau, au intrat în sala festivă a Primăriei, unde au fost primiţi de funcţionarii oraşului. El le-a cerut acestora să-şi continue fiecare activitatea la postul său, rolul armatei române fiind doar acela de a menţine ordinea şi liniştea. A adăugat însă că din acel moment vor trebui să respecte interesele statului român, ale cărui ordonanţe şi măsuri vor fi aplicate. „Orice călcare a legii sau atentat contra statului român va fi pedepsit cu cea mai mare strășnicie”[5] - a precizat el in final. Răspunzând în numele funcţionarilor, primarul Sárkányi a promis că toţi funcționarii vor susține „cu toată puterea armata română în sarcina ei.”[6]

Într-un apel publicat ulterior, se preciza faptul că aceia care se vor opune noii stări de fapt vor fi judecaţi după legea marţială română.

În cursul aceleași zile, prefectul Iustin Marșieu a convocat la Radna o întrunire confidențială a comisiei administrative județene care a analizat situația creată prin sosirea armatei române în orașul de reședință al județului.

Peste două zile, el s-a prezentat la sediul Prefecturii și a solicitat preluarea administrației. Comisarul maghiar Ferdinand Green a refuzat să-i predea documentele solicitate motivând că situația apartenenței orașului este

[4] *Drapelul* (Lugoj), anul XIX, nr. 47, 9/22 mai 1919.
[5] *Ibidem*.
[6] *Ibidem*.

incertă. Fiind amenințat ca se va apela la sprijinul armatei acesta a cedat. Potrivit unei informații a gazetei lugojene „la Arad cu ocazia trecerii puterii în mâna Românilor, toți funcționarii unguri au refuzat depunerea jurământului de credință în numele Regelui Ferdinand, afară de trei Ilie Şoimoşan, înlocuitorul președintelui Azilului de orfani, asesorul Teodor Leviczky și dr. Ilie Precupaş, procuror judeţean”[7].

În această situație tensionată, generalul Henri de Gondrecourt a hotărât amânarea preluării administrației de către autoritățile românești până la clarificarea definitivă a situației de către Conferința de Pace de la Paris.

La începutul lunii iunie 1919, generalul amintit mai sus, a fost înlocuit de către generalul Charles de Tournadre care și-a stabilit punctul de comandă în câteva încăperi ale Primăriei arădane. Peste puțin timp, acesta a primit ordinul comandantului şef al Armatelor Aliate din Orient cu privire la sprijinirea acţiunii militare române şi de înlocuire a administraţiei maghiare cu cea românească în spațiul arădean, conform hotărârilor Conferinței de Pace. Totodată generalul Franchet d'Esperey a făcut cunoscut această decizie şi conducerii Consiliului Dirigent.

În baza noilor dispoziţii, comandantul zonei de ocupaţie franceză a trecut la elaborarea unui plan concret de acţiune. Pentru detensionarea situației, la începutul lunii iunie el emite două ordonanțe. În prima înregistrată cu numărul 1087-2/ 7 iunie 1919, se sublinia faptul că până când apartenența orașului va fi decisă prin hotărârea definitivă a Conferinței de Pace, localitatea era considerată spațiu dușman ocupat de armata franceză. Puterea politica era asigurată de către el în calitate de guvernator. Totodată ordonanța preciza că autoritățile militare franceze se vor ocupa cu bunăvoință de interesele locuitorilor de orice naționalitate ar fi, dar erau ferm hotărâte să reprime cu cea mai mare asprime toate provocările, vexațiunile, contravenientele, ce s-ar comite față de oricare dintre aliați[8].

Prin ordonanța emisă la 8 iunie se interzicea purtarea cocardelor, panglicilor naționale și roșii precum și purtarea uniformei armatei maghiare. Cei care nu respectau aceste dispoziții urmau să fie reținuți și trimiși în fața instanțelor militare[9].

După clarificarea apartenenței orașului la Conferința de Pace de la Paris, la începutul lunii iulie, prefectul Iustin Marșieu va prelua în mod

[7] *Ibidem*, nr. 48, 11/24 mai 1919.
[8] *Românul* (Arad), anul VIII, nr. 35, 12 iunie 1919.
[9] *Ibidem.*

oficial agenda tuturor problemelor legate de administrația noului județ integrat în Regatul român[10].

BIBLIOGRAFIE

Serviciul județean Timiș al Arhivelor Naționale, *fond Prefectura județului Timiş-Torontal*.

„Drapelul”, Lugoj, 1919.

„Românul”, Arad, 1919.

Aradul - permanență în istoria patriei, București, 1978.

Glück, Eugen, „Părțile arădene în istoria anilor 1918-1919”, în *Sfârşit şi început de epocă – Korszakvég Korszakkezdet – The End and the Beginning of an Era*, Zalău / Satu Mare, Editura Lekton / Editura Muzeului Sătmărean, 1998.

Orașul și județul Arad după 1 Decembrie studii și documente (coord. Mircea Timbus și Andrei Caciora), Arad, Editura Guttenberg Univers, 2008.

Pantea, Maria Alexandra, „Aradul între Marea Unire și extinderea suveranității statului român asupra lui”, în *Administraţie românească arădeană, studii şi comunicări din Banat-Crişana, 95 de ani de la Marea Unire*, vol. VII, coord. Doru Sinaci şi Emil Arbonie, Arad, „Vasile Goldiş” University Press, 2013.

Pădureanu, Corneliu, „Începuturile administrației militare franceze a Aradului”, în *Duh și Adevăr. Lucrările Simpozionului „Centenarul bănățean. Un secol de administrație românească la fruntariile României”. 27-29 iulie 2019*, coord. pr. dr. Daniel Alic, Cluj-Napoca / Timișoara, Editura Presa Universitara Clujeană / Editura Partoș, 2019.

[10] La 30 ianuarie 1924, șeful comisiei române, desemnată pentru a definitiva frontiera româno-maghiară, comunica Prefecturii județului Timiș-Torontal, prin ordinul 4768, că „frontiera dintre România și Ungaria a fost materializată pe teren”. Serviciul județean Timiș al Arhivelor Naționale, *fond Prefectura județului Timiş-Torontal*, dosarul nr. 115/1924, f. 3.

II. BISERICA ŞI ŞCOALA
THE CHURCH AND THE SCHOOL

Eparhia Aradului în veacul al XIX-lea și susținerea luptei de emancipare națională. Câteva accente de ordin istoric

The Bishopric of Arad during the 19th Century and the Support for the National Emancipation Struggle. Some Historical Emphasis

Nicolae M. TANG
Protos. lect. univ. dr., Universitatea „Aurel Vlaicu" Arad
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea"
marceltang@yahoo.com

Abstract
The city of Arad, and, in this case, the Bishopric of Arad, as an ecclesiastical and national institution, played a significant role in struggle for national emancipation, mainly in the second half of the 19th century. Bishops, priests, teachers of theology, preparatory students and theological students kept awake the national and Orthodox conscience among the Romanians in this part of the country. They laid the groundwork for the Great Union and for the unification of all Romanians as the secular dream of this nation. In order to fulfil this mission and being aware of the importance of this project, the Romanian Orthodox cultural, pedagogical and ecclesiastical elite coagulated all the capable forces and all the Romanian energy of these region. The present paper highlights the most important personalities among the Romanian Orthodox clergy who joined the national, ecclesiastical and cultural emancipation movement of the Romanians, and their political directions and achievements.

Keywords: *Bishopric of Arad, national emancipation, bishops, priests, professors of theology, theological students.*

Aradul, și în speță, Episcopia Aradului, ca instituție ecleziastică și națională, a înscris o luminoasă pagină în lupta de emancipare națională, cu preponderență, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Episcopi, preoți, profesori de teologie, elevi preparanzi și studenți teologi au ținut trează

conștiința națională și ortodoxă în rândul românilor din această parte de țară. Prin acțiunile lor au pregătit terenul pentru Marea Unire pentru întregirea tuturor românilor, visul secular al acestui neam.

Sintagma „lucru românesc", lansată de marele luptător național Moise Nicoară, va defini lupta de emancipare națională a românilor ortodocși din Banat, Arad, Bihor și părțile ungurene din secolul al XIX-lea. Eparhia arădeană devine astfel locul plămădirii unui grandios proiect național, cultural și spiritual, privind nația română din aceste părți de țară. De fapt, acest proiect are rădăcini în conceptul de *națio* care circula în Europa la începutul secolului al XIX-lea și care va cuprinde patru mari direcții: 1. episcop de limbă, sânge și cuget românesc, adică românizarea scaunului episcopal de la Arad; 2. folosirea limbii române în cult; 3. scrierea cu grafie latină; 4. completarea matricolelor în limba română. Împlinirea acestor deziderate ducea la întărirea conștiinței naționale, precum și netezirea drumul spre istoricul act de la 1 Decembrie 1918[1].

Conștientă de importanța acestui proiect, elita cultural pedagogică și ecleziastică ortodoxă-română coagulează în jurul lui toate forțele capabile, toată energia românească a acestor locuri, în scopul îndeplinirii lui. Studiul de față evidențiază cele mai importante personalități din rândul clerului ortodox-român care s-au înscris în mișcarea de emancipare națională, ecleziastică și culturală a românilor, direcțiile și realizările politice ale acestora. Trebuie amintit că un rol determinant l-au avut cele două instituții educative de bază ale eparhiei Aradului: Preparandia (1812) și Institutul Teologic (1822). Prin activitatea lor Aradul cunoaște o înviorare a activității culturale, precum și o redimensionare și afirmare a caracterului național centrat pe lupta de emancipare națională și de realizare a unității de neam[2].

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea constatăm o înnoire a clasei politice, mulți dintre ei fiind preoți sau profesori de teologie. Ne referim la grupul de intelectuali formați în jurul avocatului și militantului național Mircea V. Stănescu, tineri care vor imprima un ritm dinamic luptei naționale, contribuind la afirmarea politică a Aradului. Amintim pe Roman Ciorogariu și Vasile Mangra. Activismul cultural a devenit o formă de manifestare a luptei de emancipare națională, ținând cont de faptul că tânăra generație politică erau intelectuali de prestigiu formați în universitățile europene, cu burse din partea Consistoriului Eparhial. Acești tineri

[1] Vasile Popeangă, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918). Documente referitoare la Episcopia Ortodoxă a Aradului*, Arad, 1986, p. 6.

[2] Idem, *Eparhia Aradului în perioada instituționalizării culturii naționale (1807-1948)*, Vasile Goldiș University Press, Arad, 2006, pp. 75-76.

cunoșteau legislația imperiului și tendințele economic, politice, culturale și sociale ale epocii conștientizând încălcarea repetată și sistematică a drepturilor naționale ale românilor[3].

„Unirea național-politică de la 1918 nu se cuvine să fie înfățișată, nici măcar în parte, ca un dar coborâtor asupra neamului românesc din încrederea și simpatia lumii civilizate, nici ca o alcătuire întâmplătoare, răsărită din greșelile dușmanilor de veacuri […] unirea românilor trebuie înfățișată totdeauna potrivit adevărului, ca urmarea firească a unei îndelungate pregătiri istorice, în cursul căreia poporul acesta de eroi și de mucenici a izbutit să-și apere cu uimitoare stăruință *sărăcia și nevoile și neamul*, rămânând, împotriva tuturor năvălirilor barbare și a tuturor vremelnicilor stăpâniri străine, în cea mai strânsă legătură cu pământul strămoșesc în care, ca într-un liman de mântuire, s-a putut adăposti traiul de-a lungul vremurilor de urgie”[4].

Acest adevăr cu valoare de axiomă, sintetizat de către istoricul Ioan Lupaș, în primele pagini ale *Istoriei Unirii românilor*, publicată în anul 1937, prezintă actul de la 1 Decembrie 1918 ca o sumă a istoriei românilor, ca un deznodământ al unei încordate și frământate istorii țesută în jurul Munților Carpați. Fiecare provincie românească, fiecare petic de pământ românesc, fiecare conducător sau om politic, instituție sau suflet românesc, și-au adus aportul în timp, la unificarea și integritatea spațiului românesc.

O răsfoire mai atentă a istoriei acestor locuri va clarifica poziția centrală a Aradului în lupta de emancipare națională din secolul al XIX-lea. Deschiderea Preparandiei (1812) în orașul de pe Mureș nu este deloc întâmplătoare. Actul în sine relevă prezența masivă a românilor ortodocși pe acest teritoriu, dar și atașamentul lor la valorile și tradițiile ortodoxe și românești. Cine putea să cultive în rândul poporului astfel de valori? Nimeni altcineva decât clerul ortodox românesc, în speță preoțimea ortodoxă de neam român. Putem face o analogie, pentru a evidenția și mai pregnant rolul preoțimii arădene în pregătirea actului Marii Uniri: dacă Moldova și Țara Românească au avut domnitori destoinici, unii dintre ei sfinți, care au purtat sarcina grea a istoriei, asumându-și păstrarea ființei naționale, în cazul Transilvaniei nu poate fi vorba de așa ceva; Transilvania nu a avut conducători români, în afara lui Mihai Viteazu, pentru scurt timp. Astfel că, greaua sarcină a istoriei și a păstrării ființei neamului românesc a căzut pe umerii preoților și, deopotrivă, ai învățătorilor. Revenind la începutul

[3] Idem, *Aradul, centru politic al luptei naționale din perioada dualismului (1867-1918)*, Timișoara, Editura Facla, 1978, p. 32.
[4] Ioan Lupaș, *Istoria Unirii românilor*, București, Editura Basilica, 2018, p. 16.

secolului al XIX-lea, amintim marcantele figuri ale preoților: Gheorghe Chirilovici din Galșa-Șiria, Popovici Șerb din Zărand, Teodor Șerban din Șiclău și celebrul Nicolae Horga-Popovici din Seleuș și mulți alții. Vom evidenția doar activitatea politică a personalităților ecleziastice marcante, care au activat pe parcursul veacului al XIX-lea.

Cel care ridică steagul idealurilor naționale și de trezire a conștiinței românești, este preotul cărturar și directorul Preparandiei arădene, Dimitrie Țichindeal (1775-1818). El este cel care reia sintagma „lucru românesc", lansată de marele luptător național Moise Nicoară, făcând din aceasta o adevărată doctrină națională care va defini lupta de emancipare națională a românilor ortodocși din Banat, Arad, Bihor și părțile ungurene din secolul al XIX-lea. Preparandia arădeană devine astfel locul plămădirii unui grandios proiect național, cultural și spiritual, privind nația română din aceste părți de țară. El însuși devine apărător al drepturilor românilor de la amvon, catedră și cu condeiul[5].

Preotul iluminist Nicolae Horga-Popovici din Seleuș (1767-1811), depune un efort scriitoricesc pilduitor, transmițându-ne o moștenire spirituală ce-și păstrează actualitatea. Prin activitatea și opera sa contribuie la răspândirea culturii în mijlocul maselor și la elaborarea unui program de revendicări sociale și naționale, care au culminat cu înființarea Preparandiei (1812), a Institutului Teologic (1822) și românizarea scaunului eparhial de la Arad (1829)[6].

Protopopul Grigorie (Gheorghe) Chirilovici al Șiriei (1780-1849), sprijină activ instituțiile școlare și ecleziastice ale eparhiei, fiind printre primii donatori de carte ai Preparandiei. Cleric și dascăl, cu un bogat orizont teologic și cultural, contemporan cu Dimitrie Țichindeal și Moise Nicoară și, deopotrivă, părtaș idealurilor de emancipare eclesiastică și națională ale acestora. În anul 1838 este ridicat la treapta de arhimandrit și numit egumen al străvechii mănăstiri Hodoș-Bodrog. Și aici va desfășura o activitate de excepție introducând folosirea limbii române în administrația mănăstirii și sporind numărul călugărilor români. Ca egumen al Bodrogului, participă la Congresul național sârbesc din 1837[7].

---

[5] Vezi pe larg: Vasile Popeangă, Eduard I. Găvănescu, Victor Țîrcovnicu, *Preparandia din Arad*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1964, pp. 8-14; Vasile Popeangă, *Studii despre Preparandia din Arad*, Arad, „Vasile Goldiș" University Press, 2011, pp. 9-23; Doru Bogdan, *Preparandia din Arad în conștiința cultural-istorică a epocii sale (1812-2012)*, Arad, Editura Nigredo, 2012, pp. 12-17 și Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2008, pp. 57-58.

[6] Pavel Vesa, *op. cit.*, pp. 20-30.

[7] *Ibidem*, pp. 65-69.

Protopopul Dimitrie Petrovici Stoichescu al Lipovei (1793-1861), semnatar al mai multor petiții în vederea obținerii unor drepturi și privilegii pentru românii din părțile Banatului. În calitate de protopop al Lipovei participă la Adunarea de pe Câmpia Libertății de la Lugoj, 15/27 iunie 1848, unde s-a hotărât autonomia Bisericii ortodoxe române din Banat, destituirea episcopilor Pantelimon Jivcovici al Timișoarei și Ștefan Popovici al Vârșețului, și reînființare Mitropoliei ortodoxe române de Timișoara. Adunarea îl deleagă să îndeplinească funcția de vicar mitropolitan, funcție, funcție recunoscută de Ministerul ungar al Cultelor și Instrucțiunii publice. De pe această poziție emite o circulară prin care îndeamnă pe români și pe sârbi să-și unească forțele cu revoluționarii unguri și să lupte împreună pentru înlăturarea dominației habsburgice. Pentru acțiunile sale suferă patru ani de temniță la Kupfstein[8].

Arhimandritul Ghenadie Popescu (1808-1876), în timpul Revoluției de la 1848, Ghenadie Popescu, se afirmă ca un luptător cumpătat și plin de tact pentru drepturile națiunii sale. Se remarcă între participanții Sinodului eparhial de la Chișineu-Criș (primăvara anului 1849), sinod care îl va propune ca stareț al istoricei mănăstiri Hodoș-Bodrog. Dând curs cererii sinodului, Gherasim Raț îl hirotonește ieromonah, îl ridică la treapta de protosinghel și îl numește administrator al Bodrogului, fără acordul autorității ierarhice de la Carloviț. În primăvara anului 1850 face parte din marea delegație a românilor din cuprinsul Imperiului Habsburgic, în calitate de reprezentant al diecezei Aradului pentru a înfățișa împăratului revendicările naționale și religioase ale românilor. Alături de episcopul Andrei Șaguna participă și la conferința episcopilor ortodocși din imperiu, desfășurată la Viena în anii 1850-1851, apărând cauza națională bisericească, mult dorita separare ierarhică. Acțiunile sale politice și naționale îl situează ca un continuator al direcției politice inițiate de Moise Nicoară[9].

Arhimandritul Patrichie Popescu (1809-1862), Este implicat și în activitatea de emancipare națională și ecleziastică a românilor din vestul țării, participând ca și deputat ales din cler, la Congresul național sârbesc din anul 1842. Sub pretextul lipsei de profesor de limba română, mitropolitul Iosif Raiacici îl numește prin transfer, în 1844, la Școala clericală din Carloviț, secția română. Astfel se pune punct însuflețitei sale activități în eparhia Aradului, alături de episcopul Gherasim Raț care l-a promovat și l-a sprijinit. În perioada anilor 1848-1850 funcționează ca administrator al

[8] *Ibidem*, pp. 70-76.
[9] *Ibidem*, pp. 82-86.

diecezei Vârșețului. Mitropolitul Andrei Șaguna împreună cu fruntașii românilor bănățeni, luptă pentru numirea sa ca episcop de Vârșeț-Caransebeș, lucru care nu se întâmpla datorită opoziției venite din partea autorităților bisericești sârbești. La moartea episcopului Gherasim Raț este numit pentru o perioada de trei ani (1850-1853) administrator al Episcopiei Aradului[10].

Preotul Partenie Gruescu de la Căpâlnaș (1813-1872), a desfășurat o bogată activitate în domeniul cultural și istoriografic. Colaborator la *Gazeta Transilvaniei, Telegraful Român, Albina*, tratează în articolele publicate probleme majore ce frământau viața românească din acea epocă. Deputat sinodal al eparhiei arădene a luat parte activă la Congresele naționale de la Arad și Sibiu, contribuind în mare măsură la elaborarea Statutului șagunian. Deține o bogată bibliotecă ce cuprindea lucrări în limba română și alte limbi străine, dar și publicații ale românilor de peste Carpați. Pentru o bună perioadă de timp este duhovnic al familiei Mocioni[11].

Protopopul Petru Moldovan al Hălmagiului (1814-1868), a restaurat bisericile ruinate și jefuite în cursul Revoluției de la 1848-1849, a menținut legătura între administrația laică și populația ortodoxă a celor 60 de comune din care era compus protopopiatul Hălmagiului, a susținut învățământul în limba română înființând mai multe școli poporale în cuprinsul protopopiatului pe care îl conducea. Astfel că rețeaua școlară din protopopiatul Hălmagiului se dezvoltă și se modernizează, asigurând școlarizarea unui mare număr de copii. Participă la ședințele din 2 și 3 iulie 1861 ale Congregației Comitatului Zarand, care a avut loc la Baia de Criș, protestând împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria și, îndeosebi, împotriva intervenție guvernului de a alipi comitatul Zarand de Ungaria. Face parte din delegația de patru membri care prezintă memoriul împăratului de la Viena[12].

Protopopul Ioan Raț al Aradului (1818-1878), ca și protopop de Arad desfășoară o amplă și lăudabilă activitate administrativă și didactică, implicându-se și în lupta pentru emanciparea națională. Va juca un rol deosebit în desfășurarea ședințelor Sinodului eparhial de la Chișineu-Criș (1849), precum și la cel din Arad (1850). Se alătură și sprijină asociațiile și mișcările cu caracter cultural-național alături de personalitățile vremii. Vreme de 34 de ani conduce, în calitate de inspector, cercul școlar Arad dovedindu-se a fi un bun coordonator. Personalitate deosebit de activă în mișcarea națională, protopopul Ioan Raț este ales, la 20 iunie 1861, să

[10] Idem, *Arhimandritul Patrichie Popescu (1809-1862): după documente, manuscrise, corespondență*, Arad, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2019, pp. 111-117.
[11] Idem, *Clerici cărturari …*, pp. 110-115.
[12] *Ibidem*, pp. 116-123.

reprezinte românii arădeni la lucrările de pregătire a congresului de la Viena, unde românii vor prezenta împăratului revendicările de ordin național și bisericesc. În 1872, împreună cu învățătorul Dimitrie Iorgovici, protestează împotriva deciziei Adunării generale a orașului Arad, aceea de a retrage școlilor poporale românești subvențiile din fondurile bugetare ale orașului[13].

Arhimandritul Ierotei Beleș (1822-1900), în calitate de protopop al Vărădiei de Mureș (1861) desfășoară o susținută activitate în plan bisericesc, școlar și național, devenind conducătorul politic al românilor din această zonă. În 1867 este ales membru în comitetul permanent comitatens, ca reprezentant al partidului românesc. A fost membru al Consiliului de la Carlovițț, participă, alături de Procopie Ivașcovici, la primul congres național al Bisericii ortodoxe române din Transilvania și este numit inspector școlar al tractului Vărădia de Mureș, începând cu data de 17 decembrie 1862. Ca și membru activ în partidul politic al românilor din comitatul Arad, face parte din mai multe delegații care aveau drept scop emanciparea românilor. De pildă, în 1871 face parte din delegația trimisă de partid la ministru justiției din Budapesta, pentru a prezenta revendicările românilor arădeni, privitoare la numirea unui reprezentant al românilor în completul judecătorilor de stat[14].

Arhimandritul Miron Romanul (1828-1898), colaborator a mai multor periodice și gazete din Transilvania precum: Concordia de la Oradea, având ca fondator pe profesorul Sigismund Pop; Albina, periodic românesc apărut din inițiativa lui Vincențiu Babeș și Andrei Mocioni; Federațiunea lui Alexandru Roman; Telegraful Român de la Sibiu. La acestea se adaugă și acțiunile sale în plan politic, extrem de apreciate de marele mitropolit și militant al drepturilor românilor, Andrei Șaguna, care îl și încredințează cu misiunea de a apăra interesele Bisericii Ortodoxe în ancheta convocată de guvern pentru organizarea învățământului poporal. Face parte din delegația care s-a deplasat la Viena pentru a-i aduce mulțumire împăratului, după despărțământul ierarhic din 1864 și reînființarea Mitropoliei ortodoxe din Ardeal. După inaugurarea epocii dualiste (1867), se implică în reorganizarea vieții politice a românilor din Transilvania. Face parte din grupul de intelectuali activi și generoși, care în 1863 înființează Asociația națională arădeană pentru cultura poporului român. Cea mai importantă inițiativă politică este legată de convocarea adunării românilor din 14/26 noiembrie

[13] *Ibidem*, pp. 129-132.
[14] *Ibidem*, pp. 133-136.

1867, alături de avocații Nicolae Filimon și Lazăr Ionescu, inițiativă care pune bazele primului partid politic al românilor din Transilvania[15].

Preotul bibliofil Nicolae Butariu din Bodești (1843-1890), rămâne în memoria istoriei impresionanta personalitatea a acestui preot, conturată de activitatea sa națională împotriva pactului dualist de la 1867. În 1869 la inaugurarea monumentului de la mormântului eroului Ioan Buteanu, preotul Nicolae Butariu rostește o vibrantă și pătrunzătoare cuvântare, ceea ce-i va aduce multe neplăceri și greutăți, concretizate în anchete și răzbunări din partea autorităților maghiare. Neobositul militant și slujitor a fost angajat și la înființare unor instituții, precum un teatru național, care aveau să pregătească rezistența neamului românesc din Transilvania în mișcare de emancipare națională. Va scrie un articol în ziarul *Familia*, chemând conaționalii săi să doneze sume de bani în vederea susținerii grandiosului proiect. Pe tărâm școlar va lupta pentru înființarea unei școli în localitatea Bodești. În 1872 ajunge inspector școlar cercual în Vidra, cu 14 comune și 9 învățători, servind devotat și jertfelnic cauza învățământului românesc[16].

Protopopul Constantin Gurban (1845-1906), ales în congregația comitatensă a Aradului (un fel de Consiliu Județean al zilelor noastre) și în parlamentul de la Budapesta ca deputat al românilor cu program liberal-guvernamental (1871-1875) și (1884-1887) din cercurile electorale ale Ineului și mai apoi ale Butenilor-Hălmagiu, va milita pentru drepturile românilor, cu toată priceperea și forța sa. Întreprinde o acțiune energică pentru înființare de noi școli și pentru întărirea rolului învățătorului confesional în viața comunităților românești[17].

Arhimandritul și profesorul Iosif Goldiș (1836-1902), din inițiativa sa, în anul 1878, a fost organizat un cor bărbătesc al românilor din Arad; susține mai multe conferințe literare; este colaborator al almanahului *Muguri* – încă din studenție – și al revistei *Familia* de la Oradea; apără latinitatea limbii române și combate teoria istoricului austriac de origine germană Robert Roesler (1836-1874), în favoarea ideii continuității poporului român pe aceste meleaguri. În acest sens, publică un ciclu de

---

[15] Vezi: Antonie Plămădeală, *Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vreme lui Miron Romanul (1974-1898), după acte, documente și corespondență*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Eparhiale, 1986, pp. 5-32 și Nicolae M. Tang, „Miron Romanul (1828-1898) – militant de seamă al mișcării de emancipare națională din a doua jumătate a secolului al XIX", în *Biserica Ortodoxă Română și Marea Unire de la 1918. Contribuția teologiei arădene*, coordonatori: Cristinel Ioja, Filip Albu, Tiberiu Ardelean, București/Arad, Editura Universitaria/Editura Universității „Aurel Vlaicu", 2019, pp. 392-400.

[16] Pavel Vesa, *Clerici cărturari ...*, pp. 154-163.

[17] *Ibidem*, pp. 173-179.

articole, în ziarul de limbă maghiară *Alfold* (nr. 280-282 și nr. 285-286/1880), pe care ulterior le va edita în broșura *Latinitatea limbii române*, publicată în anul 1881, în limba maghiară și tradusă și în limba română și republicată în *Biserica și Școala* din anul 1905. Această lucrare îi va aduce titlul de membru corespondent al Academiei Române, Secția istorică, în ședința din 22 martie 1882. În vara anului 1884 este ales deputat cu program liberal-guvernamental în cercul electoral al Iosășelului, condus de Constantin Gurban, iar în 1896, deputat dietal în cercul electoral Ceica. După moartea protopopului Ioan Rațț, este numit pentru doi ani (1878-1880), paralel cu activitatea de la catedra Gimnaziului regesc, administrator protopopesc. În 1892, episcopul Ioan Meția nu îl numește președinte-vicar al Consistoriului ortodox român din Oradea, funcție pe care o va ocupa până la alegerea sa ca episcop al Aradului (1899)[18].

Arhimandritul Augustin Hamsea (1849-1916), are marele merit de a fi depus o susținută activitate în problemele de despărțire ierarhică și în special în afacerile de proces pentru mănăstiri. Cercetează ani de zile arhivele din Budapesta, Viena și Timișoara, adunând documentele necesare începerii procesului de validare a dreptului Bisericii ortodoxe române asupra mănăstirilor aflate în dispută cu sârbii. A fost membru în toate corporațiile bisericești arădene, iar vreme de 35 de ani, începând cu anul 1881, a reprezentat cercul preoțesc al Birchișului în Sinodul Eparhial arădean[19].

Arhimandritul și istoricul Vasile Mangra (1850-1918), face parte din mișcarea memorandistă în apărarea căreia se va ridica organizând o manifestare publică de mari proporții, la Sibiu, în 28 noiembrie 1894. Se numără printre organizatorii principali ai Congresului naționalităților de la Budapesta, din 10 august, 1895. A avut o mare influență asupra clasei politice românești, bucurându-se de deplină încredere din partea cercurilor politice și culturale românești, poziție întărită și de înflăcăratele cuvântări ținute cu diferite ocazii. Contrariant este faptul că marele luptător național va trece de partea guvernului maghiar, în 1910 candidând ca deputat cu program guvernamental pentru circumscripția Ceica-Bihor. Datorită activității sale de istoric al Bisericii românești din părțile Aradului și Bihorului, în anul 1909 este ales membru al Academiei Române. Multe din

[18] Idem, *Episcopii Aradului. 1706-2006*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2007, pp. 167-173.

[19] Eugen Arădeanul, Lucian Emandi, Teodor Bodogae, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog*, Arad, Editura Episcopiei Aradului, 1980, pp. 73-77; Pavel Vesa, *Clerici cărturari …*, pp. 192-193.

cercetările sale au caracter de pionierat în istoriografia eclesiastică transilvană[20].

Protosinghelul Roman Ciorogariu (1852-1936), considerat unul dintre cei mai prestigioși ziariști ai vremii, colaborează cu presa din Transilvania și de peste Carpați. Semnează sute de articole cu caracter național, politic, social și religios. Printre cei mai cunoscuți militanți ai mișcării de eliberare națională a românilor transilvăneni, vocea sa devine cea mai reprezentativă în întreg arealul românesc transilvan. Este implicat în toate mișcările politice. Astfel, în anul 1881 apare în rândul nucleului conducător arădean, care hotărăște aderarea Aradului la crearea partidului unit a românilor de dincoace de Carpați. În 1892 ia parte la alegerea delegaților din orașul Arad pentru Conferința națională de la Sibiu prevăzută a avea loc în zilele de 21-22 ianuarie 1892, care a hotărât înaintarea Memorandumului. Figurează printre difuzatorii Memorandumului, luând parte la manifestări de masă. Începând cu anul 1895, candidează la toate alegerile locale, fiind ales pentru prima dată la Chișineu-Criș. Devine membru al Congregației comitatense unde ține cuvântări în apărarea drepturilor românilor. Tot din acest an participă și la activitatea organismelor locale de conducere ale Partidului Național Român. Din 1 ianuarie 1900 i se încredințează responsabilitatea de redactor al revistei *Biserica și Școala*, la cârma căreia va sta până în anul 1917, fiind, astfel, cel mai longeviv și prolific redactor al oficiosului arădean. Alături de Nicolae Oncu, conduce publicația arădeană de răsunet național *Tribuna*, în paginile căreia va dezvolta și va susține un amplu program politic antidinastic, afirmându-se ca spirit profund atașat poporului român. Pentru întreaga sa activitate publicistică, pedagogică și culturală, este ales membru de onoare al Academiei Române, în ședința din data de 12 iunie 1921. Vreme de aproape jumătate de veac activează pe scena politică a Transilvaniei și mai apoi a României Mari. De la Memorandum și până la Unire și după aceasta, apără interesele Bisericii, Școlii și Neamului său, fiind mesagerul unui umanism înnobilat de cele mai frumoase tradiții ale istoriei românești. Multiplele sale acțiuni politice, alături de intelectualii vremii, îi vor aduce faima de luptător național. Este ales ca vicepreședinte în cadrul Consiliului Național Român din comitatul Bihor (1918-1919), participând activ la actul de la 1 Decembrie 1918, precum și la reorganizarea Transilvaniei, în special a comitatului Bihor, în noul context politic și social[21].

---

[20] Pavel Vesa, *Clerici cărturari …*, pp. 196-200.

[21] Vasile Popeangă, „Roman R. Ciorogariu, personalitate marcantă a generației unirii”, în *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Studii și documente*, Oradea, Editura Episcopiei

Protopopul Cornel Lazăr al Hălmagiului (1863-1931), s-a remarcat și printr-o bogată activitate politică și națională, dublată de impozanta sa statură intelectuală și duhovnicească. În 1892 este ales, alătur de Ștefan Cicio-Pop, reprezentant la cercului Ineu la Conferința Națională de la Sibiu din 21-22 ianuarie, unde s-a decis ca Memorandumul să fie înaintat curții de la Viena fără nicio întârziere. De asemenea, face parte din delegația ce urma să prezinte Memorandumul la curtea de la Viena. Celelalte acțiuni politice ale sale se situează în proximitatea marelui eveniment de la Alba Iulia și nu fac obiectul studiului nostru[22].

Alături de aceștia numărul mare de preoți știuți și neștiuți, care au avut conștiința slujirii lui Hristos, a aproapelui și a poporului român, sunt cei care au purtat pe umerii lor soarta acestui popor, idealurile și visurile lui, nădejdile și năzuințele lui, drepturile și revendicările ce i se cuveneau. Astfel că, preoțimea arădeană își aduce substanțialul aport la îndeplinirea unității naționale, iar actele istorice de mare răsunet, din secolul al XIX-lea, 1829 – primul episcop român la Arad, Revoluția pașoptistă de la 1848-1849, separația bisericească sau despărțirea ierarhică de la 1864; mișcarea memorandistă din 1892 și primul război mondial, conduc inevitabil spre Alba Iulia.

Pilda preoților arădeni se constituie într-un exemplu viabil, demn de urmat și de prezentat, mai ales într-o societate cu o profundă lipsă de modele autentice și de cultură istorică și eclesiastică.

BIBLIOGRAFIE

Arădeanul, Eugen, Emandi, Lucian, Bodogae, Teodor, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog*, Arad, Editura Episcopiei Aradului, 1980.

Bogdan, Doru, *Preparandia din Arad în conștiința cultural-istorică a epocii sale (1812-2012)*, Arad, Editura Nigredo, 2012.

Lupaș, Ioan, *Istoria Unirii românilor*, București, Editura Basilica, 2018.

Plămădeală, Antonie, *Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vreme lui Miron Romanul (1974-1898), după acte, documente și corespondență*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Eparhiale, 1986.

Ortodoxe Române a Oradiei, 1981, pp. 41-60; Pavel Vesa, *Clerici cărturari ...*, pp. 220-222.

[22] Pavel Vesa, *Clerici cărturari ...*, p. 230.

Popeangă, Vasile, „Roman R. Ciorogariu, personalitate marcantă a generației unirii”, în *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Studii și documente*, Oradea, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, 1981.

Idem, *Aradul, centru politic al luptei naționale din perioada dualismului (1867-1918)*, Timișoara, Editura Facla, 1978.

Idem, *Eparhia Aradului în perioada instituționalizării culturii naționale (1807-1948)*, Vasile Goldiș University Press, Arad, 2006.

Idem, *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918). Documente referitoare la Episcopia Ortodoxă a Aradului*, Arad, 1986.

Idem, *Studii despre Preparandia din Arad*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2011.

Idem, Găvănescu, Eduard I., Țîrcovnicu, Victor, *Preparandia din Arad*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1964.

Tang, Nicolae M., „Miron Romanul (1828-1898) – militant de seamă al mișcării de emancipare națională din a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, în *Biserica Ortodoxă Română și Marea Unire de la 1918. Contribuția teologiei arădene*, coordonatori: Cristinel Ioja, Filip Albu, Tiberiu Ardelean, Bucureşti/Arad, Editura Universitaria/Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2019.

Vesa, Pavel, *Arhimandritul Patrichie Popescu (1809-1862): după documente, manuscrise, corespondență*, Arad, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2019.

Idem, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2008.

Idem, *Episcopii Aradului. 1706-2006*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2007.

Prezența bisericilor neoprotestante în Crișana-Maramureș și Banat, după anul 1918

The Presence of the Neo-Protestants Communities in Crișana-Maramureș and Banat, after 1918

Dănuț-Emanuel PODUȚ
student doctorand, Universitatea din Oradea
profesor, Colegiul de Arte „Sabin Drăgoi" Arad
profesor, Școala Gimnazială „Aron Cotruș" Arad
podutdanut@yahoo.com

Abstract
This paper covers the extension of the neo-Protestant communities (Adventist, Baptist, Christian Gospel and Pentecostal) during the interwar period in the regions of Crişana-Maramureş and Banat, analysing the dynamics of these cults.

The Protestant and neo-Protestant ideas easily entered Transylvania since the 16th century (when many Anabaptists took refuge here), thus moving from unity and religious uniformity (meaning Catholicism) to the diversity of Protestantism. Transylvania became the cradle of the religious tolerance in Europe and the world due to the Declaration adopted in Turda in 1568; this declaration stated the right of 'everyone to maintain his/her faith'. In 1895, Article XLIII (decreed on 22 November and published in the Official Bulletin of 26 November 1895) proclaimed the religious freedom of the citizens of Hungary. This facilitated the spread of neo-Protestant cults in Transylvania, Crișana-Maramureș and Banat.

Keywords:*neo-Protestant, Banat, Crișana-Maramureș, confession, interwar*.

Bisericile baptiste

Pentru prima dată baptismul a apărut în Olanda, la începutul secolului al XVII-lea. Denumirea de „baptiști" (în limba germană „Täufer") a fost dată pentru prima dată de Zwingli, în Elveția, celor care refuzau să-și boteze copiii și care urmau a se boteza la maturitate (deci o singură dată). Iar celor care s-au botezat din nou la maturitate (rebotezat), deși fuseseră botezați când erau copii, li se spunea „anabaptiști" („Wiedertäufer")[1]. În 1606 s-a format prima biserică baptistă la Amsterdam, dintr-un grup de englezi. În 1611 s-a format prima biserica baptistă la Londra. „Prima țară în

[1] Alexa Popovici, *op.cit.*, pp. 13-14.

care s-a răspândit credința baptistă după Anglia a fost America”[2] începând cu anul 1639. Timp de aproape două secole baptismul a fost izolat în America și Europa de Vest (Britania, Irlanda, Galia, Scoția), răspândindu-se pe Continent după 1834, în Germania[3](prima biserică baptistă formându-se la Hamburg). De aici începând cu anul 1835 baptismul s-a răspândit în toată Europa, Germania implicându-se foarte mult în răspândirea baptismului în Europa[4].

În România, primele convertiri la credința baptistă s-au petrecut în diferite regiuni ale țării,aflate sub diferite jurisdicții politice[5], tot prin intermediul germanilor. La București în 1856 s-a stabilit un tâmplar german, care a fondat prima biserică baptistă (formată din etnici germani)[6]. Un grup de baptiști germani a emigrat din sudul Ucrainei în Dobrogea, înființând în 1862 o biserică baptistă la Cataloi[7]. În 1870 o biserică baptistă germană s-a înființat și în Tulcea.

În Transilvania, credința baptistă a fost adusă de un croitor german originar din Viena, care vorbea cursiv limba maghiară și limba română și distribuia Biblii[8]. A ajuns la Salonta Mare în primăvara anului 1871. Aici, în 1874 s-a înființat prima biserică baptistă maghiară din Transilvania. Prima biserica baptista de limba româna s-a înființat în localitatea Chesa în anul 1886. În scurt timp, baptismul s-au răspândit cu rapiditate în Bihor (Tulca, Girișul Negru, Tăut, Gurbediu, Husasău de Tinca, Bălaia, Sârbi, Cauaceu, Marghita, Râpa, Vintere, Ucuriș, Pietroasa etc.), în zona Aradului (Curtici, Luguzău, Buteni, Șiclău, Otlaca, Socodor, Nădab, Pecica, Macea, Șiria, Radna, Julita, Dumbrăvița, Corbești, Petriș și altele) și în zona podișului Someșan. Și astăzi, aceste regiuni sunt zonele cu cea mai mare concentrare a baptismului în România.

Punerea în evidență a bisericii baptiste în perioada în care Transilvania se afla sub ocupație austro-ungară s-a realizat și la

---

[2] Ioan Bunaciu, *Propovăduirea în Bisericile Creştine Baptiste*, București, Uniunea Comunităților Creștine Baptiste din Republica Socialistă România, 1976, p. 31.

[3] Emanuel Jurcoi, *Ferestre spre trecut – un istoric al Bisericii Creştine Baptiste din Covăsînț: 1896-2011*, Arad, Editura Rebeca, 2015, p. 19; Alexa Popovici, *op.cit.*, p. 14.

[4] Emanuel Jurcoi, *Înțelepciunea vremurilor străvechi – un istoric al Bisericii Creștine Baptiste din Cuvin: 1904-2004*, Iași, Editura Pim, 2011, p. 17.

[5] Daniel Brânzei, *Identitate creștină în istorie*: *Relații, Realizări și Realități creștine*, Michigan, Grand Rapids, SUA, 1998, p. 194.

[6] Ioan Bunaciu, *op. cit.*, p. 45; Ioan-Toma Dărău, *Cultură și civilizație pe Valea Musteștiului. Bonțești – satul de pe dealul teșit: monografie istorică*, Arad, Editura Multimedia Internațional, 2017, p. 101; Alexa Popovici, *op.cit.*, p. 15.

[7] https://uniuneabaptista.ro/despre-noi/istoric

[8] Alexa Popovici, *op.cit.*, p. 29.

recensământul din 1910. În Ungaria, precum și în Transilvania, bisericile baptiste maghiare și române erau considerate filiale ale bisericii baptiste germane din Budapesta, ceea ce le oferea recunoașterea legală. Însă, s-a dorit separarea bisericilor baptiste maghiare din Ungaria de bisericile baptiste germane. În sensul acesta s-au făcut demersurile necesare și s-a obținut la 22 decembrie 1905 recunoașterea bisericilor baptiste maghiare din Ungaria, lucru ce s-a răsfrânt și asupra bisericilor baptiste române din Transilvania, care s-au desprins și ele de bisericile baptiste germane din Ungaria.

Baptismul s-a răspândit în aproape toate județele țării. În Banat, baptismul a apărut prin anul 1878[9], răspândindu-se în același timp între germani și români. În această provincie baptiștii s-au bucurat de o deplină libertate. Prima biserică baptistă în județul Severin a fost la Lalașinț, fondată în 1902. Baptismul s-a răspândit apoi în Orșova, Lugoj, Caransebeș și în scurt timp s-a extins în aproape tot județul.

În octombrie 1919 toți baptiștii din România (cuprinzând toate grupurile etnice: români, maghiari, germani, ruși/ucraineni etc.) s-au unit și au format „Uniunea Bisericilor Baptiste din România".

În anul 1928 prin art. 53 al Legii pentru regimul general al cultelor sunt recunoscute drepturile bisericilor baptiste acordate de Legea XLIII din 1895.

În 1930, pe teritoriul Crișanei și Maramureșului au fost înregistrați un număr de 20.773 baptiști, reprezentând doar 1,5% din populația totală a acestei provincii. Pe teritoriul Banatului erau înregistrați un număr de 6.770 baptiști, reprezentând 0,73% din totalul populației regiunii.

Chiar dacă era considerată mai nouă pe teritoriul acestor provincii, confesiunea baptistă a reușit totuși să se impună într-un număr destul de însemnat de localități, cu preponderență în județele Arad și Bihor. Deși baptiștii sunt prezenți în multe localități, având un număr redus la nivel de provincie, se constată o „prezență cu pondere mică la nivel de localitate"[10].

Din punct de vedere al răspândirii baptiștilor pe medii, există o disproporție destul de însemnată, deoarece peste 95% dintre aceștia sunt răspândiți în mediul rural.

De altfel, în 1930 (respectiv la mijlocul perioadei interbelice), peste 80% din populația acestor provincii se afla în ***mediul rural***. După cum rezultă din tabelul nr. 2, în Crișana-Maramureș din totalul populației

---

[9] *Ibidem*, p. 157.

[10] Alexandru Ilieș, *Etnie, confesiune și comportament electoral în Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1998, p. 281.

1.114.163 erau răspândiți în mediul rural, însemnând o pondere de 80,13%. De asemenea, în Banat,erau răspândiți în mediul rural 772.469 din totalul populației –82,26%.

În Crișana-Maramureș, în anul 1930, locuiau în localități rurale un număr de 19.526 baptiști, reprezentând 94% din totalul populației baptiste din teritoriu. În Banat, 6.098 baptiști locuiau în mediul rural, însemnând 90,1% din totalul populației baptiste din această provincie.

Dintre localitățile cu cel mai mare număr de baptiști la nivelul anului 1930 putem aminti: Curtici 914, Tulca 492, Talpoș 491, Tăut 377, Buteni 325, Rădești 250, Batăr 242, Husasău-de-Tinca 230, Seleuș 224, Sânnicolaul-Român 222, Gurba 211, Minișu-de-sus 205, Ucuriș 198, Covăsânț 191, Șiclău 184, Tauț 181, Revetiș 173, Râpa 171, Grăniceri 167, Diosig 166, Șiad 166, Macea 165.

Ponderea cea mai mare a populației baptiste a fost înregistrată la localitatea rurală Rădești (Arad) 32,7%. Următoarele localități cu pondere mare a baptiștilor au fost: Selejani 31,55%, Gruilung 28,3%, Șiad 26,8%, Revetiș 26,4%, Pleșcuța 24,9%, Cotigleț 23,9%,Talpoș 22,8%, Tăut 21,3%, Groși, 20,4%, Minișul-de-Sus 19,56%, Hăucești 18,54%, Coronini 18,5%,Sâc 18,4%, Râpa 16,55%, Rusova-Veche 16,5%, Comînești 16,46%, Chișlaz 16,25%, Jupânești 16,23%, Albești 16%, Dușești 15,43%, Ucuriș 15,2%, Craiva 15% și altele.

La nivelul anului 1930 în ***mediul urban*** populația de confesiune baptistă era destul de redusă, doar 6% din totalul populației baptiste existente în Crișana-Maramureș și 9,9% în Banat.

Din tabelul 3 observăm că ponderea cea mai mare în mediul urban a baptiștilor la nivelul provinciei este în Crișana-Maramureș 0,45%, cei mai numeroși fiind în județele Arad 0,65% și Bihor 0,61%. În Banat, la orașe ponderea populației baptiste 0,4%, cei mai numeroși fiind în județele Severin 0,66% și Caraș 0,52%. Orașele cu ponderea cea mai mare a baptiștilor erau: Caransebeș 1%, Salonta 1%, Lipova 1%, Oravița 0,85%, Arad 0,65%, Orșova 0,64%, Oradea 0,55%. Din punct de vedere numeric populația baptistă cea mai numeroasă era în orașul Arad 505, Oradea 458, Timișoara 193, Salonta 147, Lugoj 132.

În anul 1942 prin Legea 927 și în 1943 prin Legea 431, oficial bisericile baptiste au fost închise, fiind desființate toate asociațiile religioase. Însă prin decretul 1626 din 31 august 1944, bisericile baptiste au avut din nou dreptul de a funcționa. În timpul regimului comunist libertatea religioasă a populației baptiste a fost mult diminuată de autoritățile vremii, însă cu toate acestea baptismul s-a răspândit, dovadă este faptul că la recensământul din 1992 numărul populației baptiste la nivelul acestor

teritorii a crescut cu peste 85% față de populația baptistă înregistrată la recensământul din 1930.

După 1989, biserica baptistă se bucură de o deplină libertate fiind una dintre cele mai dinamice atât în ce privește aspectul construirii și dezvoltării lăcașelor de cult, cât și din punct de vedere a creșterii numerice[11].

Adventiștii de ziua a șaptea

Această confesiune își trage numele de la învățătura pe care o propagă: revenirea în curând a lui Isus Hristos. Denumirea: „adeventiști de ziua a șaptea" evidențiază elementele importante din doctrina adventistă: revenirea iminentă a lui Hristos (adventus înseamnă revenirea) și ziua a șaptea (sabatul fiind ziua de odihnă). Învățătura despre revenirea Mântuitorului (a doua venire a lui Isus) a fost propagată încă din timpul Reformei Protestante și a fost readusă în secolul al XIX-lea de William Miller (1782-1849), mai apoi de Hiram Edson și soții James și Ellen White.

Adventismul s-a răspândit în Transilvania,mai ales după anul 1588, când acești adventiști sâmbetiști (sărbătoreau sâmbăta), s-au refugiat în Transilvania din cauza persecuțiilor din Europa, unde în timp s-au contopit cu religiile noutestamentare[12].

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, învățătura adventistă s-a răspândit în toată Europa. Unul dintre cei care au răspândit învățătura despre iminenta revenirea lui Isus a fost preotul polonez romano-catolic Mihail Bellina Czechowski. Acesta, prin anul 1869 organiza conferințe pe tema aceasta în orașele Transilvaniei: Turda, Cluj, Cherla, Beclean, Pata, Cojocna ș. a.explicând Sfânta Scriptură și accentuând învățătura despre revenirea Domnului Isus, extinzându-și activitatea și în Muntenia. La început, adventiștii aveau ca zi de rugăciune Duminica. În 1872 s-a format un grup de adventiști la Pitești,în 1881 la Sarichioi și lângă Constanța s-au format alte două comunități adventiste[13]. În anul 1889 erau deja biserici adventiste și în Cluj, Sighişoara, Sibiu, Făgăraş, iar din 1904 şi la Bucureşti(la început pe linia coloniștilor germani, dezvoltându-se mai apoi și printre români).Primele comunități adventiste care serbau sabatul (sâmbăta) s-au format în Dobrogea și erau constituite de colonişti germani alungați în 1891

---

[11] Alexandru Ilieș, *op. cit.*, p. 285.

[12] Constantin Cuciuc, *The Atlas of Religions and of Religious historical monuments in Romania*, Bucharest, Gnosis Publishing House, 1996, p. 70.

[13] Constantin Cuciuc, *Religii care au fost interzise în România*, București, Editura Gnosis, 2001, p. 31.

din Rusia (Crimeea), unde veniseră din Wittenberg și credeau în a doua venire a lui Isus și sărbătoreau Sabatul.

Uniunea Comunităților Evanghelice ale Adventiștilor de Ziua a Șaptea s-a format 2 ani mai târziu de la înfăptuirea Marii Uniri din 1918,când la București a avut loc Adunarea Generală a Conferinței Române (Bisericile Adventiste de Ziua a Șaptea din România) la 8-11 iulie 1920. La acea dată în România erau aproape 2.000 de adventiști[14].

Primul Război Mondial a fost propice pentru răspândirea adventismului în Transilvania și Vechiul Regat. În perioada interbelică adventismul din România a cunoscut o ascensiune, fiind considerată perioada de aur. Așteptarea revenirii lui Hristos a găsit interes printre români, maghiari și sași, formându-se astfel o biserică a tuturor etniilor, dar mai ales o biserică a tinerilor. „În 1931, la peste 11.000 de adventiști erau mai mult de 10.000 de copii și tineri”[15].

Adventiștii au avut restricții mai severe în timpul celui de al Doilea Război Mondial, aceasta datorându-se și faptului că nu voiau să lucreze Sâmbăta. Cu toate acestea, adventismul a cunoscut o ascensiune. La recensământul din 1930 în România au fost înregistrați un număr de 16.102 adventiști, iar în 1938 numărul lor s-a ridicat 24.440.

În perioada celui de al Doilea Război Mondial 1942, adventiștii au fost persecutați și mulți dintre ei au fost închiși, iar unii condamnați la moarte[16].

După 1944 au fost recunoscute legal mai multe asociații religioase, în august 1948 pe baza legii cultelor fiind recunoscut și Cultul Adventist de ziua a șaptea.

Deși adventismul apăruse pe teritoriul Transilvaniei încă de pe la jumătatea secolului XIX, populația aparținătoare nu a fost semnalată în recensămintele maghiare din 1900 și 1910. Pentru prima dată a fost identificată la recensământul din 1930. După cum se poate observa din tabelul 1, în Crișana-Maramureș a fost înregistrat un număr de 1.452 adventiști cu o pondere de doar 0,1%, iar în Banat au fost înregistrați un număr de 143 adventiști (0,02%).

Aria de răspândire a adventismului era destul de restrânsă și cu ponderi mici la nivel de localitate, ce nu depășea 5%.

„Din punct de vedere al distribuției teritoriale la nivelul unităților administrative existente în 1930”[17], populația adventistă era prezentă cu

---

[14] Dumitru Popa, *Pagini din istoria Bisericii Adventiste de Ziua a Șaptea din România, 1870-1920*, vol. I, București, Editura Viață și Sănătate, 2008, p. 633.
[15] http://dumbravarosie.adventist.ro/istoric
[16] Constantin Cuciuc, *The Atlas of Religions,* p. 71

precădere în Maramureș 710, Arad 456, Bihor 254; în celelalte județe numărul adventiștilor fiind extrem de redus: Timiș-Torontal 70, Severin 58, Satu-Mare 32, Caraș 15. Ca pondere, cei mai mulți adventiști au fost înregistrați în Maramureș 0,44%, Arad 0,11%.

În ***mediul urban*** prezența populației adventiste era extrem de redusă, doar câteva zeci de persoane: Arad 68, Oradea 67, Timișoara 42, Sighet 41, Salonta 18, Caransebeș 18, Satu-Mare 10, Lugoj 10, Reșița 7, Orșova 1.

Cea mai mare parte a populației adventiste era răspândită în ***mediul rural***: un număr de 1.248 fiind înregistrați în Crișana-Maramureș, cu o pondere de 85,95% din totalul adventiștilor din regiune. În Banat au fost înregistrați 143 adventiști în mediul rural, însemnând 54,55% din totalul populației adventiste înregistrate la nivelul regiunii.

Localitățile rurale cu cel mai mare număr de adventiști la nivelul anului 1930 se aflau în Maramureș: Moisei 168 (3,2%), Vișeu-de-Jos 157 (3,2%), Săpânța 88 (2,2%), Borșa 81 (1%), Bogdan-Vodă 47 (2,1%), Poienile de sub Munte 22 (0,5%), Vișeu-de-Sus 21 (0,8%), Câmpulung la Tisa 20 (1%), Ruscova 18 (1%), Vadu Izei 11 (0,5%). În localitățile Ruscova și Poienile de sub Munte, la adventism a aderat și populația ucraineană.

În județul Arad în 1930 localitățile rurale cu cel mai mare număr de adventiști erau: Curtici 68 (0,83%), Șepreuș 65 (1,6%), Ghioroc 40 (2,14%), Apateu 29 (1%), Macea 29 (0,64%), Socodor 23 (0,5%), Târnova 21 (0,8%), Covăsânț 21 (0,7%), Șiclău 15 (0,54%), Cuvin 12 (0,7%), Chier 9 (0,5%).

În județul Bihor ponderea cea mai mare a adventiștilor în localitățile rurale era la Urviș-de-Beliu 5,5% (18), Hidișelu-de-Sus 3% (37), Săldăbagiul-de-Munte 3% (28), Bălaia 1,74% (17).

În județul Satu-Mare, poderea cea mai mare a populației adventiste în 1930 o găsim în localitatea Bercu 1,7% (17). Localități cu ponderi mici și cu un număr mic a populației adventiste erau și în județele: Caraș (Pojejena-de-Sus 0,31%, Câmpia 0,21%); Severin (Goleți 0,62%, Săceni 0,55%, Obreja 0,5%, Sacu 0,4%) și Timiș-Torontal (Ghilad 0,4%, Uisenteș 0,3%, Cenei 0,2%).

În Crișana-Maramureș și Banat primele biserici adventiste erau de naționalitate germană, însă la nivelul anului 1930, cea mai mare parte a bisericilor adventiste erau formate din români, însă erau și câteva biserici formate din etnici ucraineni și maghiari.

---

[17] Alexandru Ilieș, *op. cit.*, p. 294.

După 1990, spre deosebire de alte confesiuni neoprotestante, populația adventistă se caracterizează printr-o evoluție ascendentă, însă cu un ritm mai redus, cu un grad de dispersie ridicat[18].

Cultul creștin după evanghelie

În Anglia şi Irlanda pe la începutul secolului al XIX-lea a început o mișcare spirituală ce s-a extins şi pe continent. Credincioşilor li s-adat denumirea de „fraţi", aceștia au format Adunări Frăţeşti, ce erau cunoscute în România ca Biserici Creştine după Evanghelie[19].

În România are loc o astfel de mișcare evanghelică începând de prin 1880, când misionari din Germania și Elveția veneau la rudele lor din jurul Brașovului, mai ales la Cisnădia, aducând cu ei noile idei[20].

În Transilvania și Banat, răspândirea mișcării frățești s-a datorat prizonierilor de război care au fost deportați în Siberia. Acolo au întâlnit misionari evanghelici și întorcându-se în satele lor au adus noua credință. Astfel s-au format grupuri mici în care era citită și comentată Sfânta Scriptură. Aceste grupuri în timp s-au dezvoltat.

O comunitate evanghelică s-a format prin 1920-1924 la Vulcan în rândul populației de etnie maghiară, care făcea parte din Cultul Reformat, răspândindu-se în întreaga Transilvanie. După 1925 aceștia având legături cu comunități evanghelice din Ungaria și-au atras persecuții din partea autorităților. La Cultul Creștin după Evanghelie au aderat și credincioși proveniți din alte culte neoprotestante: adventiști, baptiști.

În sânul Bisericii Ortodoxe a avut loc o mișcare asemănătoare cu cea Creștinilor după Evanghelie. A fost numită „mișcarea tudoristă", numele acesta i s-a atribuit după inițiatorul mișcării: preotul Teodor Popescu. Acesta slujea la Biserica Sfântul Ștefan („Cuibul cu Barză"). Teodor Popescu a inițiat această mișcare în cadrul ortodoxiei, dorind să propovăduiască clar că Isus este suficient pentru mântuirea sufletului. El s-a remarcat printr-o viață evlavioasă și darul predicării, haruri care strângeau un număr mare de ascultători, fiind apreciat de credincioși, dar și de mulți oameni de cultură ai timpului: Nicolae Iorga, Constantin Giurăscu, Simion Mehedinți, Mitropolitul Bălan, poetul Dimitrie Nanu ș.a.[21].

Credincioșii care au aderat la ideile lui Teodor Popescu au fost numiți „Creștini după Scriptură". Astfel de biserici s-au format la Ploiești, Bârlad, Bușteni, Câmpulung Muscel, Buzău, Târgoviște, Bicaz etc.

---

[18] *Ibidem*, p. 299.
[19] http://www.bcev.ro/istoric/istoria-miscarii-fratesti-din-romaniania.ro.html
[20] Constantin Cuciuc, *The Atlas of Religions*, p. 61.
[21] *Ibidem*, p. 63.

În 1926 Ministerul Cultelor a fost de acord cu întrunirile lor, chiar dacă încă nu erau constituiți într-un cult organizat. În 1939 Creștinii după Scriptură fuzionează cu Creștinii după Evanghelie pentru a face față mai ușor persecuției vremii. Atunci când împrejurările favorabile s-au separat din nou (în 1990), astfel foștii „Creștini după Scriptură" s-au numit Biserica Evanghelică Română.

Bisericile penticostale – apariție și răspândire

Penticostalismul a apărut la începutul secolului al XX-lea la Topeka (Kansas), SUA. Pionierul mișcării penticostale din America este considerat Charles Fox Parham (1873-1929)[22]. Din Kansas, penticostalismul a luat amploare propagându-se în întreaga lume[23].

Cuvântul „pentekosta" – „cincizeci de zile", face referire la numărul de zile de la începutul Paştilor până la Sărbătoarea Rusaliilor (un interval de 7 săptămâni). În perioada Noului Testament, la Rusalii – la cincizeci de zile după învierea lui Hristos şi la 10 zile de la înălţarea Sa la cer (cca. 30 d.Hr.), ucenicii erau adunaţi într-o casă din Ierusalim şi au fost binecuvântaţi cu semne din cer: Duhul Sfânt a coborât peste ei (Faptele Apostolilor 2).

În România, prima biserică penticostală a fost deschisă la Păuliș în 10 septembrie 1922 de către Gheorghe Bradin. Prin intermediul lui Petru Pernevan, cetățean din Păuliș care a emigrat în SUA și reîntors în țară în 1921, Gheorghe și Persida Bradin au aflat despre posibilitatea vindecării prin credință[24]. Persida era bolnavă de mai multă vreme și n-a găsit vindecare pe cale medicală. În iunie 1922, Gheorghe Bradin s-a rugat pentru vindecarea soției sale Persida, care suferea de tuberculoză și hidropizie de aproape trei ani[25] și a fost vindecată în mod miraculos.

Petru Pernevan a primit o scrisoare de la prietenul său Constantin Sida din America, care-i trimisese și o broșură ce era tradusă în limba română „Adevăr biblic", în care era tratată problema botezului spiritual, precum și a vindecării în mod miraculos prin credința în Isus–Fiul lui Dumnezeu[26]. În broșură era trecută și o adresă din Cleveland, la care Gheorghe Bradin a trimis o scrisoare în care a cerut lămuriri cu privire la

---

[22] Trandafir Șandru, *Biserica creștină, evoluție și spiritualitate*, București, Editura Institutului Teologic Penticostal, 1995, pp. 217-218.

[23] Idem, *Biserica Penticostală în istoria creștinismului*, București, Editura Bisericii lui Dumnezeu Apostolice din România, 1992, pp. 109-110.

[24] *Ibidem*, p. 125.

[25] Ciprian Bălăban, *Istoria Bisericii Penticostale din România (1922-1989) instituție și harisme*, Oradea / Cluj-Napoca, Editura Scriptum / Editura Riso Print, 2016, p. 19.

[26] Trandafir Șandru, *Biserica creștină ...*, p. 262.

botezul spiritual. Răspunsul la scrisoare l-a primit la începutul lunii septembrie 1922,era redactat de Pavel Budean (plecat în America din localitatea Comlăuș județul Arad), cu care a purtat o îndelungată corespondență.

Istoricul și teologul Trandafir Șandru susține că mișcarea penticostală din România „a fost o lucrare națională, fără misionari străini. Ea s-a născut atât ca o nevoie spirituală pe plan național, cât și sub *influența* marii mișcări penticostale, care luase proporții în Statele Unite ale Americii”[27]. De asemenea, istoricul Valeriu Andreiescu explică faptul că *influența* nu înseamnă import. Era necesară explicarea experienței spirituale a botezului cu Duhul Sfânt de cineva care a trăit această experiență, altfel ea nu ar fi putut fi înțeleasă. Pavel Budean, Constantin Sida și Petru Andraș care au experimentat botezul spiritual în SUA, au explicat experiența trăită de ei, nu au exportat-o în România[28]. Pavel Riviș-Tipei, exprimând punctul de vedere al Cultului Penticostal din România, afirmă: „Mișcarea penticostală română este: autohtonă (nu este importată de la americani, nemți, norvegieni sau ruși), unitară (chiar dacă izvoarele scrise mărturisesc despre unele locații de pornire a penticostalismului), autocefală (una singură cu întreaga conducere administrativă și organizatorică în România)”[29].

Soții Bradin au hotărât să deschidă în casa lor din Păuliș o biserică penticostală (10 septembrie 1922). La sfârșitul anului 1922 biserica avea 30 de membri. În februarie 1923 au înființat o nouă biserică penticostală în Cuvin, lângă Păuliș, în casa soților Vasile și Persida Semenașcu, din care făceau parte alți trei credincioși.

Cu toate că au făcut de mai multe ori demersuri pentru recunoașterea oficială a cultului (începând cu a doua jumătate a anului 1924, în 1925, în 1929, în 1930, 1931, 1936), penticostalii au rămas în rândul „sectelor interzise” din România până în anul 1946 (când la 23 decembrie 1946, prin Decizia 64.803 a Ministerului Cultelor, a avut loc recunoaşterea provizorie a Asociaţiei religioase „Biserica lui Dumnezeu Apostolică-Penticostală”).

Problemele majore cu care s-au confruntat la început penticostalii au fost legate de organizarea şi consolidarea bisericilor, precum şi de obţinerea autorizaţiilor de funcţionare legală. Aceste autorizaţii nu s-au primit până după al doilea Război Mondial, astfel că penticostalii au fost persecutaţi atât de autorităţile statului, cât şi de oficialităţile religioase ale vremii, dorindu-se oprirea propagării penticostalismului. Unul dintre cei mai înverșunați

[27] *Ibidem*, p. 261.
[28] Valeriu Andreiescu, *Istoria penticostalismului românesc*, vol. I, Oradea, Editura Casa Cărții, 2012, p. 36.
[29] *Cuvântul Adevărului*, nr. 12 / decembrie 2007, p. 5; Valeriu Andreiescu, *op. cit.*, p. 35.

persecutori împotriva neoprotestanților (baptiști, penticostali, adventiști etc.) a fost episcopul ortodox al Aradului – dr. Grigorie Gheorghe Comșa, lucru ce rezultă și din cărțile pe care le-a scris[30].În general, acuzațiile pe care le aducea împotriva confesiunilor religioase apărute în România, erau de natură mai puțin religioasă și mai mult politică. Cel mai adesea erau amintite:antiromânismul, maghiarizarea și comunismul. El pretindea că toți românii ar trebui să aibă aceeași religie, că apariția altor convingeri religioase sunt un pericol pentru Statul Român. Mai susținea că românismul este creația Bisericii Ortodoxe și neapărat orice român adevărat ar trebui să fie ortodox[31].

În ciuda eforturilor de a stăvili propagarea penticostalismului, acesta s-a răspândit rapid, în 1928 existând deja 6 Biserici Penticostale: Păuliș, Cuvin, Micalaca (Arad), Măderat, Pâncota și Șoimoș. Până la finalul anului 1929 au fost înființate biserici penticostale în sudul Moldovei, în Banat, pe Tîrnave, în Bihor, în nordul Moldovei și Bucovina[32]. Pavel Bochian (1918-1996) relatează în memoriile sale despre înființarea în 1929 a bisericii penticostale din Mocrea (judeţul Arad)[33], satul său natal, amintind și de unele persecuții ce s-au răsfrânt asupra celor ce au aderat la noua credință.

---

[30] Grigorie Gheorghe Comșa, *Pentru neam și lege – patruzeci de cuvântări împotriva adventiștilor și baptiștilor*, Caransebeș / București, Editura „Librăriei Diecezane" Caransebeș / P. Suru, București, 1923; *Călăuza cunoașterii și combaterii sectelor*, Cernica, Editura Nouei Reviste Bisericești – Tipografia bisericească din Sfânta Mănăstire Cernica, 1925; *Pruncii trebuiesc botezați dar numai o dată*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, Biblioteca Creștinului Ortodox nr. 2, 1925; *Lupta baptiștilor împotriva preoțimii române*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1925; *Baptismul din România din punct de vedere istoric, național și religios*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, Biblioteca Creștinului Ortodox nr. 27-28, 1927; *Noua călăuză pentru cunoașterea și combaterea sectelor religioase I*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1927; *Primejdia sectelor religioase pentru satele naționale și mijloacele de apărare*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1929; *Lucrarea diavolească a adventiștilor*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, Biblioteca Creștinului Ortodox nr. 60, 1929; *Cheia sectelor religioase din România*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, Biblioteca Creștinului Ortodox nr. 72-78, 1930; *Zece ani de luptă împotriva baptiștilor*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, Biblioteca Creștinului Ortodox nr. 68, 1930; *Ortodoxia și românismul în trecutul nostru*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1933; *Statul în fața sectelor*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, Biblioteca Creștinului Ortodox nr. 105, 1933; *Problema religioasă în România de azi*, Arad, 1935.

[31] Grigorie Gheorghe Comșa, *Primejdia baptismului…*, p. 30; *Statul în fața sectelor…*, p. 31; *Pentru neam și lege …*, pp. 8, 10.

[32] Trandafir Șandru, *Trezirea spirituală penticostală din România*, București, Editura Institutului Teologic Penticostal, Centrul de Studii și Crecetări Teologice, 1997, p. 92.

[33] http://www.cultulpenticostal.ro/despre-noi

În anul 1931, reprezentanții asociației penticostale au înaintat către Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor o statistică din care rezultă că existau 169 de biserici apostolice penticostale care totalizau 3.650 de membri. Însă, aderenții la acest cult au întâmpinat și multe piedici ce s-au pus la înregistrarea trecerii de la un cult la altul din partea ofițerului stării civile care trebuia să înregistreze trecerea, astfel se pare că statistica a fost incompletă[34].

Dintr-o altă statistică, din anul 1938[35],rezultă că numărul penticostalilor era în creștere. Au fost înregistrați 7.270 de penticostali (3.669 bărbați, 3601 femei). Din împărțirea pe medii rezulta că:

- În mediul rural erau 6.096 penticostali (3.092 bărbați, 3.004 femei).
- În mediul urban erau 1.174 penticostali (577 bărbați și 597 femei).

Situaţia populației penticostale s-a înrăutăţit mult în perioada anilor 1940-1944, fiind considerată perioada cea mai grea din viaţa bisericii penticostale din România. Sub conducerea mareșalului Ioan Antonescu s-a emis Decretul nr. 9.270 din 28 decembrie 1942, prin care au fost interzise asociaţiile religioase baptiste, adventiste, a creştinilor după Evanghelie (acestea fiind libere până atunci)[36]. Urmarea acestui decret a fost că au crescut persecuţiile (mai ales împotriva penticostalilor, care oricum nu erau prea tolerați în unele zone), trecându-se la convertirea forțată la ortodoxism a neoprotestanților. Mulți dintre aceștia au fost obligați de preoți să își „boteze" copiii în biserica ortodoxă.

Recunoașterea oficială de către stat a Cultului Penticostal – Biserica lui Dumnezeu Apostolică Penticostală din România s-a făcut prin Decretul nr. 1.203 al Prezidiului Marii Adunări din 14 noiembrie 1950. Atunci au fost aprobate Mărturisirea de Credință și Statutul Cultului Penticostal[37].

Deși biserica penticostală s-a constituit în perioada interbelică, recensământul din 1930 nu a pus în evidență populația aparținătoare acestei biserici. Penticostalii au fost înregistrați pentru prima dată la recensământul din 1992. Numărul mare de penticostali înregistrați cu această ocazie, cu o distribuție pe întreaga regiune Banat – Crișana-Maramureș, evidențiază faptul că această biserică a existat și s-a răspândit clandestin în perioada regimului comunist. Biserica penticostală, asemenea confesiunii baptiste, a reușit să se impună și să își mărească aria de aderență în aceste regiuni.

---

[34] *Cuvântul Adevărului*, Anul III, nr. 10, 1 octombrie 1931, p. 8.
[35] Constantin Cuciuc, *Religii care au fost interzise*, p. 81.
[36] Vinson Synan, Valeriu Andreiescu, *Tradiția mișcării penticostale*, Oradea, Editura Betania, 2004, p. 310.
[37] Trandafir Șandru, *Biserica creştină ...*, p. 276; Valeriu Andreiescu, *op. cit.*, p. 239.

Tabelul 1.

Populația neoprotestantă din Crișana-Maramureș și Banat pe județe.

Nr. Crt.	Provincii și județe	Total populație	Adventistă		Baptistă	
		Nr.	Nr.	%	Nr.	%
1	**CRIȘANA-MARAMUREȘ**	**1.390.417**	**1.452**	**0,10%**	**20.773**	**1,49%**
2	Arad	423.649	456	0,11%	9.017	2,13%
3	Bihor	510.318	254	0,05%	11.087	2,17%
4	Maramureș	161.575	710	0,44%	289	0,18%
5	Satu-Mare	294.875	32	0,01%	380	0,13%
6	**BANAT**	**939.058**	**143**	**0,02%**	**6.770**	**0,72%**
7	Caraș	200.929	15	0,007%	3.046	1,52%
8	Severin	239.586	58	0,024%	2.267	0,95%
9	Timiș-Torontal	499.443	70	0,014%	1.457	0,29%

Sursa: *Recensământul general al populației României din 19 decembrie 1930,* vol. II – Neam, Limbă maternă, Religie, pp. LXXXVI-LXXXVII.

Conform tabelului 1 constatăm că la nivelul anului 1930 în provincia Crișana-Maramureș populația baptistă este cea mai numeroasă în județele Bihor 2,17% și Arad 2,13%, acestea având și cea mai mare concentrare a populației baptiste din regiune. Populația de confesiune adventistă cea mai numeroasă era în Maramureș 0,44% și Arad 0,11%.

Tabelul 2.

Populația neoprotestantă din mediul rural în Banat și Crișana-Maramureș pe județe.

MEDIUL RURAL			CONFESIUNI NEOPROTESTANTE					
Nr. Crt	Provincii și județe	Total populație	Adventistă		Baptistă		Total populație Baptistă+Adventistă	
			NR.	%	NR.	%	NR.	%
1.	**Banat**	**772.469**	**65**	**0,01%**	**6.098**	**0,79%**	**6.163**	**0,80%**
2.	Caraș	171.470	8	0,005%	2.893	1,69%	2.911	1,7%
3.	Severin	199.130	29	0,01%	1.998	1%	2.017	1,01%
4.	Timiș-Torontal	401.863	28	0,01%	1.207	0,3%	1.255	0,31%
5.	**Crișana-Maramureș**	**1.114.163**	**1.248**	**0,11%**	**19.526**	**1,75%**	**20.774**	**1,86%**
6.	Arad	346.468	388	0,11%	8.512	2,46%	8.900	2,57%
7.	Bihor	408.041	169	0,04%	10.461	2,56%	10.630	2,6%
8.	Maramureș	134.305	669	0,5%	218	0,16%	887	0,21%
9.	Satu-Mare	225.349	22	0,01%	335	0,15%	357	0,16%

Sursa: *Recensământul general al populației României din 19 decembrie 1930,* vol. II – Neam, Limbă maternă, Religie, pp. LXXXVIII-LXXXIX.

Din tabelul 2 se observă că în ***mediul rural*** ponderea cea mai mare a populației baptiste în anul 1930 la nivelul regiunii este în Crișana-Maramureș 1,75%, aici aflându-se și județele cu cea mai pondere a

baptiștilor în mediul rural: Bihor 2,56% și Arad 2,46%. În Banat ponderea populației baptiste în mediul rural este de 0,79%, județul în care se găsesc cei mai mulți baptiști fiind Caraș 1,69%. Populația adventistă cea mai reprezentativă la nivelul regiunii în mediul rural era în Maramureș 0,5% și în Arad 0,11%, în celelalte județe ponderea fiind foarte scăzută.

Tabelul 3

Populația neoprotestantă din mediul urban în Crișana-Maramureș și Banat pe județe.

MEDIUL URBAN			CONFESIUNI NEOPROTESTANTE					
Nr. Crt.	Provincii și Județe	Total Populație	Adventistă		Baptistă		Total Baptistă+Adventistă	
			NR.	%	NR.	%	NR.	%
1	**Crișana-Maramureș**	**276.264**	**204**	**0,07%**	**1.247**	**0,45%**	**1.451**	**0,52%**
2.	Arad	77.181	68	0,09%	505	0,65%	573	0,74%
3.	Bihor	102.277	85	0,08%	626	0,61%	711	0,69%
4.	Maramureș	27.720	41	0,15%	71	0,26%	112	0,41%
5.	Satu-Mare	69.526	10	0,01%	45	0,06%	55	0,07%
6.	**Banat**	**167.489**	**78**	**0,05%**	**672**	**0,40%**	**750**	**0,45%**
7.	Caraș	29.435	7	0,02%	153	0,52%	160	0,54%
8.	Severin	40.456	29	0,07%	269	0,66%	298	0,73%
9.	Timiș-Torontal	97.580	42	0,04%	250	0,26%	292	0,3%

Sursa: *Recensământul general al populației României din 19 decembrie 1930,* vol. II – Neam, Limbă maternă, Religie, pp. XCIV-XCV și C-CI.

Se observă că în 1930, conform tabelului 3, în provinciile Crișana-Maramureș și Banat ponderea cea mai mare a populației neoprotestante în mediul urban (adventiști și baptiști) era în județele Arad 0,74%, Severin 0,73%, Bihor 0,69%, Caraș 0,54%.

BIBLIOGRAFIE

Recensământul general al populației României din 19 decembrie 1930, vol. II – Neam, Limbă maternă, Religie, publicat de Sabin Manuilă – directorul Recensământului general al populației, publicat în 1934.

Cuvântul Adevărului, anul III, nr. 10, 1 octombrie 1931.

Cuvântul Adevărului, nr. 12, decembrie 2007.

http://www.adventist.ro

http://www.bcev.ro

https://brasovulevanghelic.ro/uniuni/uniunea-cultului-crestin-dupa-evanghelie

http://www.cultulpenticostal.ro/despre-noi

http://www.adventist.ro/index/despre-noi/istoric.html

http://www.bcev.ro/istoric/istoria-miscarii-fratesti-din-romaniania.ro.html

http://dumbravarosie.adventist.ro/istoric

Andreiescu, Valeriu, *Istoria Penticostalismului Românesc*, vol. I Evanghelia deplină și puterea lui Dumnezeu, Oradea, Editura Casa Cărții, 2012.

Idem, *Istoria Penticostalismului Românesc*, vol. II Lucrările puterii lui Dumnezeu, Oradea, Editura Casa Cărții, 2012.

Ardeu, Petru, *Scurt istoric Penticostal*, 2005.

Bălăban, Ciprian, *Istoria Bisericii Penticostale din România (1922-1989): Instituție și Harisme*, Oradea / Cluj-Napoca, Editura Scriptum / Editura Risoprint, 2016.

Bochian, Pavel, *Viața unui pastor din România*, București, Editura Privilegiu, 1997.

Brânzei, Daniel, *Identitate creștină în istorie: Relații, Realizări și Realități creștine*, Grand SUA, Rapids, Michigan, 1998.

Bunaciu, Ioan, *Propovăduirea în bisericile creștine baptiste*, București, Editura Uniunea Comunităților Creștine Baptiste din Republica Socialistă România, 1976.

Bunaciu, Ioan, *Istoria Bisericilor Baptiste din România*, Oradea, Editura Universității Emanuel, Editura Făclia, 2006.

Idem, Bunaciu, Otniel, *Istoria răspândirii credinței baptiste*, București, Editura Universității București, 1998.

Comșa, Grigorie Gheorghe, *Pentru neam și lege – patruzeci de cuvântări împotriva adventiștilor și baptiștilor*, Caransebeș / București, Editura „Librăriei Diecezane" Caransebeș / P. Suru, 1923.

Idem, *Primejdia baptismului – Scrisoare Pastorală*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, Biblioteca Creștinului Ortodox nr. 41-42, 1928.

Idem, *Statul în fața sectelor*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, Biblioteca Creștinului Ortodox nr. 105, 1933.

Cuciuc Constantin, *Religii care au fost interzise în România*, București, Editura Gnosis, 2001.

Idem, *The Atlas of Religions and of Religious historical monuments in Romania,* Bucharest, Gnosis Publishing House, 1996.

Dărău Ioan-Toma, *Cultură și civilizație pe Valea Musteștiului. Bonțești – satul de pe dealul teșit: monografie istorică*, Arad, Editura Multimedia Internațional, 2017.

Ilieș, Alexandru, *Etnie, confesiune și comportament electoral în Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1998.

Jurcoi, Emanuel, *Înțelepciunea vremurilor străvechi – un istoric al Bisericii Creștine Baptiste din Cuvin: 1904-2004*, Iași, Editura Pim, 2011.

Idem, *Ferestre spre trecut – un istoric al Bisericii Creștine Baptiste din Covăsînț: 1896-2011*, Arad, Editura Rebeca, 2015.

Idem, *Granițele timpului – Un istoric al Bisericii Creștine Baptiste din Curtici de la începuturi până în 1944*, s.l., s.n., 2017.

Popa, Dumitru, *Pagini din istoria Bisericii Adventiste de Ziua a Șaptea din România, 1870-1920*, vol. I, București, Editura Viață și Sănătate, 2008.

Popovici, Alexa, *Istoria baptiștilor din România 1856-1989*, Oradea, Editura Făclia, 2007.

Synan, Vinson, Andreiescu, Valeriu, *Tradiția mișcării penticostale*, Oradea, Editura Betania, 2004

Șandru, Trandafir, *Biserica Creștină: evoluție și spiritualitate*, editura Institutului Teologic Penticostal, București, 1995.

Idem, *Biserica Creștină: evoluție și spiritualitate*, București, Editura Institutului Teologic Penticostal, 1995.

Idem, *Biserica Penticostală în istoria creștinismului*, București, Editura Bisericii lui Dumnezeu Apostolice din România, 1992.

Idem, *Trezirea Spirituală Penticostală din România*, București, Editura Institutului Teologic Penticostal, Centrul de Studii și Cercetări Teologice, 1997.

III. SOCIETATE, ANTROPOLOGIE CULTURALĂ ȘI ETNOGRAFIE
SOCIETY, CULTURAL ANTHROPOLOGY AND ETNOGRAPHY

Henri Mathias Berthelot în cetatea lui Ioan Vidu. Reverberații francofone la Lugoj

Henri Mathias Berthelot in Ioan Vidu's Citadel. Francophone Reverberation in Lugoj

Constantin-Tufan STAN
Prof. dr., Școala Gimnazială de Muzică „Filaret Barbu" Lugoj,
membru al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România
c.tufan.stan@gmail.com

Abstract
The town of Lugoj was involved in major social and cultural events famous all around Europe. In 1900, Ioan Vidu visited the Paris Universal Exhibition. On his way to Timișoara, via Vârciorova, the French General Henri Mathias Berthelot made a halt in the railway station of Lugoj (13/26 December 1918), after he previously visited the stations in Caransebeș and other towns. Among the personalities who were deeply attached to the French spirituality and committed themselves to the ideal of the Great Union were General Dimitrie Petrescu Tocineanu, Felician Brînzeu and Professor Aurel E. Peteanu.

Keywords: *Henri Mathias Berthelot, Lugoj, Ioan Vidu, French troops, choral reunions, cultural society, Felician Brînzeu.*

Henri Mathias Berthelot în cetatea lui Ioan Vidu

În 13/26 decembrie 1918, pe peronul gării din Lugoj, a avut loc festivitatea primirii generalului Henri Berthelot, comandantul trupelor aliate, întâmpinat cu mari onoruri militare, în acordurile imnului francez, *La Marseillaise*, interpretat de Corul Societăţii Universitarilor Români, şi ale unui *Bine aţi venit* (compus special pentru acest eveniment de Ioan Vidu), intonat de Reuniunea Română de Cântări şi Muzică. Comandantul francez

venea dinspre Regatul Român, via Vârciorova, îndreptându-se spre Timișoara, după un popas triumfal făcut în gara din Caransebeș, unde fusese primit cu cele mai înalte onoruri în fața unei mulțimi entuziaste*. Pe tot parcursul tranzitării Banatului (Cornea, Canicea, Luncavița, Mehadica, Verendia, Domașnea, Teregova), românii, cu mic cu mare, în frunte cu preoții și dascălii locului, au făcut o primire triumfală reprezentanților armatei franceze:

> „Inteligența română din Teregova, domni, dame, poporul cu mic cu mare, în frunte cu preotul nostru Pavel Șandru, cu trei drapele mari franceze și muzica [drapelele sârbești nu au fost admise], au ieșit spre întâmpinarea marelui oaspe. În gară era comuna Rusca, în frunte cu bătrânul preot Ioan Sârbu și învățătorul Ioan Humița, care cântau *Deșteaptă-te, române!*"[1]

Au rostit discursuri festive Caius Brediceanu, delegat al Consiliului Dirigent din Sibiu („În numele Consiliului Dirigent Român din Sibiu și al poporului român din Lugoj și jur, de pe acest pământ acum pe veci românesc, vă zic: bine ați venit la noi, mare apostol al culturii, al libertății și al bravurii franceze! Trăiască Franța!")[2] și gen. Berthelot[3]:

> „Am avut prilej să-i cunosc pe bravii soldați români, cu care sunt acum sufletește concrescut, mai ales că în inimile franceze și române pulsează același sânge latin. Vă salut pe voi, fraților români eliberați, îi salut pe reprezentanții bravei armate sârbești, pe care îi văd aici, care au luptat alături cu noi vitejește pentru idealurile noastre comune, care idealuri ne vor ține pe veci aliați, reușind împreună a realiza Serbia Mare și România Mare. Să strigăm împreună: să trăiască puternicii noștri aliați Anglia, America, Italia, Serbia și România Mare!" […] Domnișoara Alma Pop îi prezentează generalului o garbă [veșmânt] de palmier cu funtă tricolor francez și român, în numele fetelor române din Lugoj. […] Se prezintă apoi vicecomitele Aurel Issekutz, salutându-l pe general în numele autorităților din localitate și prezentându-i pe domnii din anturajul său. Ofițerii francezi și colonelul Rosetti, care se amestecaseră în public, aplaudă corul, dând expresiune plăcerilor. Era de remarcat că

---

* Henri Mathias Berthelot străbătea disputatul teritoriu al Banatului la puțin timp după intrarea triumfală la București, împreună cu regele Ferdinand (25 XI/8 decembrie 1918), în urma retragerii trupelor germane și austro-ungare, comandate de generalul Mackensen. (cf. *Morisena* (Cenad), anul II, nr. 3 (7)/2017, pp. 3-6).

[1] *Drapelul* (Lugoj), anul XVIII, nr. 134, 1918, 18/31 decembrie, p. 3.

[2] *Drapelul* (Lugoj), anul XVIII, 1918, nr. 133, 15/28 decembrie, pp. 2-3.

[3] *Drapelul* (Lugoj), anul XVIII, 1918, nr. 133, și nr. 135, 1918.

toți ofițerii francezi aclamau românește România Mare! Descoperind publicul că între acești ofițeri se află și unul din Lorena, au erupt urale puternice: «Trăiască Franța! Trăiască Alsacia-Lorena!», iar ofițerul din Lorena a răspuns românește: «Trăiască România Mare cu Banatul de la Nistru pân' la Tisa!» […] Din public izbucnește strigătul: «Trăiască eroul de la Mărășești, generalul Berthelot!»".

O transcriere adaptată, datată 1882, a *Imnului francez*, semnată de dr. George Dobrin, și un aranjament pentru cor mixt elaborat de Ioan Vidu în decembrie 1918 (identificate în arhivele urmașilor celor două personalități) sunt relevante pentru vechile aspirații ale românilor bănățeni, care au pulsat cu obstinație de-a lungul istoriei naționale, însuflețiți de spiritul mobilizatorului marș de luptă.

Reverberațiile epocalului eveniment pentru comunitatea lugojeană au fost surprinse cu emoție de corespondentul periodicului arădean „Românul"[4]:

„În 26 dec., o telegramă scurtă, primită de la Consiliul Dirigent din Sibiu, a anunţat CNR din Lugoj că după-amiază soseşte dinspre Orşova, cu tren special, generalul Berthelot, care «doreşte în gara Lugojului a poposi un ceas şi a primi toate autoritățile din Lugoj». Fără afişuri, în câteva ceasuri a luat întreg oraşul la cunoştinţă sosirea generalului, cam 11 mii de oameni au năpădit gara încă pe la ceasurile 4. Trenul special se vede reţinut la Orşova, Caransebeş, abia la 8 ore a intrat în gara Lugojului. Un condei nu este în stare să descrie însufleţirea mare de care Lugojul, de la întemeierea lui, nu a avut parte și poate nici nu va avea decât la intrarea lui «Mihai Viteazul al II-lea». Intrarea trenului în gară a fost primită cu marşul *Marseillaise*, cântat franţuzeşte de corul universitarilor, sub conducerea tânărului Zeno Vancea. A urmat apoi noua compoziţie a marelui şi iubitului Vidu – compusă anume pentru întâmpinarea fraţilor: *Bine-aţi venit!* Să-i zic frumoasă, să-i zic măreaţă? O spune generalul, care a ascultat-o de două ori, cu ochii lucind în lacrimi de bucurie şi însufleţire.

În numele românilor, PS Dr. Frenţiu şi dr. C. Brediceanu l-au invitat pe peron. Apariţia generalului uriaş, cu faţa-i blândă, luminată de zâmbetul dragostei şi al mulţumirii, a stârnit din mii de oameni strigăte de *Să trăiască!* Dr. C. Brediceanu l-a salutat în limba franceză, exprimând durerile şi suferinţele poporului român din Bănat, din trecut şi de acum. Generalul a răspuns ca un frate,

[4] *Românul* (Arad), anul VII, nr. 41, 1918, p. 2.

încheind cu cuvintele: «Trăiască România Mare împreună cu Banatul!» Autorităţile maghiare, cari au fost foarte rece primite de general, au părăsit gara încă pe când reprezentantul Antantei întrunea privirile noastre de adorațiune. Corul lui Vidu, măreţ, puternic ca şi în trecut, a mai cântat *Eroi au fost*, după care generalul Franţei a venit la Vidu şi i-a strâns mâna în semn de admiraţie. Văd încă mulţimea lampioanelor luminând în întunericul nopţii, văd cum nobilul francez o ia în braţe şi o sărută pe gingaşa Lia Vidu, care i-a predat buchetul de flori, văd încă drapelele noastre şi ale puterilor Antantei fâlfâind în lumina discretă, văd trenul în mişcare şi mii de pălării şi batiste jucând în aer, aud acordurile corului «Vidu» și strigătele de însufleţire, dar mai presus de toate aud tenorul cuvintelor pe cari le văd scrise cu litere de aur, încadrate în sânge: «Trăiască România Mare împreună cu Banatul!»".

Ecoul însuflețitoarelor momente ale memorabilei întâlniri a cetățenilor lugojeni cu ilustrul general francez a reverberat în conștiința și sufletul bănățenilor:

„Trăiți de patru ani într-o atmosferă saturată de orgiile războiului, de speranțe și de manifestări războinice, cu siguranță mulți așteptau să vadă în generalul Berthelot pe zeul Marte sau cel puțin vreun Wotan ori Siegfried teutonic, îmbrăcat în zala strălucitoare, cu privire cruntă și îndărătnică și cu coif fulgerător pe cap, precum ni-i servea «Ilustrierte Zeitung» ca reclame pentru propaganda războiului. Ca amăgire! Ce eroare! Când apăru în fereastra cupeului chipul oval, proporționat, rumen, acoperit în parte cu peri cărunți, al unui bărbat în culmea vieții, de statură mijlocie și cu o privire nespus de caldă și de vie, ce electriză toată mulțimea. […] «În vinele noastre curge același sânge latin», zise generalul Berthelot, cu voce vibratoare de emoțiune, între uralele mulțimii. […] Apoi, amestecându-se prin mulțime, care-l înconjură ca fiii pe un părinte iubitor, fără poză, ca acasă, ca între ai săi, felicită corul și pe dirigentul său, zicând: «Primirea ce mi-ați făcut-o în Lugoj o voi păstra ca pe o suvenire scumpă». Iată deci de ce ne este atât de scump generalul Berthelot și de ce a devenit idolul neamului românesc. *Vive la general Berthelot!*"[5]

Staţionarea trupelor franceze, aflate sub comanda col. Henri Lemoigne, la Lugoj, începând cu data de 14/27 ianuarie 1919 (în urma retragerii armatei sârbe), a generat entuziaste manifestări de simpatie din

[5] *Drapelul* (Lugoj), anul XVIII, 1919, 20 decembrie 1918/2 ianuarie, pp. 2-3.

partea oficialităților, a intelectualilor și a membrilor vestitelor reuniuni corale. Astfel, în seara zilei de 20 ianuarie/2 februarie, Corul „Lira” şi Reuniunea ortodoxă, două corale surori, au susţinut o serenadă în faţa casei Sidoniei dr. Maior, unde era găzduit colonelul Henri Lemoigne, comandantul Diviziei XI Orientale, în prezenţa mai multor notabilităţi locale, între care şi Episcopul Valeriu Traian Frenţiu. Peste câteva zile, manifestarea s-a reluat în ambianţa creată prin participarea militarilor francezi, de data aceasta şi cu contribuţia corurilor din comunele Herendeşti şi Hodoş. În 23 februarie 1919, în Catedrala Greco-Catolică din Lugoj, abatele Henri Pradel a oficiat o Liturghie solemnă închinată eroilor francezi din Regimentele 35 Infanterie Colonial şi 21 Artilerie căzuţi pe front, asistată de PS Valeriu Traian Frenţiu, în prezenţa colonelului H. Lemoigne şi a soldaţilor francezi staţionaţi la Lugoj. Corul „Lira” şi o reuniune vocală a militarilor francezi au intonat mai multe cântece religioase[6].

Înfrățiți sub vraja muzicii

Comanda trupelor franceze staționate în Banat, în preludiul desăvârșirii actului Marii Uniri, a fost preluată, în 22 martie 1919, de generalul Léon Farret, care, sub influenţa secretarului său, Kovács-Brunn, a promovat o politică de marginalizare a comunităţii româneşti, limitând accesul acesteia la funcţiile de conducere în administraţia locală. În urma unor demersuri diplomatice, la Belgrad şi Paris, cu sprijinul Consiliului Dirigent, Farret a fost revocat din funcţie, în locul său fiind numit gen. Georges Clemenceau, care a reglementat diferendul în favoarea reprezentanților administraţiei româneşti. În consonanță cu evenimentele aflate în desfășurare, în timpul prezenţei trupelor din Hexagon la Lugoj ziarul „Drapelul” tipărea o ediţie în limba franceză[7]. În aprilie 1919, prin Ordonanţa cu nr. 418/2 a Comandamentului Diviziei 11 Coloniale a Armatei Franceze, privind organizarea administrativă a Banatului, a fost instituită zona franceză[8].

Dimitrie Petrescu Tocineanu (1893, Bârlad – 1943, Lugoj), militar de carieră (participant activ pe frontul celui de-al Doilea Război Balcanic, apoi combatant în Primul Război Mondial ca ofiţer al armatei române) sosise la Lugoj în martie 1919, ca ataşat pe lângă Divizia 11 Colonială Franceză. În 1920 s-a căsătorit cu Alma Pop, coristă în Reuniunea Română de Cântări şi Muzică, fiica avocatului lugojean Isidor Pop, fondator şi

[6] *Drapelul* (Lugoj), anul XIX, 1919, nr. 17, p. 2.
[7] *Semenicul* (Lugoj), anul II, 1929, nr. 12, pp. 29-31.
[8] *Drapelul* (Lugoj), anul XIX, 1919, nr. 32, p. 2.

director al Băncii „Poporul” (pe linie maternă, Alma Pop era nepoata dr. Ioan Maior, vajnic luptător paşoptist, şi a Sidoniei n. Panaiot). Între 1933 şi 1936 a deţinut funcţia de preşedinte al Societăţii Filarmonice, „societate pe care, de fapt, o conduceam din 1927, de la înfiinţare”, potrivit propriei mărturisiri, consemnate în jurnalul său. Violonist amator cu disponibilităţi remarcabile, Tocineanu a activat, ani de-a rândul, la pupitrul I al Orchestrei Societăţii Filarmonice lugojene, implicându-se în intensa viaţă muzicală locală și ca devotat membru în cvartetul de coarde al Societăţii. A căzut eroic pe frontul de răsărit, în 11 februarie 1943, fiindu-i acordat, post-mortem, titlul de Cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul”. A fost nemurit de Zeno Vancea, care i-a dedicat un *Requiem*, capodoperă a muzicii liturgice românești, distinsă cu premiul I la ediția din 1943 a prestigiosului Premiu Național de Compoziție „George Enescu” (instituit de Orfeul moldav în 1913), concurs jurizat de o comisie prezidată de George Enescu[9].

În 10/23 februarie 1919, pe scena Teatrului Orăşenesc, a avut loc primul concert după Unire al Reuniunii Române de Cântări şi Muzică, dirijată de Ioan Vidu. Au fost interpretate: *Mântuire*, *Marşul libertăţii*, *Deșteaptă-te, române!* și *Negruța* (soliști: Iosif Bireescu și Octavia Bobora), *La Marseillaise*, *Arie* din *Puterea destinului* de Verdi (solistă: Elisabeta Jurca-Mitar, acompaniată la pian de Maria V. Branişte), *Pe sub flori* și *Cântă puiul cucului* (T. Brediceanu) și finalul actului II din *De-aș fi rege* de Ad. Ch. Adam (soliști: E. Jurca-Mitar, V. Luca și L. Brădicean). Cu acest prilej, s-au dat trei reprezentaţii, primul concert fiind dedicat soldaţilor francezi încartiruiţi la Lugoj, comandaţi de colonelul Henri Lemoigne.

Ședinţa Adunării Generale Constituante a Reuniunii Române de Cântări şi Muzică, convocată în 2 martie 1919, a fost condusă, în absenţa preşedintelui (Caius Brediceanu), de Alexandru Vasilie (vicepreşedinte), raportul fiind prezentat de Ioan Iorga Burencea. A fost citită o dare de seamă despre concertele de debut de după Unire, despre participarea corului la solemnităţile organizate cu prilejul prezenţei generalului Berthelot la Lugoj şi a sărbătoririi trupelor franceze staţionate în oraşul de pe malurile Timişului.

În 10 iunie 1919, pe Câmpia Libertăţii din Lugoj, în prezenţa a 70.000 de români bănăţeni din judeţele Caraş-Severin, Timiş şi Torontal, a fost adoptată o moţiune de condamnare a ocupaţiei Banatului de către trupele sârbe, a persecuţiilor la care a fost supusă populaţia şi a pretenţiilor

[9] Constantin-Tufan Stan, *George Enescu. Consonanțe bănățene – cronici, evocări, interviuri, omagii, mărturii*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2018.

teritoriale ale Serbiei. Au rostit discursuri lt.-col. Vargoz, reprezentantul Franţei, şi prof. Victor Bîrlea[10].

Mai mulți savanţi francezi au tranzitat Lugojul în 19 iunie, printre oamenii de ştiinţă aflându-se şi academicianul Lucien Poincaré (fratele preşedintelui Franţei), vicerectorul Academiei din Paris şi preşedintele Consiliului Universităţii pariziene. După ceremonia primirii la gară, Societatea Corală „Lira" și Reuniunea Română de Cântări și Muzică au concertat în onoarea oaspeţilor la restaurantul Hotelului „Dacia". Delegaţia oamenilor de ştiinţă francezi vizitase Universitatea din Bucureşti, ca răspuns la un turneu similar al unor savanţi români. Din grupul universitarilor francezi făceau parte Ch. Diehl (bizantinolog), D. Berthelot (chimist), J. Bédier (profesor de literatura franceză la Colegiul Franţei), Jonet (fizician), G. Fougères (elenist), Emmanuel de Martonne (geograf), Victor Balthazard (medic) şi Meynal (profesor la Facultatea de Drept din Paris)[11].

Episoadele întâmpinării unor ofiţeri de rang înalt ai armatei franceze au continuat în 27 iunie 1919, când Corul „Lira" şi Reuniunea ortodoxă, condusă de Ioan Vidu, i-au prezentat generalului Franchet d'Ésperey, comandantul armatei sudice franceze, un program de cântece patriotice[12].

În 7 ianuarie 1920, Ştefan Ţiucu (fiul protopopului unit lugojean I. Ţiucu), student la Facultatea de Medicină din Paris, a expediat o scrisoare redacţiei ziarului „Drapelul", în care relata despre matineul artistic organizat de Asociaţia Studenţilor Români din Paris, în scopul constituirii unui fond pentru înfiinţarea căminului studenţilor români din capitala Franţei. Au avut intervenţii solistice studenţii Angela Dimitrescu (canto), Marietta Bârsan-Sadoveanu (recitări), Mihail Munteanu (canto), Vasile Filip (vioară), Laura Zăgănescu (canto), Yonnel de la Odéon (recitări), Elena Pandrescu, E. De Max (actor la „Comedia Franceză"), Nicolae Ochialbi (violoncel, acompaniat de Grigore Alexandrescu)[13].

O delegație alcătuită din personalităţi care participaseră la lucrările celui de-al XIV-lea Congres Internaţional de Agricultură de la Bucureşti (condusă de marchizul francez De Vogüé şi fostul preşedinte al Austriei, dr. Michael Hainisch) a sosit în vizită la Lugoj în ziua de 13 iunie 1929. A fost organizat un program artistic în onoarea oaspeţilor, în grădina Prefecturii, cu participarea Corului „Lira", Reuniunii Române de Cântări şi Muzică şi a

[10] *Drapelul* (Lugoj), anul XIX, 1919, nr. 55, pp. 2-3.
[11] „Savanți francezi în Banat. De la Lugoj la Băile Herculane", în *Drapelul* (Lugoj), anul XIX, 1919, nr. 57, p. 2.
[12] *Drapelul* (Lugoj), anul XIX, 1919, nr. 60, pp. 2-3, *Drapelul* (Lugoj), anul XIX, 1919, nr. 61, pp. 1-2.
[13] *Drapelul* (Lugoj), anul XX, 1920, nr. 12, p. 2.

reuniunilor săteşti din Gruni, Balinţ, Satu Mic, Lugojel şi Coştei. Evenimentul a fost consemnat în periodicul local „Răsunetul”[14]: „Toate corurile s-au produs foarte bine, fiind aplaudate. Laudă se cuvine atât coriştilor, dar mai ales dirigenţilor, pentru instruarea corurilor”.

Referindu-se la impresia produsă asupra oaspeților, autorul articolului nota:

> „Marchizul De Vogüé, în admiraţia sa, i-a declarat dlui prefect al judeţului nostru, Ionel Mocioni, că e bine că ţăranul român cultivă nu numai pământul, ci şi arta”.

Felician Brînzeu și Clubul Francez

Clubul (Cercul) Francez a activat la Lugoj, *de facto*, încă din anul 1923. Constituirea *de iure* a avut loc însă mult mai târziu, în 31 octombrie 1936, prin alcătuirea unui Comitet Director, sub preşedinţia lui Alexandru Bireescu, primarul Lugojului, iar inaugurarea s-a oficiat în 14 noiembrie 1936. Au fost elaborate un statut şi un program de activităţi, stabilindu-se o cotizaţie anuală în cuantum de 100 de lei, care putea fi înlocuită prin donarea unor cărţi în limba franceză cu o valoare echivalentă. Erau acceptate şi donaţii de altă natură, acestea fiind consemnate într-un registru[15].

Unul dintre promotorii culturii franceze la Lugoj a fost profesorul, lingvistul, folcloristul, turcologul și traducătorul Felician Brînzeu. Născut la Petroşani în 18 aprilie 1909, a fost un elev eminent al Liceului „Coriolan Brediceanu” din Lugoj, unde a beneficiat de un stipendiu al Fundaţiei „Rudolfine” şi de o bursă de stat, fiind premiat, în primele două clase gimnaziale, „pentru progres lăudabil la limba română”. Liceul, absolvit la Lugoj (promoţia 1926-1927), apoi cursurile Facultăţii de Litere şi Filozofie a Universităţii din Bucureşti i-au desăvârşit profilul intelectual. A fost unul din cei cinci copii ai preotului unit Nicolae Brînzeu (1883, Vulcan – 1962, Lugoj), spirit de aleasă cultură, care a urcat toate treptele ierarhice ale bisericii greco-catolice, de la cea de preot capelan până la cele de prim-notar consistorial, canonic şi prepozit capitular.

După obţinerea licenţei, Felician Brînzeu a trecut cu succes examenul de capacitate, fiind apoi numit, începând cu toamna anului 1935, profesor suplinitor la Gimnaziul „Ion Heliade-Rădulescu” din Bucureşti, în paralel cu activitatea didactică activând şi la Biblioteca Academiei Române.

---

[14] „Sosirea congresiștilor la Lugoj”, în *Răsunetul* (Lugoj), anul VIII, 1929, nr. 26.

[15] *Răsunetul* (Lugoj), anul XV, 1936, nr. 46, p. 3; *Acţiunea* (Lugoj), anul III, 1936, nr. 43, p. 3, *Acţiunea* (Lugoj), anul III, 1936, nr. 45, p. 1.

În vara anului 1936 a obţinut din partea statului francez o bursă de studii la Dijon, iar în toamna anului următor, după ce a renunţat la postul de la Academie (pentru laborioasa sa activitate a primit o scrisoare de mulţumire din partea instituţiei), a devenit profesor de limba latină şi limba şi literatura română la Liceul Teoretic de Băieţi „Coriolan Brediceanu" din Lugoj, pe postul rămas vacant prin pensionarea lui Ioan Bistriţeanu. Prin vocaţie şi charismă, Felician Brînzeu va fi mentorul şi modelul unei întregi generaţii de viitori artişti lugojeni. În anul 1942, după ce participă la un curs organizat de Ministerul Propagandei, se înscrie la un concurs pentru obţinerea lectoratului la o universitate de peste hotare, titlu atribuit de o comisie prezidată de prof. Gheorghe Brătianu, fiind numit profesor la Universitatea din Istanbul[16]. În metropola turcă, Brînzeu a desfăşurat o activitate ştiinţifică şi publicistică accentuată: a predat cursuri de limba latină şi geografie lingvistică, a proiectat editarea unei reviste româno-turce, a inițiat elaborarea unei lucrări de anvergură, *Introducere în limba şi literatura română*, a publicat, în limba franceză, *Un procédé oriental qui exprime l'approximation ou l'emphase: La réduplication à* m *– initial, Un poète hermétique: Lucian Blaga* şi un studiu de istorie (*Vlad l'Empaleur dans la littérature turque*), a tălmăcit în limba turcă pagini din I. L. Caragiale și Lucian Blaga. Ca omagiu adus fostului său dascăl și mentor, György Kurtág, corifeul muzicii contemporane de avangardă, i-a dedicat lui Felician Brînzeu, în 2008, *Colindă-Baladă*, op. 46, pentru cor mixt, tenor solo și ansamblu instrumental, capodoperă a muzicii culte contemporane[17].

A trecut la cele veşnice la 24 noiembrie 1949 în citadela de pe ţărmurile Bosforului, unde îşi doarme somnul de veci. Trista veste i-a parvenit tatălui său în condiţii tragice, după aproape doi ani, într-o celulă a închisorii din Sighet, unde fusese transferat, împreună cu alţi clerici greco-catolici (preoţi şi episcopi) – deveniţi indezirabili regimului comunist –, de la Mânăstirea Căldăruşani, unde avuseseră domiciliu forţat. Dureroasele momente sunt relatate de Nicolae Brînzeu în memoriile sale[18].

Primele conferinţe au fost prezentate de Felician Brînzeu la Clubul Francez în anul 1935, în compania lui Ferdinand Dionne, membru al misiunii universitare franceze, profesor la Liceul „Coriolan Brediceanu".

---

[16] *Răsunetul* (Lugoj), anul XXI, 1942, nr. 23, p. 3.

[17] Constantin-Tufan Stan, *György Kurtág. Reîntoarcerea la matricea spirituală*, Cluj-Napoca, Editura MediaMusica, 2009; Felician Brînzeu, *Scrieri*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Constantin-Tufan Stan, Timișoara, Editura Eurostampa, 2014.

[18] Nicolae Brînzeu, *Jurnalul unui preot bătrân*, ediția a II-a, ediție, prefață și note de Pia Brînzeu și Luminița Wallner-Bărbulescu, Timișoara, Editura Eurostampa, 2011, pp. 770-772.

Conferinţele susţinute de membrii Clubului Francez aveau o tematică diversă: *Clemenceau médicin* (dr. Duma), *Traductions françaises du poète Eminescu* (prof. G. Oprescu), *Croisilles de Musset* (prof. F. Dionne), *Baudelaire et Arghezi* (prof. G. Ţepelea). După expunerea materialelor, conferenţiarii purtau discuţii, lecturau presa franceză şi audiau plăci de patefon cu muzică populară din Hexagon. În anul 1935, amfitrionii clubului au pus la dispoziţia celor 100 de membri cataloage cu cărţi în limba franceză (literatură tehnico-ştiinţifică şi beletristică), acestea putând fi comandate şi obţinute la un preţ redus în cadrul Săptămânii Cărţii Franceze, care urma să aibă loc în perioada 1-18 decembrie 1935[19]. În anul 1938, Brînzeu a conferenţiat despre Pierre-Jean de Béranger, la discuţii luând parte G. Ţepelea, C. Zasloţi şi F. Dionne[20], anul următor (1 mai 1939) despre *Moartea în artă*, iar în 6 februarie 1940 a vorbit despre Racine.

În 12 februarie 1942, în debutul unui ciclu de conferinţe şi şedinţe literare iniţiate de Asociaţia Profesorilor Secundari din Lugoj, sub egida Clubului Francez (Centrul de Studii Franceze), Brînzeu a susţinut o conferinţă – *Pascal penseur*[21], apoi, în 10 martie, o comunicare dedicată comemorării lui Galileo Galilei[22]. Cu prilejul analizei activităţii din anul precedent, 1941 (un ciclu de 20 de conferinţe şi o serie de 5 şedinţe literare, care au constat în lecturarea şi comentarea, în limba franceză, a unor texte celebre din literatura franceză), s-au proiectat câteva manifestări culturale, care urmau să debuteze începând cu 3 noiembrie 1942: conferinţe bilunare, susţinute la Cazinoul Civilo-Militar, iniţierea unor cursuri de limba franceză (avându-l ca protagonist pe prof. R. Papavionne, directorul Clubului), punerea la dispoziţia publicului a fondului de carte şi a periodicelor de limbă franceză de la biblioteca instituţiei. În cadrul ciclului de şedinţe literare, Brînzeu a propus auditoriului două materiale: *Cimitirul marin* (Paul Valéry) şi *Le Sous-préfet aux champs* (Alphonse Daudet)[23].

Profund ataşat spiritualităţii franceze, Brînzeu a donat bibliotecii Clubului Francez, în anul 1938, suma de 800 de lei[24], în contextul în care manifestările francofone continuau să ia amploare. Au existat şi alte

---

[19] „Din activitatea Clubului Francez din Lugoj", în *Acţiunea* (Lugoj), anul II, 1935, nr. 39, p. 3.
[20] *Acţiunea* (Lugoj), anul V, 1938, nr. 45, p. 4.
[21] *Răsunetul* (Lugoj), anul XXI, 1942, nr. 7, p. 3.
[22] „Prima şedinţă de lucru a Asoc. Prof. Secundari din Lugoj" în *Răsunetul* (Lugoj), anul XXI, 1942, nr. 10, p. 3; *Răsunetul* (Lugoj), anul XXI, 1942, nr. 11, p. 2.
[23] „De la Cercul Francez. Activitatea anului trecut şi programul pentru anul în curs", în *Răsunetul* (Lugoj), anul XXI, 1942, nr. 44, pp. 2-3.
[24] „Donaţie pt. Clubul Francez", în *Acţiunea* (Lugoj), anul V, 1938, nr. 4/26, p. 4; *Răsunetul* (Lugoj), anul XVII, 1938, nr. 4-26, p. 4.

elemente care au întreţinut efervescenţa mişcării culturale franceze. Astfel, între anii 1921 şi 1948, pe lângă Episcopia Greco-Catolică din Lugoj a funcţionat un internat de băieţi, condus de părintele A. Leandre, membru al Congregaţiei Asumpţioniştilor, unde se vorbea în exclusivitate limba franceză, iar la Liceul „Coriolan Brediceanu" s-a constituit Societatea de Lectură „Moliére", sub auspiciile căreia se organizau periodic aşa-numite „festivaluri franceze" ale elevilor (cântece, scenete şi dansuri franceze), desfăşurate sub coordonarea profesoarei Marie Popescu-Michaud.

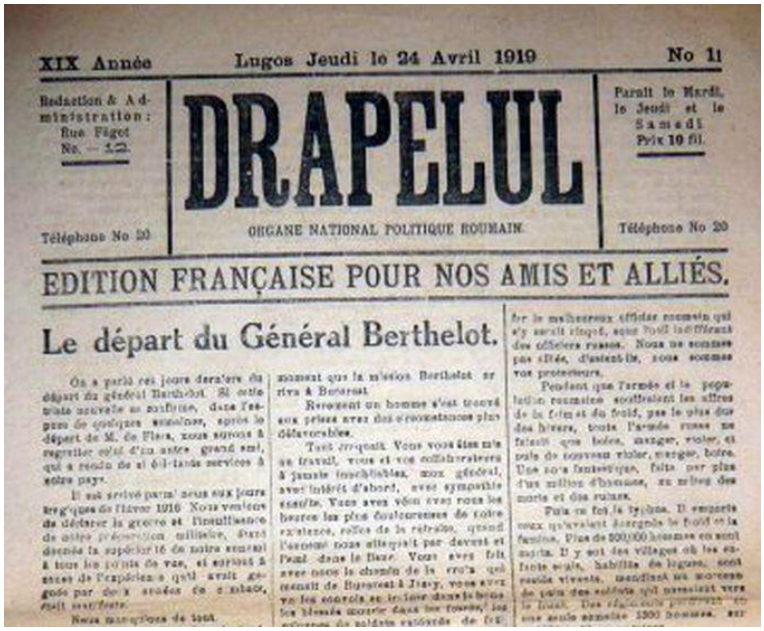
Între personalităţile lugojene care au cultivat, de-a lungul timpului, cu abnegaţie valorile spiritualităţii franceze s-au aflat și dr. Aurel E. Peteanu (1887-1961), eminent dascăl, scriitor, publicist, folclorist şi muzician, şi dr. Pius Brînzeu (1911-2002), strălucitul chirurg și academician timișorean. În 15 februarie 1935, Ernő Földvári (1918-2007), viitor pianist şi dirijor al Orchestrei Operei Maghiare din Cluj, aflat în ultimul an de gimnaziu, a dirijat Corul Liceului „Coriolan Brediceanu" (*La Marseillaise*), cu prilejul ceremoniei decorării profesorului Aurel E. Peteanu, din partea guvernului francez, cu ordinul de „Cavaler al Artelor al Academiei Franceze"[25], iar în 15 mai 1938, la Strasbourg, sub genericul Serbării româneşti „aranjate" de Asociaţia Studenţilor Români Creştini, prezidată de dr. Pius Brînzeu, dedicată comemorării eroilor din Cimitirul „Cronenbourg", în cadrul festivalului artistic desfăşurat la Conservator, cu concursul Corului Societăţii Studenţilor Români, după conferinţa susţinută de Elena Văcărescu dr. P. Brînzeu a fost decorat de guvernul francez cu medalia „Souvenir Français"[26].

*
* *

După abdicarea regelui Mihai și reforma administrativă de inspirație stalinistă din anul 1948, care a avut ca efect desființarea județului Severin (cu capitala la Lugoj), peste efervescența manifestărilor de altădată, dedicate spiritualității franceze, s-a așternut, implacabil, colbul uitării. Bogatul patrimoniu al Clubului Francez a fost devalizat, doar timide încercări postdecembriste făcând apel, într-un prezent încă cenușiu și ambiguu, la spațiul cultural francofon.

[25] „Feierliche Uebergabe der französischen Dekoration an Direktor Dr. Peteanu", în *Banater Bote* (Lugoj), anul XXXVII, 1935, nr. 14, p. 3.
[26] *Acţiunea* (Lugoj), anul V, 1938, nr. 1/23, p. 3.

ANEXE

XIX Année — Lugos Jeudi le 24 Avril 1919 — No 11

Rédaction & Administration: Rue Fäget No. — 12. Téléphone No 20

DRAPELUL

ORGANE NATIONAL POLITIQUE ROUMAIN

Paraît le Mardi, le Jeudi et le Samedi. Prix 10 fil. Téléphone No 20

EDITION FRANÇAISE POUR NOS AMIS ET ALLIÉS.

Le départ du Général Berthelot.

Ediție în limba franceză a periodicului „Drapelul”

Serenadă în onoarea militarilor francezi (Lugoj, 28 februarie 1919)

BIBLIOGRAFIE

Acţiunea (Lugoj), 1935, 1936, 1938,
Banater Bote (Lugoj), 1935.
Drapelul (Lugoj), 1918, 1919, 1920, .
Morisena (Cenad), anul II, nr. 3 (7)/2017, pp. 3-6.
Răsunetul (Lugoj), 1929, 1936, 1938, 1942, .
Semenicul (Lugoj), 1929.

Brînzeu, Felician, *Scrieri*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Constantin-Tufan Stan, Timișoara, Editura Eurostampa, 2014.

Brînzeu, Nicolae, *Jurnalul unui preot bătrân*, Ediția a II-a, Ediție, prefață și note de Pia Brînzeu și Luminița Wallner-Bărbulescu, Timișoara, Editura Eurostampa, 2011.

Stan, Constantin-Tufan *George Enescu. Consonanțe bănățene – cronici, evocări, interviuri, omagii, mărturii*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2018.

Idem, *György Kurtág. Reîntoarcerea la matricea spirituală*, Cluj-Napoca, Editura MediaMusica, 2009.

File de viață cotidiană a Aradului, după instaurarea administrației militare franceze

Arad's Aspects of Daily Life Following the Establishment of the French Military Administration

Corneliu PĂDUREAN
prof. univ. dr. habil., Universitatea „Aurel Vlaicu" Arad

Abstract
Following the visit to Arad of the French general Henri Mathias Berthelot that included violent acts between the Hungarian and the Romanian citizens, the city came under the French military administration. The aim of the administration was to avoid further new confrontations between the two ethnic groups. The French soldiers, in fact Algerians, arrived in Arad, on the night of December 30/31, 1918, under the command of Major Martin. The French military administration of Arad lasted until July 12, 1919, when the last French soldier left the city.

What were the first measures introduced by the French?; how did the daily life of the people of Arad change under the new conditions?; what issues did they face? These are some questions the author tries to answer in the present study.

Keywords: *Arad, French, military administration, citizens, daily life.*

După data de 2 decembrie 1918, Aradul nu a intrat sub autoritatea Consiliului Dirigent de la Sibiu, precum alte comitate din Transilvania. Prin Convenția militară de la Belgrad din 13 noiembrie 1918, teritoriul Transilvaniei a fost împărțit în două prin linia de demarcație stabilită cu acel prilej. Aceasta urma cursul superior al Someșului – Bistrița – Târgu Mureș – cursul râului Mureș până la vărsarea în Tisa. Teritoriile aflate la sud de această linie de demarcație urmau să fie evacuate de către trupele guvernului maghiar. Acesta trebuia să asigure, în continuare, administrația civilă și paza căilor ferate, cu ajutorul poliției și a jandarmeriei maghiare. Locul unităților militare maghiare urma să fie luat de către trupele aliate, deci inclusiv și de armata română[1]. Comitatele aflate la sud de această linie, au intrat sub autoritatea Consiliului Dirigent.

[1] Vasile Vesa, „Transilvania la Conferința de Pace din anii 1919-1920", în Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András, *Istoria Transilvaniei*, vol. III (de la 1711 până la 1918),

După Adunarea Națională de la Alba Iulia, armata română a înaintat pe teritoriul Transilvaniei și a ocupat, treptat, și celelalte județe locuite majoritar de către români, modificând astfel, prevederile inițiale ale Convenției militare de la Belgrad.

După mai multe modificări, în cele din urmă, la data de 26 februarie 1919, a fost stabilită ultima linie de demarcație. Aceasta urma calea ferată Satu Mare – Oradea – Salonta – Arad, orașele respective neintrând sub ocupație militară românească.

În consecință, în orașul Arad administrația românească s-a instaurat în mod oficial mai târziu, după data de 17 mai 1919, odată cu intrarea armatei române. Până atunci, locuitorii orașului au continuat să trăiască sub administrația civilă a autorităților maghiare, iar pentru o vreme au cunoscut și rigorile administrației militare franceze.

Aradul a ajuns sub administrație militară franceză, după vizita în oraș, a generalului francez Henri Mathias Berthelot. Aceasta s-a desfășurat în prima parte a zilei de 29 decembrie 1918. El venea după un turneu întreprins în Banat, aflat la momentul respectiv sub ocupația armatei sârbești, fiind prezente și trupele aliate franceze. În gara Arad a fost întâmpinat cu onoruri militare de către oficialitățile orașului, de reprezentanții consiliilor naționale ale naționalităților care trăiau în oraș, precum și de către un delegat al șvabilor bănățeni. Acesta avenit la Arad, deoarece, Timișoara fiind sub ocupația sârbilor, nu i s-a permis să intre în contact cu Berthelot. Pe bulevardul care ducea de la gară la Hotelul „Crucea Albă", unde urma ca generalul să se întâlnească cu diverși reprezentanți, românii din oraș și localitățile din apropiere, îmbrăcați în costume naționale, l-au întâmpinat pe oaspetele francez într-o atmosferă sărbătorească, acesta fiind ovaționat de-a lungul întregului drum.

În timpul ședерii acestuia la hotel, au avut loc o serie de incidente între români și maghiari. Motivul sângeroasei confruntări, ar fi fost arborarea steagurilor naționale. Presa din oraș a celor două etnii, au adus acuze reciproce referitoare la vinovăția declanșării violențelor. Cert este că dintre români au fost înregistrați trei morți și mai mulți răniți, în timp ce din rândul maghiarilor doar un număr infim de răniți. Însuși șoferul generalului a fost rănit[2].

Evenimentele sângeroase de la Arad, s-au repetat și la Satu Mare. Conform ziarului *Pesti Napló*, reluat de către ziarul *Românul*, la trecerea

---

ediția a II-a, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane / Deva, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2016, p. 631.

[2] *Românul* (Arad), anul VII, nr. 43, 20 decembrie 1918 / 2 ianuarie 1919, p. 3.

generalului Berthelot prin Satu Mare, un grup de români l-au întâmpinat cu steagul tricolor[3]. Populația maghiară a orașului „… s-a indignat că românii vor în felul acesta să-l seducă pe Berthelot în ce priveşte caracterul național al orașului". Ca urmare, au avut loc ciocniri între batalionul secuiesc și români. Asemănările în privința desfășurării celor două evenimente, ne îndeamnă să ne punem întrebarea, dacă nu cumva ele au avut la bază același scenariu, elaborat de către guvernul de la Budapesta?

Încercarea de culpabilizare a românilor de către maghiari, se poate observa și din conținutul telegramei trimisă după plecarea la Oradea a generalului Berthelot, de către primarul Aradului, Lőcs Rezső[4]. După ce-și exprimă regretul pentru incidentele care au avut loc, a afirmat „că locuitorii maghiari ai orașului nu pot fi traşi la răspundere pentru cele întâmplate". Concluzia pe care a exprimat-o la sfârșitul telegramei, a fost aceea, că dacă puterea ar fi fost concentrată „în mâinile autorităților maghiare" (se referea la dualitatea de putere care era în Transilvania după ce a început să funcționeze la Arad, Consiliul Național Român Central – n.n.), nu ar fi avut loc acele incidente. Este limpede că autoritățile maghiare erau deranjate de faptul că statele antantiste recunoșteau autoritatea organelor de conducere constituite de către români. Pe de altă parte, putem observa și cu acest prilej, dorința autorităților maghiare de a câștiga de partea lor simpatia armatei franceze, sperând să obțină condiții de pace mai ușoare sau chiar să salveze integritatea statului maghiar la tratativele de pace, obiectiv exprimat de mai multe ori.

În urma incidentelor de la Arad, generalul H. Berthelot a dat ordin comandantului trupelor franceze de la Timișoara să deplaseze de urgență la Arad o unitate militară. În consecință, în noaptea de 30/31 decembrie a sosit Regimentul I de vânători african, comandat de către maiorul Martin.

Un incident neprevăzut, dar explicabil în condițiile de la sfârșitul războiului, a întârziat sosirea trupelor franceze la Arad. Locomotiva trenului cu care veneau soldații francezi de la Timișoara a rămas fără combustibil în localitatea Vinga. În consecință, cei doriți de unii și supărători pentru alții, au trebuit să aștepte sosirea unei locomotive de la Arad pentru a-și continua călătoria spre destinația finală[5]. Pe la miezul nopții, soldații francezi au descins în gara Arad.

Militarii francezi au fost întâmpinați de către comisarul guvernamental Varjassy Lajos, de către vicepreședintele Consiliului

[3] *Ibidem*, nr. 46, 23 decembrie 1918 / 5 ianuarie 1919, p. 4.
[4] *Ibidem*, nr. 45, 22 decembrie 1918 / 4 ianuarie 1919, p. 3.
[5] *Ibidem*, nr. 43, 20 decembrie 1918 / 2 ianuarie 1919, p. 3.

Național Român Comitatens, Iustin Marșieu, de primarul Aradului, Lőcs Rezső și de către președintele Consiliului Național Maghiar, Nagy Sándor[6].

Cu ocazia primirii militarilor francezi, Varjassy L. a afirmat că venirea armatei franceze în Arad o interpreta ca o violare a acordului de armistițiu încheiat de Ungaria cu Antanta la Belgrad. Iustin Marșieu a solicitat armatei franceze „ocrotirea populaţiei româneşti din Arad”[7]. Pentru ziarul *Românul*, sosirea armatei franceze era o garanție că românii din Arad vor scăpa de „insultele de până azi”[8].

Prima grijă a francezilor a fost aceea de a se caza. Maiorul Martin a ales să stea în camera de oaspeți a gării din Arad, iar restul ofițerilor francezi s-au cazat la hotelurile „Crucea Albă”, „Central”, „Pannonia” și „Cornul Vânătorilor”. Alții și-au petrecut noaptea pe băncile din gară[9].

În prima zi după sosire, la sediul comisarului guvernamental, a avut loc o întâlnire. În afară de comisarul guvernamental și maiorul Martin, au mai fost prezenți: primarul Lőcs Rezső, viceprimarul Anghel Ștefan, Iustin Marșieu, locotenent-colonelul Miron Șerb și încă doi ofițeri ai armatei maghiare. Presa a fost reprezentată de un ziarist maghiar, Zima Tibor[10].

În cadrul celor două întâlnirii care au avut loc în ziua de 31 decembrie 1918, maiorul Martin și oficialii arădeni au discutat o serie de probleme referitoare la prezența și rostul armatei franceze în Arad, la atitudinea pe care urma să o adopte aceasta față de autoritățile locale. În acest context, comandantul francez a afirmat că nu intenționează să se amestece în conducerea civilă a orașului, doar în cazul în care ar fi existat situații care să pună în primejdie siguranța liniștii din urbe. Singurul lor obiectiv era, conform afirmațiilor maiorului Martin, asigurarea ordinii, împreună cu poliția și jandarmeria din oraș[11]. Tot potrivit afirmațiilor acestuia, aducerea altor trupe franceze era prevăzută doar în cazul în care nu ar fi fost respectate prevederile *Proclamației* ce urma a fi publicată.

Discuții destul de prelungite au fost consacrate conținutului *Proclamației*. Aprobată și de către Consiliul Național Român, aceasta avea nouă puncte[12], în care erau precizate noile condiții în care urma să se

---

[6] *Ibidem*.
[7] *Ibidem*.
[8] *Ibidem*.
[9] *Arad és Vidéke* (Arad), anul XXXIX, nr. 1, 1 ianuarie 1919, p. 3.
[10] *Ibidem*.
[11] *Ibidem*.
[12] *Românul* (Arad), anul VII, nr. 43, 20 decembrie 1918 / 2 ianuarie 1919, p. 3; *Arad és Vidéke* (Arad), anul XXXIX, nr. 1, 1 ianuarie 1919, p. 1.

desfășoare viața locuitorilor Aradului pe timpul prezenței armatei franceze. Aceasta a intrat în vigoare chiar în ziua de 31 decembrie 1918[13].

Punctul 1 preciza că, în decurs de 48 ore, toți locuitorii Aradului care dețineau arme erau obligați să le predea comandamentului francez. Armele de vânătoare și revolverele urmau a fi preluate de către poliția orășenească.

În al doilea punct, se interzicea vânzarea băuturilor alcoolice de orice fel și în orice cantitate, inclusiv și a vinului din producția proprie.

La punctul 3 se stabilea ora de închidere a localurilor, pentru ora 9,00 seara, iar a porților caselor, pentru ora 7,00 seara. O precizare interesantă pe care o făcea *Proclamația* era cea referitoare la perceperea „bacșișului" (probabil a taxei – n.n.) pentru deschiderea porților după ora de închidere. Acesta nu putea fi pretins decât după ora 9 seara.

Punctul 4 făcea precizări în privința militarilor. Doar cei care se aflau în serviciul activ aveau dreptul de a purta uniforma militară și trebuiau să aibă asupra lor legitimația de militar. Pe stradă, nici ziua, nici noaptea, soldații sau ofițerii nu aveau voie să umble în formațiuni mai mari de două persoane.

Punctul 5 se referea tot la militari, însă era vorba de cei care nu erau în serviciul activ. Aceștia puteau purtau uniforme militare*, însă nu aveau voie să poarte însemne militare și chipiu, care trebuia înlocuit cu pălărie. Ofițerii aflați în rezervă erau obligați să poarte haine civile.

În al șaselea punct se preciza că bărbații civili nu aveau voie să se deplaseze în oraș după ora 9 seara, decât în grupuri de câte trei persoane.

Punctul 7 interzicea cântecele naționale și imnurile cântate de fanfară. Acestea erau permise doar cu aprobarea și în prezența autorităților.

La punctul 8 se interzicea arborarea steagurilor și purtarea insignelor, cocardelor ori a panglicilor pe brațe ori a altor însemne în culorile naționale.

În ultimul punct se preciza că ordinea și siguranța publică erau păstrate de trupele franceze de ocupație, în colaborare cu poliția și jandarmeria din oraș. Ziua sau noaptea, patrulele militare ori gărzile naționale nu aveau voie să patruleze. Erau permise doar cele ale armatei franceze, ale poliției ori ale jandarmeriei.

În cazul nerespectării acestor prevederi de către populație, comandamentul francez atenționa că în mod unilateral va adopta măsuri și mai aspre.

Proclamația era semnată de către primarul Aradului, Lőcs Rezső.

---

[13] *Ibidem.*

* Unii dintre cei reîntorși de pe front, din cauza sărăciei, nu dispunea de alte haine.

Ulterior publicării acestei proclamații, primarul Aradului a venit cu precizări referitoare la garda românească. Conform acestor precizări: „…pot umbla în haine militare și feciorii și ofițerii gardei române, încât au legitimație de la comandamentul gardei române”[14]. Necesitatea de completare a *Proclamației* a fost motivată de către primar, prin greșeala care s-ar fi produs la tipărirea ei.

Tot cu prilejul acestei prime întâlniri, maiorul Martin a avut convorbiri importante și cu comandantul poliției orașului. În discuțiile purtate, a fost abordată problema modului de asigurare a acoperirii întregului oraș cu patrule formate din militari francezi, precum și din polițiști și jandarmi ai orașului. Patrulele urmau să fie călare, polițiștii îndeplinind și rolul de călăuză pentru francezi.

În cadrul reuniunii de după masă, comandantul francez a primit delegația consiliului național sârb, sub conducerea lui Emil Tabacovici. Aceștia au fost întâmpinați, conform afirmațiilor ziaristului de la publicația *Arad és Vidéke*, cu o prietenie deosebită[15].

O problemă importantă care s-a rezolvat pe parcursul acestor discuții a fost aceea a cazării militarilor francezi. Încă în cursul dimineții, înainte de întâlnirea de la ora 11,00, maiorul Martin împreună cu ofițerii francezi și în prezența maiorului maghiar Jellussig Oszkár, au asistat la încartiruirea soldaților francezi în cazarma de husari.

Pentru ofițerii francezi au fost identificate două soluții de cazare. Una dintre ele a fost cazarea acestora pe la hotelurile din oraș. Majoritatea acestora au ales această posibilitate.

Cealaltă posibilitate a fost în casele unor persoane private. Din dorința de a atrage armata franceză de partea maghiarilor, profitând și de faptul că administrația civilă a orașului se afla încă în mâinile autorităților maghiare, primarul Lőcs Rezső a oferit și posibilitatea cazării ofițerilor francezi, la casele familiilor înstărite de origine maghiară din oraș. Chiar el s-a oferit să îl găzduiască pe comandantul francez, invitația fiind acceptată de către acesta cu „plăcere”[16]. Mai multe familii din protipendada maghiară a orașului s-au oferit să pună la dispoziția ofițerilor francezi o parte a casei lor. Era încă o formă prin care se încerca să se obțină din partea francezilor o atitudine binevoitoare față de maghiari.

Astfel, a început administrația militară franceză a Aradului, care a durat până la data de 10 iulie 1919, când generalul De Tournadre a

[14] *Românul* (Arad), anul VII, nr. 45, 22 decembrie 1918 / 4 ianuarie 1919, p. 4.
[15] *Arad és Vidéke* (Arad), anul XXXIX, nr. 1, 1 ianuarie 1919, p. 3.
[16] *Ibidem*, pp. 3-4.

comunicat prefectului român al județului Arad, Iustin Marșieu, că administrația orașului Arad trece definitiv în mâinile autorităților române.

În toată această perioadă, locuitorii Aradului au cunoscut câteva modificări în ceea privește prezența franceză. La sfârșitul lunii ianuarie, au sosit în oraș noi trupe franceze[17]. Mărirea efectivelor armatei franceze era determinată de accentuarea violențelor comise, mai ales de către elemente ale gărzii secuiești, ale armatei regulate maghiare, dar și de către gărzile naționale maghiare, împotriva românilor.

La data de 30 ianuarie 1919, Aradul a fost gazda generalului de brigadă François Léon Prosper Jouinot-Gambetta, comandantul trupelor franceze de la Timișoara şi a generalului de divizie Farret, veniți să inspecteze trupele franceze și să primească de la fața locului informații despre situația din oraș[18]. Cei doi generali au fost întâmpinați cu onoruri militare de către două escadroane ale Regimentului I vânători african, pe bulevardul Andrássy (azi Bulevardul Revoluției). După terminarea paradei, cei doi generali s-au deplasat cu automobilul la cazarma husarilor, unde erau încartiruite trupele franceze, după care au mers la casina militară franceză din strada Fábián Gábor (strada Ștefan Cicio-Pop), unde au luat și prânzul. După masă, la sediul comitatului, s-au întâlnit cu comisarul guvernamental Varjassy, cu viceprimarul Angel Ștefan, şi cu Iustin Marșieu, vicepreședintele Consiliului Naţional Român Comitatens[19].

Ceea ce ziarul *Arad és Vidéke* anunța la data de 29 ianuarie 1919, s-a petrecut în ziua de 20 februarie. În locul maiorului Martin, a fost numit comandant al trupelor franceze din Arad și apoi guvernator al orașului, generalul Gondrecourt[20]. A îndeplinit această misiune, cu mici întreruperi, până în data de 6 iunie 1919, când a părăsit orașul, plecând la Szeged. În locul său a fost numit generalul de divizie De Tournadre, care a rămas în funcție până la data de 12 iulie, când ultimele trupe franceze au părăsit Aradul[21].

În primele zile ale anului 1919, care au coincis și cu începutul prezenței franceze la Arad, viața cotidiană a locuitorilor urbei de pe Mureș, a fost marcată în linii generale, de prezența armatei franceze. Se îmbinau elemente de continuitate cu cele de discontinuitate.

---

[17] *Arad és Vidéke* (Arad), anul XXXIX, nr. 23, 29 ianuarie 1919, p. 4.
[18] *Ibidem*, nr. 24, 30 ianuarie 1919, p. 6.
[19] *Ibidem*, nr. 25, 31 ianuarie 1919, p. 4.
[20] *Ibidem*, nr. 43, 21 februarie 1919, p. 5.
[21] Alexandru Roz, *Consiliul Național Român Central și Gărzile Naționale Române din Arad*, Ediție anastatică, Iași, Editura Tipo Moldova, 2017, p. 102.

Această realitate, s-a putu constata încă în prima noapte de după sosirea armatei franceze. Era noaptea de revelion (Sân Silvestru – cum era cunoscut în epocă). Cu toate că prin *Proclamație* ora de închidere a localurilor era fixată pentru 9 seara și că în mod excepțional aceasta a fost prelungită până la 10 seara[22] doar cu ocazia revelionului, populația Aradului, dornică să petreacă primul revelion de după încheierea Marelui Război, a ieșit pe străzi. Veselia și exuberanța arădenilor i-a luat prin surprindere pe francezi. Maiorul Martin a fost deranjat de împușcăturile prelungite din noaptea de revelion, care anunțau trecerea într-un nou an. Din acest motiv, a decis luarea unor măsuri energice, amenințând cu introducerea legii marțiale în caz că împușcăturile nu vor înceta[23].

Amenințarea lui Martin a prins contur la scurt timp. La puţin timp după sosirea primei unități militare franceze, s-a anunțat că erau așteptate noi trupe franceze[24]. Conform opiniei exprimate de către ziarul *Românul*, hotărârea de aducere a unor noi unități militare dotate cu mitraliere ar fi fost determinată de împușcăturile care au fost auzite de către francezi în noaptea de revelion. Vacarmul produs de către cei care au petrecut în noaptea dintre ani a fost atât de mare, încât, la Micălaca Nouă, aflată la granița dintre orașul Arad și comuna Micălaca, au fost trase clopotele a primejdie[25]. Francezilor li s-a explicat că acesta era obiceiul la Arad în noapte de revelion, „obicei” despre care se pare că locuitorii nativi ai Aradului au aflat doar cu acel prilej[26].

Cu siguranță, petrecăreții au fost de etnie maghiară, care era populația majoritară a Aradului la acel moment sau membri ai gărzii secuiești, care bântuiau prin oraș și comitat. Românii nu aveau niciun motiv de a fi în stradă, deoarece ei sărbătoreau trecerea în noul an, după stilul vechi de calendar, după cel iulian (în noaptea de 13/14 ianuarie). Plus că românii, erau încă sub impresia violențelor la care au fost supuși în ziua de 29 decembrie, când din rândul lor au murit trei persoane și alte câteva au fost rănite.

Bucuria schimbării anului, primul an de pace, după patru ani de război, se poate constata și din nenumăratele urări de anul nou publicate în paginile ziarelor de limbă maghiară. Cele mai multe urări au fost transmise mai cu seamă de către comercianți[27].

---

[22] *Arad és Vidéke* (Arad), anul XXXIX, nr. 1, 1 ianuarie 1919, p. 8.
[23] *Românul* (Arad), anul VII, nr. 45, 22 decembrie 1918 / 4 ianuarie 1919, p. 4.
[24] *Ibidem*, nr. 44, 21 decembrie 1918 / 3 ianuarie 1919, p. 4.
[25] *Ibidem*.
[26] *Ibidem*, nr. 43, 20 decembrie 1918 / 2 ianuarie 1919, p. 3.
[27] *Arad és Vidéke* (Arad), anul XXXIX, nr. 1, 1 ianuarie 1919, pp. 10-11.

Cu toate acestea, în ciuda prevederilor foarte clare ale *Proclamației*, în primele zile ale lunii ianuarie, atmosfera în oraș, relațiile între maghiari și români erau destul de tensionate. În ziua de 3 ianuarie 1919, când gardiștii români din trei comune au venit la Arad pentru a preda procuraturii câțiva răufăcători, ei au fost dezarmați încă de la gară și duși la comandamentul trupelor franceze, de către gardiștii maghiari. Doar la intervenția Consiliului Național Român și a comandei militare a Gărzii Naționale Române, gardiștii români au fost eliberați.

Ziarele, atât cele de limbă română, cât și cele de limbă maghiară, au constituit în acele vremuri principala sursă de informare a locuitorilor orașului Arad. Conform recensământului din anul 1910, ponderea celor care știau să scrie și să citească, din totalul populației civile și militare din Arad, era de 69,6%[28]. În consecință, exista un potențial mare de număr de cititori de ziare. Nici prețul unui exemplar nu era exagerat de mare, el fiind în jurul a 40 de fileri, adică în jur a 2,5 cenți SUA (1919), ceea ce, la valoarea dolarului din 2019, ar însemna aproximativ 2,61 lei[*]. Cu siguranță, între cititorii gazetelor maghiare se aflau și români, având în vedere că mulți dintre ei au fost nevoiți să urmeze școlile de stat, în care instrucția era efectuată în limba maghiară. În consecință, ziarele au continuat să apară și după instituirea administrației militare franceze. Printre primele măsuri luate de către comandantul trupelor franceze, maiorul Martin, a fost instituirea unei paze permanente la redacția ziarului *Românul*, pentru a evita producerea unor noi violențe[29].

Cu toate că la începutul instaurării administrației militare franceze nu a fost prevăzută introducerea cenzurii publicațiilor, la începutul lunii februarie, comandantul francez din Arad i-a adus la cunoştinţă comisarului guvernamental maghiar că, începând cu data de 5 februarie 1919, toate ziarele, revistele şi publicaţiile ce vor apărea în Arad urmau să fie supuse cenzurii[30]. Între 24 mai și 14 iunie 1919, timp de trei săptămâni, a fost chiar suspendată apariția ziarelor, după ce francezii au preluat conducerea efectivă a Aradului, începând cu ziua de 23 mai.

---

[28] *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. Évi Népszámlálása*, vol. 1, Budapesta, 1912, pp. 340-341.

[*] În anul 1919, 1$ SUA = 16,1 Kr (coroane); 1$ SUA (1919) = 25,12 $ SUA (2019); 1 $ SUA (2019) = 4,1988 lei. Mulțumim și pe această cale, domnului conf. univ. dr. Adrian Nițu, de la Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad, pentru informațiile oferite cu generozitate, privind paritățile de schimb.

[29] *Românul* (Arad), anul VII, nr. 43, 20 decembrie 1918 / 2 ianuarie 1919, p. 4.

[30] *Românul* (Arad), anul VIII, nr. 18, 23 ianuarie / 5 februarie 1919, p. 7.

Pe lângă aceste dificultăți, ziarele au fost nevoite să facă față și crizei de hârtie de ziar. Acest fenomen se poate observa din informațiile pe care le publicau chiar ziarele, dar și din faptul că au fost nevoite uneori, să își reducă numărul de pagini/număr. Au fost situații când un număr era format doar dintr-o singură foaie, imprimată față/verso[31]. Alte ori, dimensiunile paginilor erau mai reduse sau aveau o altă culoare, de obicei albastră[32]. Au fost și situații când s-a apelat la hârtie improprie pentru ziar, cum ar fi, spre exemplu, hârtie de împachetat. Aceasta era foarte transparentă, ceea ce îngreuna cititul ziarului[33]. Erau improvizații la care apelau redacțiile doar din dorința de a apărea și a informa publicul.

Să exemplificăm, în continuare, la modul general, care era genul de informații pe care cititorii le puteau întâlni în gazetele arădene.

Desigur, în toate ziarele erau redate informații despre prezența trupelor franceze în Arad și acțiunile întreprinse de către comandantul acestora, în colaborare cu autoritățile locale, pentru menținerea ordinii în oraș.

Fiind încă sub emoția evenimentelor din timpul vizite generalului H. Berthelot în oraș, ziarul *Românul* a continuat să acorde atenție evenimentului, publicând ecouri ale acestuia. Sub titlul „Sângerări fără rost", este reluat un articol din ziarul budapestan „Népszava", care a relatat evenimentele de la Arad. Conform opiniei ziarului, anii de război au dus la sălbăticirea oamenilor, „încât prețuirea de odinioară a vieții omeneşti a scăzut foarte mult". Concluzia cunoscutei publicații era că păstrarea integrității Ungariei nu se putea impune cu forța, deoarece o asemenea tactică, dădea prilej „Românilor să alarmeze lumea… Iar opinia ententei (antantei – n.n.) îi va crede, pentru că păcatele regimului vechiu sunt pe partea lor..."[34].

În prelungirea aceleiași idei, a fost publicată și solicitarea Consiliului Național Român din Arad către comunele din jurul Aradului, pentru a aduna informații de la martorii prezenți la evenimentele din 29 decembrie. Informațiile adunate urmau a fi transmise la sediul C. N. R. comitatens[35].

Un subiect prezent în fiecare număr al ziarului a fost înaintarea armatei române în Transilvania și mutarea liniei demarcaționale, stabilită prin armistițiul de la Belgrad din 13 noiembrie 1918. Titluri precum

---

[31] *Arad és Vidéke* (Arad), anul XXXIX, nr. 72, 4 aprilie 1919.
[32] *Ibidem*, nr. 128, 8 iulie 1919.
[33] *Ibidem*, nr. 119, 27 iunie 1919.
[34] *Românul* (Arad), anul VII, nr. 45, 22 decembrie 1918 / 4 ianuarie 1919, p. 2.
[35] *Ibidem*, nr. 46, 23 decembrie 1918 / 5 ianuarie 1919, p. 4.

„Intrarea armatei române în Dej”[36], „Trupele române la Baia Mare”[37], „Trupele române înaintează”[38] produceau o vie emoție cititorilor români și îngrijorarea celor maghiari. Ziarele maghiare urmăreau și ele cu atenție și relatau cu lux de amănunte mișcările armatei române, teritoriile care erau „ocupate” – conform opiniei lor în exprimarea lor, de către armata română[39]. „Românii au pornit spre Oradea”[40], „Românii au intrat în Sighetul Marmației”[41] erau titluri care anunțau autoritățile și populația maghiară despre sfârșitul unei epoci și începutul unor noi realități geo-politice.

În acele zile, publicul românesc era foarte interesat și de soarta românilor din Banat, mai ales după ce generalul sârb Georgevici Gioka a declarat că Banatul aparține Serbiei. Sârbii erau socotiți de către ziar ca fiind „apăsătorii cei mai cruzi ai fraților noștri”[42]. Știrea despre izolarea Banatului începând cu 8 ianuarie 1919, precum și protestul comandantului trupelor franceze de la Szeged, a fost publicată de ziarul *Românul*[43].

La vremea aceea, populația Aradului, ca și locuitorii din alte părți ale lumii, era interesată de deciziile care urmau a fi luate de către Conferința de Pace. Aceasta și-a început lucrările la Paris, în ziua de 18 ianuarie 1919. Știrile despre pregătirea și apoi despre evoluția tratativelor de la Paris erau prezente aproape număr de număr, în toate ziarele arădene, indiferent de limba cititorilor.

În acest context, un interes deosebit l-a reprezentat problema viitorului. *Românul* a și publicat pe prima pagină a numărului său din 11 ianuarie 1911, un articol intitulat chiar *Problema viitorului*. Autorul se referea la modul în care se va modifica situația geo-politică a lumii[44].

Viitorul era privit însă într-o cheie diferită de către presa arădeană. Ziarele românești priveau cu speranța schimbării istoriei românilor din Transilvania. Pentru români, viitorul însemna consfințirea juridică internațională a Rezoluției de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918. Pentru presa maghiară, viitorul însemna prezervarea trecutului, chiar dacă nu în totalitate, dar dacă se putea, cu pierderi cât mai mici. Erau și publicații care

[36] *Ibidem*, nr. 48, 29 decembrie 1918 / 11 ianuarie 1919, p. 5.
[37] *Ibidem*, p. 6.
[38] *Ibidem*, nr. 49, 30 decembrie 1918 / 12 ianuarie 1919, p. 7.
[39] *Arad és Vidéke* (Arad), anul XXXIX, nr. 1, 1 ianuarie 1919, p. 6.
[40] *Ibidem*, nr. 11, 15 ianuarie 1919, p. 3.
[41] *Ibidem*, nr. 14, 18 ianuarie 1919, p. 6.
[42] *Românul* (Arad), anul VII, nr. 45, 22 decembrie 1918 / 4 ianuarie 1919, p. 4.
[43] *Ibidem*, nr. 48, 29 decembrie 1918 / 11 ianuarie 1919, p. 3.
[44] *Ibidem*, p. 1.

au reușit să înțeleagă vântul schimbării, să pătrundă esența și spiritul în care urmau a se desfășura tratativele de la Paris.

În numărul din ziua Nașterii Domnului Iisus Hristos după calendarul ortodox, nu de loc întâmplător, Ioan Clopoțel publica în *Românul* articolul intitulat „Renaștere națională”[45]. El afirma, între altele, că la prima mare sărbătoare religioasă de după Adunarea de la Alba Iulia, se serbează și „sărbătoarea renașterii noastre naționale politice”. Aceasta însemna, tot în opinia lui, formarea unui „stat național suveran pentru a putea satisface postulatele eterne ale civilizațiunii”.

Unii înțelegeau viitorul românilor și prin prisma culturii. „Vrem cultură românească” era titlul unui articol, în care autorul făcea o pledoarie pentru „înjghebarea unei întinse culturi naționale românești, prin care să se vindece toată rana, să se șteargă toată urma și amintirea tristei stăpâniri ungurești”[46].

Alții vedeau schimbarea în fundamentarea unui învățământ în limba română, în care copii de patru ani, echipați cu o sabie-jucărie și un coif de hârtie, să nu mai învețe cântece în limba maghiară, cu versuri de genul „Am să trec hotarul, Și-am să tai pe tot valahul”. Școala previzionată trebuia să fie „…o școală a iubirii, a înfrățirii generale, a umanității”[47].

Problema schimbărilor din învățământ a fost dezbătută pe parcursul a mai multor numere. Din acest motiv, ziarul a fost preocupat de educarea copiilor prin intermediul literaturii pentru copii. Este publicată între altele, o poveste intitulată „Invidia, Avariția, Fortuna”, o poveste tradusă din limba italiană de către Traian Mager[48]. Este evidentă esența educativă a povestirii, dorința de formare a unor caractere care să facă față cu bine noii societăți, pe care o previzionau factorii conștienți ai românilor din Transilvania.

Cititorii arădeni ai *Românului*, și nu numai ei, aveau posibilitatea să întrezărească și alte schimbări care urmau a se realiza după Marele Război. Prin publicarea articolului „Femeia și războiul” se prefigura o schimbare a statutului femeii. Erau elogiate, cu acest prilej, munca și eforturile depuse de către femei pe parcursul războiului[49].

Locuitorii orașului și ai județului Arad, pe lângă greutățile cotidiene ale unei perioade inerente după un lung și dureros război, erau supuși aproape zilnic asaltului violent al elementelor bolșevice care bântuiau prin zonă. Indiferent de limba în care erau scrise, ziarele arădene au consacrat

[45] *Ibidem*, nr. 47, 25 decembrie 1918 / 7 ianuarie 1919, p. 1.
[46] *Ibidem*, p. 6-7.
[47] *Ibidem*, nr. 46, 23 decembrie 1918 / 5 ianuarie 1919, p. 3.
[48] *Ibidem*, nr. 47, 25 decembrie 1918 / 7 ianuarie 1919, pp. 13-15.
[49] *Ibidem*, p. 3.

materiale numeroase acestui fenomen. Socotit a fi un pericol extern pentru unitatea națională a românilor, termenul „bolșevism" era considerat o „vorbă barbară". Cetățenii pașnici erau afectați mai mult de „barbare fapte comise pe urmele (în numele – n.n.) principiilor bolșeviste"[50]. Erau la Arad agitatori bolșevici, care veneau de obicei de la Budapesta, dotați cu manifeste și bani pentru plata adepților ideilor bolșevice, care trebuiau și ei, la rândul lor, să facă propagandă[51].

Atmosfera de nesiguranță a locuitorilor urbei de pe Mureș era accentuată și de alte împrejurări, care afectau viața de zi cu zi a locuitorilor. Fiind după război și în plină iarnă, se simțea lipsa combustibilului pentru încălzire, mai ales a cărbunelui, după cum am văzut în cazul venirii trupelor franceze la Arad.

Ca și în alte centre urbane, și la Arad era o criză de locuințe. Problema locuințelor se afla în atenția primăriei. Erau necesare aproximativ 650 de locuințe pentru funcționari și lucrători, cu toate că era nevoie de mult mai multe. Numeroși funcționari și lucrători erau nevoiți să locuiască într-un spațiu insuficient și insalubru. Locuințele urmau a fi construite cu sprijinul financiar al ministerului de interne. La Arad și Szeged urmau a fi construite cele mai multe locuințe. În alte localități urmau a fi construite 200-300 de locuințe. Din discuția cu arhitectul-șef al orașului, rezulta că locuințele se vor construi în toate cartierele Aradului, în grupe de câte 15-16 locuințe. Având în vedere că rețeaua de transport public asigurată de tramvaiele electrice s-a extins, deplasarea de la respectivele locuințe spre zona de centru a Aradului era asigurată. Proiectul prevedea ca locuințele să aibă două camere, deoarece cele cu o singură cameră erau considerate improprii și din punctul de vedere al sănătății publice. Arhitectul-șef a explicat ce se putea întâmpla dacă un membru al familiei ar contacta o boală contagioasă. Precizăm că în acea perioadă și locuitorii Aradului, ca și o mare parte a lumii, se confruntau cu pandemia de gripă spaniolă. Locuințele trebuia să aibă canalizare și apă curentă[52].

Greutăți întâmpinau locuitorii orașului și în ceea ce privește asigurarea hranei zilnice. Cu toate că măcelăriile își făceau reclamă pentru produsele pe care le vindeau, prețurile acestora, în condițiile crizei de la sfârșitul războiului, erau mari pentru marea majoritate a populației. Spre exemplu, 1 kg de carne se vindea la prețul de 3 kr.*, adică, după calculele

[50] „Țăranii și bolșevismul", în *Ibidem*, p. 11.
[51] „Agitații bolșevice la Arad", în *Arad és Vidéke* (Arad), anul XXXIX, nr. 11, 15 ianuarie 1919, p. 5.
[52] *Arad és Vidéke* (Arad), anul XXXIX, nr. 1, 1 ianuarie 1919, p. 4.
* După calculele noastre, 1 Kr (coroană 1919) = 6,55 lei (2019).

noastre, aproximativ cu 19, 65 lei. Cei care dispuneau de suficiente venituri puteau să cumpere și cârnați la 5 kr./kg (32,75 lei), salam cu 6 kr./kg (39,3 lei) ori cremvurști cu 50 filleri/pereche (3.30 lei)[53]. Pe lângă aceste produse de carmangerie, mai puteau achiziționa, spre exemplu, și carne de vânat[54].

O problemă cu care s-au confruntat locuitorii Aradului la începutul anului 1919 a fost cea a crizei zarzavaturilor. Lipsa de zarzavaturi pe piața Aradului a fost declanșată de hotărârea luată la sfârșitul lunii decembrie 1918, de către comandantului trupelor sârbești, care au ocupat cetatea Aradului pe parcursul lunii noiembrie. Acesta a interzis legumicultorilor din Aradul Nou de a mai trece podul de peste Mureș cu produsele lor. Legumicultorii șvabi, aflați în comitatul vecin (Timiș), erau principalii furnizori de zarzavaturi pe piața Aradului. Din cauza lipsei acestor produse, cele câteva „pilărițe" (piețare – n.n.) care mai aveau zarzavaturi au ridicat foarte mult prețul acestora[55]. În aceste condiții, un comerciant l-a anunțat pe Ștefan Anghel, care era locțiitor de primar, că a luat legătura cu administratorii unui domeniu din comitatul Torontal și cu câțiva proprietari de pământ de la Lovrin, de la care a reușit să achiziționeze o cantitate importantă de zarzavaturi. Acestea urmau a fi comercializate la preț maximal, conform angajamentului comerciantului. Acesta a solicitat locțiitorului de primar să intervină pe lângă comandantul trupelor sârbești, pentru suspendarea interdicției de trecere peste Mureș a alimentelor, pentru ca vagoanele cu zarzavaturi să poată să ajungă la Arad. Deznodământul fericit a acestei crize a zarzavaturilor l-a reprezentat aprobarea dată de către comandamentul militar francez, pentru ca legumicultorii din localitatea Aradul Nou, să poată să reia trecerea zilnică a podului cu produsele lor specifice.

Peste toate aceste greutăți, se poate constata peste tot dorința arădenilor de a-și relua viața normală de dinaintea declanșării războiului. Comercianții își anunțau revenirea de pe front și reluarea gestionării personale a afacerii lor. Erau oferite spre vânzare diverse produse, cum ar fi pantofi, mobilă, candelabre, fiare electrice de călcat (erau tot mai căutate – n. n.), băuturi spirtoase (coniac, rom, lichior, distilat de fructe), materiale de construcții etc.[56]. Rubricile de mică și mare publicitate, prin anunțurile publicate, lasă să se înțeleagă o revenire treptată la o viață normală.

Doritorii de spectacole de teatru aveau la dispoziție Teatrul Național, unde, în zilele de sâmbătă și duminică, erau câte două spectacole. Primul

[53] *Arad és Vidéke* (Arad), anul XXXIX, nr. 1, 1 ianuarie 1919, p. 12.
[54] *Ibidem*.
[55] *Ibidem*, nr. 2, 3 ianuarie 1919, p. 4.
[56] *Ibidem*, nr. 1, 1 ianuarie 1919, p. 12.

spectacol avea loc la orele 3,00 p.m., biletele de intrare având un preț moderat, iar cel de-al doilea spectacol începea la ora 7,00 seara, prețul biletelor fiind unul normal.

Pe lângă sala teatrului, Aradul mai dispunea și de trei cinematografe, Elisabeta, Apollo și Urania. Proiectarea filmelor începea de obicei la ora 4,00 p.m., iar duminica de la ora 3,00 p.m., distanța în timp între spectacole fiind, de obicei, de o oră și 30 minute. Bilete aveau prețuri diferite, în funcție de locul pe care îl ocupa spectatorul, ele variind și în funcție de calitatea filmului proiectat. La parter, o lojă întreagă închisă între 15-18 kr., un loc în lojă – 2,20 kr., la fotoliu, în funcție de locul în care era plasat, prețul varia între 1,80-2 kr., la rândurile de clasa I, spectatorul plătea 1,50 kr., clasa a II-a – 1,20 kr., clasa a III-a – 80 filleri, clasa a IV-a – 30 de filleri. La fotoliile de la etaj, pentru un loc trebuia plătit 2,20 kr. Acestea erau în general prețurile în cazul celor trei cinematografe[57]. Desigur, filmele erau de producție maghiară, multe dintre ele fiind produse la Cluj, unde exista un puternic centru de producții cinematografice.

Alături de spectacolele de teatru și film, arădeni cu dare de mână aveau posibilitatea să-și petreacă timpul liber și la Cabaretul Modern[58].

În rândurile de mai sus, am redat câteva aspecte referitoare la viața cotidiană a locuitorilor din orașul Arad, la începutul administrației militare franceze a orașului. Intervenția noastră nu este una exhaustivă și nici nu putea fi. Este destul de dificil să surprinzi toate amănuntele vieții de zi cu zi a locuitorilor unui oraș precum Aradul, care, la recensământul din anul 1910, avea o populație civilă de 60.969 de suflete[59]. Chiar dacă erau trecuți opt ani de la ultima înregistrare a populației, diferențele nu puteau să fie prea mari. Spre norocul cetățenilor Aradului, acesta nu a ajuns să fie teatrul de război.

Este doar începutul unei demers, care va continua, cu siguranță.

[57] *Ibidem*, nr. 12, 16 ianuarie 1919, p. 7.
[58] *Ibidem*, nr. 1, 1 ianuarie 1919, p. 9.
[59] *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. Évi…*, p. 340.

BIBLIOGRAFIE

Arad és Vidéke (Arad), colecţia 1919.

Românul (Arad), colecţia 1918, 1919.

A Magyar Szent Korona Országainak 1910. Évi Népszámlálása, vol. 1, Budapesta, 1912.

Roz, Alexandru, *Consiliul Național Român Central și Gărzile Naționale Române din Arad*, Ed. anastatică, Iași, Editura Tipo Moldova, 2017.

Vesa, Vasile, „Transilvania la Conferința de Pace din anii 1919-1920", în Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András, *Istoria Transilvaniei*, vol. III (de la 1711 până la 1918), ediția a II-a, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane / Deva, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2016.

IV. MEDALIOANE
PORTRAITS

Traseul intelectual al lui Silviu Dragomir și cercetările sale istorice

The Intellectual Journey of Silviu Dragomir and his historical researches

Sorin ȘIPOȘ
prof. univ. dr. habil. Universitatea din Oradea

Abstract
*Seemingly there is a connection between the intellectual formation of the Historian specialists and the researches they have conducted during their careers. In the current study, we have set ourselves on observing whether this axiom is true in Historian Silviu Dragomir's case, which we have been dealing with along the years. The life and work of Historian Silviu Dragomir have sparked the interest of numerous Romanian specialists. This connection between his intellectual formation and his scientific researches published during his life has probably been emphasized less. Some of Silviu Dragomir's works appeared posthumously, due to the fact that the political regime of that era did not agree neither with the conclusions of his researches, nor with the investigated themes. Therefore, we consider that rereading the documents and writings of Silviu Dragomir is necessary, in order to identify the possible existing connections between the centers where this future Historian studied, the institutions that supported him in this respect and the lines of research he took on during his scientific activity. Thus, the studies pursued by Silviu Dragomir in Blaj, then in Novi Sad, as well as the Faculty of Theology from Cernăuți, pursued with the advice and support of the Metropolitan Ioan Meț*ianu*, indicate the existence of a project of the High Hierarchy for the formation of several specialists in the History of the Orthodox Church in Transylvania. The researches of Silviu Dragomir regarding the union of a great part of the Romanians with the Church of Rome and the critical investigation of the acts of the religious union were thus not random. Another line of research opened by Silviu Dragomir was the investigation of the political realities and of the legal framework of the so called Philanderers' Land. Silviu Dragomir's contributions stand out through the impressing quantity of documentary material introduced in the scientific circuit. Formed in the spirit of the positivist Historiography, he had a virtual cult for the written historic document. The information provided by the official acts was subjected to detailed diplomatic and paleographic analysis.*

Keywords: *Silviu Dragomir, intellectual journey, Cernăuți, Vienna, Historical researches*.

Există se pare o legătură între formația intelectuală a specialiștilor în istorie și cercetările pe care aceștia le-au realizat de-a lungul carierei. În studiul de față, ne-am propus să urmărim dacă această axiomă se verifică în cazul istoricului Silviu Dragomir. Viața și opera istoricului Silviu Dragomir au suscitat interesul pentru numeroși specialiști români. Poate mai puțin s-a insistat asupra acestei legături între formația sa intelectuală și cercetările științifice publicate în timpul vieții sale. În plus, unele din lucrările lui Silviu Dragomir au apărut postum, datorită faptului că regimului politic din epocă nu agrea temele investigate și nici rezultatele cercetărilor. În consecință, o recitire a documentelor și a scrierilor lui Silviu Dragomir o considerăm necesară pentru a identifica posibile legături existente între centrele unde viitorul istoric și-a făcut studiile, instituțiile care l-au sprijinit în acest sens și direcțiile de cercetare științifice profesate.

Așa cum se știe, Silviu Dragomir s-a născut în 1/13 martie 1888 la Gurasada, în județul Hunedoara[1]. Născut dintr-o familie modestă, Silviu Dragomir a urmat studiile primare în localitatea învecinată Ilia, iar cele gimnaziale le-a urmat la Liceul greco-catolic de la Blaj, până în anul VII. De la Blaj el s-a transferat în anul 1903, la Liceul sârbesc din Novi Sad, pentru anii școlarii 1903/1904 și 1904/1905. Transferarea viitorului istoric s-a făcut la îndemnurile și cu sprijinul mitropolitului de atunci Ioan Mețianu care dorea să pregătească specialiști pentru cercetarea istoriei Bisericii Ortodoxe din Transilvania. Tânărul ardelean, a beneficiind de o bursă acordată de Fundaţia Gojdu, în valoare de 360 de coroane. Studiile urmate la Novi Sad i-au fost de mare folos. El mărturisea, mai târziu, că învăţarea limbii sârbe l-a ajutat în cercetările istorice. După finalizarea studiilor la Novi Sad, Silviu Dragomir

[1] Vezi pentru biografia lui Silviu Dragomir Nicolae Stoian, „Date privitoare la formaţia intelectuală a istoricului Silviu Dragomir", în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Cluj-Napoca* (Cluj-Napoca), anul XXVIII, 1987-1988, pp. 563-581; Nicolae Stoicescu, „100 de ani de la naşterea istoricului Silviu Dragomir", în *Revista de istorie* (Bucureşti), 1988, nr. 5, pp. 525-534; Mircea Păcurariu, „O sută de ani de la naşterea istoricului Silviu Dragomir (1888-1988)", în *Mitropolia Ardealului* (Sibiu), anul XXXII, 1988, nr. 2, pp. 109-122; Acaţiu Egyed, „Silviu Dragomir şi cercetarea revoluţiei din Transilvania de la 1848-1849", în *Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice*, 1988, tom 13, p. 11-18; Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, prefaţă şi tabele cronologice de Francisc Păcurariu, Bucureşti, 1988, 378 p.; Idem, *Studii privind istoria revoluţiei române de la 1848*, ediţie, introducere, note, comentarii de Pompiliu Teodor, Cluj-Napoca, 1989, 218 p.; Vasile Ionaş, „Fondul personal Silviu Dragomir", în *Revista Arhivelor*, anul LXXIV, vol. LIX, 1997, nr. 2, pp. 224-227.; Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir – istoric*, prefață de Ioan-Aurel Pop, Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, 2002, 440 p.; Idem, *Silviu Dragomir – istoric*, ediția a II-a, prefață de Ioan-Aurel Pop, Oradea/Chișinău, Editura Universității din Oradea/Editura Cartdidact, 2008, 547 p.

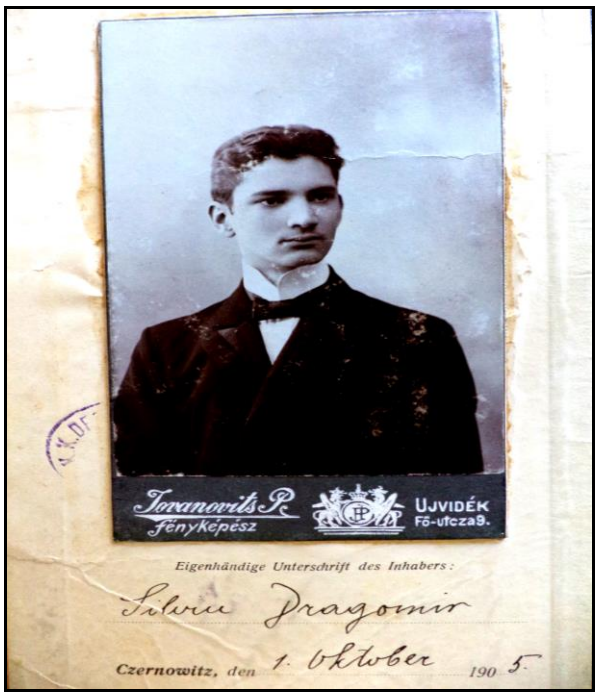
face demersuri pentru a se înscrie la o instituţie de învăţământ superior. Mitropolitul Ioan Meţianu, la rândul său, a intervenit pe lângă patriarhul de la Karlowitz, George Brancovici, pentru ca tânărul Dragomir să fie înscris la prestigioasa instituţie de învăţământ teologic din Serbia[2]. Ca urmare a refuzului lui George Brancovici ca Silviu Dragomir să studieze la Karlowitz, mitropolitul face demersuri către Consistoriului Arhiepiscopesc din Cernăuţi pentru a-l accepta pe Silviu Dragomir la Facultatea de Teologie de la Universitatea din Cernăuţi[3]. În final, tânărul român din Transilvania devenea student al Facultăţii de Teologie de la Universitatea din Cernăuţi din toamna anului 1905.

Multe din cursurile urmate la Facultatea de Teologie erau consacrate studiului gramaticii, mitologiei, paleografiei şi literaturii slave. Spre exemplu: *Gramatica slavă bisericească*; *Exerciţii practice în slava bisericească cu interpretare istorică*; *Asupra documentelor cancelariei şi bisericii moldoveneşti*; *Priviri asupra literaturii slave bisericeşti la slavii de sud*, toate predate de Eugen Kozak; *Teoria despre formarea cuvintelor slave*; *Gramatica limbii slavone bisericeşti vechi*; *Capitole deosebite din sintaxa slavonă*; *Curs despre formarea popoarelor slave*; *Introducerea în studiul mitologiei slavilor*; *Privire asupra literaturii ruse de la Lermontov la Puşkin* – acestea din urmă cu dr. Emilian Katuzniachi[4].

[2] Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului (în continuare: A.A. Sibiu), *Fond Consistoriul Arhidiecezan*, dosarul nr. III/393, 1905, documentul nr. 10251; Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir-istoric*, ediţia a II-a, p. 37.

[3] „Conduşi de dorinţa de a ne califica pe unii dintre candidaţii noştri la preoţie la Facultatea de Teologie din Cernăuţi şi prin aceasta de a lega şi mai strâns legăturile canonice spirituale dintre mitropoliile ortodoxe din monarhia austro-ungară, am avizat pe unii dintre clericii noştri să se înscrie la Facultatea de Teologie de acolo” (A.A. Sibiu, documentul nr. 8597, f. 1); Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir-istoric*, p. 38.

[4] Arhivele Naționale Serviciul Județean Hunedoara, *Fond Silviu Dragomir*, dosarul nr. 1, f. 30-33. (În continuare A.N.S.J. Hunedoara); Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir-istoric*, p. 40.

Silviu Dragomir student la Universitatea din Cernăuți,
A.N.S.J. Hunedoara, *Fond Silviu Dragomir,* dosarul nr. 4, carnetul de student.

Disciplinele frecventate de Silviu Dragomir în perioada anilor de studii reflectau specificul facultăţii, majoritatea fiind teologice (40), urmau cele de filosofie (18), literatură (5) şi diverse (4). Marele avantaj pentru viitorul istoric era faptul că disciplinele filologice l-au ajutat să pătrundă tainele documentelor slave. Coroborate cu prelegerile de literatură slavă şi latină, prin care istoricul era introdus în atmosfera epocii, cu predilecţie în cea culturală, acestea vor contribui la formarea sa intelectuală. Cercetarea de Silviu Dragomir, mai apoi, a unor teme din istoria bisericii româneşti din Transilvania nu mai reprezintă, pentru analistul operei sale, o surpriză. De altminteri și intenția mitropolitului Ioan Meţianu a fost aceea de-a găsi tineri dornici să cerceteze istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania în contextul în care cercetările realizate până la momentul respectiv ocoliseră în bună măsură investigațiile din arhivă din țară și din străinătate. Din cadrul istoriei Bisericii Ortodoxe o temă foarte importantă ce trebuia cercetată era despre unirea unei părți a românilor cu Biserica Romei și investigarea critică a actelor unirii religioase, care au stat la baza apariției Bisericii Greco-Catolice.

În această atmosferă universitară, Silviu Dragomir a susţinut în faţa tinerilor, în anul universitar 1905-1906, conferința *Influenţa slavă asupra*

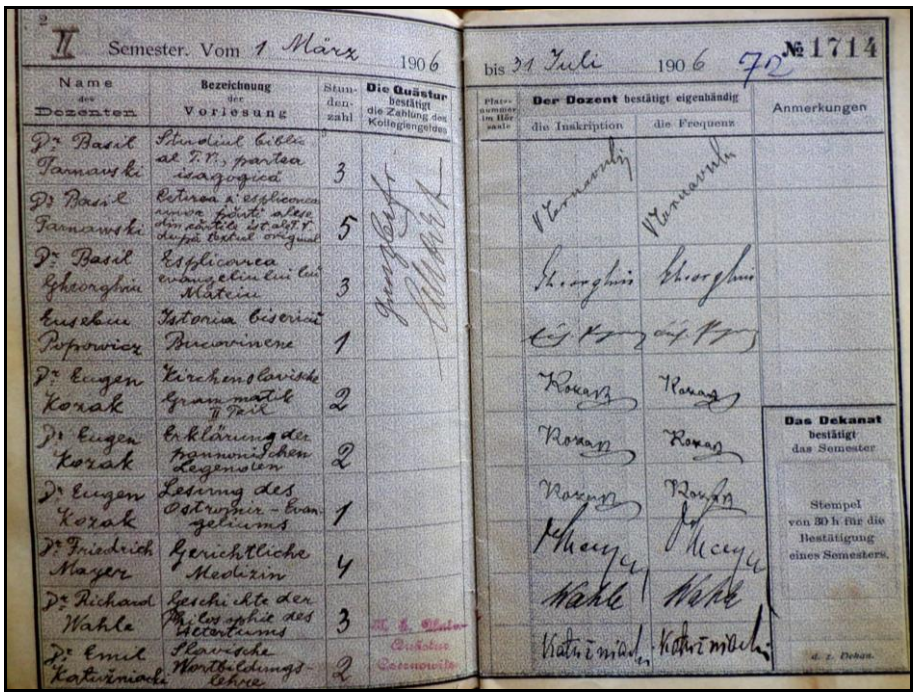
limbei româneşti. În anul universitar 1907-1908, Silviu Dragomir a prezentat conferinţa *Influenţa Rusiei asupra românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea*[5]. Ambele conferințe fac parte dintr-o direcție de cercetare care se va regăsi în cercetările viitoare realizate de Silviu Dragomir, anume influența slavă în formarea limbii române și a instituțiilor românilor din Transilvania. Apoi, așa cum se poate observa, printre primele cercetări făcute de Silviu Dragomir au fost cele despre legăturile dintre Rusia și românii din Ardeal în veacul al XVIII-lea, în condițiile în care puterea de la Răsărit a fost singura care i-a sprijinit pe românii ortodocși din Transilvania. Cu timpul, pe măsură ce Silviu Dragomir s-a maturizat intelectual, a crescut şi ataşamentul pentru Ortodoxie, în bună măsură datorită rolului jucat de Biserica Ortodoxă în trecutul românilor. A mai contribuit, probabil, în această atitudine a istoricului faţă Biserica Ortodoxă și sprijinul financiar şi moral acordat de ierarhii ortodocși, în perioada formării sale intelectuale[6]. În consecință, debutul tânărului în cercetarea istorică cu articole consacrate rolului ortodoxiei în istoria poporului român, publicate în *Revista Teologică*, nu constituie o întâmplare[7]. În studiul *Câteva date despre familia Mitropolitului Sava Brancovici* Silviu Dragomir încerca să surprindă situația ierarhiei Bisericii Ortodoxe din Transilvania din perioada principilor calvini, pentru ca în *Contribuţii la istoria legăturilor românilor ardeleni cu ruşii* acesta să sublinieze solidaritatea lumii ortodoxe, în fața presiunii calvine, iar, mai apoi a Bisericii Romane[8].

[5] Corneliu Crăciun, *Societăţi academice din Bucovina. Arboroasa şi Junimea*, vol. I, Oradea, 1997, p. 211.

[6] A.N.S.J. Hunedoara, *Fond Silviu Dragomir*, dosarul nr. 90; A.A. Sibiu, *Fond Consistoriul Arhidiecezan*, dosarul nr. 3, documentele 8779, 8046, 8597, 10251; Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir-istoric*, p. 276.

[7] Silviu Dragomir, „Câteva date despre familia Mitropolitului Sava Brancovici", în *Revista Teologică*, anul II, 1908, nr. 9-10, pp. 342-349; Idem, „Contribuţii la istoria legăturilor românilor ardeleni cu ruşii", în *Revista Teologică*, anul III, 1909, nr. 2, pp. 65-76.

[8] Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir-istoric*, pp. 284-285.

II Semester. Vom 1 März 1906 bis 31 Juli 1906 № 1714

Name der Dozenten	Bezeichnung der Vorlesung	Stundenzahl	Die Quästur bestätigt die Zahlung des Kollegiengeldes	Platznummer im Hörsaale	Der Dozent bestätigt eigenhändig die Inskription	Der Dozent bestätigt eigenhändig die Frequenz	Anmerkungen
Dr Basil Tamavski	Simbolica bibliei ad V.T., partea isagogică	3					
Dr Basil Tamavski	Retirea și explicarea unor părți alese din cărțile V.T. după textul original	5					
Dr Basil Ghenghea	Explicarea evangeliului lui Matei	3					
Eusebiu Popovicz	Istoria bisericii Bucovinene	1					
Dr Eugen Kozak	Kirchenslavische Grammatik II Teil	2					
Dr Eugen Kozak	Erklärung der pannonischen Legenden	2					
Dr Eugen Kozak	Lesung des Ostrowir-Evangeliums	1					
Dr Friedrich Mayer	Gerichtliche Medizin	4					
Dr Richard Wahle	Geschichte der Philosophie des Altertums	3	M. E. Quästor				
Dr Emil Kaţenincki	Slavische Wortbildungslehre	2	Quästur Czernowitz				

Das Dekanat bestätigt das Semester

Stempel von 30 h für die Bestätigung eines Semesters.

d. z. Dekan.

Pagina a doua din carnetul de student a lui Silviu Dragomir
la Universitatea din Cernăuți,
A.N.S.J. Hunedoara, *Fond Silviu Dragomir*, dosarul nr. 4, p. 72.

Conferinţele și studiile prezentate și publicate de Silviu Dragomir reflectau pregătirea sa în domeniul limbilor şi culturii slave, precum şi a istoriei bisericii. Ele anunţau contribuţiile fundamentale ale autorului privind raporturile românilor ardeleni cu Rusia, precum şi investigarea instituţiilor rezultate în urma simbiozei româno-slave. De asemenea, prelegerilor rostite de studentul din Transilvania se încadrau în preocupările viitorilor intelectuali în privinţa schimbării atitudinii conducătorilor faţă de regimul dualist, prin implicarea românilor în viaţa politică a provinciei. Iată, că după absolvirea studiilor de la Cernăuți putem să identificăm două direcții importante de cercetare pe care Silviu Dragomir le va dezvolta în anii următorii. La aceste preocupări se va adăuga implicarea activă a lui Silviu Dragomir în mișcarea națională a românilor din Transilvania, participare lui în calitate de secretar la Marea Adunare de la Alba Iulia la 1 decembrie 1918, dar și eforturile depuse ca om politic, dar și ca istoric, pentru apărarea frontierelor României reîntregite.

Silviu Dragomir şi-a încheiat studiile la Cernăuţi, în iulie 1909, primind absolutoriul de teologie[9]. După numai câteva săptămâni, la 31 iulie 1909,

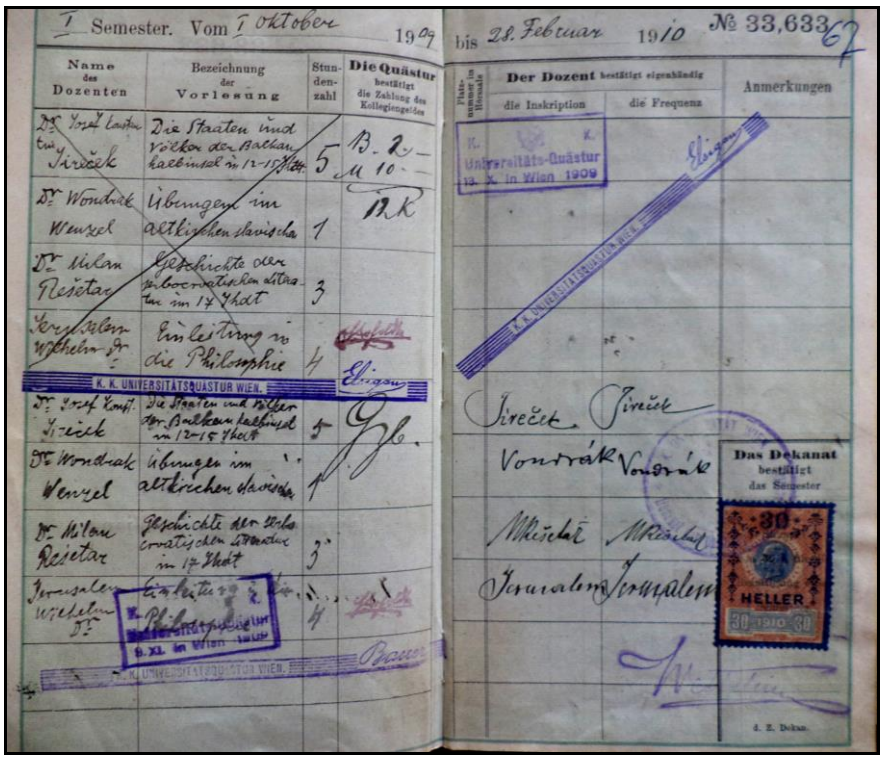
[9] A.N.S.J. Hunedoara, *Fond Silviu Dragomir*, dosarul nr. 1, f. 30-32.

tânărul român ardelean se prezenta la primul examen riguros din cadrul doctoratului, la disciplinele biblice-istorice[10]. Conştient fiind că o specializare în limbile slave presupunea contactul cu o universitate de prestigiu din Europa Centrală, Silviu Dragomir se înscrie în 8 octombrie 1909 la Facultatea de Filosofie de la Universitatea din Viena, beneficiind de o bursă de la Fundaţia Trandafil, administrată de Consistoriul Mitropolitan din Sibiu[11]. Concomitent cu frecventarea cursurilor la Viena, proaspătul teolog îşi susţine la Cernăuţi, în 21 martie 1910, al doilea *examen riguros*, în urma căruia a fost numit doctor în teologie. Rector al Universităţii din Cernăuţi era, la momentul respectiv, Carol Adler, iar decan, profesorul de studii biblice Vasile Gheorghiu. Eugen Kozak, profesorul de literatură slavă religioasă, s-a ocupat îndeaproape de îndrumarea doctorandului[12]. Obţinerea titlului de doctor în teologie îi deschidea posibilitatea urmării unei cariere universitare.

Silviu Dragomir student la Universitatea din Viena, A.N.S.J. Hunedoara, Fond Silviu Dragomir, dosarul nr. 4, carnetul de student.

[10] Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 111.
[11] *Ibidem*, p. 111; Nicolae Stoian, *op. cit.*, p. 570.
[12] Diploma de doctor, în A.N.S.J. Hunedoara, *Fond Silviu Dragomir*, dosarul nr. 1; Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir-istoric*, p. 44.

I Semester. Vom 1 Oktober 1907 bis 28. Februar 1910 № 33,633

Name des Dozenten	Bezeichnung der Vorlesung	Stundenzahl	Die Quästur bestätigt die Zahlung des Kollegiengeldes
Dr. Josef Constantin Jireček	Die Staaten und Völker der Balkanhalbinsel im 12-15 Jhdt.	5	B. 2.– M 10.– K
Dr. Wondrak Wenzel	Übungen im altkirchenslavischen	1	K
Dr. Milan Resetar	Geschichte der südslavischen Literatur im 17 Jhdt	3	
Dr. Wilhelm Jerusalem	Einleitung in die Philosophie	4	

Der Dozent bestätigt eigenhändig die Inskription / die Frequenz

Anmerkungen

K. K. Universitäts-Quästur in Wien 1909

K. K. UNIVERSITÄTSQUÄSTUR WIEN.

Jireček Jireček

Vondrák Vondrák

Mrešetar Mrešetar

Jerusalem Jerusalem

Das Dekanat bestätigt das Semester

30 HELLER 1910

d. Z. Dekan

Pagina din carnetul de student a lui Silviu Dragomir
la Universitatea din Viena
A.N.S.J. Hunedoara, *Fond Silviu Dragomir*, dosarul nr. 4, p. 67.

Silviu Dragomir a fost student la Universitatea din Viena doar anul I. La Viena a locuit, la început, pe strada Florianigasse, numărul 42, iar mai apoi în strada Severingasse, numărul 8[13]. Cursurile urmate la universitatea austriacă au avut o mare influenţă asupra cercetările sale viitoare. Universitatea din capitala imperiului era cunoscută ca fiind una din cele mai reprezentative în îmbinarea cercetărilor de istorie cu cele filologice şi în studiul ştiinţelor auxiliare. La Universitatea din Viena, Silviu Dragomir audiază, timp de două semestre, cursuri de istorie şi filosofie, susţinute de profesori de prestigiu, anume: *Introducere în filosofie* cu Wilhelm Ierusalem; *Apologia epocii actuale* cu Reinhold Georg; *Istoria artelor* cu Wilhelm Suida. Şi aici cursurile legate de slavistică şi de istoria popoarelor slave sunt precumpănitoare. Astfel, reputatul specialist Constantin Jireček susţinea următoarele prelegeri: *Popoarele şi statele din Balcani în secolele XII-XV*; *Denumiri slave de localităţi în evul*

[13] Conform carnetului de student, în A.N.S.J. Hunedoara, *Fond Silviu Dragomir*, dosarul nr. 1. Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir-istoric*, p. 44.

mediu[14]. Silviu Dragomir a rămas la Viena numai un an, probabil din lipsa mijloacelor financiare, profitabil însă pentru formaţia sa istorică.

Silviu Dragomir, imediat după absolvirea studiile la Universitatea din Cernăuți, a deschis o altă temă de cercetare anume unirea românilor cu Biserica Romei. Tema de cercetare este evocată de viitorul istoric în corespondența sa cu mitropolitul Ioan Meţianu. Putem stabili începuturile cercetărilor sale asupra istoriei religioase a românilor ardeleni. Momentul se plasează imediat după absolvirea studiilor teologice la Universitatea din Cernăuţi. Scrisoarea expediată de proaspătul absolvent conducătorului Bisericii Ortodoxe din Transilvania, veritabil raport asupra cercetărilor efectuate în arhivele Mitropoliei din Karlowitz, datată 3 noiembrie 1910, este deosebit de sugestivă în acest sens[15] .

Parcurgând scrisoarea, avem conturate o parte din temele investigate de Silviu Dragomir, îndeosebi mişcările antiunioniste la românii ardeleni de la mijlocul secolului al XVIII-lea. Acum s-a structurat, cel mai probabil, în mintea autorului şi proiectul *Istoriei desrobirei...* Tonul scrisorii, limbajul, consideraţiile făcute în legătură cu documentele descoperite arată că avem în faţă un tânăr specialist conştient de valoarea surselor descoperite. Interesante sunt observaţiile asupra posibilelor schimbări pe care le-ar genera publicarea documentelor aflate în arhivele sârbeşti.

---

[14] A.N.S.J. Hunedoara, *Fond Silviu Dragomir*, dosarul nr. 1; Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir-istoric*, p. 45.

[15] „Când m-am decis să încerc a pătrunde în arhivul din Carlovitz aveam în mintea mea o îndoită ţintă. Îmi propusesem a studia cronica sârbească a lui George Brancovici, fratele mitropolitului Sava şi apoi *a cerceta datele ce privesc luptele religioase a românilor neuniţi din Ardeal în secolul XVIII* [s.n.]. Cu deosebită mulţumire sufletească pot să spun că aceasta mi-a succes peste aşteptările mele. […] Reîntors la Carlovitz domnul dr. Laza Teculici, secretarul mitropolitan, ca şef al arhivului a binevoit a-mi da permisiunea să cercetez actele ce privesc biserica noastră. O imensă comoară de documente care ating viaţa bisericii româneşti ortodoxe din Ardeal, ce niciodată nu s-a stins, zac îngropate în colbul acelui arhiv. Documentele aceste emanate parte în forma frumoasă a unor plângeri şi suplicii de-a românilor neuniţi, parte ca petiţii şi remonstraţiuni de-a mitropolitului sârbesc pentru aceiaşi neuniţi, sunt scrise în diferite limbi, româneşte, sârbeşte, ruseşte, ungureşte sau în limba germană şi latină, după cum au fost adresate autorităţilor din Ardeal, Mitropolitului sau către Curtea împărătească din Viena, unele şi către o «preamilostivă» ţarină rusească. Toate laolaltă însă *zugrăvesc frumos şi limpede luptele ce s-au desfăşurat în secolul XVIII pentru apărarea sfintei noastre biserici şi mărturisesc, în modul cel mai clar, despre zelul înfocat al românilor din toate timpurile pentru biserica şi credinţa noastră. Mai au însă darul aceste documente de a îndepărta lumina falsă, în care a fost înfăţişată istoria bisericii noastre în timpul mai nou şi a restitui astfel luminosul nume a bunilor şi vechilor noştri istoriografi* [s.n.]. Toate aceste documente le-am cercetat şi decopiat. (A.A. Sibiu, *Fond Consistoriul Arhidiecezan*, dosarul nr. 3, documentul nr. 7667/1910, filele 1-3). Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir-istoric*, p. 45.

Ulterior, pentru a-şi completa studiile, Silviu Dragomir face demersuri pentru a urma cursurile Academiei Teologice şi pe cele ale Universităţii din Moscova. Viitorul istoric, după ce a renunţat din motive financiare la Facultatea de Filosofie din Viena, s-a orientat spre Moscova, important centru istoriografic şi de cercetări teologice, cu speranţa obţinerii unui nou sprijin financiar din partea consistoriului din Sibiu. Încă din 30 iulie 1910, solicitase Consistoriului Mitropolitan un stipendiu din partea Fundaţiei Trandafil spre a studia la Academia din Moscova. I s-a acordat un ajutor financiar de 1000 de coroane pe an. Reîntors de la Karlowitz, unde făcuse cercetări în arhivele patriarhiei, adresa o nouă cerere arhiepiscopiei, solicitând un ajutor extraordinar de 400 de coroane pentru cheltuielile de drum, uniformă etc. Tânărul cerea şi două scrisori de recomandare, una către rectorul Academiei Teologice, alta către directorul Arhivelor din Moscova. În şedinţa consistorială din 16 noiembrie, i s-au acordat 300 de coroane. Precizăm că până în prezent nu am descoperit nici un document care să ateste că Silviu Dragomir a frecventat cursurile Academiei Teologice din Moscova. Există doar câteva referiri la perioada petrecută de tânărul din Transilvania în Rusia. Ajuns la Moscova şi lipsindu-i o scrisoare de recomandare, Silviu Dragomir a întâmpinat dificultăţi în cercetarea documentelor aflate la Ministerul de Externe. Disperat, îi scria, în decembrie 1910, mitropolitului Ioan Meţianu să trimită o scrisoare consulatului austriac din Moscova în care să-l recomande pentru a obţine permisiunea de-a consulta documentele care conţineau date despre trecutul Bisericii Ortodoxe[16]. În aceeaşi scrisoare, presat de nevoi financiare, Silviu Dragomir solicita să-i fie achitate, până la 1 ianuarie 1911, ratele din bursa votată de consistoriu[17].

Avem dovezi că istoricul, în perioada stagiului moscovit, a cercetat intens în arhivele ruseşti, îndeosebi în Arhiva Ministerului de Externe. Materialul descoperit de el la Moscova va constitui baza documentară pentru două studii extrem de importante şi pentru numeroase alte articole publicate la scurtă vreme după întoarcerea în Transilvania. Studiile *Contribuţii privitoare la relaţiile bisericii româneşti cu Rusia în secolul XVII* şi *Relaţiile bisericeşti ale*

[16] „Îndrăznesc din nou a mă adresa la bunăvoinţa Excelenţei Voastre fiind silit spre aceasta de împrejurările total nefavorabile în care mă aflu. Când am venit la Moscova mi-am făcut planul ca întâi să cercetez şi să studiez documentele care se află în arhiva Ministerului rusesc de externe de aici, fiind convins că aceste documente prezintă cel mai mare interes pentru biserica noastră, ele mărturisesc despre vechea noastră mitropolie. Spre părerea mea de rău, însă, fără scrisori de recomandare din partea Excelenţei Voastre nu pot avea intrare aici nicăieri. De aceea, vă rog a-mi da o scrisoare către consulatul de aici în care să binevoiţi a mă recomanda pentru a putea fi admis să cercetez în arhiva Ministerului de externe de aici documentele privitoare la biserica noastră“ (A.N.S.J. Hunedoara, *Fond Silviu Dragomir,* dosarul nr. 18). Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir-istoric*, p. 45.

[17] *Ibidem.*

românilor din Ardeal cu Rusia în veacul XVIII constituiau o premieră în istoriografia românească a vremii. Autorul lor evidenţia rolul important jucat de Rusia în sprijinirea popoarelor creştin-ortodoxe aflate în secolele XVII-XVIII sub dominaţie otomană şi austriacă. Primele studii publicate de istoric, anume: *Câteva date despre familia Mitropolitului Sava Brancovic, Cikingyeli János Pap: protopop românesc în veacul XVII* și *Din istoria luptelor noastre pentru Ortodoxie*[18], reprezintă și un omagiu adus românilor ortodocşi din Transilvania. Analiza era rodul cercetărilor efectuate în Arhiva Mitropoliei din Karlowitz, precum şi în cea a Ministerului de Externe din Moscova şi se încadra în curentul de reabilitare a ierarhilor şi credincioşilor români care au rămas ortodocşi, curent promovat la momentul respectiv în istoriografia ortodoxă. *Alegerea şi numirea episcopului unit Ioan Patachi* întregea debutul lui Silviu Dragomir în investigarea unirii[19]. Conceput pe baza materialului inedit din colecţia Rosenfeld, studiul reliefează implicarea autorităţilor statului în funcţionarea Bisericii Greco-Catolice.

Silviu Dragomir susținând o conferință la Sibiu, sub auspiciile societății ASTRA.

[18] Silviu Dragomir, „Câteva date despre familia Mitropolitului Sava Brancovici”, în *Revista Teologică*, anul II, 1908, nr. 9-10, pp. 342-349; Idem, „Cikingyeli János Pap: protopop românesc în veacul XVII”, în *Răvaşul*, anul VIII, 1910, nr. 12, pp. 373-376; Idem, „Din istoria luptelor noastre pentru Ortodoxie”, în *Revista Teologică*, anul V, 1911, nr. 9, p. 257.

[19] Idem, „Alegerea şi numirea episcopului unit Ioan Patachi”, în *Revista Teologică*, anul IX, 1915, nr. 9, pp. 261-276.

Articolele publicate în *Revista Teologică*, începând cu anul 1908, anticipau direcţiile de cercetare viitoare. Contribuţiile de aici[20] sunt întregite cu alte două studii consacrate raporturilor religioase româno-ruse. Apreciate de slavistul Ioan Bogdan la momentul respectiv, ele deschideau[21], fără îndoială, un capitol însemnat în cercetarea relaţiilor dintre Ţările Române şi Rusia, cu deosebire a raporturilor confesionale. Autorul a beneficiat, în stagiul de cercetare la Moscova, de sprijinul financiar şi de recomandările mitropolitului Ioan Meţianu[22]. Studiile, redactate ca urmare a cercetărilor efectuate în arhiva principală a Ministerului de Externe din Rusia, relevau legăturile religioase dintre românii ardeleni şi Rusia. Rezultatele investigaţiilor nu s-au lăsat aşteptate, istoricul a descoperit numeroase documente, introduse, mai apoi, în circuitul ştiinţific[23]. În primul studiu prezentat în ședința Academiei Române, surprinde momentul de început în colaborarea dintre bisericile din Ţara Românească şi Rusia în secolul al XVII-lea[24]. Tânărul istoric prezintă şi raporturile politice şi religioase dintre românii ardeleni şi puternicul imperiu de la răsărit din secolul al XVIII-lea[25]. Era relevată, pentru întâia oară, profunzimea relaţiilor dintre preoţii şi reprezentanţii românilor ortodocşi din Ardeal şi autorităţile politice şi bisericeşti ale Rusiei. Potrivit istoricului, intensitatea relaţiilor cu lumea ortodoxă rusă, solidaritatea confesională, prezentă încă, explicau, în parte, cum au reuşit românii, într-un mediu în general ostil, să-şi păstreze credinţa[26].

[20] Idem, „Contribuţii la istoria legăturilor românilor ardeleni cu ruşii”, în *Revista Teologică*, anul III, 1909, nr. 2, pp. 65-76; Idem, „Cei mai vechi protopopi români”, în *Revista Teologică*, anul V, 1911, nr. 19-20, pp. 257-265; Idem, „Clerici români peregrini în Rusia”, în *Revista Teologică*, anul VI, 1912, nr. 1, pp. 531-534.
[21] *Analele Academiei Române*. Partea administrativă şi dezbaterile. Seria III, tom XXXVIII, 1915-1916, Bucureşti, 1916, p. 197.
[22] A.N.S.J. Hunedoara, *Fond Silviu Dragomir*, dosarul nr. 18.
[23] Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir-istoric*, p. 284.
[24] Silviu Dragomir, „Contribuţii privitoare la relaţiile bisericii româneşti cu Rusia în secolul XVII”, în *Analale Academiei Române*. Seria II, tom XXXIV, Bucureşti, 1911-1912, p. 1065-1139.
[25] Idem, *Relaţiile bisericeşti ale românilor din Ardeal cu Rusia în veacul XVIII*, Sibiu, 1914, pp. 3-35.
[26] Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir-istoric*, p. 285.

Silviu Dragomir, împreună cu Ioan Lupaş.

Analiza contribuţiilor sale istoriografice de până la 1920, anul apariţiei primului volum din *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal*[27], indică existenţa unui proiect consacrat cercetării unirii religioase a românilor ardeleni. O operă la care autorul a lucrat timp de aproape un deceniu, cu eforturi deosebite, răsplătită de recenziile favorabile ale lui Nicolae Iorga[28] şi Ioan Lupaş[29]. Chiar în *Prefaţa* ei, Silviu Dragomir mărturisea că manuscrisul era finalizat în 1914, însă „declanşarea primului război mondial, precum şi expunerile mele ce nu pot decât să condamne politica nefastă a Casei de Habsburg […] eu am ascultat de sfatul unor prieteni şi am întrerupt tipărirea cărţii, până la ivirea zilelor luminoase pe care nici o clipă n-am încercat să le nădăjduim“[30]. Publicată după Unirea Transilvaniei cu România, *Istoria desrobirei...* s-a înscris în planul de cercetare a istoriei Ardealului formulat de

[27] Silviu Dragomir, *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. I, Sibiu, 1920, 259 de pagini şi 150 de documente.

[28] Nicolae Iorga, „Silviu Dragomir, Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII”, în *Revista Istorică*, 1921, nr. 7-9, pp. 189-197.

[29] Ioan Lupaş, *Desbinarea bisericească a românilor ardeleni*, în *loc. cit.*, pp. 231-267.

[30] Silviu Dragomir, *Istoria desrobirei religioase*, I, p. VII. Afirmaţia istoricului este întărită de studiul *Revoluţia românilor din părţile Sătmarului şi Careilor*, publicat în ziarul *Românul* din 23 aprilie 1914, pp. 1-3. Studiul este aproape identic cu subcapitolul intitulat *Tumultus Valachorum în Satu Mare şi în părţile ungurene* din volumul al II-lea al sintezei. În plus, Silviu Dragomir făcea la finalul materialului următoarea precizare: „Articolul este un extras dintr-o lucrare a mea”. Aceste date ne îndreptăţesc să afirmăm că autorul îşi finalizase lucrarea încă din anul 1914.

specialiştii români[31], în mod special de istoricii Universităţii Daciei Superioare[32]. Sunt demne de menţionat, în acest sens, planurile şi proiectele de cercetare a istoriei românilor şi în particular a trecutului provinciilor unite concepute de istorici ca C.C. Giurescu[33] şi Alexandru Lapedatu[34], iar la câteva decenii după unire de A. Decei[35].

Silviu Dragomir a demonstrat, atunci când unii istorici îi contestau vehement concluziile, că a existat o solidaritate confesională, un profund ataşament al lumii rurale pentru ortodoxie, că unii români ardeleni s-au sacrificat pentru credinţă, înfruntând teroarea autorităţilor. Protestele contra unirii religioase, care au cuprins aproape întregul Ardeal, nu puteau fi explicate, aşa cum s-a încercat, doar prin intervenţia unor factori externi, respectiv a mitropolitului Pavel Nenadovici. Chiar dacă Silviu Dragomir a refuzat decenii întregi să recunoască rolul ierarhilor sârbi în mişcările religioase româneşti, în prezent nici un istoric nu contestă acest rol. Intervenţia acestora nu explică însă pe deplin numeroasele acţiuni antiunioniste declanşate de românii ardeleni. A mai existat ceva în mişcările românilor împotriva unirii, anume ataşamentul sincer pentru credinţa înaintaşilor, foarte bine pus în evidenţă de autor în sinteza sugestiv intitulată *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*.

Revenirea credincioşilor români la ortodoxie după mişcarea religioasă[36], socială şi naţională[37] condusă de Sofronie din Cioara constituia o victorie şi anula, în opinia lui Silviu Dragomir, înţelegerea făcută cu câteva decenii înainte de ierarhii români cu autorităţile politice şi religioase ale Imperiului Habsburgic[38]. Nimeni şi cu atât mai puţin preoţii nu aveau dreptul să

---

[31] Nicolae Iorga, *O introducere despre cuprins şi metodă*, în Idem, *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria*, pp. 15-22.

[32] Sorin Şipoş, „Silviu Dragomir şi înfiinţarea Conferinţei de istorie medievală universală la Universitatea Daciei Superioare", în *Anuarul Universităţii din Oradea*, Seria Istorie-Arheologie, tom XI, 2001.

[33] Constantin C. Giurescu, *Consideraţii asupra istoriografiei româneşti în ultimii douăzeci de ani*, Vălenii de Munte, 1926, pp. 6-49.

[34] Alexandru Lapedatu, *Nouă împrejurări de dezvoltare ale istoriografiei naţionale*, Cluj, 1922, p. 1.

[35] Aurel Decei, *Istoriografia română transilvană în cei douăzeci de ani de la unire*, Cluj, 1936, p. 1-7.

[36] Silviu Dragomir, *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. II, Sibiu, 1930, p. 197.

[37] Idem, „Românii din Transilvania şi unirea cu Biserica Romei", în *Studii şi materiale de istorie medie*, 1959, nr. 3, p. 326-327.

[38] O concluzie, deosebit de generoasă, asupra efectelor celor două mişcări româneşti este a lui Ioan Moga din 1946: „Biruinţa: Reînfiinţarea episcopiei ortodoxe. Dionisie Novacovici 1762 [...]. Biruinţa ţărănimii ortodoxe: *Nu există graniţă spirituală pe Carpaţi.* Eşecul

atragă populaţia românească în jocul periculos al renegării credinţei în favoarea intereselor materiale. Reacţiile contra unirii, individuale sau colective, erau o dovadă în acest sens. Ele demonstrau că unirea nu a fost agreată în lumea ţărănească. Deşi patetic şi cu accente de subiectivism, autorul a reuşit să reconstituie veridic tumultul popular şi nemulţumirile românilor.

În istoriografia consacrată unirii religioase, lucrările istoricului Silviu Dragomir reprezintă contribuţii de referinţă datorită vastităţii materialului documentar utilizat, analizei atente a actelor unirii, interpretărilor moderne, îndeosebi datorită surprinderii contagiunii mentale declanşate printre români în timpul mişcărilor conduse de Visarion Sarai şi Sofronie din Cioara. Ca om al cetăţii, Silviu Dragomir a fost influenţat uneori de context în cercetările sale. Concluziile la care a ajuns sunt suficient de echilibrate pentru a putea conchide că asemenea influenţe nu au alterat esenţa contribuţiilor sale.

O altă direcție de cercetare deschisă de Silviu Dragomir este cea de investigarea a realităților politice și a cadrului juridic de pe așa numitul Pământ Crăiesc. Potrivit privilegiilor date de regii Ungariei, toţi locuitorii de pe Pământul Crăiesc se bucurau de aceleaşi libertăţi. Teritoriul unde saşii au fost colonizaţi, locuit şi de alte populaţii, aparţinea din punct de vedere juridic regelui. Cu timpul, datorită modificărilor produse pe harta politică a Ungariei, îndeosebi după transformarea părţii centrale a statului maghiar în paşalâc şi după apariţia principatului autonom al Transilvaniei, saşii au considerat că teritoriul unde au fost colonizaţi le aparţinea. În consecinţă, populaţia românească liberă a fost obligată să presteze anumite sarcini pentru comunitatea saşilor din Transilvania[39]. Cu trecerea spre modernitate şi apariţia conştiinţei naţionale au apărut şi încercări timide, la început, pentru înlăturarea nedreptăţilor impuse populaţiei româneşti aflate pe Pământul Crăiesc. Pentru a aduce argumente în favoarea doleanţelor acesteia, intelectualii au cercetat statutul avut de saşi şi de români în perioada de început a evului mediu[40]. Constatăm astfel că interesul pentru o cercetare ştiinţifică a raporturilor dintre saşi şi români s-a născut în legătură cu încercările românilor de pe Pământul Crăiesc de a-şi recâştiga vechile libertăţi.

---

imperialismului catolic austriac. *Dar mai există o altă biruinţă: cea a unirei. Nu în sensul dorit de Viena!!!* Şi mai puţin în cel urmărit de nobilimea feudală. Rezistenţa ortodoxiei şi revoluţia maselor au arătat că unirea poate fi total primejduită. Trebuia deci consolidată“ (cf. Aurel Răduţiu, „Ioan Moga despre luptele religioase la românii din Transilvania”, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, anul XXXI, 1992, p. 67).

[39] Ladislau Gyémánt, *Mişcarea naţională a românilor din Transilvania (1790-1848)*, Bucureşti, 1986, pp. 238-289.

[40] David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării naţiunii române*, Bucureşti, 1984, passim.

În acest context apare lucrarea *Contribuţiuni istorice privitoare la trecutul românilor de pe pământul crăiesc*, în care Silviu Dragomir semna *Studiu critic în legătură cu cartea d-lui Müller, arhivarul universităţii săseşti*[41]. *Studiul critic...* era conceput ca o recenzie la cartea lui Georg Müller, *Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im Siebenbürger Sachsenlande*, apărută în 1912. În lucrarea amintită, istoricul sas arăta, pe baza unei cercetări insuficient elaborate, în opinia lui Silviu Dragomir, că „românii de pe Pământul Crăiesc de odinioară n-au avut drepturi egale cu saşi"[42]. Statutul românilor aflaţi la momentul respectiv pe Pământul Crăiesc, ca supuşi ai saşilor, era în conformitate cu prevederile diplomelor regale. Cu alte cuvinte, istoricul sas considera că populaţia românească n-a beneficiat de prevederile diplomelor regale deoarece, la colonizarea saşilor, nu locuia teritoriul dăruit populaţiei germanice. Potrivit lui G. Müller, aşezarea românilor pe Pământul Crăiesc s-a realizat mai târziu, în urma permisiunii saşilor, ei trebuind, în consecinţă, să presteze anumite sarcini.

Pe baza documentelor emise de cancelaria regatului, a cercetărilor de lingvistică şi a studiilor comparate, Silviu Dragomir a demonstrat că, în momentul colonizării saşilor, românii se găseau în teritoriile respective. În privinţa numărului românilor, deşi sursele documentare care vorbesc despre raportul demografic dintre saşii şi românii de pe Pământul Crăiesc sunt destul de târzii, specialistul aprecia că la sfârşitul secolului al XVIII-lea românii dispuneau de o majoritate relativă.

Contribuţiile sale se remarcă prin volumul impresionant de material documentar introdus în circuitul ştiinţific. Format în spiritul istoriografiei pozitiviste, a avut un adevărat cult pentru documentul istoric scris. Informaţia furnizată de actele oficiale a fost supusă unor minuţioase analize diplomatice şi paleografice. Istoricul a fost adesea obligat, în lipsa documentelor scrise, îndeosebi pentru perioada de început a evului mediu, să facă apel fie la alte tipuri de izvoare istorice, fie la disciplinele înrudite ştiinţei istorice. În plus, așa cum s-a putut observa sunt câteva teme de cercetare amintite mai sus investigate de Silviu Dragomir datorită formației sale intelectuale și a apropierii de ierarhii ortodocși din Transilvania. În acest context, putem să concluzionăm că studiile urmate la Novi Sad, Cernăuți și Viena au avut un mare rol în alegerea subiectelor investigate de istoric. Temele despre care am discutat în studiu vor fi completate după anul 1918, după ce Silviu Dragomir va ajunge profesor la Universitatea Daciei

[41] Silviu Dragomir, „Studiu critic în legătură cu cartea d-lui Müller, arhivarul universităţii săseşti", în *Contribuţiuni istorice privitoare la trecutul românilor de pe pământul crăiesc*, Sibiu, 1913.
[42] *Ibidem*, p. VII.

Superioare din Cluj și de altele, anume de investigarea Revoluției de la 1848 și a istoriei românilor din Nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu.

BIBLIOGRAFIE

Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului, *Fond Consistoriul Arhidiecezan*.

Arhivele Naționale Serviciul Județean Hunedoara, *Fond Silviu Dragomir*.

„Revoluţia românilor din părţile Sătmarului şi Careilor", în *Românul*, 23 aprilie 1914, pp. 1-3.

Analele Academiei Române. Partea administrativă şi dezbaterile. Seria III, tom XXXVIII, 1915-1916, Bucureşti, 1916, p. 197.

Crăciun, Corneliu, *Societăţi academice din Bucovina. Arboroasa şi Junimea*, vol. I, Oradea, 1997.

Decei, Aurel, *Istoriografia română transilvană în cei douăzeci de ani de la unire*, Cluj, 1936.

Dragomir, Silviu, „Alegerea şi numirea episcopului unit Ioan Patachi", în *Revista Teologică*, anul IX, 1915, nr. 9, pp. 261-276.

Idem, *Avram Iancu*, prefaţă şi tabele cronologice de Francisc Păcurariu, Bucureşti, 1988.

Idem, „Câteva date despre familia Mitropolitului Sava Brancovici", în *Revista Teologică*, anul II, 1908, nr. 9-10, pp. 342-349.

Idem, „Cei mai vechi protopopi români", în *Revista Teologică*, anul V, 1911, nr. 19-20, pp. 257-265;

Idem, „Cikingyeli János Pap: protopop românesc în veacul XVII", în *Răvaşul*, anul VIII, 1910, nr. 12, pp. 373-376;

Idem, „Clerici români peregrini în Rusia", în *Revista Teologică*, anul VI, 1912, nr. 1, pp. 531-534.

Idem, „Contribuţii la istoria legăturilor românilor ardeleni cu ruşii", în *Revista Teologică*, anul III, 1909, nr. 2, pp. 65-76.

Idem, „Contribuţii privitoare la relaţiile bisericii româneşti cu Rusia în secolul XVII", în *Analale Academiei Române*. Seria II, tom XXXIV, Bucureşti, 1911-1912, p. 1065-1139.

Idem, „Din istoria luptelor noastre pentru Ortodoxie", în *Revista Teologică*, anul V, 1911, nr. 9, p. 257.

Idem, *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. I, Sibiu, 1920.

Idem, *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. II, Sibiu, 1930.

Idem, *Relaţiile bisericeşti ale românilor din Ardeal cu Rusia în veacul XVIII*, Sibiu, 1914.

Idem, „Românii din Transilvania şi unirea cu Biserica Romei", în *Studii şi materiale de istorie medie*, 1959, nr. 3, p. 326-327.

Idem, „Studiu critic în legătură cu cartea d-lui Müller, arhivarul universităţii săseşti", în *Contribuţiuni istorice privitoare la trecutul românilor de pe pământul crăiesc*, Sibiu, 1913.

Idem, *Studii privind istoria revoluţiei române de la 1848*, ediţie, introducere, note, comentarii de Pompiliu Teodor, Cluj-Napoca, 1989.

Egyed, Acaţiu, „Silviu Dragomir şi cercetarea revoluţiei din Transilvania de la 1848-1849", în *Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice*, 1988, tom 13, p. 11-18;

Giurescu, Constantin C., *Consideraţii asupra istoriografiei româneşti în ultimii douăzeci de ani*, Vălenii de Munte, 1926.

Gyémánt, Ladislau, *Mişcarea naţională a românilor din Transilvania (1790-1848)*, Bucureşti, 1986, pp. 238-289.

Ionaş, Vasile, „Fondul personal Silviu Dragomir", în *Revista Arhivelor*, anul LXXIV, vol. LIX, 1997, nr. 2, pp. 224-227.

Iorga, Nicolae, „Silviu Dragomir, Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII", în *Revista Istorică*, 1921, nr. 7-9, pp. 189-197.

Lapedatu, Alexandru, *Nouă împrejurări de dezvoltare ale istoriografiei naţionale*, Cluj, 1922.

Păcurariu, Mircea, „O sută de ani de la naşterea istoricului Silviu Dragomir (1888-1988)", în *Mitropolia Ardealului* (Sibiu), anul XXXII, 1988, nr. 2, pp. 109-122;

Prodan, David, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării naţiunii române*, Bucureşti, 1984.

Răduţiu, Aurel, „Ioan Moga despre luptele religioase la românii din Transilvania", în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, anul XXXI, 1992.

Stoian, Nicolae, „Date privitoare la formaţia intelectuală a istoricului Silviu Dragomir", în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Cluj-Napoca* (Cluj-Napoca), anul XXVIII, 1987-1988, pp. 563-581;

Stoicescu, Nicolae, „100 de ani de la naşterea istoricului Silviu Dragomir", în *Revista de istorie* (Bucureşti), 1988, nr. 5, pp. 525-534;

Şipoş, Sorin, *Silviu Dragomir – istoric*, prefaţă de Ioan-Aurel Pop, Cluj-Napoca, Fundaţia Culturală Română, 2002.

Idem, *Silviu Dragomir – istoric*, ed. a II-a, prefaţă de Ioan-Aurel Pop, Oradea/Chișinău, Editura Universității din Oradea/Editura Cartdidact, 2008.

Idem, „Silviu Dragomir şi înfiinţarea Conferinţei de istorie medievală universală la Universitatea Daciei Superioare", în *Anuarul Universităţii din Oradea*, Seria Istorie-Arheologie, tom XI, 2001.

V. RECENZII
REVIEWS

Oana Mihaela Tămaș, Ioan Bolovan (coord.), *Între război și pace. Românii și Europa central-răsăriteană la finalul primei conflagrații mondiale*, Academia Română/Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2020, 355 p.

Eugen GHIȚĂ
Prof. Dr. Arad

Așa cumne-a obișnuit în ultimii ani, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, în colaborare cu Academia Română prin Institutul de Istorie George Barițiu și Centrul de Studii Transilvane, a organizat, în prelungirea Centenarului, o Conferință internațională cu tema „*1919 în Europa: între război și pace”.*Volumul apărut în siajul acestui eveniment – „*Între război și pace: românii din Europa central-răsăriteană la finalul primei conflagrații mondiale”*–creditat din punct de vedere științific de Editura Academiei Române, are 358 de pagini și grupează 22 de studii care vin să întregească diferite aspecte legate de problematica perioadei imediat următoare Marelui Război.

Sub coordonarea dr. Ioan Bolovan – profesor la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj Napoca,director al Institutului de Istorie „George Barițiu”, Membru al Academiei Române – și a dr. Oana Mihaela Tămaș de la Centrul de dezvoltare universitară și management al calității din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”, ni se dezvăluie un volum deosebit, cu titluri care ne denotă preocupări de istorie militară, biografii, istorie socială, istoria minorităților, relații internaționale, istoria religiei, istoria culturii etc.

Calitatea incontestabilă a studiilor este dată de numele autorilor cunoscuți lumii științifice pentru preocupările lor în problematica începutului de secol XX. Giuseppe Motta (Universitatea „La Sapienza” din Roma) – *„The Brutalization of Political Struggle: The Marcus Report of White Terror”*; Alessandro Vegnini (Universitatea „La Sapienza” din Roma) – *„Four Generals in Budapest: The Inter-Allied Military Mission in*

Hungary (1919-1920)"; Ioan Gumenâi (Institutul de Istorie, Chișinău, Moldova) – *„Alegerile din 1919 din România: Cazul Ținutului Hotin"*; Andrei Emilciuc (Institutul de Istorie, Chișinău, Moldova) – *„Chestiunea Basarabiei în relatările presei ruse din perioada Conferinței de pace de la Paris"*; Adrian Vițalaru (Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași) – *„Realități postimperiale în Europa Centrală și Răsăriteană: Câteva date despre relațiile între România și Cehoslovacia în anul 1919"*; Daniela Deteșan (Institutul de istorie „George Barițiu", Cluj Napoca) – *„Anul 1919 în Protopopiatul Ortodox Sălişte"*; Mihaela Bedecean (Institutul de istorie „George Barițiu", Cluj Napoca) – *„Memorialistica șvabilor bănățeni despre Marele Război: Considerații generale"*, Venera Achim (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", București) – *„Români din armata austro-ungară prizonieri în Rusia: Două experiențe diferite: Augustin Șandru și Iosif Purcher"*, Corneliu Pădurean (Universitatea „Aurel Vlaicu", Arad) – *„Războiul de după război în județele Arad și Bihor după 1 Decembrie 1918"*; Valeria Soroștineanu (Universitatea „Lucian Blaga", Sibiu) – *„Războiul de acasă pentru românii din teritoriul ocupat (1916-1918)"*; Sorin Șipoș (Universitatea Oradea)- *„Activitatea istoricului Silviu Dragomir la Universitatea din Cluj (1919-1947)"*; Vlad Popovici (Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj Napoca) – *„Astra și ofițerii români din Transilvania înainte și imediat după Marea Unire (1910-1920)"* sunt doar câteva dintre numele celor mai cunoscuți și consacrați cercetători care au adus contribuții științifice incontestabile acestui volum.

„Între război și pace: românii din Europa central-răsăriteană la finalul primei conflagrații mondiale", o apariție editorială care se adresează deopotrivă publicului avizat, dar și iubitorilor de istorie în general, reprezintă o invitație la lectură și reflecție pentru toți cei care doresc să își întregească imaginea despre epoca Marelui Război printr-o serie de microistorii inedite.

„Generalul Henri Berthelot, *Memorii și corespondență, 1916-1919*”. Interpretări și considerații despre o carte cu personalitate

Florica R. CÂNDEA
Colectivul Monografic Arad

Prezentul studiu se doreşte o analiză a conţinutului volumului *Generalul Henri Berthelot, Memorii şi corespondenţă, 1916-1919* (București, Editura Militară, 2018; Introducere de Glenn E. Torrey; Traducere din limba franceză de Mona Iosif; Coperta: Adrian Pandea; Redactare: Marius Iorgulescu), cu referire la scrisorile şi însemnările Generalului Berthelot, datarea acestora şi importanța mesajului.

Acest volum conține în cele 456 de pagini: „Notă asupra ediției” (de Glenn Torrey), „Nota redacției”, „Introducere biografică” de Glenn Torrey, două părți bine structurate („Prima misiune în România”, „A doua misiune în România”), „Anexă”, „Indice de nume”, „Coliță foto”.

I – Prima misiune în România (octombrie 1916 – mai 1918).

Prima parte se intitulează „*De la Paris la București. Drumul cunoașterii*” și cuprinde zece capitole concepute ca un jurnal zilnic.

II – A doua misiune în România (octombrie 1918 – mai 1919).

A doua parte se intitulează „*Paris-Salonic-Târnovo-București*” și cuprinde opt capitole, asemeni cu note și însemnări.

Jurnalul reprezintă o istorisire cât o mărturisire a unei experiențe în care timpul curgea implacabil, ca o cursă de neatins. Acest jurnal de război începe la 1 octombrie 1916 și se încheie la 5 mai 1919, generalul notând ceea ce a considerat a se reține.

Notele au un caracter memorialistic cu referire la România din timpul primei conflagrații mondiale și sunt percepute cu ochiul specialistului, al militarului de carieră, din exterior, fără parti-pris-uri și receptate de editor.

Este un jurnal cu un fir epic nu desfășurat nu numai pe front românesc, ci presărat cu alte convulsiuni specifice acelor vremuri, însă trecute prin filtrul rațiunii sale și al sensibilului său caracter.

„*În aer plutea îngrijorarea, iar pe chipurile oamenilor se putea citi neliniștea*”[1].

Sunt puse în lumină personaje, fapte, răsturnări de situație, deznodăminte, detalii, erori de strategie, dar din toate acestea răzbătea dorința și încrederea de apărare a granițelor, a frontului românesc:

„*În cursul dimineții mă duc să văd stadiul pregătirilor pentru instalarea noastră, în apropierea marelui Cartier General*”[2].

„*Beliaev vine să ia masa la popota noastră și-și dă drumul la vorbă*”[3].

„*Noi plângeri din partea lui Averescu, care consideră gravă situația de la intrarea în Sinaia*”[4].

„*Situație din ce în ce mai dificilă. Retragerea continuă pe Jiu și Olt. Diviziile trimise ca întăriri nu sunt angajate încă în luptă*”[5].

„*Situație fără schimbări majore. Debarcările ruse continuă încet*”[6].

În jurnal nu sunt omise nici animozitățile cu ofițerimea rusă, care-l privea cu rezerve și suspiciune, dorindu-i generalului îngenuncherea.

„*În ciuda afirmațiilor lui Saharov, Divizia 15 Infanterie rusă s-a retras, iar germanii au intrat în Râmnic*”[7].

Lectura jurnalului este reconfortantă, cu o tentă documentară și istoriografică. Deși abundă în ample referiri, cartea conține o Lume! Lumea cu care generalul a intrat în contact și care trimite la argumente, note de subsol de pagină, un munte de referiri și explicații despre evenimente, care nu încurcă, din contră, lămuresc cititorul, pentru că Berthelot a scris un jurnal, dar nu a menajat pe nimeni, nu a măgulit persoanele cu care a intrat în contact ori s-a intersectat.

„*Românii sunt, într-adevăr, dincolo de orice imaginație, niciun pic de energie... dar, în clipa în care a fost vorba să lupte serios, s-au transformat într-un soi de vrăbii, în frunte cu ofițerii*”[8].

---

[1] *Memorii și corespondență, Generalul Henri Berthelot, 1916-1919*, ed. Glenn E. Torrey, București, Editura Militară, 2018, p. 80, însemnare din data de 16 octombrie 1916.
[2] *Ibidem*, p. 86, însemnare din data de 22 octombrie 1916.
[3] *Ibidem*, p. 91, însemnare din data de 1 noiembrie 1916.
[4] *Ibidem*, p. 93, însemnare din data de 4 noiembrie 1916.
[5] *Ibidem*, p. 99, însemnare din data de 17 noiembrie 1916.
[6] *Ibidem*, p. 115, însemnare din data de 9 decembrie 1916.
[7] *Ibidem*, p. 126, însemnare din data de 28 decembrie 1916.

Absolut toate notele, consemnările, descrierile, adresările sunt de un obiectiv de mare acuratețe, cât o sfâșietoare datorie față de poporul român, iar țara i-a fost o *A doua Patrie*!

Cartea este considerată și un document epistolar pentru inserarea, în cuprins, a corespondenței cu Louise și Georges, cumnata și nepotul său, familia rămasă în grija fratelui său, Joanes. În prima parte, sunt 128 scrisori adresate Louisei și 125 lui Georges, iar în partea a doua parte sunt 58 de scrisori pentru Louise și 59 pentru Georges.

Un conținut emoționat, încărcat de lumina caracterului și grija pentru a nu altera relațiile cu cei rămași acasă. (De fapt, generalul a cerut ca „Memoriile" sale să nu fie publicate vreme de treizeci de ani, de la moartea sa, vărul și moștenitorul operei sale, Henri Dubois, îndeplinindu-i cerința.)

Scrisorile indică un fapt, acela că generalul scria, cel puțin de două ori pe săptămână familiei epistole încărcate de suspans, dar scria chiar în fiecare zi „Note à la poche" („Note de buzunar").

Gândurile, limpezimea viziunii sale, personalitatea generalului sunt foarte armonios și motivate, prin aceste Scrisori de o acerbă importanță, deși scurte și destul de greu de decriptat. Criptice, cum era de așteptat, epistolele conturează o legătură intimă cu familia, căreia, la bine și la greu poți să îi spui orice, însă, uneori, subînțelesul e adânc, e emoțional și familial.

Epistolele sunt de o calitate literară aparte, de o ținută literară aparte, cu un stil precis, concis, îngrijit, de o valoare documentară de necontestat, venite dinspre un mare prieten al românilor care, prin al său cuvânt intenționat și declarativ, al notațiilor, vrăjește calitativ lectura.

Scrisorile generalului Berthelot sunt unele pe un ton declarativ, altele cu o adresare directă, chiar pe un ton depresiv, încărcat de neliniști lăuntrice ori intempestiv, ceea ce denotă unele stări care îi măcinau, chiar, vremelnic, starea. Însă, din toate, se desprinde stilul său, în care îmbină modalități de expresie diverse (epitete, comparații, înșiruiri, adverbe de timp ș.a. prin care, cu siguranță, a încercat să evite un posibil plictis).

Interpretarea notelor din jurnalul de pe frontul românesc ne oferă să descifrăm un profil moral, personal, psihologic al bravului prieten al românilor, francezul cu două patrii.

Când incisiv, când obtuz, când calm, când confuz, când dezaprobator, când intempestiv, când bănuitor, când iscoditor, când pilduitor, când părtinitor, în narațiuni scurte sau descrieri cu amănunte, fără menajamente însă necăzând în absurd, grotesc ori dizgrație, generalul a scris despre soldații români cu priceperea unui luptător apărător.

---

[8] *Ibidem*, p. 120, fragment extras din „Scrisoarea 17", partea I, adresată către Louise.

Alternanța descrierilor, când în lumină, când în pacostea întunericului, îi conferă calitatea unui bun stilist, care admiră țara, peisajele, fenomenele, însă, netemător, merge mai departe.

„*Ajungând aici am găsit oamenii destul de deprimați, din pricina înfrângerilor suferite de armata română și sunt obligat să le ridic puțin moralul*”[9].

„*Românii sunt într-adevăr într-o situație nefericită*”[10].

„*Transportul pe căile ferate funcționează complet anapoda, și la fel este cu toate serviciile*”[11].

„*Bravii noștri români luptă cu multă însuflețire*”[12].

„*Aproape nimic nou. În est se vorbește peste tot despre Pace și tare mă tem ca aceasta să nu fie cât de curând un fapt împlinit*”[13].

Publicarea manuscrisului de către E. Tonney este un ales omagiu celui care l-a redactat în vremuri atât de tulburi ale Marelui Război Mondial.

În circuitul istoriografiei din această perioadă sunt cărţi care, reiterate sau redate, intră în serbări evocative, precum cea prezentă. Atât editorul, cât și traducătorul au respectat cu fidelitate însemnările cu scopul de a contura o personalitate, cea a generalului, și de a familiariza cititorul cu adevărul istoric cuprins în note, memorii sau jurnalul propriu-zis. Generalul nu era un oarecine.

În concluzie,volumul de memorii şi corespondență este şi va rămâne o sursă de documentare pentru cercetători, în general, şi istorici, în special, având în vedere perioada când autorul a considerat a le consemna.

[9] *Ibidem*, p. 81.
[10] *Ibidem*, p. 87.
[11] *Ibidem*, p. 117.
[12] *Ibidem*, p. 230, note de jurnal, 16 august 1917.
[13] *Ibidem*, p. 119, scrisoarea nr. 117.

Între istorie națională și istorie europeană: Studii în onoarea profesorului Mihai Drecin, **Gabriel Moisa, Sorin Șipoș (coord.), Editura Universității din Oradea / Editura Pro Universitaria București, 2019, 480 p.**

Ioan Veniamin GEOLDEȘ
Prof. Dr. Liceul Tehnologic „Stefan Hell" Sântana
geoldes_benicu@yahoo.com

A devenit o tradiție bine înrădăcinată în învățământul universitar românesc omagierea dascălilor, care au desfășurat o activitate științifică remarcabilă, prin publicarea de volume omagiale la împlinirea unor frumoase vârste. Universitatea din Oradea s-a integrat, în mod armonios, în aceste demersuri de elogiere a profesorilor care au contribuit într-un mod decisiv la „construirea citadelei universitare orădene". În această galerie selectă de dascăli, un loc important este deținut de profesorul Mihai Drecin, a cărui personalitate a fost evidențiată cu prilejul împlinirii vârstei de 75 ani de viață, dintre care peste 50 de ani în slujba învățământului. Acest eveniment aniversar din anul 2019 nu a fost unul singular, profesorul Mihai Drecin fiind elogiat și la împlinirea vârstei de 65 și 70 de ani prin constituirea de volume aniversare[1].

Profesor, atât în învățământul preuniversitar cât și universitar, prorector, director al Școlii doctorale de Istorie, cercetător pasionat, om politic (consilier și deputat în Parlamentul României), iată doar câteva dintre coordonatele fundamentale ale vieții și activității profesorului Mihai Drecin care l-au impus în planul vieții culturale orădene ca o personalitate de mare însemnătate. În lumina acestor coordonate, demersul profesorilor Gabriel Moisa și Sorin Șipoș, de a iniția și coordona un volum omagial în onoarea profesorului Mihai Drecin pare ca un gest firesc, util și extrem de necesar în contextul societății de astăzi. Acest volum pe care dorim să-l recenzăm în rândurile de față, intitulat: ***Între istorie națională și istorie europeană: studii în onoarea profesorului Mihai Drecin***, grupează contribuțiile unor

[1] *Istorie, economie, politică: Profesorului Mihai D. Drecin la împlinirea vârstei de 65 de ani*, Gabriel Moisa, Ion Zainea (coord.), Oradea, Editura Universității din Oradea, 2009, 410 p; *In Honorem Mihai Drecin: profesorul Mihai Drecin la împlinirea vârstei de 70 de ani*, Gabriel Moisa, Ion Zainea (coord.), Oradea, University of Oradea Press, 2014, 373 p.

istorici și cercetători de seamă din centrele universitare din țară și străinătate: Oradea, Arad, Târgu Mureș, Cluj-Napoca, dar și din Chișinău sau Veneția: Constantin Bungău, Ioan Horga, Sever Dumitrașcu, Elisaveta Roșu, Luminița Moga, Delia Cora, Sorin Șipoș, Florina Ciure, Ioan Ciorba, Gheorghe Lazăr, Mihai Georgiță, M. Marcella Ferraccioli, Gianfranco Giraudo, Vasile Ciobanu, Iosif Marin Balog, Claudiu Porumbăceanu, Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, Anca Stângaciu, Cristian Culiciu, Ion Zainea, Beáta Ménesi, Mariana Barna, Mihaela Goman, Radu Milian, Laura Ardelean, Cristian Apati, Augustin Mureșan, Ioan Popovici, Ioan Crișan, Gabriel Moisa, Radu Romînașu, Mihail Iliev, Corneliu Pădureanu, Cornel Sigmirean, Șerban Turcuș, Veronica Turcuș, Ion Eremia și Alina Stoica.

Volumul omagial dedicat profesorului Mihai Drecin cuprinde zeci de lucrări structurate tematic în cinci secțiuni: *Personalia*; *Între Evul Mediu și Epoca modernă; Istorie financiar-bancară, economie și societate în spațiul românesc; Mișcarea națională și Marele Război; România și românii în contextul relațiilor internaționale din secolul al XX-lea*. În prima secțiune a volumului, cea de evocări, de gânduri și de creionare a portretului marelui dascăl, se regăsesc nume importante ale vieții culturale orădene, Constantin Bungău, rectorul Universității din Oradea, colegi profesori universitari, Sever Dumitrașcu și Ioan Horga, foști studenți și doctoranzi: Roșu Elisaveta și Luminița Moga. Profesorul Mihai Drecin ,,face parte – în opinia actualului rector al Universității din Oradea – din generația de specialiști care au pus umărul la construirea citadelei universitare orădene, după reînnodarea spiritului academic în orașul de pe Crișul Repede, la mijlocul anilor 1960, ai secolului trecut. În toată această perioadă, universitarul Mihai Drecin s-a dovedit a fi un model al profesorului și un excelent propovăduitor al lucrului bine făcut" (p. 11). Pline de savoare și încărcate cu sentimente de prietenie și sinceritate sunt gândurile așternute de prof. univ. Sever Dumitrașcu (*Din Iosaș la Păuliș... Lui Mihai Drecin, cu prietenie și multă sinceritate)*, coleg profesor și apropiat al lui Mihai Drecin. Această primă secțiune se încheie cu importanta contribuție a Deliei Cora referitoare la *Bibliografia selectivă a operei prof. univ. dr. Mihai Drecin* (pp. 26-43), un valoros instrument de lucru pentru viitori exegeți ai operei profesorului Mihai Drecin, dar și o dovadă elocventă a bogatei sale activități științifice. Impresionanta sa operă cuprinde conform acestei inventarieri selective: 8 cărți (în calitate de autor și coautor), un curs universitar de *Istoria economiei naționale a României* (Oradea, 2002, 90 p.); 54 de studii în volume colective; 84 de studii și articole în reviste de specialitate; 5 recenzii, 9 prefețe, postfețe și cuvinte introductive. De asemenea, profesorul Drecin este membru în colegiile de redacție ale unor reviste științifice: *Cele*

Trei Crişuri, Cetatea Bihariei, Munţii Apuseni, Revista română de istorie financiar-bancară, toate apărute la Oradea.

Începând cu secţiunea a doua a volumului, *Între Evul Mediu şi Epoca modernă,* se face trecerea la partea propriu-zisă de studii elaborate în onoarea profesorului Mihai Drecin. Întâlnim cercetări de certă valoare semnate de istoricii români Sorin Şipoş,Florina Ciure, Ioan Ciorba, Gheorghe Lazăr, Mihai Gheorghiţă, dar şi străini M. Marcella Ferraccioli şi Gianfranco Giraudo. Menţionăm câteva dintre studii: Sorin Şipoş, *A documentary source from the 12th century: The Chronicle of Anonymus and the description of the duchy led by Menumorout;* Gheorghe Lazăr, *Un negustor din Ţara Românească şi legăturile lui cu Braşovul. Cazul lui Mărgărit staroste (secolul XVIII-lea)*; Mihai Georgiţă, *O descriere confesională din Bihor în jurul anului 1760* etc.

A treia secţiune grupează unsprezece contribuţii istorice care vizează istoria financiar-bancară, economia şi societatea în spaţiul românesc. Cercetarea istoriei economice, în special a celei bancare a constituit, cu timpul, domeniul de cercetare prin excelenţă al profesorului Mihai Drecin. Deşi toate studiile sunt de mare actualitate, ne limităm doar la menţionarea unora: Iosif Marin Balog, *Costuri, tarife şi profit vs. Dezvoltarea regională: căi ferate din Transilvania şi Banat (1868-1914)* (pp. 162-173); Claudiu Porumbăcean, *Traian Cavaşi despre înfiinţarea primei bănci româneşti sătmărene* (pp. 174-186); Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, *Oameni politici sau conducători financiari în mişcarea naţională din anul 1918* (pp. 187-204); Ion Zainea, *Elita ştiinţei şi învăţământului economic clujean interbelic* (pp. 237-245); Mariana Barna, *Diagrama vieţii economice bihorene 1981-1989* (pp. 279-289) etc.

Următoarea secţiune intitulată *Mişcarea naţională şi Marele Război* însumează opt studii, dar impresionează prin diversitatea unghiurilor de abordare a tematicii. Astfel, profesorul Gabriel Moisa analizează istoriografia românească din perioada comunistă referitoare la băncile româneşti transilvănene. Alte două studii vizează activitatea filantropului Vasile Stroescu, aferentă perioadei 1910-1914, aşa cum a fost ea reflectată de presa maghiară (Laura Ardelean) sau activitatea lui Vasile Stroescu în cadrul României Mari, în perioada 1919-1926 (Radu Romînaşu, Mihail Iliev). Tot în această secţiune se regăsesc şi contribuţiile istoricilor arădeni, Corneliu Pădureanu cu studiul *Evenimentele din timpul vizitei generalului francez Henri Berthelot, reflectate de presa din Arad* (pp. 369-395) şi Augustin Mureşan şi Ioan Popovici cu lucrarea *Drapelul constituit al Gărzii Naţionale Române din Bârsa* (pp. 333-343).

În ultima secțiune sunt cuprinse cinci studii istorice care ating problematica relațiilor internaționale. Secțiunea debutează cu ineditul studiu al prof. univ. dr. Cornel Sigmirean intitulat *Studenți români din Transilvania la academiile de agricultură din Europa (1801-1919)*, acest subiect fiind ales în mod special pentru că a interfera cu domeniul istoriei economice, atât de drag profesorului Mihai Drecin (p. 400). La fel de valoroase sunt și celelalte patru contribuții: *Scrisoarea de protest a lui Lev Kamanev, ambasadorul sovietic la Roma, față de recunoașterea din partea Italiei a unirii Basarabiei cu România* (Șerban Turcuș); *O notă personală a lui Benito Mussolini despre ratificarea tratatului privind unirea Basarabiei cu România* (Veronica Turcuș); *Independența Republicii Moldova în ,,Memoriile unui diplomat oarecare" – analiza unei surse istorice narative* (Ion Eremia); *Rolul democrației participative în procesul integrării europene* (Alina Stoica).

Volumul ar fi dobândit un plus de valoare dacă ar fi fost prevăzut cu ilustrații edificatoare: imagini din viața personală a profesorului Mihai Drecin,acte, distincții primite în decursul timpului, poate chiar elaborarea unei scurte biografii a profesorului Mihai Drecin. De asemenea, ar fi fost extrem de utilă, în special cititorului neavizat, existența unei liste a autorilor cu menționarea afilierii instituționale.

În ceea ce ne privește, nu putem decât să apreciem efortul profesorilor Gabriel Moisa și Sorin Șipoș depus în vederea elaborării prezentului volum omagial, care evidențiază încă o dată activitatea științifică prodigioasă și actualitatea operei profesorului Mihai Drecin și buna ei receptare în mediul academic românesc. În final, în calitate de fost student-masterand în perioada 2010-2012 și în semn de aleasă prețuire și recunoștință, transmitem domnului profesor Mihai Drecin cele mai sincere urări de sănătate, așteptând, pe mai departe, realizări remarcabile în ampla sa activitate de cercetare.

Suntem convinși că acest volum aniversar va stârni, în primul rând, interesul specialiștilor prin studiile sale de certă valoare și actualitate, dar el se adresează, deopotrivă, și cititorului nespecializat, dar dornic de a cunoaște aspecte inedite din trecut nostru mai apropiat sau mai îndepărtat.

General Maior (r.) Vasile-Ionel Heredea, Colonel (r.) Horea Gana, *Zile și nopți de foc. Militarii arădeni în confruntările revoluționare 17 decembrie 1989 – 10 februarie 1990. Documentarul revoluției*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2019, 373 p.

Adrian BUCUR
Prof. Colegiul Naţional „Elena Ghiba Birta" Arad

Cel mai recent volum semnat de cei doi militari în rezervă – General Maior (r.) Vasile-Ionel Heredea și Colonel (r.) Horea Gana – prezintă activitatea și rolul jucat de militarii arădeni în tumultoasele zile ale revoluției din Decembrie 1989. Se cunoaște faptul că, la nivelul societății românești, și implicit al celei arădene, există numeroase controverse referitoare la desfășurarea revoluției și la rolul jucat de diferiți actori ai momentului. Cartea de față încearcă să prezinte, foarte amănunțit, ce rol a jucat Armata Română, în special U.M. 01380 „Cetate", în revoluția din Decembrie 1989.

Apărută la trei decenii de la desfășurarea evenimentelor prezentate în carte, aceasta aduce noi dovezi – multe preluate direct din jurnalele de acțiune ale diferitelor unități ale armatei – privind importanța rolului jucat de armată în Revoluția din 1989 la Arad. Autorii au fost direct implicați în acele zile în activitățile desfășurate de armată la Arad și au putut să își amintească, cu acuratețe, de întâmplările care au zguduit Aradul în acele zile și nopți.

Volumul este structurat în nouă capitole care prezintă activitatea unităților militare din municipiul și județul Arad, dar și al inspectoratului județean al M.A.I, al Pompierilor și al Gărzilor Patriotice în timpul revoluției din decembrie 1989.

Dacă în primul capitol, „Contextul revoluționar din decembrie 1989", se face o trecere în revistă a contextului național, urmat de cel de la Timișoara, respectiv, de cel din Arad, capitolul II, „Contribuția unităților militare din Garnizoana Arad la succesul revoluției", este cel mai interesant și cel mai amplu al lucrării. În cadrul său sunt prezentate istoricul Brigăzii 19 Mecanizate ce își avea sediul în Cetatea Aradului, comandanții acesteia, Cetatea Aradului, și, mai ales, activitatea ei în zilele Revoluției. Această

parte cuprinde și rememorările generalului-maior (pe atunci căpitan) Vasile Heredea, care zugrăvește – foarte amănunțit – acele zile, cu celebrul moment al pătrunderii revoluționarilor arădeni în dimineața de 21 decembrie 1989, pe platoul din fața actualei Primării. Din fericire, acel moment, în care căpitanul Heredea nu a urmat orbește ordinul primit – acela de a trage asupra demonstranților și de a-i împiedica cu orice preț să ajungă în fața Consiliului – a oprit o baie de sânge la Arad. Căpitanul a ordonat doar tragerea a două rafale în aer pentru a stopa gesturile necugetate ale unor revoluționari – de a arunca cu pietre, de exemplu, în militari – și ulterior, s-a apropiat de conducătorii acestora, maistrul Dănilă Onofrei sau loc.(r.) Iovanovici, spunându-le că armata nu va trage în demonstranți dacă aceștia nu vor ataca militarii. Mai mult, a permis pătrunderea revoluționarilor pe platoul din fața actualei Primării, până la liniile de tramvai, contrar ordinelor primite de la superiori. A fost, subliniază autorul, „momentul psihologic al mișcărilor anticeaușiste din Arad" (p.73). Atunci s-a auzit pentru prima dată la Arad celebrul strigăt „Armata e cu noi!".

Sunt prezentate foarte amănunțit și activitățile militarilor – conduși de același căpitan Heredea – desfășurate la Aeroportul Arad, începând din seara zilei de 22 decembrie. Acolo au avut loc o serie de episoade care se înscriu în seria de scene cu celebrii teroriști. Sunt prezentate mai multe momente în care sunt trase gloanțe și sunt răniți militari. Dese dezinformări au loc privind o serie întreagă de elicoptere sau avioane ce ar veni spre Arad din diferite direcții. Din păcate, se conturează, din cele relatate, intoxicări și tot felul de piste false, informații contradictorii și minciuni, menite să inducă o stare de anxietate și de nesiguranță atât în rândurile militarilor, cât și în cele ale populației civile din Arad (celebra informație ce susținea că apa era otrăvită). Din paginile cărții rezultă că unii ofițeri ai Securității au dezinformat fățiș și au încercat să deturneze Revoluția. Asemenea episoade mai sunt relatate în volum și în subcapitolul intitulat „Jurnalul activităților desfășurate la Arad de către U.M. 01380 și alte Unități din județ în perioada 21.12.1989-10.02.1990".

Un alt subcapitol foarte interesant este cel în care sunt relatate faptele desfășurate de militarii de sub comanda maiorului Marcu Dumitru la Timișoara în zilele de 17-21 decembrie. Conform celor prezentate în volum, militarii arădeni au luat parte la apărarea comandamentul diviziei și la deblocarea și evacuarea celor cinci tancuri blocate și incendiate pe Calea Girocului.

Alte capitole tratează contribuția altor unități ale armatei în timpul revoluției din decembrie 1989 de la Arad. Este vorba despre batalionul 81 Geniu din Arad-Gai, U.M. „Grăniceri" Arad, unități militare din garnizoana

Ineu, din garnizoana Lipova, unitatea de radiolocație Pecica, trupele inspectoratului M.A.I., ale grupului de pompieri Arad, sau cele aparținând Gărzilor Patriotice Arad.

De interes este și capitolul intitulat „Controverse" în care este prezentat raportul întocmit de S.R.I. referitor la evenimentele din decembrie 1989 de la Arad, respectiv punctul de vedere al autorilor, militari ai U.M. 01380. Este relatat de exemplu, tragicul eveniment care a avut loc în 24.12. 1989,pe Calea Romanilor, în care au fost implicați militarii aparținând U.M. 01214 Ineu, militari care au fost supuși unui foc venit din vilele situate în zonă. Ca urmare, a fost ucis un militar și au fost răniți alți doi.

Conform autorilor, evenimentele din Arad se pot împărți în trei subperioade. Prima cuprinde evenimentele din 21-22 decembrie 1989 în care nu au avut loc violențe. O a doua perioadă se referă la episoadele violente care au avut loc în Arad între 22 decembrie, ora 21.30, o dată cu sosirea la Arad a celor doi generali M.I. –Nuță și Mihalea – și 30 decembrie când a fost rănit un militar în ultimul atac asupra militarilor care apărau Uzina de Apă. Ultima perioadă acoperă intervalul 30 decembrie 1989 – 10 februarie 1990, perioadă în care militarii s-au retras în cazărmi.

În concluzie, putem susține că volumul redactat de cei doi ofițeri în rezervă aduce o contribuție importantă cunoașterii în detaliu a evenimentelor care au avut loc în Arad în decembrie 1989. Pentru cei cu chemare spre cunoașterea obiectivă a faptelor istorice, această carte reprezintă un pas important în vederea realizării acestui deziderat. Informată și solid documentată lucrarea aduce o lumină nouă asupra înțelegerii respectivelor momente, din prisma Armatei Române.

ANALELE ARADULUI
INSTRUCŢIUNI PENTRU AUTORI

ASPECTE GENERALE

Revista „Analele Aradului”, parte din colecția editorială „ASTRA ARĂDEANĂ – 1863”, apare sub egida „Asociației Naționale Arădene pentru cultura poporului român”, cu o periodicitate anuală, fiind deschisă studiilor, articolelor, comentariilor, analizelor, opiniilor și cercetărilor, structurate în următoarele secțiuni:

I. Istorie;

II. Biserica și Școala;

III. Societate și Antropologie Culturală;

IV. Medalioane;

V. Recenzii de carte.

Societatea Culturală „Asociația Națională Arădeană pentru cultura poporului român – ASTRA arădeană 1863” a fost înființată la 17 mai 2014, la inițiativa următorilor membri fondatori: ÎPS Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, prof. univ. dr. Aurel Ardelean, președintele fondator al Universității de Vest „Vasile Goldiș” Arad, ing. dr. Gheorghe Falcă, primarul municipiului Arad, dr. Doru Sinaci, directorul Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” Arad, prof. Ioan Traia, Muzeul Satului Bănățean, Timișoara și dr. Emil Arbonie, Centrul de Studii de Istorie și Teorie Literară „Ioan Slavici” UVVG Arad.

Instituții organizatoare / partenere: Consiliul Județean Arad, Primăria Municipiului Arad, Centrul Cultural Județean Arad, Centrul Municipal de Cultură Arad, Arhiepiscopia Aradului, Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad, Complexul Muzeal Arad, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, ASTRA arădeană – 1863, Centrul de Studii de Istorie și Teorie Literară „Ioan Slavici” Arad, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad, Asociația „Ștefan Cicio-Pop” Arad, Colectivul Monografic Județean, Societatea de Științe Istorice din România, filiala Arad.

CERINȚE LEGALE

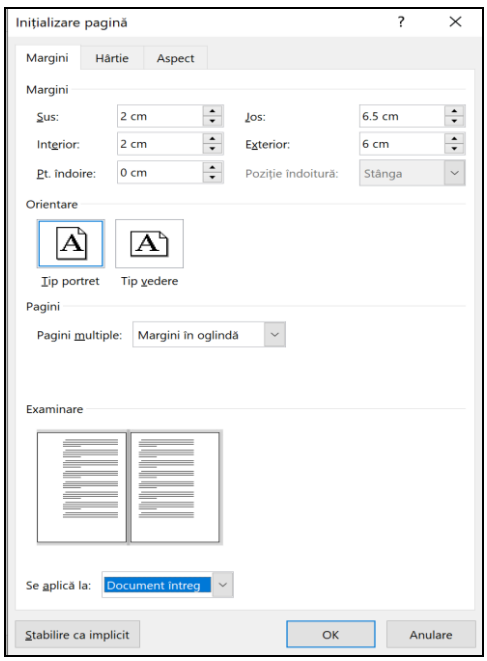
Autorii sunt responsabili pentru acuratețea conținutului lucrării, a bibliografiei utilizate, precum și de aspectele etice implicite. Autorii garantează că manuscrisul nu a mai fost publicat și nici nu va fi înaintat spre publicare altei reviste. Dreptul de autor trece asupra revistei „Analele Aradului”.

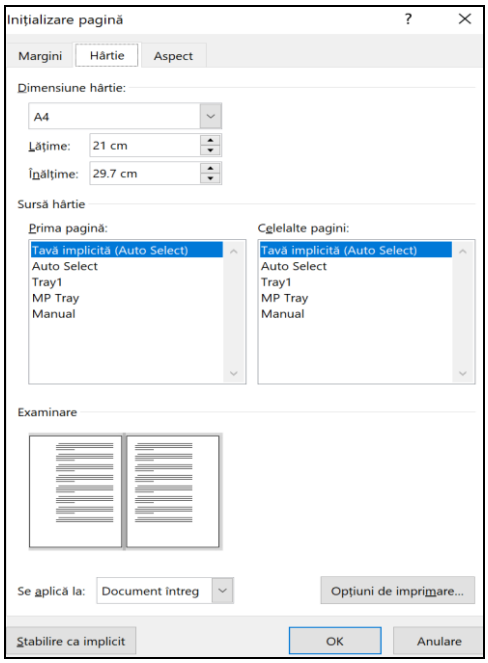
OPEN ACCESS

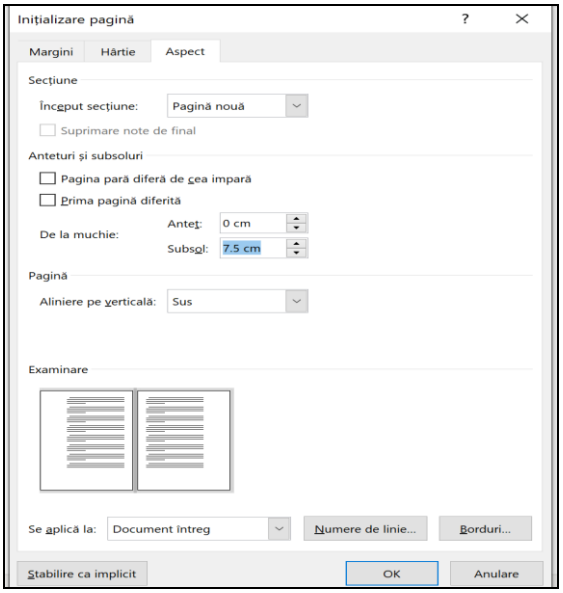
Preluarea, adaptarea și republicarea articolelor se poate face liber, cu respectarea Protocolului Open Access: lucrările pot fi preluate și adaptate în mod liber, cu condiția menționării/citării sursei și a specificării eventualelor modificări.

REDACTAREA ARTICOLELOR

- **MANUSCRISUL** pe suport electronic va fi redactat cu editorul Word și font Times New Roman, mărime literă: 12, paragraf: la un rând, format pagină: A4, margini (sus: 2 cm, jos: 6,5 cm, interior: 2 cm, exterior: 6 cm), aliniat stânga-dreapta (justify), lățime: 21 cm, înălțime: 29.7 cm, format: A4. Pagini multiple: Margini în oglindă. Subsol: 7,5 cm.

- **TITLUL**: font Times New Roman, corp de literă: 14, bold, centrat. Sub titlul în limba română, la un rând, se va plasa traducerea acestuia în limba engleză.

- **NUMELE AUTORULUI**: font Times New Roman, corp de literă: 12, italic, dreapta, numele cu majuscule. Sub prenumele si numele autorului se trece gradul didactic sau funcția, instituția, localitatea, adresa de mail;

- **REZUMATUL**: se acceptă doar rezumate redactate în limba engleză. Acesta trebuie să fie concis și, totodată, să ofere suficientă informație referitoare la studiul inclus. Rezumatul nu trebuie să depășească maxim 10 rânduri (aproximativ 100 cuvinte). Referințele la literatura de specialitate sau trimiterile la tabele şi figuri din lucrare nu sunt permise în cadrul rezumatului. Setări rezumat: font Times New Roman, corp de literă: 10, italic, la un rând.

- **CUVINTE-CHEIE**: rezumatul va fi urmat de minim 5 cuvinte cheie în limba engleză. Setări cuvinte-cheie: font Times New Roman, corp de literă: 10, italic, la un rând.

- Structura de bază a unei lucrări științifice trebuie să includă 4 secțiuni, sumarizate cu acronimul **IMRAD**,[1] respectiv: **I**ntroducere (ce dorim să studiem?), **M**etodă (cum s-a realizat studiul?), **R**ezultate (ce s-a constatat?), **D**iscuții (ce semnificație au constatările?), la care se adaugă concluziile.

[1] G. M. Hall, *How to Write a Paper*, Londra, BMJ Books, 2003, p. 51.

- **TABELE ȘI FIGURI**: trebuie să fie numerotate și însoțite de titlu/explicație, cu referire în textul lucrării;

- **NOTE DE SUBSOL**: font Times New Roman, corp de literă 10 pt., aliniat stânga-dreapta (justify), la un rând.

Notele de subsol cuprind trimiteri exacte la lucrările și izvoarele utilizate și prezintă o garanție științifică a lucrării, având în vedere următoarea structură:

- autorul/autorii (prenume și nume, cu caractere drepte și virgulă numai între autori), titlul lucrării (caractere cursive, italice), coordonatorul lucrării (adăugând la prenume și nume, în paranteze, coord., ed. sau eds., după caz), volumul (dacă este cazul), locul de apariție, editura, anul apariției lucrării citate și pagina sau paginile din care se citează;

- când lucrarea citată apare într-un periodic, titlul periodicului se scrie între ghilimele, locul de apariție, anul calendaristic, numărul, ziua și luna (dacă este cazul), pagina sau paginile.

- dacă trimiterea la sursă este un document, se va specifica arhiva unde se află, fondul, pachetul, fila;

- dacă referința constă într-un manuscris, se va specifica autorul (dacă este cunoscut), titlul, locul unde se păstrează, fondul, numărul manuscrisului, fila.

- dacă referința include accesarea unui sit Internet, se vor specifica următoarele: prenume și nume (dacă este cazul), titlul, on line, link Internet, accesat la data de ...

- **BIBLIOGRAFIA**: include toate izvoarele și lucrările utilizate de autor. Bibliografia va fi plasată la sfârșitul articolului.

Setări bibliografie:

- Pentru volume: în ordine alfabetică după numele autorului, urmat de prenume, titlul lucrării (în italic), locul publicării, editura, anul apariției.

- Pentru articole în periodice și volume colective: numele autorului, urmat de prenume, titlul lucrării (în italic), în numele periodicului/volum colectiv (în ghilimele), locul publicării, editura, anul apariției, anul calendaristic, numărul, ziua și luna (dacă este cazul), pagina sau paginile.

- **Resurse Internet:** - nume, prenume (dacă este cazul), titlul, on line, link Internet, accesat la data de ...

Exemplificare:

Angelescu, Teodor B., *Istoria lumii*, București, Editura Național, 2018.

Bujor, Viorel, Popescu, Ion, *Naţiunile*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2007.

Cutean, S., Pedagogie. [online] Academia.edu, disponibil la: <https://www.academia.edu/17628265/Constantin_Cucos_Pedagogie> [accesat 19 august 2020].

Popescu, Ion, *Despre ţară*, în „Analele Aradului”, anul I, nr. 1, 2015, pp. 117-129.

- **ANEXE:** pot include izvoare inedite, reproduse integral sau parțial, hărți, grafice, liste cronologice, ilustrații, desene, cu referință în textul studiului.

- În urma solicitărilor, Consiliul editorial pune la dispoziția celor interesați, documentul Template pentru utilizarea corectă a punerii în pagină.

TRANSMITEREA MANUSCRISELOR

Articolele se vor trimite în fișier Word (însoțite de o versiune PDF) la următoarele adrese de email:

- Doru Sinaci <dorusinaci3@yahoo.com>
- Ioana Nistor <ioananistor2003@yahoo.com>
- Gabriela Marco <mgabi16@gmail.com>

sau pe suport electronic (CD, DVD, stick memorie).

CONSILIUL EDITORIAL